

DR. HİKMET KIVILCIMLI

Bütün Eserleri 1

OSMANLI TARİHİNİN MADDESİ

OSMANLI TARİHİNİN MADDESİ-2

Dr. Hikmet KIVILCIMLI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ KİTAP :

DİRLİK DÜZENİNİN KURULUŞ ve İŞLEYİŞİ

BİRİNCİ BÖLÜM:

TOPRAK TABANININ YAPISI ve İŞLEYİŞİ

GİRİŞ

Osmanlû'nun Kendi Kendisini yazışı

Osmanlû'nun Ekonomi Yapısını Yazışı

AYRIM I

DİRLİK DÜZENİNİN SOYUT ÖZÜ

A - KURULUŞ

Yazu (Tahrir) Nasıl Yapılır?

Nişancı - Yazû

Üleştirî

Mansıp - Dirlik

B - DEFTERLENİŞ

İcmâl

Mefâsıl

Ruznâmçe

Memleket Güdümünün Avadanlığı

Taşra Avadanlığı: Beğlerbeğlik - Sancak – Kazâ

C - BERAT ve DOKUNULMAZLIK

Zeamet Beratı

Timar Beratı

Miri Toprağın Yaygınlığı

Mirî Toprağın Dokunulmazlığı

Antika Müsaderenin Modern Dehşeti

AYRIM II

DİRLİK DÜZENİNİN SOMUT ÖZÜ

Bir Sancak Defteri

Sancak Yazı'su (İstatistiği)

Timarın Yazılımı

Timar'lû'nun Kimliği

Timarlû'nün Yetkisi

Üç Tip Timar

Karmaşık Timar

Timar Edinîşler

[Padişah veya Atası Beratı](#)

[Tahvil Beratı](#)

[Tevkiyî Berâtı](#)

[Tımarın Kaynağı](#)

[Tımarın Personel ve Gelir İstatistiği](#)

[Tımarlû'nun Adamları](#)

[Gelir Kaynakları ve Gelirler](#)

[I.- Hiç Cebelû'süz Tımarlar:](#)

[II.- Bir Cebelû'lü Tımarlar:](#)

[III.- İki-üç Cebelû'lü Tımarlar:](#)

[Gelir Değerlendirmesi](#)

[Tımarların Soysuzlaşması](#)

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET ÜSTYAPISININ BİÇİMLENİŞİ

(İmparatorluğun Yapısı)

AYRIM I

İMPARATORLUĞUN SOYUT YAPISI

[Hâsile](#)

[Saliane](#)

[Irak Örneği](#)

[Hükûmetler](#)

[Devlet-Hükûmetler](#)

[Aşiret-Hükûmetler](#)

[İmparatorluk ve Üs Topraklar](#)

[Üstyapı: Dünya Devleti - Çiftçi Millet](#)

AYRIM II

İMPARATORLUĞUN SOMUT YAPISI

[Kanunî Çağında imparatorluk](#)

[Osmanlı Avrupası](#)

[Osmanlı Asya - Afrika – Adalar](#)

[Mülkî Bölümlerde Nicelik Değişiklikleri](#)

[Mülki Bölümlerde Nitelik Değişiklikleri](#)

[Rumeli Beylerbeğliği ve Değişmiyen Sancaklar](#)

[Değişen Sancaklar ve Alaybegilikler](#)

DÖRDÜNCÜ KİTAP

OSMANLILIĞIN DÜNYA TARİHİ İÇİNDEKİ YERİ

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM DÜNYASINDA TOPRAK PROBLEMİ

AYRIM I:

İSLÂM TOPRAK İLİŞKİLERİ ve HUKUKU

[TOPRAK PROBLEMİ](#)

[\(Dünkü-Bugünkü Problem\)](#)

[İSLAM TOPRAK İLİŞKİLERİ](#)

İSLAM TOPRAK İLİŞKİLERİNİN İKİ KAYNAĞI

ÜÇ TÜRLÜ TOPRAK İLİŞKİSİ

ÖŞRİYE VE HARACİYE TOPRAKLAR

ŞERİAT (HUKUK)

A - FIKIH

ÖZEL MÜLKİYET HUKUKU

FIKIH NEDİR?

MEZHEPLER VE TOPRAKLAR

FIKIHCI İKTA

İKTA'IN 3 TİPİ

DİRLİK DÜZENİ KESİM DÜZENİ İLE KARIŞTIRILMAMALI

"MESAG"NEDİR?

"MESAG"IN SOSYAL GEREKCESİ

TOPRAK TEMLİK İ VE MEZHEPLER

İRAD ÜLEŞİMİ VE MEZHEPLER

B.KANUN

(KAMU MÜLKİYETİ HUKUKU) KANUN NEDİR?

İMAM - SULTAN – KANUN

TOPRAK KANUNLARININ ÖNEMİ

TOPRAK KANUNLARININ BAŞLANGICI

TOPRAK ÇAPULUNU ÖNLİYEN PRENSİP

FIKIH - KANUN İLİŞKİLERİ

AYRIM II

TARİH İÇİNDE : İSLÂM TOPRAK PROBLEMİ

İSLAMCA ve TÜRKLERCE: "ÜLKE TOPRAKLARI"

İSLAMLİK VE SOSYALİZM

ÇAPULCU KİŞİ VE TANRI KOMPROMİSİ

TARİHCİL DEVRİMLER İBRETİ

İSLAMLİK VE DEVRİMCİ KOMPROMİ

"MİRİ TOPRAK IN NEDENİ VE NASILI

ANADOLUNUN TOPRAK TRAJEDİSİ

EKONOMİ AÇMAZI: İFLAS

POLİTİKA ÇIKMAZI: ÖLMEYEN ÖLMEK

KÖYLÜNÜN YAŞAMAKTAN KAÇIŞI

DİRLİK DÜZENİ

KESİM DÜZENİ

KARMA EKONOMİ: ÜRÜN İRADI - PARA İRADI

İKİNCİ BÖLÜM

HRİSTİYAN DÜNYASINDA TOPRAK PROBLEMİ

AYRIM I

Roma'da İlkel Komünizmden Tefeci – Bezirgânlığa

İLK "ROMA HUKUKU" - İLK SINIFLAR SAVAŞI

[UYDURUK 12 TABLET](#)
[ÖRF: EŞİT KANDAŞLIK KURALI](#)
[KANUN: SINIFLI TOPLUM KURALI](#)

[BAŞKA İLKEİ KOMUNA İZLERİ](#)

[BEZİRGANLIĞIN İLKEİ KOMUNAYI PARÇALAYIŞI](#)

[ROMA'NIN BATIYA İKİ ARMAĞANI](#)

AYRIM II

ROMA'DAN KİLİSEYE - BARBARLIKTAN SALTANATA

[ROMA - BİZANS – KİLİSE](#)

[HRİSTİYANLIK: ANTİKA UYGARLIK RUHU](#)

[ROMA KANUNLARININ İÇE İŞLEYİŞİ](#)

[HRİSTİYAN KİLİSESİNİN İÇE İŞLEYİŞİ](#)

[SALTANAT = KİLİSE](#)

[ROMA VE TOPRAK](#)

[ROMA VE BARBARLIK](#)

AYRIM III

BİZANS KİLİSESİNDEN OSMANLI İMPARATORLUĞUNA

[BİZANS - BARBARLIK – TANRI](#)

[OSMANLININ BAŞINI YEMİYE ÇAĞRILI BİZANS](#)

[BARBARLIK VE BİZANTİZM](#)

[KİLİSE RUHU - BARBARLIK MADDESİ](#)

[ORTODOKS - KATOLİK ÇEKİŞMESİ](#)

[SERMAYECİNİN EZELİ İHANETİ](#)

[DEREBEĞİNİN EZELİ İHANETİ](#)

AYRIM IV

FRANKLARDA TOPRAK İLİŞKİLERİ : OSMANLI İSLÂM ÇİZİSİ

[FRANKLARDA TOPRAK DÜZENİ](#)

[AHRİMAN'LARIN ALLEU'LERİ \(MEMLÜKE TOPRAKLAR\)](#)

[LEUD'LERİN BENEFİCE'LERİ: \(DİRLİK TOPRAKLARI\)](#)

[İKİ ÇEŞİT TOPRAK: İKİ ÇEŞİT HUKUK](#)

[KAMU MÜLKİYETİ TOPRAK](#)

[DOĞU - BATI GELİŞİM AYIRDLARI](#)

[FRANSA'DA: İLK DİRLİK VE KAMU MÜLKİYETİ](#)

[GÖÇEBE BARBAR: TOPRAĞI NETSİN ?](#)

[ANLAŞMALI TOPRAK PAYLAŞIMI: \(SULHEN FETH\)](#)

[ROMALI İLE UZLAŞARAK TOPRAKLARI PAYLAŞMA](#)

[ZORLA TOPRAK PAYLAŞIMI: \(ANVETEN FETH\)](#)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TOPRAK PROBLEMİ

[OSMANLI TOPRAK DÜZENİ ÜZERİNE BİR TEZ](#)

[BİZANSTA TOPRAK İLİŞKİLERİ](#)

[İSLAMLIKTA TOPRAK İLİŞKİLERİ](#)

[OSMANLILIK GÖRÜLMEDİK MİDİR, DEĞİL MİDİR?](#)

[ZENGİNLİK VE BAŞLICA ÜRETİM](#)

[TARİH GİDİŞİNİN TERSİNE KONULUŞU](#)

[KISACA: OLAYLARIN GERÇEK GİDİŞİ](#)

[EKONOMİDE DİRLİKTEN MALİKANEYE GİDİŞ](#)

[FATİH'İN YAPTIĞI REFORM NEDİR?](#)

[TARİH BOYUNCA: KAMU - KİŞİ MÜLKİYETLERİNİN SAVAŞI](#)

[TARİH DELİ SELİNİN ZİKZAK AKIŞI](#)

[ÜSTYAPIDA DİRLİKTEN MALİKANEYE GEÇİŞ](#)

[DEREBEĞİLİK ANLAYIŞI](#)

[İMPARATORLUKLARIN DAĞILIŞI ANARŞİ MİDİR?](#)

[FRANSA'DA VE TÜRKİYE'DE DİRLİKCİLİK](#)

[BENEFİCE - FİEF PROBLEMİ](#)

[SOSYAL TOPRAK DÜZENİ İLE SİYASET](#)

[AGNOSTİK \(BİLMEMCİL\) TARİH VE HUKUKÇULUK](#)

[ŞARTLAR BEYLERİ DEĞİL, BEYLER ŞARTLARI YARATİYOR](#)

[ŞARTLARI KAHRAMANLAR YAPABİLİR Mİ?](#)

["ZAMAN" VE "KADER" İZAH OLUR MU?](#)

[MİRİ TOPRAK VE MALİKANELERİN EVRENSELLİĞİ](#)

[MİRİ TOPRAK BARBAR TOPLUMUN ÜRÜNÜ](#)

[GÖÇEBE OSMANLILIĞIN UYGARLIK ÖNÜNDE TUTUMU](#)

[UYGARLIK ŞEYTANI: SOSYAL ŞARTLAR](#)

[TEFECİ - BEZİRGAN İBLİSİ: EKONOMİK ŞARTLAR](#)

ÜÇÜNCÜ KİTAP :

DİRLİK DÜZENİNİN KURULUŞ ve İŞLEYİŞİ

B u *Üçüncü Kitap*: Osmanlı *Dirlik Düzeninin* kuruluş ve işleyiş manivelâlarını ve mekanizmalarını inceleyecektir.

Osmanlı Tarihinin *Üretim* temeli: *Toprak* Ekonomisidir. *Toprak Düzeni*, "*Devlet Sınıfları*" denilen güdücü kümelerin aracılığı ile *Devlet Yapısını* da sıkı sıkıya etkiler ve belirler. Devlet yapısı *Toprak düzeninden* ayrıca hiç kavranamayacağı gibi, *Toprak düzeni* de, *Devlet yapısından* ayrı ve bağımsızmışça ele alınırsa hiç anlaşılamaz.

Bu nedenle *Üçüncü Kitapta*, önce *Toprak Düzenini*: biri *Soyut*, ötekisi *Somut* olmak üzere iki *Ayrımda* vermiye çalışacağız. Ondan sonra, *Devlet Düzenini*: gene biri *Soyut*, ötekisi *Somut* olmak üzere iki *Ayrımda* özetliyeceğiz. *Toprak düzeni Taban*, *Devlet yapısı Üstyapı* olduğuna göre, *Tabanı* da, *Üstyapıyı* da bir yol azçok *Soyut*, ondan sonra daha elle tutulurca *Somut* ilişkileri içinde almak da aydınlatıcı olacaktır.

Bu bakımdan, *Üçüncü Kitap*, Osmanlılığın kendi *Tarihi* ve *Toprak düzeni* üzerine yazılı biçimde eğilişine dokunan kısa bir *Girit*'ten sonra; iki Bölümde toplanacaktır:

1. - *Toprak Düzeni* Bölümü

2. - *Devlet Düzeni* Bölümü

Sonra bu her iki Bölüm de, ikişer *Ayrımda* önce *Soyut* düzen kurallarını, sonra *Somut* düzen örneklerini gözden geçirecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

TOPRAK TABANININ YAPISI ve İŞLEYİŞİ

Osmanlı Tarihine ve Dirlik Düzenine birkaç sözcükle bir anı deneyelim.

GİRİŞ

Osmanlılık, daha adını *Tarihe* atarken, son kertede saygı beslediği *Bilginlerle* yola çıktı. Ama Osmanlû: "*Teorici*" olmaktan çok uzaktı. Okuryazar bile değildi. Osmanlû: yaradana sığınıp sırf *yaptı*. *Dirlik* düzenini yaptı, toprak ekonomisine kalıp gibi tıpatıp uygun gelen *Devlet* düzenini yaptı. O zaman işler böyle idi. İnsanlar yaparlardı. Sonra *Allahın* (Toplum gidişinin) dediği olurdu. Ve en sonunda da olanlar kitaba, deftere, *Tarihe* sokulurdu.

Osmanlû'nun Kendi Kendisini yazışı

15. ci yüzyılın sonları, Osmanlı'nın kendi kendisi üzerine bir muhasebeye, yahut "*Mürakabeye*" (Mistikçe otokritiğe) daldığı çağdır. O zamana dek gözükkara bir atılış ve boğuş içinde bulunan Osmanlı, yazı ile pek başı hoş olmadığı için, başından geçenleri not etmiye bile vakit bulamıyordu.

Onun için *1'inci Osmanlı Devleti* (Osman Gaazi'den Yıldırım Beyazıt'e dek), karda gezip izini belli etmemiş gibidir. Ancak *2'nci Osmanlı Devleti*, "*Ebil Feth*: Fetih'in Atası" denilen Mehmet İstanbul'u ele geçirince, İnsanlığın Uygarlık Tarihinde çığır açtığını sezmiş, ne olduğunu, nasıl olduğunu artık araştırıp "*kitaba*" geçirmek gereğini daha temellice göze almıştır.

Yazarı bilinmeyen ilk Osmanlı Tarihi: "*Tarih'i Al'i Osman*" (Viyyana'da bulunur) G: 874, İ. S. D.: 1470 yılında, Fâtih'in ölümünden 11 yıl öncede kalır. Edirneli Oruç bin Adil'in "*Tevârih'i Al'i Osman*"ı G.: 889, İ. S. D.: 1493 e, Fâtih'in ölümünden 12 yıl sonraya dek anca uzanır. Bunlar özel denemeler gibidir. Ondan sonraki Aşık Beşezâde diye ünlendirilen Âşık Beşe oğlunun torunlarından DervişAhmet, Orhan Gaazi'nin İmamı İlyas'ın oğlu Şeyh Yahşi'den aktararak "*Tevârih'i Âl'i Osman*"ı G.: 908, İ. S. D.: 1502 de keser.

Devletin Tarih yazdırma görevini açtığı çağ, Tefeci - Bezirgân ekonominin Osmanlı Toprak Ekonomisine egemen olmaya başladığı Kaanunî Süleyman zamanlarıdır. Bu da "*Şehnâme-hân*" (Padişahın Eylemleri yazısını okuyan) biçiminde belirir. İlk Şehnâme-hân Fethullah, Bir Acem göçmenidir. Ve Kanunî'nin "*Gazâ*" (Savaş) ları üzerine yarı Türkçe, yarı Acemce bir Manzumeyi kaleme alır. (Ölümü G.: 960-İ. S. D. 1552). Ondan sonraki 3 Şehnâme-hân'ın: Lokman, Kâtip Mehmet, Hikemî diye adları var, kendileri (eserleri) yoktur.

Tarihçi denecek Tarih yazarları, *Vak'anüvîs* adını aldılar. Bunların yazıları 16 ncı yüzyılın sonu ile birlikte başladı. İlk *Vak'anüvîs*, Halepli bir hoca olan Naimâ'dır. Yazdıkları 1591 de başlar,1662 de biter. Başlangıç yılı Murat III dönemidir. Bu padişahın Tarihe merak sardığı anlaşıyor. Çünkü "*Tâc'üt Tevârih*"i yazan Şeyislâm Sadettin'i de "Hoca Tarihi"ni yazmaya o "memur" etmiş bulunuyor.

Osmanlı *Toprak Düzeni* üzerine ilk orijinal araştırmalar değilse bile tespit'ler aynı yıllarda görünür.

Osmanlû'nun Ekonomi Yapısını Yazışı

G.: 1018 (İs. D.: 1609) yılı: *Ayn Ali* Efendi, Risalesine: "*Risâle'i Kavâniyn'iÂl'i Osman Hülâsa'i Mezamiyn'i Defter'i Divan*" adını verir. Amaç: kaç tâne "Mîrmiran" (Beylerbeyi), "Ümerâ" (Komutanlar), Kethüda, Defterdar, Timar; her Beylerbeyilikte kaç Sancak, Defter Kethudası, Timar Defterleri, Haslar, Asker, Zeâmet ve Timar Kılıcı, ne gibi "Resmî Ayin'i Kavâniyn" var; bunu belirtmektir. Ayn Ali'ye göre: "*Şimdiye değin bir yere cem ve telfik olunmayıp, bu maddelerden birisi Defterlerden aranıp bulunmak lâzım gelse, her zaman Defterlere tatbik ile bulunmak güç iş olup bu maddelerin bilinmesi dahi önemli iş olmagin*" o eksiği tamamlamıştır.

"*Ayn Ali* kulları nice zaman Divan'ı Adalet Ünvanında kâtip" iken "*Defter HakaanîEmini olunca...*" "*Defter Hakaanîhâlleri son kertede karışık ve altüst (teşviş ve ihtilâl) üzre*"dir. Vuran tutanı bilmez. Zaman, Murat III'ün oğlu Mehmet III (Kanunî Süleyman'dan yarım yüzyıl sonraları) dır.

"*Örneğin birisi Mahlûl'den (Kadro açığından) bir Mâzûle (İşinden atılmışa) Timar verilse, ol Timar ana müyesser (kolay ele geçer) olmak ihtimali yogidi ki, bir Timar birkaç kimsenin Beratinde (Buyrultuyla elinde) kayıtlı bulunup: "Filân zamandan berû üzerimdedir" deyü niza ederler (çekişirler) idi. Hele Ferâg'ından (gönlüyle vazgeçiştten) yahut Mahlûl'den veya Sefere (Savaşa) gelmedüğünden bir Mazûl'e Timar virülse daha önceki Emin'ler zamanında ol Timar verilen şahsın kaydına şerh (yorum) verilmemekle, niceleri ol Timar'ı daha önceki tarihlerle Temerrük'ler (ele geçme belgeleri) ibraz idüp Ruznamçede şerh verilmemekle, anlar dahi berât idüp öncesi sonrasına Berâl olduğu bilinmezdi.*" (Ayn Ali Risalesi)

Bu manzara neyi gösteriyor? Eldeki ekonomik Osmanlı İstatistikleri, ilk normal ve sıhhatli Dirlik Düzeni üzerine değil, onun bozulma ve hastalanma çağı üzerinedir. Ona göre değerlendirilmelidir.

G.: 1041 (İ. D. 1630) yılı "*Koçi Bey Risalesi*", aynı manzaranın betterleştiğini açıklar, Görice (Manastır) lı belki *Koço* adlı hristiyanlıktan dönme *Koçi Bey*, Murat IV ün (Saltanatı: 1622-1640) açtığı ankete: "*Herkes fikir ve düşünce metainı... padişaha arza*" başlayınca katılır. Dert durmamış, azıtmıştır:

"*Dünya hâllerinin bugüne değişerek kötülük ve kargaşalık (şerr'ü şûr) ve fitne ve fesadın had aşırıya çıkması*" (K.B. Risalesi, 18) herkesi "*Gamhâr*" (üzüntü içici) yapmıştır. İlerici Genç Osman II nin korkunç sonu bütün dehşetiyle anılardadır.

Ne yazarının adı, ne tarihi bulunmayan, ama nefis bir kapak içinde güzel Türkçeyle güzel yazılı: "*Timar ve Zeâmet Usulünün Bozulmasına Dair*" adlı özet, hemen hemen Koçi Bey Risalesi ile aynı günlere rastlar (1622-1637 ler). Koçi Beyin "*Herkes*" dediklerinden bir başkasının mıdır, yoksa "*Diğer telhistir*" (Başka özetir) denildiğine göre Koçi Bey Risalesinin bir özeti midir? Belli değil.

Orada da: "*Tüm islâm ehalinin sözbirliği bunun üzerinedir ki mâdemki Zuamâ ve erbâb'ı Timar (Dirlikçiler) dünya görünüşünde bir türlü düzeltilmez ve din düşmanlarına karşılık verilmez.*" "*Padişahım sağ olsun: bu denlü fesadın ve Hazinesin ve Memleket Reâyâ (Çiftçi) sinin yok olmasına sebep rüşvet olmuştur.*" (Yazma, İnkılâp Müzesi, 116 K. 52)

G.: 1060 (İ.D.: 1649) yılı Kâtip Çelebi'nin "*Neticetün Netice*"si;

G.: 1064 (İ.D.: 1653) yılı *Sofyevî Ali Çavuş'un*, tek fazla sözü bulunmayan adsız Risalesi, Osmanlı Toprak Ekonomisinin Kanunî Süleyman'dan yüzyıl sonraki durumundan başka bir şeyi anlatmazlar.

AYRIM I

DIRLIK DÜZENİNİN SOYUT ÖZÜ

Osmanlı Toprak ekonomisinde Dirlik Düzeni nasıl biçimlenir ve işler? Bunu üç kısa *Başlık* altında izleyebiliriz:

A - Dirlik Düzeninin *kuruluşu* ve *yazılışı*

B - Dirlik Düzeninin *defterlenip araçlandırılışı*

C - Dirlik Düzeninin *beratları* ve *korunuşu*

A - KURULUŞ

Osmanlı Ortaasya'dan toprağı ile gelmedi. Bütün Osmanlı toprakları kılıç hakkıyla *Feth*'edildi: Edilir edilmez, topraklar belirli kurallara ve koşullara göre hemen bir düzene konuldu, ve hemen *dirlik*'leştirildi.

Bu işin başlıca momentleri: *Nişancı* - *Yazu* (Tahrir) - *Üleştirir* (Taksim) - *Mansıp* - *Dirlik* maddelerinde toplanır.

Yazu (Tahrir) Nasıl Yapılır?

Bir yerin Fetih'i üzerine yapılan işlemin klâsik özeti şudur :

"Devletin son derece güvenini kazanmış bir kimse tâyin" edilir. Bir de "Emin" seçilir. Bunlarla kurulan "Heyet" bütün Bölgenin varını yazar. Köylere dek: "Bütün vergi mükelleflerinin adı, mükellefiyet cinsine göre, kaydedilirdi: topraklı, topraksız, evli, bekâr ve ilh.. Ayrıca sanat sahibi, dul, sakat, pek ihtiyar, imam, müezzin, papas ve ilh.. ve her köyün her cins üründen: ne kadar yetiştirdiği, meyva ağaçları, arı kovanları dahil olmak üzere kaydolunur ve nihayet yıllık vergi hâsılı, akça cinsinden olmak üzere tespit olunurdu. Bâzan, -daha ziyade ilk zamanlarda,- akça cinsi yerine ürün mikdarı yazılırdı. Bu arada mer'a, otlak, yaylak, kışlak, orman, akar su ve sairenin de mülkiyeti dikkatle takip edilirdi. İdarî taksimat tespit edilirdi. Sonra Havâss'ı Hümâyun; yâni Devlet Hazinesine, Hâs, Timar, Zeamet sahiplerine, vakıflara, Şahıslara ait toprak tespit olunur ve bu suretle yazılırdı.

"Bu tahrirler sonunda Tahrir Defterleri meydana gelmiştir. İki yazıcı müsveddelerini bir araya getirerek Mufasssal denilen bu defterleri tertip edip Nişancı'ya sunardı. Bunlar 2 nüsha olur. Bir de esas bu olmak üzere, yalnız idarî Teşkilâta göre Liva, Kaza, Nahiye, Köy isimlerini Hâsıl mikdarları ve mevcut Timarları kadro halinde gösteren İcmâl Defterleri meydana getirildi. Mufasssal Defterlerin başında, ayrıca ait olduğu Eyaletin Kanunnâmesi yazılı bulunurdu.

"Bu Kanunnâme, Devletin o bölgede Cârî, Malî, İdarî ve Hukukî teamüllerini ihtiva, vergilerin ne nispette tahsil olunacağını, hangi suça hangi cezanın verileceğini, vatandaşlar arasındaki her türlü hukuki münasebetlerde nasıl tanzim olunacağını izah ederdi. Tahrir'ler tekrarlandıkça yeni Defterler hasıl olur, eskileri Atîkî diye anılırdı. Bir Tahrir daha yapılırsa, Atîkler Köhne, eskiler Atîk olurdu. Yeni Defterlere ise Cedid denirdi. Bugün elimizde Murat II devrinden kalma Tahrir defterleri vardır. Lâkin bunlar ilk Defterler olmayıp, Tahrir'in daha evvelki tarihlerde yapıldığı muhakkaktır. Fâtih devrinde ise geniş bir Tahrir yapılmış olup, onun giriştiği toprak reformu bunlardan anlaşılmaktadır. Bu şekilde mükemmel arazî Tahrir'leri, yalnız Osmanlı Türklerine nasip olmuştur." (Mufasssal Osmanlı Tarihi, İskit Yay.,1957, s. 374-375)

"Tahrir" bir Osmanlı icadı değildir. İlkel Sosyalist Toplum, Yukarı Barbarlık Konağında, Tarım ekonomisine girip Kent'i kurunca, yeni üretim yordamının Kenttaşlar arasında Fark İradı yüzünden ayırtlaşmalar yaratabildiğini görmüş olmalıdır. Bunun üzerinde, Tefeci - Bezirgân ilişkiler geliştikçe Kandaşlığın eşitliğini tehlikeden kurtarmak için, Kenttaşlar arasında sık sık yıllık "Tahrir"ler yapılmıştır. Sonra, Kent içinde sosyal Sınıf ayırtlanması geliştikçe, herkesin varını ortaya döküp Kenttaşlara hesap verme geleneği tavsadı.

Tahrir olayının en klâsik belgesi, Antika Roma Kentinde yapılandır. İslâmlık gibi Osmanlı'nın da, bu metodu Bizans'tan öğrenmiş ve kendi Sosyal yapısına ve eğilimine göre uygulatmış bulunması olağandır. Aynı Tahrir gelenek göreneği, aynı nedenlerle, Osmanlıda da zamanla tavsıyacaktır. Klâsik Tarihçilerimize Osmanlı Tahrir'inin o denli "Mükemmel" görünüşü, zaman içinde en geç gelmiş oluşundan ileri gelebilir. Bütün eski "Tahrir"lerden hemen hemen iz kalmamış iken, Osmanlı Defter'leri bugüne dek yaşayan belgeler olabilmıştır.

Nişancı - Yazû

İlk Osmanlı bir ülkeyi ele geçirdi mi, oraya NİŞANCI gelir. Nişancı, Osmanlı Devlet makinesinin "*Kalemiye*" Kolu olarak, 4 üncü "*Devlet Sınıfı*"na girer. "*Defter Hakaanî*" kaleminde şeftir.

Türkiye kurulurken, şehir esnaflığı dışında, ülke ekonomisinin temeli: *Toprak Üretimi*'ne dayanıyordu. Onun için, Toprak Yazımı ve Dağıtımı işiyle uğraşan *Nişancılık*: en büyük *Kalemiye* mansıbı (görevi) idi.

Sonraları *Fütuhat* durdu. Nişancılık ta, önemi gibi adını da değiştirip, (daha gerici koyu Arapça ile) "*Tevkiyîlik*" oldu. Medeniyet Tarihinde *üretim* görevini yitiren araçlar *güzelsanat* aracı olur. *Tevkiyîlik* te, başka yapacak işi pek kalmayınca, eski kalem kâğıt alışkanlığı ile, işi *edebiyata* döktü.

Dökmeden önce, Nişancılar gene "*yazar*"dılar. Ama ona "*Tahrir: Yazû*" denilirdi: Türkçesi, Toprakları "*yazım*" (İstatistik) demektir. Yerlerin bir çeşit istatistik olan o sayımı, dökümü yapılır; ardından "*Taksim: Üleştirir*" başlar: Topraklar karakterlerine göre ilgililere üleştirilir.

TAHRİR (Yazû=Yazım: İstatistik), şu yanları arar: Her "*Kariyye*" nin (köy'ün) "*Nüfus*"u (kaç baş insanı), "*Hâne*"si (kaç evi), "*Öşür hasılatı*" (ondalık geliri) ve ilh. nedir? Her *Kazâ*'nın ortak veya başlıbaşına kullanılan *Orman*'ları, *Otlak*'ları, ve ilh. hangileridir? Bütün bu şeyler, ayrı ayrı ve dikkatle dosdoğruca "*Defter*"e geçirilir.

Bu, bir, çeşit *Tarım İstatistiği* olur. Bu usul, Osmanlıya has değildir. Daha doğrusu, Medeniyete has değildir. Yukarı Barbarlık Konağında: *Tarım* keşfedilip, *Kent* kurulunca, eşit *Kenttaşlar* arasında, eşitsizlik olmasın diye her yıl sıkı yoklama yapılırdı. *Roma* geleneği, *Bizans* ve *İslâm* kanallarıyla Osmanlı Toprak düzenine geçmiş oluyor demektir.

Üleştirir

TAKSİM (Üleştirim - Dağıtım - Bölüm) : Mirî Topraklar ilkin çeşit çeşit ve boy boy "*DIRLİK*"lere ayrılır. Bu Dirlikler, idarecilerinin görevlerine göre: *Has*, *Zeamet*, *Timar*, *Ocaklık*, *Yurtluk*, *Vakıf* ve ilh. adlarıyla bir sıra pay edilmiş yerlerdir.

Her Dirlik, kime "*Tevcih*" (yöneltim) edilirse, onun işlemi kanuna uygunca Kitaba (*Deftere*) geçirilir. "*Taksim*"in bu aşaması, ilkin "*Sünûf'ü Devlet*" (Devlet Sınıfları) denilen *Üst Kat* insanları arasında toprak gelirinin: (*Rant - İrat*) ın dağıtılması olur.

"Taksim" in ikinci aşaması, *Alt Katlar*: Politika ve Savaş dışında bilfiil çalışan "*Başıbozuklar*" (Sivil'ler) arasında yapılır. Asıl gerçek *Toprak dağıtımı* budur. Her işlenecek toprak parçasına "*ÇİFT*" adı verilir. Her Dirlik, böyle bir çok "*Çiftlik*"lere ayrılır.

Dirlik : Toprağın yalnız ve sadece "*İrad*" (Rant)ının belirli kişilere verilmesidir. *Çift*: toprağın

*Tasarruf*unun (işletme, yararlanma hakkının) belirli kişilere verilmesidir. Dirliği alana *Dirlikçi*, Çift'i alana *Çiftçi* denir. Çiftçi'ler, sonraları halktan kopuşuldukça daha çok Arapça "*REAYÂ*" diye anıldı: "*Güdülenler*" anlamı, Çobanlıktan gelmiş Osmanlı için yerinde sayılırdı.

Mirî Toprağı, Dirlikçi ne işliyebilir, ne kendi hesabına başkasına işlettirebilir, Öztürkçe *Çiftçi* sözcüğü dururken "*Reâyâ*" uydurulduğu gibi, Öztürkçe *Dirlikçi* dururken, ona da arapça "*Sahibülerz*" (Toprağın sahibi) adı takıldı. Ancak, "*Sahibülerz*"lerin toprak üzerinde ne Mülkiyet, ne de Tasarruf (işletme, yararlanma) hakları yoktu. Toprağın Rakabesi (Mülkiyeti) Beytûlmâl'in, tasarrufu Çiftçi'nin hakkı idi.

Çiftçi - Reâyâ'dan başkasının tasarrufunda toprak bulunmaz mı? Bulunur. Ama o topraklara, Türkçe "*yer*" demek olan sözcüğün Acemce karşılığı olarak "*Zemin*" denir. "*Yer*" yahut "*Zemin*", söz gelimi "*Padişah kulu*" denilen askerlerin elindeki toprak parçalarıdır. "*Zemin*"ler öteki Çift'ler gibi "*Defter*"e geçirilmezler.

"*Harici Raiyet* (Çiftçiden başkasının) elinde bulunan yerler üzerine zemin deyû yazılmak kanundur. Ve Padişah Kulu elinde yer bulunsa, müteallik (ilgili) Kullarının üzerine yazılır. Kul Tâifesinin Raiyet (Çiftçiler) gibi Defterde üzerine yer yazılmak Kanun değildir. Kanun." (Kâvânin'i Kadime'i Osmâniyye; İ. Zühtü)

Mansıp - Dirlik

MANSIP: Belli "rütbe" de bir memurluktur. *Dirlik*: O memurluğa geçirilen kimseye Devletçe verilen *geçim* (şimdiki anlamıyla *Maaş*) karşılığı bir çeşit toprak iradıdır.

Mansıplara Dirlik verilmesi, biliyoruz, Osman Gaazi ile başladı. Dirliklerin *Sepahî*'lere *Timar* olarak yönetilmesi Murad Gaazi zamanında sistemleşti. Bu bakımdan *Tahrir* ve *Taksim* işinin, hiç değilse taslak biçiminde, fiilen (işlemce) ilk *Gaazi*'ler çağıyla birlikte belirip yerleştiği söylenebilir. Avrupa'da da *Ulusların Göçü* adını alan *Barbar* Fütuhâtı üzerine yapılan işlemler tıpkı böyle olmuştur.

Ancak, ülke ölçüsünde tüm merkeziyetli bütün bir "*Defter Hâkaanî*" sistemi, belirtilere göre, İstanbul Fethedildikten sonra, Bizans geleneğinden örneklemeler esinlenerek gelişmiş olmalıdır. "*Kaanunî*" lâkabını alan Süleyman I zamanında *Tahrir* ve *Taksim*, artık yerleşik ilk Osmanlı düzeninin sonuna ermiş en "zabıt ve rabıtlı" biçimine erişir.

Osmanlı İmparatorluğunun Fütuhât çağlarında *Özel Kişi Mülkü* olan *Öşriye* ile *Haraciyye* topraklar, Fâtihlerin sayısı oranında, ister istemez pek azdır. Büyük Topraklar yığını hep "*Mirî Arazî*", yâni Kamu mülkiyetli'dir. Bu topraklar *Dirlikler* içinde *Çift*'lere bölünmüştür. Trabzon Sancak Beyi Ömer'in dediği gibi:

"*Anadolu ve Rumeli'de reâyâ elinde bulunan âmme'i erâzinin* (tüm toprakların) *hali budur. Seb'a seb'îne tis'a mi'e*" (Yıl G.: 978, İs. D.: 1570)

B - DEFTERLENİŞ

Osmanlı Toplumu *TOPRAK* ekonomisi temeline dayanır. Bu temel, bir çeşit Plân ve İstatistik olan *Yazu: Tahrir* yoluyla düzenlenir. *Tahrir* (Yazu: İstatistik) yapılırken 3 Defter tutulur: 1 - *İcmal* (Özet); 2 - *Mefâsıl* (Ayrıntılar); 3 - *Ruznamçe*;

İcmâl

İCMAL (ÖZET) : "*Hiyn'i Tahrirde* (yazım sırasında) *Hâss'ı Hümayun ve Havâss'ı Vüzerâ ve Ümera ve Arpalıklardır, ve gerek Zeamet ve Timâr'dır, bilcümle her karye kime kayd olmuş ise onu bildirür.*" (Ayn Ali Efendi: "*Risalei Kavânîn'i Al'i Osmân Hülâsa'i Mezâmiyn'i Defter'i Diyyân*" (Osmangiller Kanunlarının broşürü ve Divan Defteri iç anlamlarının özeti), Fasıl 6 Tevcih'i Kanunî)

Demek "*İcmâl*" defteri içine: Hem *Padişah Has'ı*, hem Vezir ve Komutanların *Has'ları*, hem Emekli veya Azledilmiş (Mülkiye, İlmiye) mensuplarının maaşlarına zam olarak verilen katma ödenekler (Tahsisler) demek olan *Arpalıklar*, hem de Zeamet'ler ve Timar'lar toptan yazılır. Ve bu yazılış: 1) *Köy köy* olur; 2) Her köyün *Kişi olarak Kime* yazıldığı belirtilir.

Yâni "*Köy*": Yazu birimidir. *Dirlikçi* (kim olursa olsun) adına yazılı olan köye bağlı kişidir.

Mefâsıl

MEFÂSIL (AYRINTILAR) : "*Her Kariye'nin Reâyâsı ve Öşür Resmi ve ebvâb'ı mahsûlâtı yazılan Defterdir.*" (A.A.E., Keza)

Ayrıntılar Defterine ise köyün içindeki bütün varlar geçirilir. Bu Varlar başlıca 3 bölüktürler:

1. - *Reâyâ (Güdülenler)* : denilen *üretmenler*, Türkçesi *Çiftçi*'lerdir. Bunlar Cumhuriyet Çağının kalın kır burjuvalarına bir sahte kimlik diye verilen sözde "*Çiftçi*"ler değildirler. Tam çalışan alt kat köylüleridirler. Ve sonra "*Çoban*" gelmiş Göçebe Türkün gözünde: "*Güdülen*" insanlardır.

2. - *Öşr (Ondalık)* : *Çiftçi*'nin, toprağı işleme hakkına ve dirlik düzenliğin

korunması pahasına karşılık, Toprak ürünleri değerinden "*Güdücü*" resmî çobanlarına ödediği: vergiler, resimler ve ilh. dır.

İlk Osmanlı vergileri: İslâmdan "*Öşür*" (ondalık), İslâm olmayandan "*Haraç*" (Rumca "Horatio"dan gelme) adıyla alınırlardı. Sonra düzen değişip sömürü azıttıkça, hem bu iki basit vergi biçimi birbiriyle karma karışık edilecek, hem de onların dışında, daha sürüyle birçok başka vergi, resim, angarya.. soygun salmaları üst üste yığılacaktır.

Ayrıntıları ve özellikleri yeri gelince görülecektir.

3. - "Ve Ebvâb'ı Mahsûlât" (*Ürünlerin Kapıları*) : Çiftçi'nin işgücü, ev halkı gibi çalışan insanların ve hizmetlilerin: sayıları, karakterleri, çalıştıkları yerlerin özellikleri, tipleri, gelirlere kaynak, ürünlerin çıktıkları "*kapı*" olarak birer birer kaleme alınır.

"Mefâsıl Defteri" bu ayrıntıları gösterir.

Ruznâmçe

RUZNÂMÇE (GÜNDEMCE) : "*Yevmen feyevma* (günü gününe) verilen *Timarların Beratları kayıdır.*" (A.A.E., keza)

Tanımlanmasından da anlaşıldığı gibi: Dirliklerin zaman zaman el değiştirmesi, günü gününe "*Ruznâmçe*"ye yazılmalıdır. Ne var ki, *Güdücü - Çoban*: kâtiplikten yetişmemiştir. "Has" Dirlikler, 23 *Beğlerbeğilik* ile 9 *Salyane*'den ibarettir. *Zeametlerin* bile sayısı 3166 yı geçmez. Osmanlı, bunları, yorulmamış anısında tutabilir.

Asıl Mirî Toprakların büyük yığını 100 bine yakın (97.240) *Cebelüsü* ile 40.142 *Kılıç*'ın örgütlendiği Timar'lar içine girer. O bakımdan, böylesine kalabalık bir Toprak güdücüleri'nin "*Ruznâmçe*" sütunlarını doldurması kaçınılmaz olur.

Memleket Güdümünün Avadanlığı

Osmanlı Devlet yapısında Pâyitaht'a karşı kurulan İdare avadanlığı, aşağıdan yukarıya doğru: *Köy, Kazâ, Sancak* (Liva) ve *Eyalet* adlarıyla örgütlenmiştir.

"*Eyalet ve Sancakların âmirleri olanlar, aynı zamanda askerî kumandandılar. Kanunlarla tahdit ve tayin olunmuş selâhiyetlerini, hükümdar gibi kullanırlardı. Halka zulüm ve haksızlıkta bulunamazlardı. Zirâ, Divan'ı Hümayun... bütün vatandaşlara vasıtasız açık olup, her türlü şikâyetleri dinlerdi. Kazâî selâhiyetler ise Kadı'lara ait bulunurdu.*" (Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 375)

Metafizik bilim, hep böyle "kestirmece" mutlak yargı düzer. Sınıflı Toplumda: "*Kanunlarla sınırlı ve belirli yetkiler*" ne zaman ve nasıl yürürlüğe girer? Bunu bilmeyen yoktur. "*Her türlü şikâyetlere açık*" oluş ta, modern Mahkemelerin açıklığına benzer. *Ceza* işlerinde "*Savcı*" engelini aşabilmek, hukuk dâvâlarında "*Masraf*" surlarını delebilmek bugün nedir? Bilinince, Antika çağda ne olabileceği kendiliğinden anlaşılır.

Onun için, Osmanlı yapısında *Kanun* ve *Usul* formaliteleri, ancak *Güdücü* insanların sosyal yapılarına veya gelişim ilişkilerine göre "*zulüm ve haksızlık*" yapılmasına yahut yapılmamasına elvermiştir. Bütünü ile Osmanlı Tarihinin her çağını kaplamış bir İdare veya Adalet kuralı öne sürmek, aldatmaca değilse, aşırı toyluk olur.

Gerçekliğin bu sosyal diyalektiği göz önünden kaçırılmamak ve bunakça her Osmanlı geçmişine tapmamak şartıyla, Osmanlı Memleket yapısının objektif ve somut varlığı az çok şemalaştırılabilir.

Taşra Avadanlığı: Beğlerbeğlik - Sancak – Kazâ

Osmanlılık *Dirlik Düzeni* ile kuruldu. Dirlik düzeninde Payitahta karşı olan *Memleket* olağanüstü yalın görüntülüdür. Bugünkü idare bölümleri: Vilayet (il), Kaza (İlçe), Nahiye (Bucak), Köy dörtlüsünde toplanır. Osmanlı ülkesinin Payitaht önündeki hiyerarşisi, üçlü olur ve Toprak "*Sahibi*: Koruyucusu" görevine bağlıdır.

1 - *BEYLERBEYLİK*: Şimdiki birçok vilayetleri içine alan en büyük bölümdür. Anadolu ve Rumeli birer Beylerbeyiliktir. *Beylerbeyi* 2 tuğlu olur. "*Sâhip*" (Koruyucu) olduğu toprağın kendisine düşen geliri, yılda 100 bin akçayı aşkın olan *HAS* adını alır.

2 - *SANCAK* : Şimdiki vilayetleri andırır. Sancağın başında olan *Sancakbeyi* 1 tuğludur. Onun "*Sâhip*" olduğu yer de *HAS* sayılır.

Bu iki üst kat; Merkeze karşı Taşrayı küme küme derliyerek sorumluluk taşır.

3 - *KAZA* : Asıl Taşra İdaresi'nin birim bütünü olur. Ta, Âsur çağından kalma üçüzlü Devlet örgütü Kaza'da özetlenir. Kaza'nın üç başlı idarecileri şunlardır:

1. *Alaybeyi* : Devletin *Askercil* sorumlusudur. "*Çeribaşı*" adını da alır. Kaza sınırları içine giren: "*Timarlı*"ları, yani en küçük Dirlikçi "*Sepahî*"leri derler. Savaş sırasında, Sancakbeyinin emriyle, Timarlı *Eşküncü*'lere (Sipahilere) kumanda eder.

2. *Kadı*: Devletin *adaletçil* sorumlusudur. Hem hakim, hem noter işlerini *şeriat* prensiplerine göre yürütür.

Daha çok özel topraklar üzerinde, ve özel mülkiyet ilişkileri alanında rol oynar.

3. *Subaşı* : Devlet açısından bugüne dek "*Asâyiş*" denilen *Dirlikçil* işlerin sorumlusudur. Kaza'nın inzibat görevini yürütür.

Beratlarda yazıldığına göre: gerek *Timar*, gerekse *Zeamet* sahibi olan Dirlikçi, kendi alanının "*Subaşı*"sı sayılır.

Böylece Subaşılık, modern *Polis* ve *Jandarma* görevinden çok daha derinlere iner. *Kamu Toprakları* üzerinde, *Mirî Arazî ilişkileri* alanında rol oynar.

C - BERAT ve DOKUNULMAZLIK

Dirlik Toprağı Toplumun *Kamu* mülkiyetindedir. Gelişi güzel ne verilir, ne alınır. Osmanlılığın en yaygın üretim temeli *Berat*'larla düzenlenir. Ona uzanan el kesilir.

Zeamet Beratı

Dirlikler nasıl verilirlerdi? "*Berat*"la.

16 ncı yüzyıl birinci çeyreği günleri üzerine yazılmış *Beçevi Tarihinin* yazarı: "*En yukarı dedemiz Davut Beyin Berat sureti*"ni verir. "*Çağın kuralları ve Kanun'u bilinsin diye rakamlanması ihtiyar olundu*" der. Berat'ın sureti şöyledir :

"*Davud, dâme mecdehu, ya: Bosna Sancağında, yüce kişi kuşağından Yahya Paşa oğlu Bali Tahvilinden ve bâzı dahi Ahmet ve Yusuf Tahvillerinden olan istibdat veçhi üzere, Timar işbu 900 Şâban 27 gününden tayin olunup, biriktirilip toplam Zeâmet'i 50 bin akçalığa yetişüp, Rumeli Beylerbeyisi Yakup Paşa, dâme mealiyehu, Tezkeresi gere ğince lâyük ve evlâ ve mustahak görülüp ve taklid kılup verdim ki, zikr olunur.*"

Akça (...?)

	Hane	Beher-Hane	Bive	Beçe	Mücerred	Benâk	Hasıl	Başına	Yeyime Yetime
Reşd köyü	77	4	2	11	14	10	6.538	-	-
Barlet Kakne köyü ...	87	-	4	-	13	2	15.824	2	1
					6				
Kurne Vidanča köyü ...	61	4	-	8	11	6	8.552	2	-
Nemlohça köyü (zami)	29	-	2/12	/18	/24	13/31	8.732	2/6	-

"*An Tahvil Yusuf ve Ahmet zamimelerinden (katılmışlarından) başka, bu Timar alınıp anılan Davud Beye verilüp*

	Tarla	Çayır	
Mezrea	2	1	45

"*Ve anılan Davud Beyin dileği ile vazgeldiği köyle ellerinde kaldı. Timarları ile anılan ona verildi. Davut Bey dahi bu köylerini Zeamet ile mutasarrıf ola. fi 27 Şaban'el muazzam*

Kostan Teager Köyü Hasıl	Burak Köyü Tabi M Hasıl hariç ez defter	Yekûn
2214	2225	50.000

Bu iki köy ile 5 nefer üzerine Hâsıl kayd olunmasına." Böylece, Bali Beyle Ahmet ve Yusuf

üzerinde bulunan "*Timar*"\ar "*İstibdal*" (Bedenli ödenme) yolu ile "*Tahvil*" (Değiştirim) yapılarak ve biriktirilerek bir 50 bin akçalık "*Zeamet*" meydana getirilir. Beylerbeyi "*Tezkeresi*" ile "*lâyık*, öncelikli ve haklı" görülen Davud Beye geçirilir.

Berat'ın ondan sonrasında: 1 - Veriliş *nedeni*, 2 - Hiç bir nedenle *kimsenin* karışmaması, 3 - *Halkın* uyması yazılarak tarihi atılır:

1- "*Ve buyurdum ki: Hızemat'ı mebrure'i mevfure ve mesaî'i meşkûre'i aşâkir'i mansûredir. Ber mûcib'i Defter'i Hâkânîmüeddîkıla.*"

2- "*Olapta hiç ehad kâinen min kân, biveçh'i minel vücuh ve sebeb'i minel esbap mâni ve münâzi olmıya.*"

3- "*Ve ol yerin halkı fil cümle vazîi (alt kişi) şerîfî (şerefli kişi) anılanı Sû Başî bilüp muazzez ve mûkerrem tutup, Subaşılıkla ilgili işlerde başvurma anılana yapıla, sözünden dışarı çıkmıyalar. Şöyle bileler.*"

4- Tarih: "*Tahriren filyevm Cemaziyelâhir ayının 10 uncu günü 902 yılı, Kostantiniye (İstanbul) makamında.*"

Timar Beratı

Timar verilişinin Berat'ı da aşağı yukarı aynı olur. Gene Beçevî'ye göre, dedelerinden Bosna Alaybeğisi Câfer Beye, Dellâk Mustafa Paşa zamanı bir Berat veriliyor. Köyler Veysel oğlu Ali Bey Tahvilinden "*Mahlûl*" olmuş 4986 akçalık Timardır. Timarsız olan Dâvud Bey oğlu Câfer Çelebi'ye "*Gaazilerin Sultanı*" Padişahın emriyle verilir.

"*Şöyle ki ve zayıf'i hidemât'ı mebrure'i asâkir'i mansûre'dir.*" "*Bermucib'i Defter müeddî k ıla. Olapta hiç ehat mâni ve râfî (engel ve kaldırıcı) olmayıp, müdahale kılmaya. Edirne makamında yazılır.*

	Hane	Mücerred	Bive	Hasıl	
Iranik'e tâbi Bergosta köyü	10	4	3	3159	Yekun
Depsi'e tâbi Kazâ'i mezbur	19	2	1	1823	4982 "

Beçevi diyor ki: "*Bu Berat'ı şerif te, Beylerbeyi Nişanı var, mühürü yoktur.*"

Timar da Zeamet gibi: "*Dergâh'ı muallâda*" (yüce kapı evinde, sarayda, yâni dolaysız aracısız) "*emr'i vâcibül ittibâ: uyulması gerekli buyrultu*" ile verilir. Onun için olmalı, "*Merhum Câfer Beyin Berat'ı*" olarak anılan daha aşağıki yazıda "*Zeamet*" sözü geçer:

"*Nişan'ı Şerîfî Âlîşan'ı Sultânî ve Tuğray'ı garray'ı kiyt'istan'ı Haakaanî hükmü oldur ki,*

şimdiki de arende'i fermân'ı kader tuvân Cafer, Bosna Sancağında Belic yörelerinde mütasarrıf olduğu Zeâmetine Defter'i Cedit gereğince lâıık ve irzânî görüp verdim ki zikrolunur ve şerh kılınur (8) sekiz adet köy minvâl'i merkurum üzere yazılıp yekûn 14315 ve buyurdum ki, bundan böyle eli altında olup tasarruf kılup şöyle ki: Vezayıf'i hizmet'ı mebrûre ve mesaî'i meşkûre'i asâkim'i mansure'dir. Ber mucib'i Defter müeddî kıla.

"Ve ol yerin Halkı vadîi, refîi (alt olsun, üst olsun), sagıyri kebîrî (büyük olsun, küçük olsun) anılanı Subaşı bilüp muazzez ve mükerrerem tutup, Subaşılıkla ilgili işlerde başvurmayı ona ideler, olbapte hiç ferd âferideden kâinen men kâne (yaratılmış kişilerden var olmuş ve var olan hiçbir kişi) mâni râfi olmıya, şöyle bileler, Alâmet'i şerîfe itimad kılalar. Bimekam'ı Edirne."

Beçevî toplam 14315 akçaya bakarak şunu ekler :

"Ol zamanda Kılıç'ı Zeâmet 10 bin olmak anlaşılır."

Miri Toprağın Yaygınlığı

Osmanlının bütün taşra görevlileri, Modern Devlet usulü ile *"maaş"* almazlardı. Kendilerine Dirliğini koruyacakları toprağın gelirinden bir pay bırakılırdı. Bugünkü kafamızla bakınca, o gelirden pay almak, bize, toprağa *"sahip çıkmak"* gibi geliyor. O yüzden Dirlikçiler, sonraları türeyen Toprak Beyleri ve Toprak Ağaları ile karıştırılıyor.

Okullarda çocuklara Tarih o burjuva anlayışı ile yazılınca, ilk Osmanlı Toprak ilişkileri şöyle özetleniyor:

"Osman Bey, idaresi altındaki yerleri kardeşleri, oğulları ve ümerâsı arasında taksim ettiği gibi, Orhan Gaazî de aynı şekilde dağıtmıştı. Büyük Beyler ölünce yerlerini oğullarına vermek siyasetini gütmüştü." (M. Os. Tarihi)

Daha ilk adımda, her iş gibi idare de, Kandaş eşit İlb'ler arasında geçti. Ertuğrul'un arkadaşları: Akça Koca, Abdürrahman Gaazî, Osman'ın üç silâh arkadaşı: Konuralp, Turgut Alp, Aygud Alb idi. Akbaş Mahmut Alb, "Karaoğlan" Kara Mursal, Hasan Alb, Samsa Çavuş ve kardeşi Sokmuş Çavuş, Yahşili, Karatekin, Şeyh Mahmut, Targal Mihman, Akb ıyık, Gündüz Alb, Aygutalb, Tursun Fakih.. ve ilh.. sayılı İlb'lerdi.

Bunlara Toprağın Özel kişi mülkü olarak verilmediğini, kendileri ölünce oğullarına yeniden yer verilişi de gösterir. Akça Koca ölünce oğlu Murat Beye Kandıra verildi, Konuralp ölünce oğlu Süleyman "Paşa" ya Düzce-Bolu verildi. Bu durum, ortada babadan oğula miras geçen bir özel Kişi mülkiyeti değil, bir toprak Mansıbı konu olduğunu gösterir. Şu satırlar da onu anlatır:

"Osmanlılar Anadolu'da fethettikleri yerlerin bir kısım toprağını sahiplerinin ellerinde bırakmışlar, bir kısmını ise devletleştirmişlerdi. Rumeli'de fethedilen yerler ise: Klise ve Manastırlara ait vakıflar müstesnâ olmak üzere, Devletin addolunmuştu. Bunların bir kısmı harplerde yararlıkları görülen büyük ümerâyaya mülk olarak verilmiştir." (M. Os. Tarihi, s. 362)

Kişiye "*Mülk*" diye verilen yerlerin ne denli iğreti bulunduğu: Vakıf eğiliminde gizlenir. Toprakta özel mülk edinen kişi, bunun çarçabuk yıkılacağını ve çocuklarına miras kalamıyacağını biliyordu. İyisi mi, ölmeden Toprağı "*Vakıf*" yaparak dokunulmaz kılmak düşünölüyordu. Çünkü, yurt Toprakları Mirî toprak denizinde eriyordu. Mirî Toprak olmaktan: "*Yalnız şehir ve Kasabalarla, bunların civarındaki bağ ve bahçeler istisna edilirdi.*" (M. Os. Tarihi, keza)

Mirî Toprağın Dokunulmazlığı

Cumhuriyet Türkiyesinin düşünürü "*Devletçilik*"ten başka bir kavrama ısınamadığı için, Mirî Toprak düzenini "Devletin" sayar. Mirî Toprak düzeni, Vakıf yoluyla bile Kişilere aktarılsa, çok geçmez aslına dönerdi. Kimse uzun süre, çaldığının üstüne "*Özel Mülk*" diye yatamazdı. Örnek:

"Anadolu Kazaskeri Cinci Hasan efendi.. Şeriat ve Kanuna aykırı olarak halkın mallarına karışarak Devlet işlerini yürüten (Hasan Efendi).. Sadrâzam kapısında haps buyurulup öteki değerli bir çok eşyasından başka 1000 keseyi aşkın paraları Mirî yönünden zapt ve kendisi Mihalıc'a sürölüp Hak sahipleriyle ilgili durumları dahi çarçabuk göröldükten sonra, hapsine başlandığı zamandan 4 üncü ayda siyaseten katline Ferman... anılan kasabada yerine getirildi, ve ondan önce kendisine TEMLİK ettirip, zû'munca hayır işlerine VAKF eylediği köylerin ve ekinliklerin, şerefli emirle MÜLKİYET ve VAKIFLARI KALDIRILIP, eskiden oldukları üzere kimisi Timar ve Zeamet ve kimisi Mirî yanından zapt olundu." (Abdurrahman Abdi Paşa: "*Vekaayi'nâme*", 1058 (D. 1647) Recep 26, Beyazıt No. 5154)

Osmanlı hiyerarşisince Vezirden hemen sonra gelen, Bütün Devlet işlerini ve sırlarını Padişahla başbaşa verip yürüten, Modern Bakanlardan bin kat geniş yetkili bir adamdır Anadolu Kazaskeri. Kamunun Mülkiyetinde olan Mirî Toprağı çalmanın bütün inceliklerini herkesten iyi biliyor. Mızrağı çuvala sokmuş: Kitabına uydurabildiğini kendisine "*Temlik*" ettirmiş. Kişi mülkü edemediğini "*Zû'munca Hayır işi*" deyip "*Vakıf*"a çevirmiş. Osmanlı yutmuyor. Çaldıklarının, ettiklerinin meteliğine dek hesabını 3 ay içinde gördürüyor. Ve kellesini uçuruyor.

Antika Müsaderenin Modern Dehşeti

Dikkat edelim. Bu olay 17. ci yüzyıl ortasında, Osmanlının katı derebeğileşme ve çökme alâmetleri çağında geçer. Anadolu Kazaskeri: Devlet hiyerarşisinde Sadrâzamdan sonra ikinci sırada gelen ve bilginler sınıfından olduğı için ayrıca İlmiye dokunulmazlığı bulunan birinci derece Devlet Ulu'larındandır. Herşeyi kitabına uydurup çalmıştır. Sezildi mi, Yassıada'da güneş banyosu ile yıkanıp Kahraman yapılmak ve çaldıkları "*Kutsal kişi mülkü*" olduğı için yanına kâr bırakılmak yoktur.

İşveren Sınıfı, bir mavi hikâye yarattı ve yaydı. Kapitalizmden önceki düzeni yıkmak için buna muhtaçtı. Avrupa'da Derebeyilik zamanı, Osmanlıda son yıllara dek: Burjuvalarca en çok şikâyet

edilen korkunç "*haksızlık*", (Cinci Hasan Efendi olayına benziyen) "*Zapt*" ve "*Müsadere*"lerdir. Kapitalizm, ezelî ve ebedî kişi mülkiyeti getirmedi mi ya?

Bunların, haklı veya haksız aşırı kullanımları ne olursa olsun, sosyal anlamları: Kamu hırsızının, kişi mülkiyeti dokunulmazlığına sığınıp soygununa devam edemeyişidir. En tepedeki Sadrâzamından, en alçak gönüllü Sepahî'sine dek, bütün Osmanlı *Dirlikçileri* bu "*Sıkı yönetim*" içinde bulunurlar.

"*Sahibül Arz*" (Toprak sahibi) adını alan Dirlikçileri, her istediklerini yapacak güçte göstermek kolaydır. Gerçekte onlar dürüst kaldıkları ölçüde güçlüdürler. Topu birden Tefeci - Bezirgân kıranına uğramadıkça, onlar için Kamu Toprakları ile ilişki: kıldan ince, kılıçtan keskin bir Sırat Köprüsü gibidir.

Böyle bir düzen, elbet İşveren Sınıfını dehşet içinde bıraktırdı. Kapitaliste göre herhangi açığöz kişi: ister çalsın çırpın, ister haydutluk ve korsanlık yapsın, ister suistimâl ve dolandırıcılık etsin, ister rüşvet ve irtikâp sağlasın, hiç önemi yok. O meşru olmıyan binbir yolla kendi kişiliğine bir "*Mülkiyet*" edinmiş midir? Edinmiştir. Kişi mülkiyetinin kaynağına bakılamaz. Aşkolsun açığöze. Kendisine Kişi Mülkü yarattı mı, o mülk kutsaldır!

İşveren Sınıfı, en normal "*Sermaye Birikişi*" dediği çapulla adam olmuştur. O çapul, İşverenin kendi Anayurdundaki milyonlarca *küçük üretmenin*: esnafların,

köylülerin mülkceğizlerinden edilmeleri demektir. *İşveren Hukuku*: gizli yollardan *mülkleri ellerinden alınmış* çalışanlara hiç bir hak tanımaz. Her gün işlettiği işçilerin *emeğinin* büyük payını artı-değer olarak Kapitalist Kişi Mülkiyeti durumuna geçirmesini "*Zapt*" veya "*Müsadere*" saymaz. Kapitalist için *sömürü* değil, sömürünün *Derebeği* biçimi gayrimeşrudur: İşveren biçimi sömürü: meşrudur...

Onun için Burjuva Bilimi, hırsız Beyleri, Efendileri, Paşaları Padişahın mülksüzleştirdiğini gördükçe, dehşet içinde kalır. Ya kapitalistin de başına böyle bir şey gelirse?

AYRIM II

DİRLİK DÜZENİNİN SOMUT ÖZÜ

Bu Ayrımı ayrıca başlıklara bölmüyoruz. Okura, elle tutulurca, gerçek bir Osmanlı Defterinde yazılmış bulunanları canlıca sunuyoruz: Sunulan Kurum: Dirlik düzenin de temel taşı, tabanın tabanı olan *Timardır*.

Timarın ne olduğu üzerinde soyut tanımlamalar yapmaktansa, bir Osmanlı Defterini okumak daha canlı ve aydınlatıcı olabilir.

Bir Sancak Defteri

1509 yılı yazılmış *Vidin Timar Defteri* (Defter'i Timâr'ı Vidin; Muallim Cevdet Kitaplığı, Elyazma, No: 0,90) çürük, bozuk, okunmaz sayfalı bir belgedir. (Böyle karışık bir "*Defter*" içinden nasıl bir İmparatorluk "çıktığına" şaşılır. Cumhuriyet çağında "Sandıktan çıkmış" Hükümetleri bilenler şaşmazlar.)

Orada Vidin Vilâyetinin gelirleri, içinden çıkılmaz bir kargaşalıkla üstüste yığılı, çetrefil yazılarla belirtilir. Daha ilk Osmanlı Çağındaki gibi: O (o) biçiminde, 4 rakamı (٤) ve 5 rakamı (٥) biçimlerindedir.

Vidin Vilâyeti'nin *toplam* geliri (Hâsılı) : 237.568 akçadır. Bu geliri sağlayan üretim kaynakları şöyle özetlenir:

Kurâ (Köyler)	Mezrâ (Ekinlik)	Hâne (Ev)	Pınar	Mücerred? (Muharrer?)
30	3	956	85	51

"*Nefs'i Vilâyet ma'a velâyetühâ*" denilenin "*Cemül mecâmi: Toplamlarının toplamı*" geliri: 189.575 tir. O "*hâsıl*"ın hemen altına daha çapraz bir yazıyla "*Fil'asl*" (aslında) kaydiyle verilen rakam ise: 375.874 tür. Buradaki "*Aslı*" nedir? Osmanlıdan önceki gelir mi? O zaman Osmanlının bir kalemde eski vergileri yarıyarıya indirdiği anlaşılabilir.. Belki fetihlerin madde sırrı budur.

"*Nefs'i Vilâyet*" gelirinin kaynakları şöyle sıralanır :

Kurâ	Hâne	Pınar	"Mücerred" mi, "Muharrer" mi, "Hacret" mi?
13	523	44	34

Aynı Vidin *Sancak Begi* için verilmiş "Hâssa"nın geliri: 38.493 tür. Bu gelirin kaynakları:

Kurâ	Mezârî	Hâne	Pınar	Mücerred
17	3	423	85	51

Sancak Yazı'su (İstatistiği)

Bir başka Sancak için "*İsa Bey tasarrufunda*" denilerek, başka bir envanter yayılır. Orada alt alta şu iki kayıt vardır:

Kendu yerin	Cebelû	Kacen	Sokaklu	ve lbriz Hanlu
1	47	4	1	4

Hazine (Çadır?)	Kılar (Çadır?)	Mutbah	Saraçhane	Kenlik
1	1	1	1	1

Bu envanterin altındaki "*FasI*" da "*Cem'i vilâyet*" (?) kaydıyla gelir tutarı: 14.855 akça olarak gösterilir. Bu gelirin kaynakları da şöyle sıralanır:

Muslim Hâne	Çadır (mı?)	Pınar	(Muharrer?) Mücerred
154	187	37	8

Ve hepsinin altında: "*Kayd't bâzâr ve niyabet ma'a velâyatuha vel celb ve gümrük ve gayrihüm ve resm'i ganem'i Vidin Sancak Begi Sal*" hizasına gelir tutarı 145.000 yazılır. Bu tutarı, yukarıki 14.855 le toplar: 159.800 olarak bulur. Nedense (55) rakamı eksilir. Defter tutanların hesap bilgileri bu kadar mı? Anlaşılmaz. Memleket Fethetmesi ve idaresi başka, hesap işi başka demek.

Timarın Yazılımı

Timarlar için yapılan yazımlar daha az ayrıntılı değildir. Bu yazılarda genel olarak epey özellikler beliriyor.

Hepsi 111 sayfa tutan Defterin 85 sayfasında 117 Timar yazılmıştır.

Timarlar arasında "*Sâl*" denilen (salair: ücret) Lâtin sözcüğünden gelme: "*Maktu Sâl*", "*Yeni Sâl*" denen ve "*Sadaka*" ve "*Bidât*" sayılan "*akça*" ödenekleri bulunur. 57. nci sayfada "*Nefs'i Vidin ucunda mütemekkin olan*" bir yadırgı (kâfir olsa gerek) adlı kişi, her ne işe ise "*Başlıyacak Mir Koc'dan dergâh'ı ûlâye bir*" şey "*gelmiş. Ol bid'ati maktû vire gelmişler*" deniyor. Ve "şimdiki" ("Belden Beği" mi? "Yıldan yeni" mi? seçilmez) "*Maktû Sâl*": 800 akçadır.

"*Ve bu cümleden gayr'i yâ menkul Vidin gelib harâb ol ıcek, Kal'e erenleri Cagal'a yoldaşlık etmişler. Nuhbe'i âlîden Kal'e Erenlerine Ulûfecû idicek (...derkare ve legi yevm'ulled) akc sadaka olunmuş. Yeni Sâl: 3160*"

Timar dirlikçilerinin yetkileri, ya *Padişah*tan, yahut *Beğ* (Komutan) lardan "*Berât*" almakla olur. Her Dirlikçi Timar sahibinin Deftere geçen yazımında 5 bölüm özelliği yazılır:

1 - Timarlı'nın adı sanı, *hüviyeti*;

2 - Elindeki *yetki belgesi* (Berât'ı) ve bu belgenin *karakteri*, gerekirse nedeni, biçimi, *gerekçesi*;

3 - Timarın *personeli*;

4 -Timarın üretim kaynakları;

5 - Timarın *geliri* (Hasıl'ı).

Timar'lû'nun Kimliği

TİMARLININ HÜVİYETİ: sırasında göze çarpan şey : Osmanlının *ırk, dil, din* gibi farklara hiç bakmaksızın yalnız *insanı* seçmesi ve ayırmasıdır. Örneğin alt alta 13 Timar dirlikçisi arasında yalnız 3 tanesi (ırkı, dili bilinmese de) *müslüman* babanın oğlu müslümandır. Geri kalan 10 dirlikçiden 4'ü hristiyan babanın hristiyan oğludur. 6'sı hristiyan babanın müslüman oğludur.

3 Müslüman oğlu müslüman:

1- "*Musa oğulları Bali ve Burak*".

2- "*Mustafa ve Cani deyû emrolunmuş.. Kara Mûsa varlığı.*"

3- "*Mustafa evlâdu Pazarlubeğ*".

Bu üç özbeöz *müslüman* hüviyetinin bile yazılışı, asıllarında şüphe uyandırıyor. Osmanlı geleneğinde, müslümanın çocuğuna "*Oğul*" denir, hristiyanın çocuğuna "*Veled*" denir. Hâlâ bugünkü Türkçede bir kişiye "*Velet*" denildi mi, küfür edilmiş sayılır. "*Veled*" sözcüğü "gâvur oğlu" demeğe gelir. Müslümana sövmek olur.

O bakımdan "Pazarlubeğ" oğlu Mustafa'nın "evlâd" diye yazılması, adı karışık "Pazarlubeğ" denen babasının hristiyan olmasını düşündürüyor. Baba adları açıklanmayan "*Mustafa ve Cani*"deki "*Cani*" Türk - müslüman adı olamaz: Belki "*Yani*"nin Osmanlı ağzında aldığı biçimdir. "*Kara Mustafa*"ya "*Cani deyû emrolunmuş*" bulunması da o kuşkuyu güçlendiriyor.

Bu hesapça, hemen bütün Fethedilen toprakların Timar adlı Dirlikleri hristiyan çocuklarının elinde gibidir.

4 hristiyan oğlu hristiyan:

"*Ma'mi veled'i Yanuci*"

"*Yuvan veled'i Batı*"

"*Yani Subaşı*"

"*Mihayil veled'i Estrulu*"

6 hristiyan oğlu müslümanlar:

"*Dursun veled'i Dalman*"

"*Ali veled'i Milyan*" "*Ali veled'i Minet*"

"Dursun veled'i Dultman" "Turali veled'i Mustafa"

"Burak Veled'i Kolc"

Koyu müslüman Osmanlı, şeylerin itişiyile, topraklarını fethettiği "GÂVUR"culara karşı görülmedik bir DEMOKRATİK tolerans gösteriyordu.

Timarlû'nün Yetkisi

TİMARLININ YETKİSİ: Dirlikçilik yetkisinin bir tek belgesi vardır : *BERÂT*. Şeriat gereğince, Berât'ı: İmam (Komutan, Lider: Osmanlıda Pâdişah) verir ve İmam öldü mü, yerine geçen, eski eylemi her zaman yeniliyebilir. Ancak, eski İmamın (baba ve dede Pâdişahların) verdiği Berât'ların tanınması gelenek olur.

Vidin Defterindeki Timarlar üzerinde, gelişi güzelmişçe yazılmış bir iki sözcükten, Timar yetkilerinin ve işlemlerinin kimi özellikleri beliriyor. Bu özellikleri, Timarın *kullanılış* yordamında ve *alınış* yordamında olmak üzere iki bölüğe ayırabiliriz.

Üç Tip Timar

Timar yetkisinin *kullanılış* bakımından 3 tür göze çarpıyor:

a) *Tek kişi* Timarı;

b) *Ortak* Timar;

c) Timar "*Çaybaşılığı*" yahut Timar "*Beği başılığı*."

a) *TEK KİŞİ TİMARİ*: Genel kuraldır. Timarların büyük çoğunluğu besbelli yararlık gösteren müslüman veya hristiyan savaşçılarıdır. Şöyle yazılır: "*Elinde Padişahımız Berât'ı vardır.*", "*Padişahım Berât'ı vardır.*"

b) *ORTAK TİMAR*: Çok seyrek görülür. Adı geçen 13 timardan yalnız ikisi ikişer kişiye verilmiştir. Bu ortak kullanım, her ikisinde de aynı babanın oğullarına düşmüştür. Örnek:

"*Yani Subaşı oğulları Mustafa ve Cani deyu emrolunmuştur beratlarında.*"

"*Mûsa oğulları Bali ve Burak müşterek tasarruf olup* (okunmıyan bir sözcük: "Nevbetc" mi?) *eşler deyu ellerinde Padişahımız Berât vardır.*"

Bu Ortak Timar nasıl ve neden verilmiştir, açıklanmaz. Babalar "Subaşı" vb. oldukları için, Timar almıya hak kazanmış ta bu hakkını oğullarına miras gibi geçirmiş ve bu geçiş resmen tanınmış olabilir. Sonraları, hele yeni Fütuhât durunca, Timarlılık, Dirlikçi olmak kapalı bir Kast içine alınmış, atalarından Sepahi, Dirlikçi olmıyanlar "*Ecnebi*" sayılmıştır.

O zaman, bir Dirlikçi öldü mü, onun Timarı oğullarından birisine veya ikisine nasıl geçirilmiştir? Yoksa iki kardeşe birden, gösterdikleri yararlık üzerine ortaklaşa Timar mı verilmiştir? Belli değil.

Ortaklaşa Timar'ın bir üçüncü kullanış biçimi gibi görüneni de var. Örnek: "*Tursun veled'i Dalman Koc Sâlih'in Yoldaşlığıdır (yahut "Kardaşlığıdır")*" Bu ne demek? Timar'da "*Yoldaşlık*" veya "*Kardeşlik*" besbelli, yukarıda anılan bir babadan gelme döl kardeşliği olmayacaktır.

c) *ÇAYBAŞILIK - BEĞİBAŞILIK TİMARI*: oldukça aydınlatılmak ister. Eğer bütün Timar'lar için "*Çaybaşılık*" ve "*Beğibaşılık*" sıfatı kullanılabilirse, neden 13 Timardan yalnız bir veya ikisi için bu deyim yazılmış, ötekilerde kullanılmamıştır?

Karmaşık Timar

Kayıtların karmakarışıklığı içinde "*Çaybaşı*" ve "*Beyibaşı*" deyimini geçen yerde bir başka özel durum var. Onu aynen alalım:

"... *Beyi başılığı elinde* (okunmıyan: "*bılsalıkım*" gibi bir sözcük) *Berât vardır.*" cümlesinden önce "*Timar*" sözcüğünün "ma" hecesi uzatılıp açılarak üstüne şu yazılmıştır :

"Kendu	Cebelu	Gulâm	Çadır
1	3	1	1"

Aynı Uzun Timar'ın *altında* ise, epey küçük "*Hâsıl*"lı (az gelirli) 4 bölük semt şöyle anılır:

1 - "*Herzoink* :

Hâne	Pınar	Mücerred	Hâsılı
39	3	5	1817

2 - "*Eşinine* :

Hâne	Pınar	Mücerred	Hâsılı
10	1	3	673"

3 - "*Estolozog* :

Hâne	Pınar	Hâsılı
6	1	403

4 - "*Brovnik (Brodink?)* :

Hâne	Pınar	Mücerred	Hâsılı
10	1	3	813"

Sonra bütün bu ayrıntılı dört kalem yerin altına, (a'â) hecesi iyice açılıp uzatılarak konulan "*Cemân*" yazısı üstüne şişlenmişce :

"*Timarına gider* (veya "girer") *Çay Başılığ*" denir. Altına da şu envanter sıralanır:

Kurâ	Mezârî	Hâne	Pınar	Hacret
1	1	109	9	13"

Bu görünüşe göre "*Çagbaşılık*" veya "*Beğbaşılık*" sırf parçalanmış, nispeten küçük semt ve yerleri bir araya toplamış merkezci bir Timar mıdır? Yoksa, Timarlar arasında ayrı görevli bir Dirlikçilik katı mıdır? Defterden anlaşılmıyor kolayca.

Timar Edinîşler

Timar'ın *Alınış*, *Ediniliş* yordamı bakımından "*Defter*"e geçmiş işlemlerde de 4 tip yazılış göze çarpıyor:

- a) "*Kadimî*" Timarlar;
- b) "*Padişah*" veya Atası'nın Timarları;
- c) "*Tahvil*" görmüş Timarlar;
- d) "*Tevkî*"li Timarlar...

a) "*KADİMÎ BERATLAR*": besbelli, ne *Tahrir* (Yazım) yapıldığı zaman tahtta oturan Padişahın, ne de babasının vermiş olmadığı, pek eski Timar lar içindir.

Osmanlı Tarihi, hele Padişah buyurultuları okunurken, sık sık bu "*Kadimî*" sözcüğüne rastlanır, Bir şey "*Kadimî*" ise, hemen hemen Tabu gibi kutsallaşır. Fâtih, Bizans örneğinden yararlanırken dikte ettiği kurallara: "*Atam, dedem kanunudur*" der ve bir dokunulmazlık kazandırır. Bu Osmanlı geleneği bugün hâlâ Köylü düşünce ve davranışına egemendir. Anadolu'da halk bir şeye "*Gadimî*" dedi mi artık onun üzerine başka sıfat aranamaz ve tartışma yapılamaz, anlamı çıkar.

Deftere şöyle yazılır:

"*Elinde Berât vardır Kadimîdir.*"

"*Elinde Berât vardır. KadimîSepahi oğludur ve Berâttır.*"

Padişah veya Atası Beratı

b) "*PADİŞAH*" veya *ATASI BERATLARI*: Bunlar, "*Kadimî*"ler kadar eski olmadığı anlaşılan beratlardır. Yaşayan Padişah tarafından verilmiş olduğu, şöyle yazılışından anlaşıyor:

"Padişahımız Berât'ı vardır." "Padişahım Berât vardır."

11 Tımar'dan *"Padişahımız"* yazılı olanı 5, *"Padişahım"* yazılı olanı 3 tanedir.

Anılan *"Vidin Defteri"* 1059 yılı (tam 1648: 17.ci yüzyıl ortası) hazırlanırken, yaşıyan Padişah: *"Sultan Mehmet Bin Murad Han"* olarak gösterilmiştir. Bu Padişah 1058 yılı (D.: 1647) tahta çıkan ve 48 yıllık ömründe 41 yıl saltanat süren Mehmet IV tür. Babası çok çetin adam Murat IV tür.

Bu Yazım: Osmanlı Tarihinin en kritik çağlarından birinde yapılmıştır. Genç Osman II Han, Devrimciliğinin kurbanı olduktan sonra, Murad IV: Büyük Reformcu Koçi Bey'in telkinleriyle ortalığı kasmış kavurmuştur. Ölünce, anası Kösem Sultan (Mâhpeyker) oğlu İbrahim I i ancak 9 yıl İktidarda tutmuş, zorla devrilen İbrahim'in yerine Murat ile Koçi denilen Turhan Sultan'ın oğlu Mehmet IV geçmiştir.

Böyle kanlı anacık babacık günlerinde Mehmet IV ün Taht'a çıkışından 1 yıl sonra yeniden bir Yazım yapılmış olduğu anlaşılıyor. Mehmet IV henüz 8 yaşındadır. Koçi Bey Reform çalışmasına uyulmuş görünüyor. Onun için Murat IV'ün ruhu ayakta gibidir. Tımar Berât'larından Murat adına verilmiş olanlar özel bir kayıt ile tanınmaktadır.

O nedenle *"Kadimî"* Berâtlar gibi, Defter'de Murat adına Beratlar da geçmektedir. Yazılışları şöyle oluyor:

"... Elinde merhum (... karışık yazıyla..) Murat Beyden Berat vardır."

"... Merhum... Murat Beyden Berat vardır."

Tahvil Beratı

c) *TAHVİL BERÂTLARI*: anlamca pek açık görünmüyorlar. Araştırılmaya değer. İki örneği Vidin Defteri'ne şöyle yazılıyor:

- *"Silâhdar Bahâdır" "ilâm" (yahut "Gûlam") (okunmaz bir sözcük: "Talebile"yi andırır) TAHVİL var."*

- *"Ma'mi veled Yanuci (yahut "Banuci") Sâmân'ına TAHVİL Hacı Mustafa elinde."*

Tımar eskiden bir hristiyan elinde idi de sonra müslümana mı geçirilmiştir? Yoksa, doğrudan doğruya bir gayrı müslimin zenginliği (*"Sâmân"*ı: Varı) Tımar'a mı çevrilmiştir? Yahut Yanuci'nin torunları müslüman olunca, bir *"değişiklik"* (Tahvil) mi gerekmiştir?

Açık değil. Yalnız, Berât almanın, *"Kadimî"* veya *Padişah* yahut *babası* tarafından verilme yolu gibi, bir de *"Tahvil"* (Değiştirme) yolu bulunuyor. Bu *"Tahvil"*, son Osmanlılık çağında, Batı Kapitalizmine değilince gelen Şirketler deki *"Obligation"lara* verilmiş *"Tahvil"* adıyla ilişkili mi dir? Söylenemez.

Yalnız, *"Tahvil"* üzerine Beçevî Tarihi'nin yazarı kendi atalarının Berat'ını örnek verir. Orada

bir "Zeamet" Dirliğini korumak için:

"Yahya Paşa oğlu Bali tahvilinden ve bâzı dahi Ahmet ve Yusuf Tahvillerinden olan İstibdal veçhi üzere Timar" (Beçevî, s. 102) denilir. Bu, açıkça başkalarına ait Timarlardan parça koparıp ayırmak ve birisine vermektir.

Tevkîyî Berâtı

d) *TEVKÎÎ BERÂT*: Vidin Defteri'ndeki 15 kadar Timar'dan yalnız bir tanesi için şöyle yazılıyor:

"Yovan veled'i Batu yerli Kılıç erli kâfirdir. Elinde Tevkî'i Şerif vardır."

Bütün öteki Timar için hep "*Kadimî*", yahut "*Padişahımız*", yahut "*Murad Beyden*" kayıtları yapılmışken, bu Timar için özellikle "*Tevkî'i şerif*" bulunduğunun yazılması tesadüf olmasa gerektir.

İlk Fütuhât çağında, yeni topraklar ele geçirilip yazılır iken, Yazımı yapan en yüce kata NİŞANCILIK denirdi. Toprak ekonomisine dayanan Devletin en büyük ve en yetkili "*Mansıbı*" Nişancılık idi. Divan emirlerine bakan, Toprak ve Askerlik "*Tevcih*"lerini Kanuna uyduran hep Nişancı idi.

Sonra bu Nişancılık görevleri birer birer kaldırıldı. Kendisi ,göstermelik ve görevsiz bir "*Divân'ı Hümayun*" elemanı gibi kaldı. O zaman adı da değiştirilerek: "*TEVKÎÎ*"ye çevrildi. Dirlik Düzenli *Toprak* ekonomisine *Tefeci* - *Bezîrgân* ilişkilerin egemen oluş prosesinin gelişimini karakterize eden bu olayla "Tevkî"li Berat arasında bir bağ var mı?

Görünmüyor. Ancak, Berat gibi "*Tevkî*" ile de Timar verildiği görülüyor.

Timarın Kaynağı

Timar Beratlarındaki çeşitlerin oranı nedir? Genel yargı için yeterli istatistik yok. Vidin Defteri'nin seçilen Timar çeşitleri arasında şöyle bir orantı var:

13-14 Berât'tan:	Kadimî Berat	2
	Müşterek Berat	2-3
	ÇaybaşıBeybaşı Berat .....:	1
	Padişah Berat	8
	Padişah atası Berat	2
	Tahvil'li Berat	2
	Tevkî'i şerif	1

Bağlılık bakımından 13 Timar'dan 10'u doğru Padişaha, 2 si Kadim Padişaha, Tevkîî denen 1 teki de Padişah Tuğrası ile damgalanıp "*nişan*"landığına göre, gene Padişahlığa bağlıdır. Padişahla Timar Dirlikçisi arasında hiçbir "*aracı*" yoktur.

Yetki bakımından, 14 te: 2 ortak, 1 Çaybaşı - Beybaşı Dirlik vardır.

Timarın Personel ve Gelir İstatistiği

TİMAR PERSONELİ: Timar Defterine yazılan Hüviyet, Berât'tan sonraki bölüm, Timar geliri ile yaşıyacak insanların kalitelerini ve sayılarını anar. Bunlar Dirlikçi ile adamlarıdır. Üretim açısından İŞLETENLER zümresi diye anılabilir.

En başta Dirlikçinin kendisi gelir. Sıra başında ona "*Kendu*", "*Kenduyi*", kimi de nedense (belki yazış sürçmesi ile) "*Kenduyem*" denir. Ondan sonra, Dirlikçinin belirli ve hiç değilse kitapça eşit şartlarla yetiştirdiği Kılıç eri savaşçıl kişi "*Cebelû*" adını alır. Sonra "*Gulâm*" (Oğlan) ile "*Bikâr*", "*Cariye*" (kimi de {و ل >} diye yazılmış "*Hâver*" mi? "*Cariye*" mi?) adlı personellerin sayısı gelir.

Bir fikir edinmek üzere, Vidin Defterinden yalnız 3 üncü bölüme giren Personel dizisinden örnek alalım:

	Kendû	Cebelû	Gulâm	Bikâr	Cariye)	Hâsılı
1 - H.Y.	...kenduyi	1	1	-	-	2291
2 - M.C.	...kenduyi	3	1	-	1	15386
3 - K.M.	...kenduyim	1	-	1	-	3791
4 - T.D.	...kendu	1	1	-	-	3564
5 - M.P.	...kenduyim	1	1	1	-	3001
6 - A. Mil.	...kendu cebelû	-	-	-	-	106
7 - Y.B.	...(Tevkîî şerif)	-	-	-	-	1653
8 - A. Min.	...kenduyi	3	1	-	1	11004
9 - D.D.	...kendu cebelû	-	1	1	-	3677
10 - T.M.	...kendu cebelû	-	1	-	-	3183
11 - M.B.	...kendu cebelû	-	1	-	-	1901
12 - B.K.	...kenduye	2	-	-	3	5040
13 - M.S.	...kendu cebelû	-	-	-	-	880

Timarlû'nun Adamları

Sayılan 15 Timar içinde 1 "*Tevki ŞerifU* (7.no.) ile 5 Berâtlı Dirlikçi'den yalnız birisinin (no. 9: D.D.) 1 *Gulâm*'ı ile 1 *Bikâr*'ı var. İkisinin 1 tek (no: 10 ve 11) *Gulâm*'ı var. Ötekiler tam "Tiğ'u Teber Şâh'i Merdan" dedikleri, tek başına Timarın hem Dirlikçisi, hem Cebelûsü, hem Gulâmı, hem Bikârı, hem "Hâver" veya "Cariye"sindirler.

Bu züğürt Timarlû'ların durumları Dirliklerinin geliri ile az çok ilgili görünüyor. İçlerinden birisi (no. 6: A. Mil.), 106 akça Hâsılı ile nasıl geçinir ve nasıl aynı zamanda savaş için "*Cebelû*" olur; bilinemez (No. 13: M.S.) adlı Dirlikçinin Hâsılı 880 akçadır. Tevkîî şerifli (No. 7:Y.B.) nin 1653 akça geliri bile, yanında (Cebelû şöyle dursun) ne bir "*Gulâm*" ne bir "*Bikâr*" veya "*Cariye*" beslemesine elvermez.

Yalnız, içlerinde akçası 2 bini bulanlar, yanlarına birer Gulâm alabiliyorlar:

(No. 11: M.B.) 1901 akça ile 1 *Gulâm*, (No.10: T.M.) 3183 akça ile 1 *Gulâm* besliyeabiliyor. Ancak geliri 3677 akçaya varan (No. 9: D.D) 1 *Gulâm*'dan başka, bir de "*Bikâr*" besleme lüksüne kavuşuyor.

"*Kendu*"lerinden ayrı "*Cebelü*" besliyen Dirlikçilerin de adamları, gelirleriyle orantılı görünüyor. Bir yol tek bir "*Cebelü*" yetiştiren 4 Dirlikçinin ortalama gelirleri 3001 ile 3791 akça arasında dolaşır. 3000 den 3-5 yüz akça fazlalık, adam beslemekte hiç fark yaratmıyor. Hatta tersine olabiliyor. 3001 akça Hasıl'lı (No. 5 : M.P.) 1 *Cebelü*'den başka, 1 *Gulâm* ve 1 *Bikâr* beslediği halde, 3391 ile 3791 akça arasında geliri bulunan üç Dirlikçi 1 "*Cebelü*" dışında ancak 1 *Gulâm* (No. 1 ve 4) yahut 1 *Bikâr* bulundurlar.

"*Câriye*" (Köle kadın) yahut Hâver beslemek doğrudan doğruya 5000 akçanın üstünde göze alınabilen bir imtiyaz gibidir. Ne var ki bu imtiyaz, gelir fazlalığı ile orantılı değil. 5040 akçalı (No. 12: B.K.), 2 "*Cebelü*" yanında 3 *Câriye* besliyor. Öteki iki Dirlikçi 3 er "*Cebelü*" den sonra: 11004 akçalısı da (No. 8: A. Min.), 15386 akçalısı da yalnız birer "*Gulâm*" ve birer "*Câriye*" ile yetiniyorlar.

Anlaşılan mizaç veya rastlantı meselesi...

Gelir Kaynakları ve Gelirler

GELİR KAYNAKLARI ve GELİR (HASILA): Gelir kaynağı "*Kurâ*" denilen "*Köyler*", "*Mezrea*" denilen "*Ekinyerleri*", "*Hâne*", denilen "*Evler*", "*Pınar*" denilen *Su*'lar ve yazılışı her türlü okunuşa açık "*Mücerred*" diyebileceğimiz (belki tek başına kişi) lerdir. Bunların sayıları ile Hâsıla'lar arasında az çok bir orantı bulunması normal sayılır. Ama, köy var, köycük var. Ev var, evcik var. Pınarlar da öyle. Onların kaliteleri bilinmedikçe gelirleri kestirilemez.

Gelirlerle kaynaklarının orantıları üzerinde daha açık bilgi edinmek için onları boy sırasına koyup dizelim:

I.- Hiç Cebelû'süz Timarlar:

No. sırası	Hâsıla	Kurâ	Mezrea	Hane	Pınar	Mücerred	Ev başına gelir
6	106	-	-	3	1	-	35 % 50
13	880	-	-	13	-	-	68 % 100
7	1653	-	-	18	3	-	91 % 161
11	1901	3	1	39	3	2	48 % 80

II.- Bir Cebelû'lü Timarlar:

No. sırası	Hâsıla	Kurâ	Mezrea	Hane	Pınar	Mücered	Ev başına gelir
1	2291	3	-	33	-	3	69
5	3001	6	-	54	3	5	55
10	3183	4	-	49	4	3	64
4	3564	1	-	30	6	4	118
9	3677	3	-	37	4	-	99
3	3791	2	-	38	4	7	99

III.- İki-üç Cebelû'lü Timarlar:

No. sırası	Hâsıla	Kurâ	Mezrea	Hane	Pınar	Mücered	Ev başına gelir
12	5040	3	1	45	1	8	112
8	11004	6	-	81	5	7	135
2	15386	3	-	54	3	8	284

Gelir Değerlendirmesi

Burada en çok göze batan şey: "*Hâsıl*" akçasını belirlemedişte, *Deften* yazanın uçsuz bucaksız "*takdir hakkı*"dır. Çünkü başka objektif bir ölçü belli değildir.

Hiç "*Cebelû*"süz Timarlar'ın Berâtlı olanları arasında bir orantı var: Hiç biri bir "*Köy*"ü içine almaz. 3 evli'ye 106 akça, 13 evli'ye 880 akça, 18 evli'ye 1653 akça gelir düşüyor. Ev başına düşen gelir, bu kategoride ortalama 60 akça olsa, aralarında % 50 ile % 100 arasında değişiyor. 6 ile 13 ve 7 ile 11 sayılı Timarlarda Ev başına düşen gelir % 100 farklıdır. Bu ikişerli kategoriler arasında % 50 şer fark olur.

Ancak 6 sayılı Timar anormal kertede az (106 akça) olduğundan, bu Dirlikçinin ev başına 35 akça gelir hakkı kural olamaz. O zaman, Kendisi Cebelû olan ile 1 tek Cebelû yetiştiren Dirlikçiler kategorilerinde, ev başına gelir, ortalama 60 ile 100 akça arasındır. Hatta, 2 Cebelû besliyen (No.12) Timar bile bu araya girebilir: 1 Cebelû'lü (No. 4) ev başına 118 akça yüklerken, 2 Cebelû'lü (No. 12) ev başına 112 ' akça keser.

O bakımdan, hiç Cebelû'süzlerin ipipillâh züğürt tek tük şövalyesi bir yana bırakılırsa, "*kendu*"si veya 1, hatta 2 Cebelû'lü Dirlikçilerin gelirleri arasında % 40 ı pek aşmıyan ayırtlarla bayağı bir eşitlik, hiç değilse üretmen halka yük olma bakımından dengelilik vardır.

Yalnız, 3 Cebelû'lü Dirliklere gelince, ev başına düşen "*Hâsıl*" birden 135 ile 284 akçaları bulur. Bu, 60 akçanın 2 ile 4 katından (% 225-407) aşırı bir vergi yükü demektir. Yâni, Dirlikçinin

yetkisi ve Cebelü'sü arttıkça, halkın üzerindeki yükü de genel olarak artıyor, denilebilir.

Timarların Soysuzlaşması

Bu sonuç Osmanlılığın her çağı için geçerli midir? Hayır, Yukarıki rakamlar 17. ci yüzyılın ilk üçte birinde yazılanlardır. Dirlik Düzeni, birinci "*Gaazî'ler*" yüzyılını yaşayıp, Yıldırım Beyazıt'le yıkılmıştır. Fâtih'in kurduğu İmparatorluk, ikiyüzyılını yaşayıp, yeniden çöküş belirtilerini göstermiştir. Vidin Defteri yazılırken, Kanunî Süleyman'danberi Türkiye Toprak ekonomisine Tefeci - Bezirgân sermayenin (Mukaataa'cılığın) *egemen* oluşu, tam 100'üncü yılını doldurmuş bulunmaktadır.

Onun için, Fâtih çağının Klasik Dirlikçiliği değil, Kanunî Süleyman çağının Tefeci - Bezirgân *egemenliğine* yeni girmiş "Timar" sistemi bile iyice soysuzlaşmış durumdadır. Bu soysuzlaşmanın başlıca belirtisi, Timar gelirlerinin ufalanmasıdır.

Düşünelim: 17. ci yüzyıl başında normal "*Kılıç*" sayılan Bir Savaşçı için gerekli Timar geliri, "*Tezkerelü*" denilen kişilere 3000-6000 akçadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET ÜSTYAPISININ BİÇİMLENİŞİ

(İmparatorluğun Yapısı)

Osmanlılığın temeli *Toprak düzeni* olduğu gibi, Üstyapısı da gene o düzen açısından biçimlenir. O biçimlenişe *İmparatorluk* denir. İmparatorluğu belirlendiren ve biçimlendiren şey, Toprakların gelir tipleri olur. Ülke ona göre mülkî düzene sokuldu. Bu düzeni iki Ayrımda özetliyebiliriz.

Birinci Ayrımda: az çok *Soyut* sayılabilecek olan Toprak geliri biçimlerine göre öznelleşmiş, uzmanlaşmış (spesifikleşmiş) ülke karakteristiklerine değeceğiz.

İkinci Ayrımda: daha *Somut* adları, sanlarıyla İmparatorluğun Devlet, Hükûmet, Eyalet ve Sancaklarına dokunacağız.

AYRIM I

İMPARATORLUĞUN SOYUT YAPISI

Toprak düzeninin sağladığı gelir çeşitlerine göre, İmparatorluğun başka başka yerleri başka nitelikte adlar taşırlar. Kimi ise, İmparatorluğun aynı bölgesinde başka başka gelir çeşitleri ve idare biçimleri yanyana bulunur.

Hâsile

Osmanlı İmparatorluğu Savaşla kurulduğu için, *Ülke İdaresi*, (Mülkî Taksimat) bakımından, herşeyden önce Ordu düzenine göre biçimlendi. Ordunun yaşaması gelirle olur.

Onun için Osmanlı, idare ettiği yerlerde iki şeye bakar:

1- Kaç *Kılıç-Asker* çıkarır;

2- Kaç *Akça-Gelir* getirir..

Memleket idaresini, bu iki çimçiy açıdan bölümler. İmparatorluğun *Kılıç* ve *Akça* bakımından başlıca 3 tür *İdare* sistemi vardır:

- 1 - *Hâsile*,
- 2 - *Saliyane*,
- 3 -*Hükûmet*..

1 - **HASİLE** (Hâs ile olur): Birbirine zincirleme bağlanmış, tam askerce **Üst-Ast** ilişkileriyle işleyen **Dirlik** sistemidir. **Has-Zeamet-Timar** prensipleriyle güdülür.

16. cı yüzyılın ortalarından 17. ci yüzyılın ortalarına dek İmparatorluğun Hâsla idare edilen Dirlik düzeni topraklarındaki *Eyalet (Beylerbeğilik)* sayısı hiç değişmez. Hayrullah Efendi'de de, Ayn Ali'de de, Koçi Bey'de de, Ali Çavuş'ta da Beylerbeğiliklerin sayısı hep 25 tanedir. Asıl İmparatorluğun çelik çekirdeği bu Timar-Zeamet-Has adlı Dirlik yapısı olur.

Dirlik düzeninde *Beylerbeyi Kanunu* şöyle kurallaşır:

"Kangı Beylerbeyilik önceden feth olmuş ise ol Beğlerbeği ötekilerinden öncelik kazanır. Ve herkangi Beğlerbeğilik ki inayet oluna (lütfen verilse), anın Belirli Defterinde ne denlû Has var ise, (Beylerbeyi) ana tesarruf eder. Ve Sefer vâki oldukça (Savaş oldu mu) ne mikdar Hasla tasarruf ider ise 5000 akçada 1 Mükemmel Cebelüsü olup, ardında bayrağın çeker." (Ayn Ali Ris.)

Hâsıla idare edilen bölgelerde: Asker-idareciler kendi geçimlerini kendi Dirliklerinin gelirlerinden *kendi elleriyle* toplarlar ve *kendi elleriyle* harcarlar. Yalnız bu harca, keyifleri nasıl isterse öyle olamaz. Örneğin: Öteki Dirlikçiler (Zeamet ve Timar sahipleri) de ayrı ölçülerle aynı şeyi yaparlar. Beylerbeyi, Hâs gelirlerinin her 5000 akçasına karşılık, ha deyince savaşa hazır bir, hem de *"mükemmel Cebelü"* (iyi silâhlanmış Süvari) yetiştirmek zorundadır.

Öteki ast Dirlikçiler (Zeamet sahibi *"Zaim"*ler ve Timar sahibi *"Sepahi"*ler) de öyledirler. Yalnız onların, yerine göre değişen ölçüleri vardır. *"Kılıç"* başına düşen *akça* sayısı 2000 ile 6000 arasında değişir.

Beylerbeğilere: eyaletlerin fetih sırasına göre öncelik verildiği gibi, bölgenin Tarihcil önemine göre daha gösterişli yetki ve ayrıcalıklar da tanınır. Örneğin: *Budin, Bağdat, Mısır* gibi, *"Vaktiyle Dâr'ül Hükûme"* (eskiden başkent) olmuş Eyaletlerin Beylerbeğilerine şu ayrıcalıklar verilmiştir:

- 1- *Koçili* kayığa binmek.
- 2- Rikâb'ında *Solak* (60, 61, 62, 63 Orta'dan yeniçeri) *Peyk* yürütmek.
- 3- *Tevcihat* yapmak. Maiyyetindeki Mirlivâ'ları (Sancak Beylerini) tâyin ve irsâl etmek.

Beyler arasındaki *hiyerarşi*'nin genel kuralı şudur:

"Her kangı Beğin HAS'sı ziyade ise astına öncelikli olur: Meğer VEZİR ola..."(Ayn Ali)

Saliyane

2 - *SALIYANE*: Türkçesi "*Yıllığına*" demektir. O da bir *Beğlerbeğilik*'tir Ama, Saliyane'nin askerleri, İdare ettikleri bölgelerin gelirlerine, *Hâsıla* olan Beylerbeğiliklerde olduğu gibi, el koyamaz, el süremezler. Geliri Padişah toplar. *Saliyane* "*kulları*"na (Vasallarına Alt askerlerine) maaş gibi geçim dağıtır. Komutanlara "*Saliyane*" (Yıllık), erlere "*Ülûfe*" (Gündelik: Yulaf parası) öder, Gelir: *Öşür* ve *Örfi* ürünlerinden toplanır. Toplıyan Emîn'dir.

"Saliyane ile olan Beğlerbeğilerin tüm ürünleri Padişahca zapt olunup Beylerbeğisine ve Sancak Beğilerine ve Kul tayfasına hasıl olan malından Sâliyâne ve Ülûfe virülür." (Ayn Ali)

Saliyane'de: *"Timar ve Zeâmet yoktur. Fakat Kul tayfas ı vardır. Tüm ürünleri Evreni tutmuş Padişah Hazretlerince zapt olunur: Hasıl olan maldan Beylerbeğilerine tayin olunan Saliyâneleri ve kul tayfasına Ülûfeleri virüldükten sonra ziyadesi de Devletmedâr'a gelüp Hazine içine girer."* (Ali Çavuş)

"Ve Saliyane deyü Beylere Emîn'lerden üçer, dörder yük (yüz bin) akça tayin olunmu ştur. Yılda bir kerre alınur. Kapudanların Kadırgası (Savaş gemisi) vardır. Ama Sancağı yoktur. Hemen yılda bir kerre Emîn'lerden "Saliyane" deyü alınur ve Sâliyanenin anlamı, yıllık demektür." (Koçi Bey)

Saliyane'lerin sayısı 9 dur. Ve 16.17.ci yüzyıllar arasında hemen hiç değişmez. Adları: *Mısır - Yemen - Habeş - Basra - Lahsa - Bağdat - Trablus Garp - Tunus -Cezayir Garp'tır*. Adlarına bakılınca şu anlaşılıyor: Osmanlılar *Uzak ve Müslüman* ülkeleri *Dirlik* Düzenine sokamamıştır.

O Antika uygarlık kalıntılarına, *Anadolu*'da olduğu gibi Oğuz Türk Oymaklarının Tâze (yâni: Medeniyetle çamurlaşmamış İlkel Sosyalist) insan kanından "*Göçebe Aşısı*" pek yapılamamıştır. Çünkü, en az 6 bin yıllık *Uygarlık* hep oradaki insanı çiğnemiş, posaya çevirmiştir.

Ancak, gene oraların insanları, *Bizans* Nüfusu gibi *Hristiyan* olmadıkları için, silâhla karşı çıkmadıkça zor köteğe uğratılmamıştır. O uygarlık posası yığınlar, "*gelene Beğim, gidene Paşam*" demekle bin yıllık idmanlıdırlar. Başlarına tünemiş çoğu yabancı efendileri defedilir edilmez, Osmanlıya yatkın bulunmuşlardır. Hepsi koyu Müslüman (üstelik "*Kavm'i Necib'i Arebden*": Peygamber dilini konuşur) bulunduklarından, bu "*Din kardeşleri*"ne kılıçla *Dirlik* düzeni yüzde yüz dayatılmamıştır.

Irak Örneği

Bu hipotezi en tipik biçimleriyle *Irak* örneği okşar.

Anadolu'ya yakın olan ve Türk Göçebelerinin epey at teptirdikleri *Musul*: Antika Medeniyet ve Müslüman alanı iken bile Hâsıla Eyaleti olarak Beylerbeğiliğin *Dirlik* Düzenini yaşar.

Anadolu'ya büsbütün uzak düşen *Basra* tümüyle *Sâliyane*'dir.

İkisi ortası duran *Bağdat* Beylerbeğliği ise, olağanüstü karmaşık toprak düzeni mozayığıdır. Hemen bütün Osmanlı Toprak ekonomisi çeşitlerinden bir eşantyon taşır. Başlıca en önemli üç tip Toprak düzeninden örnek verelim:

1 - *DİRLİKÇİLİK*: Bağdat'ın 20 Sancağından 8'i: "*Erz'i memleket sayılmıştır.*" (Ali Çavuş). Sancak adları: Bağdat - Zenkâbad - Hille - Cevâz - Rumahiye - Atey -Cengûle - Karadağ... Bunlar, klâsik Timar - Zeamet düzenini yaşarlar.

ERZ'İ IRAK: Öteki 12 Sancağa verilen niteliktir. Adları: Dertenk - Semavat -Beyat - Derne - Debâlâ - Vasıta - Kerend - Demurkapu - Karaniyye - Kaabur -Keylân - Esah'dır

Bu sancakların Toprak Düzeni iki tip gösterir :

2- *YURLUK ve OCAKLIK TİPİ*: "*Sancak beyleri vardır ki, yurtluk ve Ocaklık gibidir.*" (Ali Çavuş). Bunlar Yazı ile Deftere geçerler. Komutanı, öteki Sancak Beğleri gibi "*Tabel ve Alem*" (Davul ve Bayrak) sahibidir. Ama, Fetih sırasında "*hizmet ve itaat*" gösterdikleri için, Sultan'ın verdiği "*Temessük*" (benimseyiş belgesi) gereğince "*azil ve nasp kabul etmezler.*"

3 - *SALİYANE*: "*Geri kalan kurâ ve mezari* (köyler ve ekinlikler) *in tüm ürünleri Mîri'ce zaptolunmuştur.*" (A.Ç) denildiğine göre, bu yerler Saliyâ'neyi andırır Ama gerçekte "*Kurrâ ve Mezâri*" basitçe "*Köyler ve Ekinlikler*" anlamına gelmez. Özel bir terimdir. Kimi *Serhad* beylerine: Vergi tahsili, Savaş mühimmatı tedariki, kaçan çiftçileri yerine getirme gibi hizmetler karşılığı olarak verilmiştir.. Bunlar da 2 bölüktürler:

a) *Timar ile olanlar*: Beratlı "*Mâlik ve Kenzler*";

b) *Muafiyet ile olanlar*: Vergiden bağışıklı *Çiftlik* ve *Baştına*'lar.

Hükûmetler

3 . *HÜKÜMET*: Ne *Hâsile*, ne *Saliyane* olmıyan bölgelerdir. Buralarının karakteristiği, alabildiğine çok çeşitli idare sistemlerini içlerine almalarıdır.

Ayn Ali ve Koçi Bey bu konu üzerinde pek durmuyorlar. Ali Çavuş daha net konuşur. "*Hükûmet*"i şöyle tanımlar:

"*Fetih sırasında hizmet ve itaatleri karşılığı olarak sahiplerine tefviz ve temlik olunmuştur. Mülkiyet yolu ile tasarruf ederler, hattâ Memleketleri kalemden ayırtlanmış (mefruzül kalem) ve maktûül kademdir* (ayak basılmaktan kesintili?). Ürün kapıları Hâkanlık Defteri içine sokulmamıştır." (A.Ç.)

Bu genel tanımlamaya giren yerlerin büyüklüğü ve küçüklüğü üzerine bir şey denilmiyor. Ama, biz Osmanlı İmparatorluğu içinde yukarıki tanımlamıya az çok uyabilecek yerleri gözönüne getirelim.

Bunlar sırasında Hânlık ve Krallık kadar büyük geniş ülkeler de, bugün her biri ayrı "Millet" ve "Devlet" olmuş *Prenslük*'ler ve *Dayılık*'lar da, birer ilçeyi aşmayan küçük *Aşiretçik* ve *Kentçik*'ler de bulunur.

Bu "*Hükûmet*"ler üzerine bir fikir edinmek için iki gruba ayrılmaları mümkündür:

1- Devlet-Hükûmetler.

2- *Aşiret*-Hükûmetler.

Devlet-Hükûmetler :

a) *Hristiyan* olanlar: *Erdel Krallığı* ile "*Memleketeyn*" (Çiftülke) adlarını alırlar.

b) *Müslüman* olanlar: *Kırım Hânlığı* ile "*Garp Ocakları*" adlarını alırlar.

Dört Devlet-Hükûmete karşı Osmanlının davranışı, pek *Hristiyan* - *Müslüman* ayırdı yapar görünmemektedir. Buraların somut karakteristikleri şöyle özetlenir:

Devlet-Hükûmetler

"*ERDEL*" *KRALLIĞI*: bugünkü *Macaristan* sayılabilir. Özellikleri: 1 - *Kral* yerli halkça *seçilir*, Osmanlıca "*Nasp*" edilir. 2 - Kalesinde *Türk askeri* bulunmaz.

O nedenle "*Eyâlet'i Mümtâze*" (Ayrıcalıklı Eyâlet) adını alır.

"*MEMLEKETEYN*" (*Eflâk-Buğdan*): bugünkü *Romanya* sayılabilir. İlk orada da *Kral* (*Erdel*'de olduğu gibi) yerli halkça *seçilir* idi. G : 1015 (İ. D.: 1600) yılından beri iş değişir:

1- *Memleketeyn Voyvoda'sı*: "*Divan'ı Hümayun*"da bulunan *Rum* tercümanlarından gönderilir. *Korona* (Taç) giymez, *Kul Kethuda*'larının *Kalensuva'sını* giyer.

2- *Voyvoda'nın* yanına : *Divan Efendisi*, "*Beçeli Ağası*" denilen *Yeniçeri Subayı* ile 700-800 kadar "*Beçeli Nefer*" takılır.

Daha sonraları bu platonik bağımsızlık ta sakıncalı görülür. Tuna ırmağının önemli yerlerine "*Müstahfaz*" (Koruyucu) asker ve *Kadı*'lar yerleştirilir.

KIRIM HANLIĞI: Fâtih çağında "*Ordû'yü Hümayûn*"a katılmakla yetinen bağımsız bir *Vasal* (Tapulu) devletti, Kanunî Süleyman çağında evrene sığmayan Osmanlı, *Kırım Hân*'larını da *Azl* ve *Nasp* etmiye başlar.

Ayrıcalıkları şöyle özetlenir:

1 - *İzâfi Özerklik* (Otonomi) : Hânlık, içişlerinde özerktir. Dışişlerinde yalnız *Hristiyan* Devletlerine karşı *Savaş* açıp *Barış* yapmakta bir kerteyedek bağımsızdır.

Nitekim, G.: 1090 (İs. D.: 1640) yılına dek *Viyana*'ya *ayrı Elçi* gönderir.

1- Hân, kendi adına "*Sikke*" (para) basabilir.

2- Hâna karşı (Azil ve Nasb vesilesi ile de olsa) "*Mülûke*" (Krallara, Hükümdarlara) karşı gösterilen "*İyzâz*" (Saygı) ve "*Teşrifat*" gösterilir.

3- *Sefer* (Savaş) için kendisine "*Nâme'i Hümayûn*" (Padişah mektubu) ile "*Sekban beha*" (Yol parası) iletilir.

4- Hân "*azl*" edildi mi, sokağa atılmaz: İslimiye, yahut Yanbolu, yahut Tekirdağı'nda "*terfih*" (rahat yaşantı) ettirilir.

GARP OCAKLARI: şimdiki *Trablus - Tunus - Cezayir* devletlerini içine alır. Bu yerlerin Osmanlılaşması, söz yerinde ise "*Devletçiliğimiz*" ile değil, "*Özel girişim*" ile gerçekleşmiştir. İlk girişkinler, Adalarla Anadolu'da suç işleyip kaçmış, tam : "ipten, kazıktan kurtulma" kişilerdir.

Bedavadan yaşıyan bu kişiler *Korsanlık*'tan başka geçim yolu bulamazlar. Özellikle *Malta*'ya, *İtalya*'ya, *İspanya*'ya saldırırlar. Arada azaldılar mı, kimi görevlilerini İzmir, Ege vb. bölgelere gönderip, şu haberi uçururlar:

"Solumadan can vermek, terlemeden mal kazanmak isteyenler bayrağımız altına gelsin."

Korsan akınlarıyla sürülen *Batı Ocakları* topraklarını Feth etmek Osmanlı, için işten olmadı. Fetih sırası, sözü geçer korsan başlılara *Dayı* (Anne kardeşi!) denildi. Dayıların idaresi altında Askercil örgütlenmeler geliştirildi.

Eski Grek *Kentleşme* kolonilerinin geleneğini izlemiş beyziyen *Garp Ocakları* ile *Ana Vatan* arasındaki ilişkiler karşılıklı alışveriş biçiminde oldu. *Ocaklar*: Osmanlıya *Hediye*'ler veriyor, Osmanlıdan gemi, barut, top alıyordu. Ocak, Donanmâyı Hümayun'un yanında Sefere gidiyordu. Ocak'ların Kalelerine bırakılan 5-6 bin Türk askeri azaldıkça, yerini Ocaklılar alıyordu.

Osmanlılık başının çaresine düştükçe, Ocaklar da yavaş yavaş Avrupalılarla Andlaşma serbestliğini aldılar.

Aşiret-Hükûmetler

Bugün "*Kürdistan*" diye anılan yerler, hâlâ *Aşiret* biçimli İlkel Komuna kalıntıları içinde yaşar. Osmanlı, vaktiyle bu Kürt aşiretlerinden yararlanarak Fetihler yaptığı için, ve kendi Aşiret geleneklerinden sezinlenerek, onlara İmparatorluk içinde ayrı özerk "*Hükûmet*"çikler tanıdı.

16. cı yüzyıl ortasında o çeşit *Aşiret - Hükûmetler*, Saliyane'ler gibi 9 tanedir: *Cizre - Ergil - Genç - Palu - Zdarro - Ekrad - Mihruvana - Oşti - İmadiye*...

Bunların Osmanlı ile ilişkileri üzerine pek az bilinen şeyler var. Aşiret -Hükûmetlerinin:

"İçlerinde Osmanlı Komutanlarından (Ümerâ) ve Kul (Padişahın aylıklı askeri) tayfasından hiç kimse yoktur. Cümle kendülere mahsustur." (Ali Çavuş)

Yâni Komutanları da, erleri de Aşiret uşağı olur. Belki de İlkel Komuna yapılarının içine işlenmezliği yüzünden birer dokunulmazlık kazanmışlar ve bunu andlaşmalarla Osmanlıya kabul ettirmişlerdir:

"Ve bunlar Ahitnameleri (Andlaşma yazıları) gereğince: bundan böyle Azil ve Nasb'ı kabul eylemezler. Ama, topu da Sultan Hazretlerinin emir ve fermanına itaatlidirler.

"Öteki Osmanlı Komutanları gibi, kangı (hangi) Eyalete tâbi iseler, (onların) Beylerbeğileri ile birlikte Sefer eşerler (Savaşa giderler). Kavm (ulus) ve Kabiyle ve başka asker sahibidirler." (Ali Çavuş)

İlkel Komuna insanına Osmanlının anlayışını, daha doğrusu karşılıklı anlayışı açıklıyan bir olay da, gene Kürt Başkenti sayılabilecek *Diyarbakir* Eyaletinin durumudur. Irak için Bağdat ne ise, Kürdistan için Diyarbakir odur. Bağdat gibi Diyarbakir'in Toprak ilişkileri de çok çeşitli bir Mozayiktir. 4017 Kılıç'ı ve 18.000 Cebelü'sü ile Rumeli ve Anadolu'dan sonra 3 üncü, 22 Sancak sayısı ile ikinci gelen Diyarbakir, toptan bir *Hâsile* Beylerbeğiliğidir. Ancak o genel nitelik içinde başlıca 3 tip idare vardır:

1- *KLASİK TİMAR-ZEAMET* biçimi. Osmanlı komutanlarının idaresinde bulunan 10 Sancaktır.

Onların dışında kalan 12 Sancak, Klasik Dirlikçilik'ten apayrı iki tip Timar -Zeâmet - Has düzeni gösterirler. Hepsine birden *Yurtluk ve Ocaklık* adı verilir.

2- *DAVUL ve BAYRAK SAHİPLERİ*:

"Anlar dahi öteki komutanlar gibi Tabel ve Alem sâhipleridir. Hatta tâyin olunmuş İcmallü Hâsları vardır ki, ellerine Berât'ı Hümayûn virülmiştir." *"Selef (daha önceki kuşak) Sultanlardan ellerinde olan ahitmâmeleri gereğince azil ve nasbi kabul eylemezler. Ama, içlerinde Zeamet ve Timarlar vardır. Seferde kendüleri Züemâ ve Timarlu Beylerbeğileriyle eşerler."*(A.Ç.)

3- *DAVULSUZ ve BAYRAKSIZLAR*:

"Onlardan başka Zeamet ve Timar ile başka Aşiret Beyleri vardır. Lâkin anlar Tabel ve Alem sahibi değildirler. Belki Zaîmler makamındadır." (A.Ç.)

İmparatorluk ve Üs Topraklar

Mirî Toprak düzeninin az çok dışında kalmış görünen yerler, İmparatorluğun *Anaülke* sayılmayacak parçalarıdır. Osmanlı İmparatorluğu, tıpkı yerine geçtiği Bizans İmparatorluğu gibi, herşeyden önce bir *Kilit - Boğazlar* İmparatorluğudur. Bu kilidin zemberek gövdesi Anadolu, Demir kancası Rumeli'dir.

Anadolu ile Rumeli dışında kalan bölgeler, genellikle uzak yollar veya sınırlar üzerinde, stratejik önemi bulunan yerlerdir. Osmanlılık oralara şu veya bu nedenle kendi Mirî Toprak düzenini

dayatmamış, adapte etmiş görünür. Böyle Dirlik düzeni ötesinde bırakılmış yerler başlıca üç örnekte toplanabilir :

1 - *KIRIM HANLIĞI, ERDİL* (Şimdiki Macaristan) *KRALLIĞI, MEMLEKETEYN* (İki Ülke: Eflâk - Buğdan: şimdiki Romanya) : İç işlerinde az çok muhtariyetli birer *Dominyon* sayılabilirler.

Bunlar, *Karadeniz-Tuna* deniz-ırmak yollarının Karaavrupa içlerine uzanan karakol noktaları gibidir. Bu *Serhat* (Savaş-sınır boyu) toprakları İmparatorluğun Ortaavrupa'daki *Karadeniz Üsleri* sayılabilir.

2 - *GARP OCAKLARI*: Cezayir, Tunus ve ilh. ülkelerinde korsan "Dayı"ların nöbet tuttıkları yerlerdir. Oraların Toprak düzeni de *Serhat* usulü değişken biçimlere girer.

Bu topraklar, İmparatorluğun Batı-Güney Avrupa'ya (o zamanlar İspanya, Fransa ve daha çok İtalya'nın Venedik, Cenova, Floransa gibi bezirgân Kentlerine) karşı kurulmuş *Akdeniz Üsleri* sayılabilir.

3 - *SİYALANE* ile güdülen yerler: genel olarak eski İslâm ülkeleridir. Halep, Bağdat, Basra'da, Akdeniz adalarında: Has, Zeamet, Timar usulü yoktur. Öşür ve "*Örfi Hâsılat*" toplanır. Bu hâsılatan Beylerbeği'lerin, Sancak Beğilerin, Yerli Kulu'nun (yercil: mahallî asker'in) maaşları çıkarılır. Onlardan arta kalan gelirler, her yıl Devlet hazinesine gönderilir.

Buraların sırf eski İslâm ülkesinden olmaları değil, İslâmlığın da içine girdiği ENESKİ MEDENİYET ÜSLERİ bulunmaları ilginçtir. İlk iki Kara Üsleri ile Deniz Üsleri saydığımız ülkeler daha çok BATI medeniyetlerine, üçüncüler DOĞU medeniyetlerine açılmış yerlerdir. Yer ayrımının MEDENİYET (Uygarlık) anlamı budur.

Genel MEDENİYET olayı içinde, en aktif rolü oynayan BEZİRGÂN EKONOMİ eğilimli BÜYÜK TİCARET YOLLARI'nı ele alırsak:

- 1- *Kırım-Memleketeyn-Erdel* toprakları KARADENİZ - TUNA su yollarına;
- 2- *Garp Ocakları* (Cezayir-Tunus) toprakları AKDENİZ su yollarına;
- 3- Siyalâne toprakları UMMAN DENİZİ su yollarına.. doğru evel ezel uzanmış ve kurulmuş Antika ÜS'lerdir.

Üstyapı: Dünya Devleti - Çiftçi Millet

Bu yapısı ile Osmanlı İmparatorluğu, bütün Antika Medeniyetler gibi, herşeyden önce EVRENSEL, yâni sınır tanımayan, insancıl bir "DÜNYA DEVLETİ"dir. Bütünü ile yeryüzünü kaplar. Kendi dışında bir Devlet veya Toplum, yahut İnsanlık bulunduğunu görse bile tanımaz, "Kabul" etmez.

Bu Dünya Devletinin ilk yüzyılları, bütün Ortaçağlar gibi epey karanlıkta kalır. Ancak 16. cı yüzyıl ortalarında Osmanlı Toplumunu: Ekonomi temeli ile, Üstyapı kuruluşları ile artık standartlaşmış,

oturaklaşmış; daha doğrusu "*Yazıya girmiş*" bulunur. *Klasik* Osmanlı düzeni, kimilerinin deyimi ile "oturmuş" olur.

Bu "oturmuş" toplumun Ana-ülkeleri, asıl "*Memleket*" saydığı memleketi *Anadolu* ile *Rumeli*'dir. Her iki ana bölgelerinin çalışan büyük yığınları Türkçe "*ÇİFTÇİLER*", Arapça "*REAYA*" (Güdülenler) adını alır. *Çiftçiler*, "Memleket Toprakları", "Mirî Arâzî" üzerinde çalışırlar. İmparatorluğun ekonomi temeli, başlıca üretim ilişkisi, dolayısı ile *Anadâvâsı Toprak* problemi, Mirî Arazî meselesi gelir

"DİRLİK DÜZENİ"nde toplanır.

Onun için Mirî Topraklarındaki Dirlik Düzeninin gelişimini gözden geçirmek, *Osmanlı Tarihinin Maddesi*'ni elle tutmak olur. Mirî Toprak düzeni kavranılmadıkça, Osmanlılığın ve Türkiye'nin hemen bütün Toprak meseleleri, bilmeceleşir.

AYRIM II

İMPARATORLUĞUN SOMUT YAPISI

İmparatorluk, bütün canlı varlıklar ve toplumlar gibi, "gökten zenbille": tam ve mükemmel ve bir daha değişmez biçimde inmedi. Tam tersine, iç ve dış olayların etkisiyle, sonuna dek boyuna değişerek geldi.

Değişikliklerin hepsini sıraya ve listeye koymak elden gelemez. Çünkü, yüzlerce yıl o değişiklikleri, yapanlardan başkası bilmedi. Osmanlılığın "*Yazı*"ya, yâni Uygarlık Tarihine girişi ancak İmparatorluk ile başladı. Onun için bu ayrımda, en tipik "*mülkî taksimat*" momentlerinden birkaçına işaret etmekle yetinilecektir.

Az dağınık ta kalsa, o birkaç somut örnek: İmparatorluğun bütünü ve gelişimi üzerine bir fikir vermiye yarıyabilir.

Kanunî Çağında imparatorluk

Osmanlı İmparatorluğu (Taksimat'ı Mülkiyye) *Mülkiye Bölünüşleri* açısından: Doğuş, Yükseliş, Çöküş çağlarında çok değişik yapı ve örgütlenmeler gösterir. O yapı üzerine en klasik örnek Kanunî Süleyman (1522-1566) çağında, 16.cı yüzyılın ortasında bulunur. Kanunî çağı, Tarihin Diyalektiği ile hem en *yüksek* doruk, hem tepe aşağı *alçalışın* başıdır. Onu Osmanlıdan iyi gören ve gösteren olmamıştır.

Koçi Bey şöyle der:

"Hümâyunca da bilindiği üzere, Osman Oğulları yüce zinciri (ki ulu Tanrı onu Mizân gününe dek pekiştirsin), Pâdişahlardan önce Memleket yaygınlığı ve Hazine bolluğu ve Şevket yanından olgunluğu bulan rahmetli ve gafletli Sultan Süleyman Han olup, yine evren ihtilâline kapı açan olaylar dahi onların zamanında ortaya çıkup, devlet (o zaman HK.) gücünün doruğunda olmağla belirtisi ol zamanda duyulmayıp, bir kaç yıldır ki açığa vurdu."

"Ol zaman": 16. cı yüzyıl ortasıdır. "Bir kaç yıldır" denilen günler: 17. ci yüzyılın ortalarıdır.

Kanunî'nin son günlerindeki İmparatorluk toprakları, Hayrullah Efendiye (*Devlet'i Osmâniye* Tarihi; C. II, s. 211-214) göre: *Avrupa - Asya - Afrika* ülkeleri ile *Adalar* olarak bölümlenir.

Bütün İmparatorluk 34 *Eyalet* (Beylerbeyilik), 377 Liva (Sancak Beğilik) tir. Her Eyalet Vâlisinin "*Kapu Halkı*" (kapısındaki asker) 3.000 den, her Sancak Beğininki 1.000 kişiden aşağı çıkmaz.

Bu hesapça *Sefer* (Savaş) sırasında Osmanlılığın Silâhlı Kuvvetleri Kanunî çağında şöyle hesaplanabilir:

Beylerbeğiliklerden	100.000	nefer
Sancak Beğiliklerden	377.000	"
Devletin Vazîfehâr Tımarlı Askeri	166.200	"
Yörükân (Yörükler)	34.000	"
Toplam	677.200	nefer

Bugün, kala kala, Osmanlının doğru dürüst iki Eyaleti kadar yer tutan *Türkiye'de*: Barış zamanı *yarım* milyon, Savaş zamanı en az *bir milyon* asker beslendiği gözönüne getirilsin. Türkiye vatandaşının sırtına, Osmanlı yurttaşının 34 katı aşırı bir silâhlı kuvvet masrafı bindiği kendiliğinden anlaşılmaz mı?

Köylünün, üretici güçler bakımından Kanunî Süleyman çağına göre arpa boyu ileri gitmediği, belki toprak erozyonları, traktörün otlak bırakmayışı, Orman katliâmı, ve ilh. ve ilh.. yüzünden epey geri kaldığı düşünölsün. "*Memleketin efendisi*" ilân ettiğimiz, "*Yerlerin esiri*" durumundaki köylülüğün niçin o denli Sultan - Halifeler sıra hastalığına (nostaljisine) tutulduğu, neden yemeyip içmeyip "*Kur'an Kursları*" ile "*İmam - Hatipler*"e dört elle sarıldığı, dolayısı ile de kendilerine "*Sâhibûlarz*" pozu veren *Finans - Kapital* güdümlü *Tefeci - Bezirgân* Partilere intihar ederce oy verdiği epey ortaya çıksa gerektir.

Osmanlı Avrupası

OSMANLI AVRUPASI: 11 "*Memleket*" sayılır. Bu memleketlerde: *Tatar - Macar - İslâv - Rum - Boşnak* ulusları yaşar. Bu ulusların *İdaresi*.: 2 *Devlet - Hükûmet* (1 Hanlık. 1 Krallık), 3 *Emaret* (Komutanlık: Prenslik: Beğlik), 18 *Eyalet* Valiliği (Beylerbeğilik), 167 *Liva* (Sancak Beğlik) ile

yürütülür.

Osmanlı Avrupasında 44.000 *Timarlu Zeamet* askeri, 31.000) *Müsellem* ve *Muâf*(Bağdaşıklı) *Yörükân* (yörükler) ile 74.000 Eyalet *Muhafaza* askeri bulunur. *Muhafaza* askerlerinin *Ulûfe*'si (Gündelikleri) : her Eyaletin *Rüsumat* ve *Aşar*'ından tahsis olunur. *Vâli* ve *Mîrmirân* (Beylerbeği) lerin, *Vezir*'lerin: Eyalet'lere mensup *Hâs*'ları vardır.

Osmanlı Avrupası: *Kuzey - Doğu - Batı* olmak üzere üçe bölünür:

	Eyaletler (Beylerbeğlikler)		Liva (Sancak Beğliği) Sayısı
	Macar -	Budin Tamşuvar Egri Kanije	1/ 6 9 8
KUZLEY -	Sırp -	Belgırad Semendere	-Emaret
	Bosna -	Hersek Dalmaçya Bosna	2 7
	Eyaletler (Beylerbeğlikler)		Liva (Sancak Beğliği) Sayısı
	Kırım		Hantık
DUGU	Eflâk -	Kuçük Eflâk Büyük Eflâk	-Emaret
	Buğdan -	Kara Buğdan Ak Buğdan	-Emaret
	Erdel		Krallık
I	Eyaletler (Beylerbeğlikler)		Liva (Sancak Beğliği) Sayısı
	Ernebud (Arnavut)	Uskup Yanya	3 4
BATI -	Hırvat -	Işkodra Karadağ	4 6
	Rum -	Selânik Manastır Mora	4 3 7
	Bulgar	Niş Vidin Silistire Edirne	3 2 3 5
			93

Osmanlı Asya - Afrika – Adalar

OSMANLI ASYASI: 4 Bilâd (Kentler), 19 Eyalet, 184 Liva ile yürütülür. İdareleri Hâs, Saliyane, İltizam, Mâlikâne tiplerindedir. 91.000 Tımarlı daimî Muhafız askeri vardır.

Asya "Beldeler"i 4 etnik gruba göre ayırtlanır:

Livalar

ARAP -	Yemen	: Muha- San'a Zubeyd- Lıha- Abu Arış
	Habeş	: Necid- Habeş- Der'iyye
	Cidde	: Mekke- Tâlif- Medine
	Şam :	Hâsile : Kûdus Şerif- Gazze- Gerk- Safed- Nablus- Aclûn -Bekaa'ül Aziz Sâliyane : Tedmür- Sayda- Beyrut
KURT -	Halep:	7 Sancak
	Musul :	6 "
	Musul :	5 "
	Süleymaniye :	18 "
	Bağdat :	2 "
ERMENİ -	Diyarbakir :	Osmanlu + Kürt
	Erzurum :	12 Sancak
	Çıldır :	13 "
	Kars :	6 "
	Van :	13 "
TURK -	Anadolu :	14 Sancak
	Karaman :	7 "
	Maraş :	4 "
	Edene :	5 "

OSMANLI AFRIKASI:	Eyalet	Sancak sayısı
	Mısır	12
	Trablus	5
	Tunus	2
	Cezayir	3
		22

ADALAR (AKDENİZ) : Rodos - Ağrıboz - İstanköy - Midilli - Sakız - vb... NOT :

Not:

Kanuni çağı için Hayrullah Efendi'nin verdiği rakamlar biraz karanlıktır. 11 Memleket, 5 (Hanlık - Krallık - Emaret) bir yana bırakılırsa, yalnız Asya ve Avrupa için verdiği rakamlarla, andığı adlar birbirini tutmuyor.

	Liva Sayısı	Andığı Livalar	Eksik anı
Osmanlı Avrupa :	167	93	74
Osmanlı Asya :	184	133	51
	351	226	125

Avrupa ve Asya'da 351 Livâ var diye yazılıyor. Bunların ayrıntıları anılınca ortaya ancak 226 livâ çıkıyor. 125 livâ hangi eyaletlerde? Açık kalıyor. Tekmil İmparatorlukta 377 livâ gösteriliyor. 3 kıtadakiler 373 sayılıyor: 4 eksik. Eğer Akdeniz adaları (Cezayir'i Bahri Sefid) 13 livâ ise: onlarla 386 livâ tutmalı: 9 fazla.

Eyaletler tüm olarak 34 tür deniliyor. Bu rakamı Ayn Ali ile Ali Çavuşta doğruluyor. Ama, ayrıntı verilirken Avrupa'da 18, Asya'da 10, Afrika'da 4 Eyalet anılıyor. 1 Eyalet te Adalar olunca, toplamı: 33 tutuyor.

Hayrullah Efendi'nin rakamlarını yorumlamak güç.

Mülkî Bölümlerde Nicelik Değişiklikleri

Kanunî'den 100 yıl kadar sonra, (17. ci yüzyıl ortaları), Osmanlı ülkesinin Mülkiye Bölümleri iki büyük Ana Beylerbeğlik (Rumeli - Anadolu) çevresinde oturaklılaşmaya başlıyor.

Daha doğrusu, Hayrullah Efendi'nin çizdiği *Coğrafya* ve *Etnik* Mülkî Bölümlenişin yerini, dar *Stratejik* bir büzülüş ve derleniş alıyor. Kırım *Hanlığı*, Erdel *Krallığı*, Sırp, Eflâk, Buğdan *Emaretleri* anılmaz oluyor. *Rum*, *Bulgar*, *Arnavud*, *Hırvat* etnik grupları *Rumeli Beylerbeyliği* içinde eritiliyor.

İslâm - Arap - Afrika ülkeleri *Saliyane* biçiminde doğrudan doğruya Padişah Hâsları arasına sokuluyor. (Mısır - Yemen - Habeş; Garp Ocakları: Trablus - Tunus -Cezayir; Basra - Lahsa, (hatta) - Bağdat bu biçime giriyor). Kırım'da Kefe diye gene *Saliyaneyi* andırır bir Beylerbeğlik ayrılıyor.

17. ci yüzyılın başından ikinci yarımına dek (1602-1653) Osmanlı'nın *Hâsile* olan Beğlerbeğlikleri hep 25 olarak sayılır. 9 *Saliyane* Eyaleti o Beylerbeğliklerin dışında bırakılır. Yalnız Ali Çavuş'ta : Bağdat Saliyane sayıldığı halde, gene Hâsile sırasına sokulur.

O, Beylerbeğliklerden yarım yüzyıl içinde adı değişmeksizin kalanlar şunlardır:

1- Rumeli,

2 - Anadolu,

3 - Diyarbekir,

4 - Bosna,

5 - Budun,

- 6 - Tamşuvar,
- 7 - Karaman,
- 8 - Trabzon,
- 9 - Şam,
- 10 - Halep,
- 11 - Erzurum,
- 12 - Çıldır,
- 13 - Kars,
- 14 - Van,
- 15 - Musul,
- 16 - Cezayir Bahrisefid,
- 17 - Kefe,
- 18 - Kıbrıs,
- 19 -Trablusşam,
- 20 - Rakka (Maa Ruha).

Bunlardan sonraki adları anılan Beylerbeğlikler, hem sayıca, hem adları bakımından değişiklik gösterirler. Değişiklikleri, Tarih sırası ile üç Osmanlı yazarında şöyle buluyoruz :

	Ayn Ali (1609)	Koçi Bey (1630)	Ali Çavuş (1653)
Eyalet sayısı	23	26	26
I	Rumîi Sağıyre Zülkadiriyye	Sivas Zülkadiriyye	Sivas Maraş
II	-	Bağdat Şehrizer	Bağdat Şehrizer (zor)
III	-	-	Kaniye
	-	Habeş	Eğri

Ayn Ali ile Koçi Bey arasında 21 yıl var. Koçi Beyle Ali Çavuş arasında 23 yıl var. 1609 yılı 23 olan Hasile Beylerbeğlikler, artarak: 1630 yılı 26 görünür.1653 yılı 26 sayılır. Olabilir. Yahut bir sayış yanlışlığı vardır.

I. Sayılı sütunlardaki değişiklik normaldir: 1609 yılı "*Rumîi Sağıyr*" (Küçük Rum Ülkesi) sayılan yerler, 1630 ile 1653 yılları kestirme "*Sivas*" eyaleti olmuştur. Gene 1609 ve 1630 yılları "*Zülkadiriyye*" denilen, 1653 te "*Maraş*" olmuştur.

II. sayılı sütunlardaki değişiklik te normaldir. 1609 yılı ayrıca bulunmıyan: *Bağdat* ve *Şehrizol* (Zor Şehri) Eyaletleri, 1630 yılı kurulmuş ve 1653 te kalmıştır.

III. sayılı sütunda: 1630 yılı anılan *Habeş* Eyaleti, ondan önce ve sonraki 20 yıllarda anılmaz. Buna karşılık 1653 yılı *Kanije* ve *Eğri* diye izahsız 2 Beylerbeğilik sıraya konulur.

Bunlar biçimcil takıntılar ve değişiklikler.

Mülki Bölümlerde Nitelik Değişiklikleri

Asıl ilginç olan şey, Beylerbeğiliklerin öz açısından gösterdikleri değişikliklerdir. 16. cı yüzyıl ortasındaki İmparatorluktan Hayrullah Efendi'nin aktardığı Mülki Bölümlerde, yalnız *Şam* Eyaletinin 7 Livâ'sı *Saliyâne*'dir. Bir de Diyarbekir, hem *Kürt* hem *Osmanlı* Beylerin idaresinde gösterilir.

17. ci yüzyıl belgeleri daha açıklayıcı olurlar. 1630 yılı için Koçi Bey, saydığı 25 Eyaletten birinci olarak *Bağdat*'ı *Saliyâne* sayar: onun da 7 Sancağı Timar - Zeamet idaresinde gösterilir. *Diyarbekir*: Vezir Beylerbeği idaresinde: 5 *Hükümet - Ocaklık* Jıdır. 8 Sancak, *Kürt* Beylerininindir ve 11'i *Osmanlı* Sancağıdır. İkinci olarak *Kıbrıs*'ın 8 Sancağından: "*bu üç Sancak Saliyâne ile virilür*" der.

1653 te Ali Çavuş (Sofyalı) nın, hepsinden daha edebiyatsız olan yazılarından başka şeyler öğreniyoruz. Diyarbekir'in 24 Sancağı 22 ye inmiştir. Bunlardan *Osmanlının* payı 10 Sancak olur. 12 Sancak doğrudan doğruya, *Timar - Zeametleri* bulunan, *Tabel* ve Alem'leri olan ve olmıyan *Yurtluk* ve *Ocaklıklar* sayılır. 20 Sancaklı *Bağdat* için de mesele hemen hemen aynıdır. (8 Erz'ı Memleket. 12 Erz'ı Irak). Oysa, 1630 da *Bağdat*'ın 18 Sancağı gösterilir.

Aynı Eyalette *Hasile* olan Sancaklarla birlikte *Saliyane* yahut *Yurtluk* ve *Ocaklık* veya *Aşiret* Beylikleri olan Sancaklar şöyledir:

	Saliyane	Hâsile
Kefe	Tüm Sancaklar	-
Kıbrıs	3	5
Şam	4	7
Cezayiri Bahrisefid	3	10

	Yurtluk ve Ocaklık	Hâsile
Diyarbekir	12	10
Şehrizor	13	6
Van	8	5
Çıldır	3	10
Halep	1	5

Daha karışık olanlar:

	Yurtluk ve Ocaklık	Saliyane	Aşiret Beyleri
Bağdat	12	8	-
Musul	2	-	3

Demek 11 Eyaletin 72 Sancağından 51 tanesi *Yurtluk ve Ocaklık* adıyla, 3 tanesi *Aşiret* Beyleri için ayrılarak, *en az* merkeziyetli düzendedirler. 58 tanesi *ortada*, (Klasik Osmanlı) *Dirlik* düzenlidirler. Kefe bir yana bırakılırsa, *en çok* Merkeziyetli (doğrudan Padişahın eliyle geliri toplanan) 18 Sancak vardır.

Rumeli Beylerbeğiliği ve Değişmiyen Sancaklar

RUMELİ: Beylerbeğiliği ilkin Paşa Sancağı ile birlikte 17 Sancaktı:

1 - *Alacahisar*,

2 - *Avlonya*,

3 - *Delvina*,

4 - *Dolakin*,

5 - *Elbasan*,

6 - *İşkodra*, (İskenderye),

7 - *Köstendil*,

8 - *Mora*,

9 - *Ohri*,

10 - *Pirzerin*,

11 - *Priştine* (Vulçetrim),

12 - *Selânik*,

13 - *Tırhala*,

14 - *Üsküp*,

15 - *Vidin*,

16 - *Yanya*,

17 - *Paşa Sancağı* (Eyalet Merkezi.)

Sonra (*Özi - Kılbron - Kili*) livâları katılarak, *Silistre* Eyaleti de (18 - *Akkerman*, 19 - *Bender*,

20 - Çermen, 21 - Kırkkliše, 22 - Niğbolu, 23 - Silistre, 24 -Vize) Sancakları ile Rumeli oldu. Paşa Sancağının 2 (Yemin: Sağ, Yesar: Sol) *Alaybeyi*, öteki Sancakların birer *Alaybeyi* vardı. Bunların ayrı Sancakları ve Mihterhaneleri bulunuyordu.

17. ci yüzyıl boyu Rumeli sistemi bozulmadı. Daha sonraları *Mora* (Grek) Eyaleti 6 Sancağa bölündü.

1653 yazısında 24 Klasik Sancak Beğliğinden başka 3 *Müsellem* ve 6 *Yörük* Sancakları anılır.

***Müsellem* Sancakları:**

1- Kızılca

2- Cengâne

3- Çermen.

***Yörük* Livaları:**

1- Ofcabolu

2- Vize

3 - Tanrıdağ

4- Selanik

5- Kocacık

6- Naldöken.

Öteki Eyaletlerden 16. cı yüzyıl ortasından 17 ci yüzyıl ortasına dek Sancak sayısı hiç değişmiyen Beylerbeğilikler yalnız 5 tanedir :

***ANADOLU*: 14 Sancak:**

1- Paşa Sancağı Kütahya

2- Saruhan

3- Aydın

4- Karasi (Balıkesir)

5- Menteşe

6- Hamidili (İsparta)

7- Hüdavendigâr (Bursa)

8- Karasi

9- Bolu

10-Ankara

11- Karahisarsahip

12- Sultanönü (Eskişehir - Söğüt)

13- Çankırı

14- Kastamonu.

KARAMAN : 7 Sancak:

1- Paşa Sancağı Konya

2 – Niğde

3 - Beyşehir

4- Kırşehir

5-Akşehir

6- Aksaray.

TAMŞUVAR: 6 Sancak:

1- Paşa Sancağı Tamşuvar

2- Libva

3- Göle

4- Morava

5-Yanova

6- Genad (A.Ç.'den)

KARS : 6 Sancak:

1- Paşa Sancağı Kars maa (ile)

2- Pasin - Küçük Bahçıvan (Erdihan'ı Küçük A.Ç.)

3- Zaroşad

4- Geçevan (Guceran A.Ç)

5- Kağızman maa (ile) Suregil

6- Cucıvan (A.Ç.'den).

ÇILDIR: 13 Sancak:

1- Paşa Sancağı Çıldır

2- *Hartuş (Erdenuc A.Ç.)*

3- *Ardahan (Ardahan'ı Büzrük A.Ç.: Büyük Ardahan)*

4- *Bezerk*

5- *Haçrek (Ahklek A.Ç.)*

6- *Postho*

7- *Mahcil*

8- *Acara*

9- *Pumbeh (Penk A.Ç.)*

Ocaklık olan Sancaklar:

10- *Pertekrek*

11- *Levane*

12- *Nisfilevane*

13- *Şavşat.*

ŞAM : 11 Sancak:

1- *Paşa Sancağı Şam*

2- *Gazze*

3- *Safed*

4- *Kudüs Şerif*

5- *Acelun (Lecun?)*

6 - *Sayda*

7- *Beyrut*

8- *Nablus*

9- *Tedmür*

10- *Gerek Süveyk (Kerek maa Süveyk K.B.)*

11- *Akâ*

Değişen Sancaklar ve Alaybeğilikler

Sancak sayıları değişen Eyaletleri şöyle sıralıyabiliriz:

Beylerbeyilik adı	Ataybeglik ler 16. ı Yüzyıl	1630	1653	
BOSNA	9	8	7	: (Paşa Sancağı) Bosna Hersek- Kilis- Izvornik- Pozega- Raçna (Zaçna A.Ç.).- Kerka- Rahviçe (Bakris?).
BUDUN-EGRI KANIJE	17	20	17	: (P.S.) Budun- Egri- Kanije Peçev- Ustuni (Macarca: Szekesfehervar; Islâvca: Istolni) Belgrad- Muhaç- Osek- Novigrad- Seçan Soltık- Sansar- (Seksar A.Ç. da: Sketvar)- Estergon- Sekçoy- Serem- Semendire Hatvan- Segedin- Smontorni- Kopan- Pojim)
RIBRIS	0	8	8	: (P.S.) Lefkoşe- İçil- İarsus- Alaiyye- Sis- Kirine- Bafi- Magosa.
ZÜLKADERİYYE (Maraş)	-	5	4	(P. S.) Maraş- Malatya- Ayntab- Samsad- Karsi- Zülkaderiyye,
CEZAYIRI BAHRSEFİD	-	13	13	: (Kaptan Paşa) Gelibolu- Agriboz- Karlı ili (Korint?)- İnebahtı- (Eynebahtı: Lepanto?)- Mestre- Nakaşa- Sakız- Mehdiye- Rodos- Midilli- Koca İli- Biga- Sığla.
İTRABLUŞŞAM	-	5	5	: İtrabius (Şam) Hama- Humus- Selimiyye- Cebeliyye.
HALEB	7	10	6	: (P.S.) Haleb- Edene (Adana)- Kilis- (Ekrad'ı Kilis)- Birecik- Maarra- Aziz Balisi- Mümbüş- Türkman
RUHA (KARA)	0	7	4	: (P.S.) Raka (Rusa- Urta)- Camas- Suruç- Deyrihabur- Benisebia- Ane.
DIYARBEKİR	22	24	22	: (P.S.) Amid- (Beş Hükümet Ucağı:) Hakut (Hancük)- Ceziyre- Eğil- Genç- Pertek- Çapakçur- Çermik- Harput- (Harput- Elazık)- Ergani- Siverek- Nuseybin Hasankief- Siird- Mefarikin- Akçakale- Sencaz- Habur- Çemişgezek.
RUM (Rumiyyei Sagıyr): SİVAS	-	8	7	: (P.S.) Sivas- Amasya- Bozok- Divrik- Canik- Çorum- (A.Ç.: Arapkir)
ERZURUM	12	12	12	: (P.S.) Erzurum- Karahisar Şarkı- Kığı- Pasin'ı Ulyâ- Ispir- Hınıs- Malazgird Tekman- Kuzucan- Tortum- Mecenkerd (Micinkered)- Namrevan
İTRABZON	-	2	2	: (P.S.) İrabzon- Batum.
KEFE	-	-	-	: S a l i y a n e.
HABEŞ	-	-	-	: S a l i y a n e (Livai Necid- Habeş- Deriyye).
MUSUL	6	7	5	: (P.S.) Musul- Bacvanlı- İekrid- Eski Musul- Horn- Bane (Herobane).
BAGDAI	18	18	20	: (anıldı)
VAN	13	14	13	: (P.S.) Van- Adilcevaz Erciş- Muş- Bargırı Kârkâr- Kesani- Asiberd- Ağakes- Ekrad'ı Beni Kutur (Vadîi Beni Kutur) Kala'i Beyazıt- Ovacık- Hükûmet'i Bitlis.
ŞEHİRİZOR (ZOL)	-	21	19	(P.S.) Şehirizor- Surucuk- Erbil- Keşaf- Şehribâzâr- Cebel'i Hümreyn- Hezarmend

DÖRDÜNCÜ KİTAP

OSMANLILIĞIN DÜNYA TARİHİ İÇİNDEKİ YERİ

Osmanlı Tarihi, İslam Tarihinin bir Rönesansı'dır. İslamlık, içine temizlemek için girdiği bütün yakındoğu (Irak - Mısır) *Tefeci - Bezirgân* Uygarlıklarının bin bir çelişkisiyle bulaşıp, çürümüşü. Orta Asya Moğol-Türk oymak akınlarının Göçebe aşısı, yer yer "*Tavaifül mülük*" (Doğu-İslam Feodalitesi) Devletçiklerini yarattı. Osmanlılık o aşılardan doğmuş bir *Beğlik* oldu.

Tarihsel şartlar, Osmanlılığı Batı-Hristiyan Uygarlığına karşı bir serhat vurucu gücü yaptı. Osmanlılık ta, benzeri "*Tavaifül-Mülük*" Devletçikleri gibi çarçabuk saman alevi olup ortalığı kapladı. Ve 100 yıllık "*Tabiû Ömrü*"nü Timur akını ile sona erdirecekti. Dünya kontenjanı Bizans kördüğümünün çözümünü Osmanlı'ya adanmıştı. İkinci Osmanlı Devleti, birincisinin sonu olan "*Fetret devri*"ni (Anarşi dönemini) giderip, Bizans'ı Fethedince, "*Tavaifül mülük*" çenberini yardı. Evrensel, "*Cihangir*" imparatorluk oldu.

Bu oluşumun temel maddesi: *Toprak* (Tarım) üretimi ile *Tefeci-Bezirgân* üleşiminin birbirine girdiği ekonomi ilişki-çelişkileri kompleksidir. Sıra o kompleksi incelemeye geldi. Ancak o *Kompleks* gökten zembille inmedi, yahut Orta Asya'dan at sırtında çadırlarla getirilmedi. Osmanlı coğrafyası üzerinde dünya toplumları girdabından doğdu. Bu Tarihçil girdabın ana karakterini anlamadıkça, Osmanlı olayı kavranılamaz. O nedenle, Osmanlılığın, Evren Ekonomik, Sosyal, Tarihsel girdabı içindeki yerine işaret etmek gerekir.

Bu dördüncü Kitabın konusu odur. Konuya girerken, hem anlaşılır olmak, hem prosenin bütünlüğünü yitirmemek istedik. O zaman, Dördüncü kitabı başlıca 3 bölüme ayırmak gerekti. Her üç bölüm de, en sonunda, Osmanlı *Toprak Düzenini* aydınlatma amacının planı içinde yer alır. Ama, ayrı ayrı incelenmedikçe, çok karışık olan problemin kendisine: doğrudan doğruya Osmanlı Tarihinin Maddesine girilemezdi. Bu kitapta ele aldığımız 3 bölümü şöyle sıralıyoruz:

- 1- İslam Dünyası Açısından
- 2- Hristiyan Dünyası Açısından
- 3- Türkiye Problemi Açısından.

Bu üç açıdan neyi aradık? Osmanlı Tarihinin Maddesi, yani *Ekonomi Temeli* ile uzaktan, yakından ilgili ve aydınlatıcı olabilecek konuları kuşbakışı ile gözden geçirmeyi denedik. Eğer *soyut mantık* çizisi ile davransaydık, yukarıki bölümlerin sırası başka türlü olurdu. Örneğin, 2 inci gelen "*Hristiyan Dünyası*" araştırmalarını 1 inci sırada almak gerekecekti. 2 inci gelen "*Hristiyan Dünyası*" 1 inci sıraya girecekti. Ama, okuyucu "*İslâm Dünyası*" bölümünü az çok bilmedikçe,

Hristiyan Dünyası olaylarına özge niteliği güç kavrayacaktı.

Tarihte zaman sırasına göre: Hristiyan Dünyası *Tez* idi. İslam Dünyası *Antitez* oldu. Önce Tezi belirtmek normal sıra olurdu. Ne var ki, İslam Antitezini azıcık seçemiyen kimse, Hristiyan Dünyasının bu Osmanlı Tarihinde ne işi olacağını sezemezdi. O yüzden, ilkin, Osmanlılıkça Rönesansı yapılmış, ölümden sonra diriltmiye uğratılmış bulunan İslam Dünyasındaki genellikle *ekonomi* ve özellikle

Toprak ilişkileri duruca el altında bulunmalıydı. Öyle yaptık. Orada edindiğimiz yol gösterici kazıklarla, Hristiyan Dünyasının ilgili yönlerine hazırlandık.

Gene, 3 üncü Bölüm "Türkiye Problemi", bu ikinci cilde değil, belki en sonuncu cildin de en sonuna bir bağımsız bölümcük diye konulabilirdi. Hatta belki de hiç konulmayabilirdi. Bir polemik broşürü olarak çıkarılabilirdi. Çünkü, Osmanlı *Tarihinin Maddesi* ayrıntılarıyla anlaşılmadıkça, onun üzerine Türkiye Problemi açısından öne sürülmüş doğru yanlış tezleri ve görüşleri tartışmak ezbere kalırdı.

Ancak, Türkiye Problemi açısından Osmanlı Tarihi Üzerine söylenmiş olanlar, Osmanlılığın Dünya Tarihi içindeki yeri ile mihenk taşına vurulabilirlerdi: Daha doğrusu, Osmanlı Toprak Düzeni üzerine yapılmış tek tük açıklamalar, Osmanlılığın Dünya Tarihi içindeki yerini aydınlatamadıkları için yakıştırma tezlere dökülüyordu. Onun için, Dördüncü Kitapta bu 3 üncü Bölümü koymak zorunda kaldık.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM DÜNYASINDA TOPRAK PROBLEMİ

Osmanlılık, *Batı-Hristiyan* Dünyasına karşı, *Doğu-İslâm* Dünyasının koçbaşı oldu. *Osmanlı Tarihinin Maddesi* elifi elifine İslam Uygarlığının kuralları ve koşulları ile kuruldu. Batı Hıristiyanlığı: Oynak hayvancıl, *Akdeniz Kentler* Uygarlığının ölümünden sonra kalan *Ruhu* idi. Doğu-İslamlığı: daha durgun Bitkicil *Yakındoğu -Kentler* Uygarlığının ölümünden sonra kalan *Ruhu* oldu.

Bu iki *Ruh* (Hristiyanlık ve İslamlık), aynı kökten çıktılar. *Kent* içinde, sınıfsız *Yukarı Barbarlığın* sosyal sınıflı *Uygarlık* biçimine kalıp değiştirmesi idiler. Hristiyanlık ile İslamlık, yalnız aynı *Kentten* çıkmakla kalmadılar, söz yerinde ise hatta aynı *Semt*'ten kaynak aldılar. İslamlık *Hicaz Kentlerinden*, Hristiyanlık *Filistin Kentlerinden* doğdu. Biraz eşeleyince: her iki *Din* ve *Ruh* da hemen aynı *İrk* veya *Ulus*'tan fişkırdı. Hristiyanlık ta, Müslümanlık ta Göçebe *Semitlerin* işidir. Çöken Antika *Tefeci - Bezirgân* İmparatorlukların *Ruhlarını* Semitler benimsiyerek kurtardılar ve geliştirdiler.

Ama, evren diyalektiğinin kaçınılmazlığı, her iki *Ruhu* ve *Dini* de yakalamamazlık edemedi; "*Akrabanın Akrabaya Akrep etmez ettiğini*" demiş. Hristiyanlıkla İslamlığı da karşılıklı olarak birbirlerine etiklerini "akrep etmemiştir" denilebilir. Hoşumuza gitsin, gitmesin, som Tarih böyle gelişti. Onun için, *Ruh-Din* (İkiz-düşman-kardeşler) den birini anlamak için, mutlak ötekisini gözönünde tutmak gerekir. *Hristiyan Dünyası* Problemi, *İslâm Dünyası* Probleminin dışında yarım kalır. Anlaşılmaz.

İslam Türkiye'deyiz. İslam Osmanlılığın Maddesini bize en açık ve basitçe veren açı, ancak İslam Tarihinin Maddesi olabilir. Aşağıki bölümde iki ayırım gerekti:

- 1- Önce İslam Toprak İlişkileri İle Hukukuna Değceğiz.
- 2- Sonra, bu konunun Tarih içindeki anlamına dokunacağız.

AYRIM I :

İSLÂM TOPRAK İLİŞKİLERİ ve HUKUKU

Bu Ayrımında, birkaç sözle *toprak* probleminin tanımlamasına giriş yaptıktan sonra, konuyu 3 başlık altında özetliyeceğiz:

1 - *İslâm Toprak İlişkilerinin Şeması*. Burada en alfabetik biçimiyle İslamlıkta kaç türlü Toprak ilişkisi belirlediğine dokunacağız.

Bu ilişkiler, *Mülkiyet* ilişkileridir. Mülkiyet ilişkileri, ister istemez, bir sıra *Hukuk* adını alan *Normlarla* (kurallar ve koşullarla) deyimlendirilir. İslâmlıkta Mülkiyet Normları başlıca iki kategoriye ayrılabilirler:

a) *Fıkıh*,

b) *Kanun*.

1- *Fıkıh* normları, ayrı bir başlık altında özetlenecektir.

2- *KANUNLAR* kısaca tanımlanmaya çalışılacaktır.

TOPRAK PROBLEMİ

(Dünkü-Bugünkü Problem)

Bütün kadim medeniyetler gibi Osmanlıdaki toprak düzeni üzerine yürütülen düşüncelerin en büyük yanılma sebebi, o düzenleri, frenklerin deyimiyle: "Une fois pour tous" (bir kere nasılsa öyle olmuş ve bir daha değişmez) mücerret ve mutlak kategoriler, tezatsız, yalın kat hakikatler gibi ele almaktır.

Osmanlı toprak düzeni, başından sonuna dek aynı kalmış, yekpâre bir samedânî katogori değildir. Kurulduğu günden beri bitmez tükenmez değişiklikler geçirmiştir. Bu değişikliklerin, Birinci Osmanlılık diyeceğimiz, Yıldırım Beyazıt'e kadarki ilk yüzyıllık İlber (Gaaziler) çağındaki derebeğileşme biçimi, hemen her "Tavaifülmülûk" devletindekini andırır. Kısadır ve Timur Barbarın Katastrofu ile çabucak yıkılır, gider. Asıl açıklanması insanlık tarihi ve tüm sosyal ekonomi bilimleri için önem taşıyan toprak düzeni değişiklikleri, Fatih'in kurduğu İkinci Osmanlılık diyeceğimiz Osmanlı İmparatorluğunda görülen gelişmelerdir. Bu gelişmeler başlıca iki büyük konağa ayrılırlar :

I.- DİRLİK DÜZENİ: (Sipahi Timarları) dahi denilen birinci konak. Fatih Mehmet'ten Kanuni Süleyman I'e dek uzanan toprak münasebetleridir. Bu münasebetlerin ekonomi politik bakımından kısa adı "ÜRÜN İRADI" (K. Marx, Kapital C. III) şeklinin topraklarda ağır basmasından gelir.

II.- KESİM DÜZENİ: (Mâlikâne sistemi) dahi denilen ikinci konaktır. Kanuni Süleyman I'den beri gelen toprak münasebetleridir. Bu münasebetlerin Ekonomi politik bakımından kısa adı "PARA İRADI" (K. Marx, Kapital I. C. III) şeklinin topraklarda ağır basmasından ileri gelir.

İrat biçimi, Toprak ekonomisinin ancak sonucu olduğundan, biz: Osmanlı toprak düzeninin bütün benzerleri gibi kaçınılmaz bir determinizmle geçirdiği iki başlıca konağa "*Dirlik Düzeni*" ile "*Kesim Düzeni*" adlarını vermeyi hem daha gerçek, hem daha anlatışlı bulduk.

Bu iki konak, bütün kadim medeniyetlerin başlarından geçmiştir. Benzerlikleri oradan gelir. Ama, her medeniyette, aynı münasebetler, cihan ekonomi münasebetleri ölçüsünde, yeryüzü coğrafyasından insan yığınlarının Tarih öncesi gelenek ve göreneklerine dek bin bir çeşitli üretici güç Etki-tepkileriyle bambaşka Nicelik (kemmiyet) ve Nitelik (keyfiyet) gelişmeleri göstermiştir. Kadim medeniyetlerin hem aynı, hem gayri oluşları bu mekanizmaya dayanır. "Das Kapital" III. cildin sonunda Marx'ın pek güzel belirttiği gibi, en son Roma medeniyeti, tarihin Ürün iradı ile Para iradı biçimlerinin doğum sancıları içinde kıvrana kıvrana ölmüştür. Aynı yörüngeye giren Osmanlı İmparatorluğu, o bakımdan daha mutlu olamamıştır. Hatta, Batı Kapitalizminin komplikasyonu ile de katmerlenen bu mutsuzluk, iki yüzyıldır süren Türkiye bocalayışları tarihine kaçınılmaz damgasını vurmuştur.

Osmanlı Toprak düzenini incelemek, Osmanlı Tarihini maddesini açıklamakta olduğu kadar, Osmanlılık öldükten sonra bile istesek istemesek miras bıraktığı ruhunu da aydınlatmak için ilk şarttır. Hukuk mahkemesinde olduğu kadar kolayca, Tarih mahkemesi önünde "*Mirasın reddi*" yapılamaz. Mirasa katlanmamak için bile, önce mirasın ne olduğunu iyi bilmek gerekir. Onun için, Osmanlı toprak düzenini incelemek, tümüyle Osmanlı Tarihini ilgilendirdiği kadar, o Tarihin en aslına uygun ürünü bulunan bugünkü Türkiyemizi de canevinden ilgilendirir. Neden şaşakaldığımız, neden birçok "*hallerimizle hallendiğimiz*", ancak genel olarak Osmanlı Tarihi, özellikle Osmanlı toprak düzeni ile azçok aydınlanabilir.

Onun için, Politikamızda Sağ-Sol çatışmalarında "*Toprak Reformu*" adıyla yuvarlacık öne sürülen problem, bu Tarihçi Teorik Temeline oturtulmadıkça kördövuşüne çevriliyor. *Sağcı*: Türkiye'nin şu kadar dönüm toprağı 35 milyon kişiye dağıtılsa herkes beş altı dönümle topraksıza döner, domagojisini yapıyor. Köylü bu demagojiye oy veriyor. "*Solcu*": Türkiye'deki Toprak ilişkilerinin Tarihçi Teorisini kavramak zahmetine katlanmadığı, dolayısıyla da anlatamadığı için, yığınları karşısında buluyor.

İSLAM TOPRAK İLİŞKİLERİ

Bugüne kadarki Toplumların HUKUK münasebetleri, tek sözle *MÜLKİYET* münasebetleridir. Modern çağa kadar gelen Toplumların başlıca Mülkiyet Hukuku, TOPRAK Mülkiyetinin temeli üzerine kurulur. Osmanlı Toprak düzeninin ana çizilerini kavramak için, *İslâm* Toprak Hukukunu gözden geçirmelidir.

İSLAM TOPRAK İLİŞKİLERİNİN İKİ KAYNAĞI

Osmanlılık, bütün Batı Ortaçağ Derebeği krallıkları gibi, *barbar* yığınların *din* teşkilatlarına dayanması ile doğdu. Osmanlı Toprak düzenine biçim veren islam toprak münasebetleri ve hukuku uzun gelişmeler geçirdi. Müslümanlık, bir karış toprağı bulunmayan Mekke plebleri ile, küçük toprak parçalarına tefeci - bezirgan yahudilerce ipotek konulmuş olan Medine kentlilerinin hareketi olarak

başladı. İslamlık, toprakların azat edilmesi, hürleştirilmesi demektir. Bu hürlük, Mekke Patriçileri olan toprak sahibi Kureyşlilere ve Medine tefeci bezirganları olan yahudilere karşı zaferle sonuçlandı.

İslamlık yayıldıkça, eline geçirdiği yerleri ya *barışla* "SULHAN", yahut *savaşla* "ANVEN", "UNVETEN" (zorla) aldı. Nasıl alırsa alsın, bu topraklar, hep ondan önceki, medeniyetlerin tefeci - bezirgan ve mütegalibeleri eline ve tekeline düşmüş esir topraklardı. İslamlığın tarihsel görevi, o esir toprakları, her ne pahasına olursa olsun, kendi doğuş ilkelerine sadık kalarak azatlamaktır. Ve netekim onu yaptı. Çökmüş medeniyet zalimlerinin ve mütegalibelerinin tekellerindeki toprakların azat edilmesi: eski sahiplerine, daha doğrusu *küçük üretmen* çiftçilere adaletle dağıtılması demektir.

İslamlıkta toprakların azatlanması, ele geçiş biçimine göre iki yoldan başarıldı

1- *BARIŞLA ALINAN TOPRAKLAR*: yapılan anlaşmaya göre, müslüman olmayanların ellerindeki kendi mülkleri olan topraklar kendilerine bırakıldı. Toprak sahiplerinden HARAÇ (yer vergisi) alındı.

Haraç sözü, rumca "*horagya*"dan gelir. Bizans İmparatorluğunda, toprak kölesi Parehoi (apoixoi) durumuna gelemeden önceki azçok hür köylere: Homai (Xwuai) veya Hkorion (Xwpiov), köyde oturanlara "*Hiritai*" (Xupızai) denir. "*Bunların hukuki kişilikleri var. Mahkeme önünde dava açabilir, hak dileğinde bulunabilirler.*" (Charles Diel: *Histoire de l'Empire Byzantine*, Paris 1947, s. 105). Türkiye köylüsünün bugün çoluk çocuğuna hala "*Horanta*" demesi oradan kalmaz. Haraç adını alan "*O vergi, İslâmlıktan önce Bizans ve Fars egemenliğine boyun eğen bölgelerde vardı.*" (Henri Masse: "L'İslam", s. 63, Paris 1937)

İlkin haraç *aynî* idi. Yani malla ödenirdi. Müslümanlığın toprak ekonomisine getirdiği yenilik, haracı, *hrıstiyan* kesimindeki toprak mülklerden nakdî olarak almasıdır. Roma İmparatorluğunun gah nakdî, gah aynî haraç toplamaları, kapalı "*tabiî ekonomi*" üretiminden bir türlü kurtulamadığını gösterir. İslamlık bu bakımdan, daha doğarken, Romadan daha ileri bir bezirgan ekonomi güttüğünü belli eder.

Hristiyan *kişi mülkü* olup ta sahibinden haraç alınan topraklara "HARACIYE" arazi denir. Haraciye toprakların, islam toprakları içinde pek ufak bir bölüm olduğunu anlamak güç değildir. Çünkü, ele geçen eski medeniyet toplumlarının en büyük kısımları, daima zalim mütegalibe tekelindedir. Müslüman olmayan bu derebeğiler, pek seyrek barışa yanaşırlar; o yüzden kendileri ortadan kaldırılır, toprakları da kişi mülkü olmaktan çıkar.

2- *SAVAŞLA ALINAN TOPRAKLAR*: oldukları gibi, müslümanların hepsine düşer. Savaşta ele geçen eşya *GANİMET* adını alır. İlk müslümanlıkta ganimetin hepsi müslümanların hepsinin orta malı idi. Kur'anın "Enfal" suresinin ilk ayeti bunu belirtir. Ondan sonra, savaşanların yeni müslüman oluşları, bütün ganimeti orta malı yapmaya elvermedi. Ardından gelen (gene Enfal suresindeki) ayet, ganimetin ancak beşte birini "Beytülmale" (Müslümanların orta malı haline) ayırdı.. Beşte dördünün savaşanlar arasında paylaşılmasını kabul etti.

Savaştan sonra ele geçen şeyler: ister *Taşınır* (menkule), ister *Taşınmaz* (gayrimenkul) olsunlar, ganimet değil FEY adını alırlar.. Bunlar üzerine pek kesin Kur'an hükmü göze çarpmaz. Sünnet, Hadis, İcmaı Ümmet gibi yollarla, sonradan bu konular üzerine Fıkıh kuralları kotarılır.

İlkin *ganimet*'in ortak mal oluşu gibi, *Fey* üzerine Kur'anda açık hükümler bulunmaması da: *islâm* akınının Tarih öncesi *sosyalist* yapıdan: barbarlıktan doğduğunu yeterce anlatır.

Müslümanlık, hayalinde güç gördüğü genişlikte uçsuz bucaksız ülkeleri ele geçirince: bütün o yerler üzerinde hareketin prensiplerine uygun işlemler yapıldı. Hazret'i Ömer bir bölük toprağı müslümanlara ayırdı. Toprağı işleyenlerden, yalnız toprağın ZEKÂT'ı sayılacak bir *ÖŞÜR* alındı. Böylece, bir çeşit müslüman kişi mülkiyeti durumuna giren topraklara "*Öşriye*" arazi denildi.

Gaaziler, bütün fethedilen toprakları kaplıyacak çoğunlukta olmaktan uzaktılar. Bir avuç müslümana : geniş yerleri çiftlik diye peşkeş çekmek ise, (toprakları azat etme görevi ile) : yeryüzünde göksel adaleti kurmaya and içmiş müslümanlığın *prensiplerine* ve *ülkücülüğüne* sığmazdı. Hiç değilse, müslümanlık: müslüman gerçekten ülkücü kaldığı sürece, kendi prensiplerini çiğniyemezdi. *Yukarı Barbarlık* düzeyindeki iki Hicaz *Kent*'inden (Mekke ve Medine'den) çıkmıştı. Çıktığı yerde toprağı tefecilerin, mütegalibe Kureyş ağalığının elinden kurtarmıştı. Bu taze müslüman arap akıncıları peşlerine taktıkları büyük *Orta Barbar* (Bedevi) yığınları ile Bizans ve Fars derebeğiliklerindeki toprak meselesini çıkmazdan kurtardıkları için, müslümanlık üstün gelmiş ve geliyordu. Kaldırdığı eski derebeğiliğin yerine *hemen* başka, yeni bir derebeğiliği geçirme ikiyüzlülüğü müslümanlıktan beklenemezdi. Ne o kadar *moderndi*, ne de henüz yeterince *medeni*... Daha doğrusu, ilk adımda derebeğileşseydi: müslümanlık, saman alevi kadar çarçabuk yeryüzünü kaplamak şöyle dursun, adı bile işitilmemiş kalırdı.

Onun için Hz. Ömer, en geniş toprakları Osmanlının "Miri arazi" dediği tipte *müslümanların* orta malı halinde bıraktı, İşlenmiş yerleri çalışan küçük üretmenlerin tasarrufuna soktu. Beden gücüyle toprağı işliyenlerden hem *haraç* (toprak vergisi); hem *cizye* (baş vergisi) (Diocletien'lerden Heraklius'ün kurduğu vergi sistemindeki "*Capitato*" L. Brehier: *Le monde byzantin*, c. II, s. 248) aldı.

İşlenmemiş topraklara gelince: bunlar, İMAM'ın (müslümanların seçtikleri başkanın), aracılığı ile "*Beytülmal*"'in emrinde tutuldu.

Toprak üzerindeki klasik İslam prensiplerinin ana çizileri bunlardır.

ÜÇ TÜRLÜ TOPRAK İLİŞKİSİ

Osmanlılık, doğduğu gün, Hz. Ömer'den beri geçmiş altı yüzyıllık sınımalı muazzam islam Fıkının dört büyük çatallı "Tutulacak yol: *Mezhep*" kavramlarına

uydu. Bunlardan İmam Azam Ebu Hanife'nin yolunu seçti. O yolda, önce kendi göçebe yaşayış ve anlayışındaki gelişmeleri, sonra ele geçen yerlerdeki şartları kolluyarak, *Fıkıh* Anayasasına en uygun

gelen Osmanlı toprak kanunlarını çıkardı ve uyguladı.

Osmanlı göçebeliği: bütün benzerleri gibi, toprak üzerinde ÖZEL KİŞİNİN dokunulmaz hakkını pek öyle *kutsal* tanıımıyordu. Bugün Batı kurallarına tutkun kişileri dehşet içinde bırakan, *Müsadere* eyleminin Osmanlılıkta sonuna dek dayanmış olması bunu ispat eder.

Köylü yığınları da, toprak üzerinde: koruyamayacağı, çarçabuk tefeci -bezirgan oyunu ile eşraf ve mütegalibeye kaptıracağı bir *Kişi mülkiyeti*'nden çok, insanca çalışabileceği, rahat, emniyetli *Tasarrufu* özlemişti.

Sübjektif olarak Osmanlunun, objektif olarak yığınların zamana uygun eğilimlerinden doğan şartlar, gerçekçi insafile işlendi.

Sulhan (barışla) ele geçen yerler: müslüman olmıyanların elinde mülk diye kaldı. *Haraciye toprak* oldu. *Anveten* (savaşla) ele geçen topraklardan küçük bir bölümü: Ömer usulü, İblere mülk olarak verildi. Bunlardan yalnız öşür alındı. Adları *Öşüriye toprak* oldu.

Pratikte, ele geçen toprakların bu *Haraciye* ve *Öşüriye* bölükleri devde kulak kabilindendi. Bütün müslümanların kanı, canı, gözyaşı, çabası ile alınmış yerleri, şunun bunun şahsına peşkeş çekmek, ilk müslümanlar gibi, Osmanlılar için de hoş görülmedi. Bu, hem Osmanlı göçebe geleneğine, hem yığınların fiilî durumuna pek sığmadı. Asıl en büyük toprak yığını en yararlı *İlb*'lere (gaazilere) dahi ÖZEL KİŞİ mülkü yapılamadı. İlk *ülkücü İlb*'lerin de gözü malda değildi. Bu çeşit ortada kalmış toprakların "*RAKABE*"si (mülkiyeti) ve kontrolü ister istemez "*Beytülmal*"e düştü. Ancak, "*TASARRUF*"u (işletimi) ve yararlanımı, çok defa müslüman olmayanlara bırakıldı. Onlardan, öşür yerine *haraç* alındı. Ama, bu topraklara "*Haraciye*" denmedi. "*Mirî toprak*" adı verildi.

Başka islam ülkelerinde epey bulanık kalan bu üç çeşit toprak münasebeti, Osmanlılıkta daha duru ve açık deyimlendirildi. Ama, uygulamada, *KİŞİ* Mülkü ile, *Toplum* mülkü arasındaki sınırın nazikliği bir türlü giderilemedi. Çünkü, hangi gerekçeyle olursa olsun, gerek *Haraciye*, gerekse *Öşüriye*, en son duruşmada, günün politikası icabı *toplum mülkiyetinden*, mirî topraktan ilk prensipler dışında bir aktarma ve aşırmadır. Onun için Osmanlı sık sık kişi mülkü toprakların ilk kaynaklarının mirî toprak olduğu gerekçesini öne sürmüş, kişi topraklarını mirileştirmiştir. Çünkü, Mecellenin dediği gibi: "mani'zail olmuş" tur: Fethedilen yer artık bir daha fethedilecek değildir, gösterilen yararlılık ise, irsî imtiyazlara yol açmamalıdır. Devletin de, halkın da ideal adalet ve menfaati Mirî toprak üzerinde her *müslümanın* eşit hakkını korumakta görülmüştür.

Yukardaki ayrıma göre, Osmanlı topraklarının İŞLENEN'leri (*Âmir*: bayındırları) şu üç tipe bölünür:

1- ÖŞÜRIYE TOPRAK: müslümanın şahıs mülküdür.

2- HARACİYE TOPRAK: hrıstiyanın şahıs mülküdür.

3- MİRİ TOPRAK: Beytülmalin mülküdür. Kimsenin şahıs mülkü değildir.

ÖŞRİYE VE HARACİYE TOPRAKLAR

Öşriye ve Haraciye topraklar şahıs mülküdürler. Öşriye topraktan müslüman yalnız Öşür verir. Haraciye topraktan Hristiyan *haraç* verir. Buradaki haraç, Mirî topraklardan alınan haraçtan bambaşkadır. Osmanlı tatbikatında, öşürle haraç gibi, haracın da: *Haraciye* toprakla Miri topraktan alınan biçimleri birbirlerine karıştırılacak ve ayırmak için, sık sık fetvaların çıkarılması gerekecektir. Onun için, kişi mülkü olan haraciye topraklarını haraç veren *Mirî* topraktan ayırmak üzere, haraciye toprağa "*Sırf Haraciye*" arazi denilir.

Gerek Öşüriye, gerek Haraciye (Sırf Haraciye) toprakları hiç değilse şeklen:

kesin olarak *kişi mülküdürler*. Sahipleri onları, istedikleri gibi kullanırlar, *miras* bırakırlar, *hediye*, *vakıfederler*. Satar, savar (Ferağ) lar. Bu eylemlere, bir hadde kadar hiç kimse karışamaz. Hatta *Kanunlar* dahi karışamaz: "*Arazi Kanunnamei Hümayunu*"nun 3. üncü maddesi, Öşriye ve Haraciye toprakların "*Kanun vasfına hacet yoktur*" der. (7 Ramazan 1274 G, 1866: D) Öşriye ve Haraciye topraklar üzerinde bir iddia ve dava olursa, bunu *Dört Mezhebin* her biri kendi "*Fıkıh*" kurallarına göre ve kendi fakihleri elile çözümler.

Öşriye ve Haraciye topraklar arasındaki ayırt, ilk müslümanlığın din çabasını okşar. Müslüman olmıyanlar, başka siyasî kayıtlar gibi, haraç yolu ile de islam olmıya doğru itilir. Mısır kıptileri, sırf haraçtan kurtulmak için yığın yığın müslüman oldular. O kadar ki, sonradan gelen ve ilk Hulefayı Raşidin ülkücülüğünü (idealist müslümanlığı) kaldıran efendiler "Mümin" (İnanmış müslüman) çoğalacağına, haracı çoğaltma yolunu tuttular. Osman Halifeden Muaviyeye kadar geçen 17 yılda (644-661), müslümanlaşmalar çoğaldığı için, haraç azalması ile Mısırın geliri yarı yarıya düştü. Mekke bezirganlarının en kelbileri olan *Emeviler*, "*İhtidâ*" (Doğru yola gelme: Müslümanlaşma) dan hiç hoşlanmazlardı. Osmanlı İmparatorluğunda Hristiyanlara karşı gösterilen tolerans, ilkin barbar geleneğine, sonraları da sırf bu haraç alabilme kaygısına bağlı gözükmetedir. Osmanlının, ele geçirdiği yerlerin hristiyanlarını müslümanlaştırmamakla yanıldığını tenkit edenler, o bakımdan hayale kapılırlar.

Mirî Topraklar hemen bütün araştırmanın öz konusudur. Bu yerler Müslümanların *Ortak Mülkiyetleri*, Orta mallarıdır. Öşriye ve Haraciye topraklara bakan Hukuk: *Fıkıh* adını aldığı gibi, Kamu Topraklarını (Mirî Araziyi) düzenliyen Hukuk da Kanun adını alır. Mirî Toprak ilişkilerinin ayrıntılarına burada giremeyeceğiz.

ŞERİAT (HUKUK)

Dirlik Düzeninin kökleri, bir yandan MÜSLÜMAN ANAYASASI demek olan *FIKİH* ile, öte yandan o anayasaya göre çıkarılmış mevzuat olarak "*KANUN*" hükümlerinde izlenebilir. Önce fıkıh ile Kanun'un anlamlarını açıklıyalım.

A - FIKİH

ÖZEL MÜLKİYET HUKUKU

FIKİH NEDİR?

İslamlığın, *orjinal tek medeniyet bütünü* süresince ortaya atılmış bulunan tüm *hukuk* prensipleridir. Bu prensipler, Tarihte bir HUKUK kırkanbarı olan Bizans ile temasa geçilir geçilmez başlar, İslamlığın ikinci yüzyılında derlenir.

Yalnız, Fıkıh Roma hukukunun bir taklidi sanılırsa, kadim orijinal medeniyetleri hiç anlamamış oluruz. İslamlık, kendi Mekke ve Medine Kentlerinden doğmuş *orijinal* bir medeniyettir. Kendinden önceki medeniyetlerin etkileri ne olursa olsun, bütün o etkiler, arap *Yukarı Barbarlığının* kurduğu Mekke ve Medine kentlerinin süzgecinden geçmiştirler.

Mekke ve Medine kentleri çöl ortasında bir ağaçsa, o ağacın tohumu, kadim medeniyetlerden gelmiştir; ama, kendisi tümüyle Hicaz toprağının, Arap Barbarlığının havası, suyu, gübresi, güneşi, Arap insanının emeği ile büyümüş ve yemişini vermiştir. İslamlığın Fıkıh'ı da, hiçbir kadim medeniyet hukukunun kaba kopyası değildir.

İslam Fıkıh kurallarının kaynakları şunlardır:

- 1- KUR'AN: İslamlığı yaratanın tartışılmaz hükümleridir.
- 2- SÜNNET: Peygamberin yaşarken yaptığı işlem ve eylemlerdir.
- 3- HADİS: Peygamberin incelenimine uğrayabilen sonradan bulunmuş sözleridir.
- 4- MEDİNE ÂDETİ (Coutumier): İslamlığı doğuran KENT'in töresi, gelenekleridir.
- 5- İSTİSLÂH (Düzeltilim) : Kamu iyiliğine uymıyan Hadisi düzelmektir.

6- İCMÂ (Toplantı) : Aslında kent toplumunun (*İcmâi ümmet*: Ulus toplantısı) yaparak aldığı kararlardır. Zamanla Medine hukuk doktorlarının (*Fakihlerinin*) topluca kararları (Roma İmparatorluğundaki: "*Consensus doctorum ciclesiae*"; H. Massi: L'İslame) olur.

MEZHEPLER VE TOPRAKLAR

Dikkat edilirse, Kadim toplumlarda KENT KURUCUSU nasıl kutsal *Kanun koyucu* ise, İslamlıkta da din kurucusu aynı ölçüde kutsal kanun koyucudur. Onun 3 basamaklı kuralları vardı: 1 - *Tanrı* bildirisi, 2 - *Kurucu* işlemi, 3 - *Kurucu* sözü... Bunlar bütün müslümanlarca kayıtsız şartsız

kabul edilir.

1- *Kur'an*: tartışılmaz,

2 - *Sünnet*: Tartışılmaz. Ama, Kur'an gibi taşla yazılı olarak korunmadığı için, Kur'an derecesinde farz olmaz. Sünnet: bir çeşit "*Medine hurması*"ndan gelir. Kur'an, ana Kent: MEKKE'de başlar.

3 - *Hadis*: "sonradan olma" anlamı ile yeri, kökü, zamanı araştırılarak, doğruluğu üzerinde durulan hükümlerdir. Çünkü peygamberden yüzyıl sonra: önüne gelenin "Hadis" uydurup, haklı çıkma sevdasına düştüğü soysuzluk çağı başlamıştır.

Kurucudan hemen sonraki 3 fıkıh kaynağı, dikkat edilirse, doğrudan doğruya islamı'nın ilk savunucu kenti olan *Medine*'ye bağlanır. Medeniyetlerin orijinal biçimlerinde KENT'in ne büyük rol oynadığı burada bir yol daha belirir. *Medine töresi* (Kent gelenek ve görenekleri) başta gelir. Sonra, zamanla değişen toplum olaylarını ayarlamak üzere, gene Medine toplantıları ve *Kamu iyiliği* (Âmme hayrı) ölçü tutulur.

Kur'an ve Sünnet dışındaki 4 kaynağı kabul veya red ediş: birçok islam MEZHEP'lerini (TUTULACAK YOL'ları) ortaya çıkardı. Bu yolların, Mezheplerin en özkancısı (ortodokse) sayılanları, hristiyanlığın incilleri gibi, başlıca dördtür: *Hanefî*, *Mâlikî*, *Şâfi*, *Hanbelî*... Bu dört mezhep, Emevî saltanatının dağılışı üzerine başlar. Çünkü, Emevilerden sonra İslamlık, artık bir tek toplum ve bir tek Devlet olmaktan çıkar. Birçok saltanatlara bölünür: Saltanatlar, dört mezhepten hangisini benimserlerse, Fıkıhta o yol'u resmen savunurlar. Gerçi dört yol da "HAK" sayılırsa; ama Mezhep kavgaları, öteki Dünya kavgalarından daha az kan dökmezler.

Mezheplerin derin temelleri bir tek Ana-Konu üzerine dayanır: genellikle MÜLKİYET, özellikle TOPRAK MÜLKİYETİ... Yeryüzünü MAHŞER yerine çeviren bütün mezhep kavgalarının tükenmez konusu, hep toplumun orta malı olan (Osmanlıdaki: MİRİ) topraklardır.

İslam kurallarına göre: "*Memleket topraklarında herkesin hakkı vardır. Onu yetim malına benzetmek te mümkün olur. Emirülmü'minin bu toprakların vâsîsidir.*" (O.B.: İslam Türk, vs. 941 İst.) Bu topraklar, "*İkt'a*" (Kesi) yoluyla bazı kimselere verilebilir. Ama gelişigüzel değil, "*mesaag'ı Şerî*" (Şeriatın buyruğu) çerçevesi içinde kayırma yapılabilir. Burada iki bulanık konu önümüze çıkıyor:

1- İktâ,

2- Mesaag.

FIKİHCİ İKTA

İKTA nedir? Genel islam Fıkıhında *temel anayasa* olan Kur'an bu konu için hiçbir şey söylemez. "*İktâ'nın meşruiyeti edillei erbaadan* (dört belgeden):, Kuran, Sünnet, Hadis, İcmai Ümmetten.

Sünnet ve İcmâi Ümmetle sabit olmuştur" (Halis Eşref Efendi: *"Külliyatı Şerh'i Kanunu Erâzî"* s. 26. dan alan, Keza.) Bu gerçek, bize, *"İkta"* konusunun lastikliliğini ve üzerinde *"Medine doktorları"* gibi sonradan teşekkül etmiş heyetlerce: "Sünnet var mıydı? Yok muydu?" tartışmalarına ne kertede elvereceğini göstermeye yeter.

Fıkıhta otorite sayılan ama, İslâmlıktan Onbir yüzyıl sonra yaşadığı için hükümlerinde çok geç kalması mümkün bulunan Mâverdî (ölümü: Göç 1085, Doğum 1674) nin (Dr. Worms'ca "Journal Asiatique" te tercüme edilmiş) *"El'ahkâmüs Sultaniyye"* (Bab XVIII) eserinde *"İkta"* (Kesi) ve *"Katâyî"* (Kesiler) faslı, gene islâmlığın doğuşundan iki yüzyıl sonra yaşamış, en büyük otoritelerden İmam Ebâ Yûsuf (G: 113-182, D: 731-798) un *"Kitâb'ül Harac"*ından şu deyiimi alır: (İkta), *"Erz'i harac'tan (Haraç topraklarından: mirî yerlerden) bir mikdar yerdir ki, Sultan ol yeri mürâd eylediği kimseye tâyin eyler."* (S. 40).

Bu *"tayin"* ne biçim olur? Bütün çatışmalar kamu topraklarının kişiye verilişinde güdülen yol çevresinde koptuğu halde, İslâm devletleri binlerce yıldan beri yaz boz tahtasına döndükleri için, *"İkta"*ın birbirini çürüten iki biçimi de yan yana, rahatlıkla, aynı şeymişler gibi dizilir. Mâverdi'ye göre: *"İkta'an temlik"* (kesim olarak mülk verme) *"bir yerin tasarruf haklarıyla birlikte temlikidir."* Bu, Toplum mülkünü kişi mülkü yapmadır.

Sultan bunu yapabilir mi? Eylem olarak yapar. Ama, Hulefâyî Râşidin'ce konulmuş yukarda işaretlenen prensiplere göre yapamamalıdır. Sultan bunu nasıl yapar? Aşağıda göreceğiz. Yalnız, Mâverdi'nin o deyiimi, şu anlamda yorumlanmaktadır: *İkta*, Mirî toprakların *"sadece gelirini"* (Hukuk'u emiyriyesini) *bir dirlik* (Benefice) *olarak askere vermek veya vergi mültezimine satmak anlamına da gelir."* (O. Barkan: *İslâm "Türk Mülkiyet Hukuku vs."*, s. 2)

İKTA'IN 3 TİPİ

İlerki araştırmamızı önceden açıklamış olmak üzere, bu tariflerin ortaya attığı kargaşalığı kısaca durultmaya çalışalım. Yukarıda anlatılanlar, bir tek düzen değil, birbirinin zıddı olan üç toprak mülkiyeti ve düzenidirler.

1 - *İKTAAN TEMLİK* : söylediğimiz gibi, toplum toprağının hem TASARRUF'unu hem MÜLKİYET'ini bir kişiye *özel mülk* eder. Burada, haklı veya haksız olduğu bir yana, artık miri toprak, toplum mülkiyeti kalmamıştır. *"Şahsi mülk"* vardır.

2 - *DİRLİK* : toplum toprağının yalnız gelirini asker kişiye bir çeşit maaş (geçim) olarak vermektir. Burada, Dirlik sahibi Toplum toprağının ne MÜLKİYET'ine, ve ne de TASARRUF'una sahip değildir. Miri topraklar üzerinde adaletli düzeni koruyacak bir memurdur. Aldığı toprak gelirine karşılık canını başını Devlete, Millete adanmış gerçek görevli bir fedâidir. Osmanlılığın Kanuni Süleyman çağına gelinceyedeğin, yeryer soysuzlaşmaları ne olursa olsun, ana çizilerinde bu prensibe uyan *DİRLİK DÜZENİ* budur.

3 - *MÜLTEZİMLİK*: toplum topraklarının gelirini, Devlet millet hizmetinde çalışan ve savaşan

Ülkücü İlbler yerine, (Devlet mekanizmasını harç borçla, halk yığınlarını tefeci bezirgânlıkla haraca kesmiş) para ve nüfuz babalarına resmen kaptırmaktır: Gerçi, burada da, görünüşe bakılırsa topraklar toplum mlk sayılırlar. Ama, göreeğimiz bin bir "Hilei şer'iyye" dolabıyla, artık Miri toprakların ne MÜLKİYETİ, ne TASARRUFU üzerinde toplumun en ufak kontrolu kalmamıştır.

"*Şark politikacılığı*", "*Şark kurnazlığı*" dediğimiz kahpece ikiyüzlülüğün temeli, bu çeşit toprak münasebetlerinden gelir. Kadının nikâhı başkasına, vücudu başkasına düşer gibi, koca koca toplum topraklarının lâftan ibaret kalmış MÜLKİYETİ (Rakabe'si) sözde toplumun, TASARRUF adı altında her türlü kullanım ve mülkiyet hakları ise, özel kişinin sayılır. Bu düzen, Osmanlı İmparatorluğunda Dirlik düzeni bozulunca, Kanuni Süleyman çağıyla resmen sistemleştirilmiş bulunan bilhassa mukaataalar sistemidir. Biz, onu ilk Dirlik düzeninden ayırdetmek için KESİM DÜZENİ diye adlandıracağız.

DİRLİK DÜZENİ KESİM DÜZENİ İLE KARIŞTIRILMAMALI

Yukarıki açıklamamız iki sonuç veriyor:

a) Demek, Osmanlı toprak düzeninde, tarihsel karakteristiğı bilinmedikçe karıştıırılan Dirlikçilik ve Mukaataacılık gibi toprak düzenleri, İslam toprak ekonomisinde ve Fıkıhında dağınika bulunan sistemlerdir. Osmanogulları müslüman oldukları gün bu sistemlerin Şeriatı içine girmişlerdir.

b) Ancak, bu sistemler, hukuk kırkanbarı Fıkıh dergi ve eserlerinde i içe üst üste göründükleri gibi, toprak ekonomilerinde de az çok yan yana bulunabilirler. Bu, bizi, Dirlik düzeni ile Kesim düzeni arasındaki kesin ayırtları görmekten, iki sistemin belirli bir ekonomi gelişimi içinde belirli ağlar açmış iki ayrı düzen olduğuna kavramaktan uzaklaştırmamalıdır.

Her devirde "*tedahl*" olur. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında bile yüzdeyüz saf kapitalizm her yerde yoktur. En emperyalist ekonominin yeryüzünü kapladığı ağdayız. Ülkelerin şurasında veya burasında ilkel Komuna'dan, kapalı ekonomiden Modern Sosyalizme dek çeşitli ağ ekonomileri bir arada yaşıyorlar. Ama, bu olay, her ekonomi sisteminin tarih ve toplum gelişimi bakımından ayrı bir ağı temsil etmesine engel değıildir. Tıpkı yle, Dirlik düzeni içinde Kesim Düzeni artıklarının veya tersine Kesim Düzeni içinde Dirlik düzeni artıklarının bulunması bizi şaşırtmamalıdır.

"MESAG"NEDİR?

MESÂĞ nedir? "İmam" (Seçilmiş Din ve Dünya Başkanı) toplum topraklarını dilediğine rakı sofrasında keyif için bağışlıyamaz. Dilediğine vermek, ancak, Hulefay'i Raşidin gibi Peygamberce Cennet muştulanmış gerçek lkc *hak* ve *halk* yolunda canını verecek "İmam"lar için doğrudur. Onların bile SEÇİM'le (BİYAT'la) iktidara geldikleri dşnlsn. İslamlık, yle lkc halk fedailerinin tarihte nasıl kuyruklu yıldız abukluğ ile gelip geçtiklerini sezmişti. Onun için, sonraki toplum toprağından (millet malından) babasının çiftliğini bağışlar gibi hinoğlu hince "İkta" (Kesim)

ler yapabilecek kırattaki soysuz önderleri dizginlemek üzere Şeriatça bir *MESÂĞ* (müsaade, buyuru) şartı koşmuştur.

"Hükümdarın selahiyetleri bâzı şartlarla takyit edilmişti." (Bülent Köprülü: *Toprak Hukuku Dersleri*, s. 16)

"Mesaag'ı şerî," her şeyden önce "MASLAHAT" güder. Bu, sonradan o söze yakıştırılan en iğrenç anlamlarla hiç bir ilgisi bulunmayan, *"İdarei maslahat"* rezaletinden bambaşka, ciddî ağır şartlar toplamıdır. Maslahat: en başta *bayındırlık* ve *göçmen* yerleştirmek gibi hayati gerekçelere dayanan, özü kamu yararlığı olan bir zarurettir. Ebûlula Mardin, İkta'ı: *"mesâğı şerî mevcut ve beytülmale menfaet ve maslahat muhakak olduğu halde, imam'ı müslüminin emrile erâzî'i miriyedin bil'ifraz satılıp semeni alınmış olan yerler."* olarak tarif eder.

"MESAG"IN SOSYAL GEREKCESİ

Toprak üzerinde toplum mülkiyetinin müslümanlıkla ne büyük güç taşıdığı, İmamın yapacağı *"Temlik"*in (kişiye mal etmenin) *"Sahib"* olması için öne sürülen şartlardaki ağırlıktan anlaşılır. Bir yol, İmamın birine yer verebilmesi için *"Arzın mirî"* (Toprağın toplum mülkü) olması gibi, *"Maslahat'ı âmme"* (Kamu işine yararlı) bir amaç güdülmesi başta gelir. Bu da, bugünkü kavrayışıyla: bütçe açığı varsa *"Semen'i misli"* (değer pahası) ile, bütçe dengeli ise *"Zıfı semen"* (değerinin iki katı paha) ile satılmayı emreder. Fakat, bütün bu şartlar yerine geldikten sonra da İmam kendiliğinden toprak bağışlayamaz. *"Müsevvig"* (Mahkeme buyrultusu) : yapılan temlikin şeriate, müslümanlığa uygunluğunu onaylayan hakim kararı gerekir. Hakim, o kararında ayrıca her biri ağır basan 8 türlü şartın yerine geldiğini ispata mecburdur.

Bütün o kıldan ince, kılıçtan keskin şartları kim "taktir" edip yerine getirecek? İnsan. Herşey gelip, en son insana, demek, insan yetiştiren topluma dayanır. Onun için, bütün müslüman toplumlarının Tarihi, zorbaların o güzelim Şeriatı bağırta çağırta boğazlamaları tarihi olacaktır. Çünkü, yeryüzünden *"Hiyle"*yi kaldırmak için kurulan ilk müslümanlıktan bir kuşak sonra *"Şeriat"*la hiyle karıştırılmıştır. *"Hiylei şer'iyye"*, ezeli Şark tefeci - bezirgan derebeğiliğini toplumun toprağı ve rızkı zararına besliyecektir.

Şeriat denilen İslam Anayasasının bu ana çizileri içinde, sonra beliren dört mezhebin temel konuları da, gene hep toprak ekonomisi üzerine kurulur. Ayrılışmaların şekilcilik ötesindeki anlaşılır gerekçeleri, Toplum topraklarının Özel kişilere aktarılma çapulunu kitaba uydurma ve ayarlama ile özetlenebilir. Bunu iki üç örnekle açıklamak, elden gelir.

TOPRAK TEMLİK İ VE MEZHEPLER

İmam'ın (Seçilmiş Devlet Başkanının) temlikle (kişiye mal ederek) "İkta" yapacağı yerler:

1 - Mevat (Ölü, Ham),

2 - Âmir (Bayındır, İşlenmiş) topraklarla,

3 -Maden yerleridir.

MEVAT: işlenmez halde olan yerler verilirken, "*Sultan tarafından şart tasrih edilmelidir.*" (Ö. B.: İslam Türk vs., s. 169) Bu şarta göre:

1- Toprak islamlıktan önce yüzüstü bırakılmışsa: İmamca usulüne uyularak temlik edilmesinde dört mezhep te sözbirliği eder.

2- Toprak İslamdan boş bırakılmışsa, İmamın temlik yetkisi bakımından dört mezhep birbirlerinden ayrılırlar:

a) *İmam Şafî* mezhebinde: toprağı açıp işleyen kişi, eski sahibini tanısin tanımasın; o yeri mülk *edinemez*.

b) *İmam mâliki* mezhebinde: toprağı açıp işleyen kişi, eski sahibini tanısin tanımasın, o yeri mülk *edinebilir*.

c) *İmam Ebu Hanîfe* mezhebinde: üç şart öne sürülür: 1 - Toprağı işleyen kişi yerin eski sahibini *tanırsa*, o yeri mülk *edinemez*. 2 - Eski sahibini *tanımazsa*, o yeri mülk *edinebilir*. 3 - Bir toprağın mülkünü müsaade ile alan kişi, o yeri 3 yıl içinde "*ihya*" etmeli (diriltmeli), Osmanlı deyimini ile "*Şenlendirmeli*", "Kökün sürmeli"dir... Yoksa, mülk kişi elinden alınır.

A'MİR: işlenir halde olan topraklarda,

1- Toprağın sahibi varsa, Hükümdar o yerin ne mülkiyetine, ne tasarrufuna dokunamaz. Yalnız *Öşür* veya *Harac'ını* birine verebilir.

2- Toprağın bilinen sahibi yoksa, İmam (Hükümdar, Padişah) :

A) *Öşrî* (kendisinden yalnız öşür alınabilen) toprağın yalnız *TASARRUF* hakkını (İşletip kullanılma ve yararlanma yetkisini) kişiye verebilir. Mülkiyeti Kamunundur, kimseye kayırlamaz. Ebedi vakıf gibi, hazinece idare edilir.

B) *Haracî* (üzerinden haraç alınan çoğu müslüman olmayan elinde bırakılmış) toprakların kendileri (Fonds) "*İrsî şekilde tasarruf edilemezler*. Haracî yerler de iki türlü olurlar: 1 - *Memlûke* (kişi mülkü) toprak, başkasına mülk verilemez. Alınan haraç: toprağın kirası değil; bir cizye (Baş vergisi: Capitation) dur. 2 - Mülk olmayan yer, mirî topraktır. Ne haracı kimseye temlik edilebilir, ne yer "*İkta*" edilebilir.

C) Bayındır toprağın sahibi varmış ta, ölmüşse, yer topluma, "*Beytülmal*"e kalmıştır. Müslümanların ortak malıdır. Mezhepler burada ayrılırlar:

Ebû Hanefecce: Bu kamu yeri "*Sadaka gibi fakirlere verile*". *İmam Şafîce*: Toprağın eski

sahibinde kalışı gel geç bir eylemdir. Yer aslına dönmüştür: "*Cemaatin müşterek mülkü haline girmiştir*" (Keza, s. 172)

İRAD ÜLEŞİMİ VE MEZHEPLER

Ondan sonra, bu toplum mülkünün toplum yararına "tahsis"leri konu olur. Ve bu konuda mezhepler yeniden birbirlerine girerler. Savaşta ele geçip te beşte biri ("*Hums'u şer'i*"si) çıkarıldıktan sonra kalan GANİMET bir yana bırakılırsa, Toprağın başlıca iki tip İRADİ vardır:

1- *ÖŞÜR*: müslümanın da işlediği toprak gelirinden ödediği iraddır.

2- *FEY*: aslında müslüman olmayanlardan alınan haraç (toprak vergisi), cizye (kişi üzerinden "baş vergisi") ve bağ (geçit vergisi) gibi barış zamanı alınan iradlardır.

Maverdiye göre, Toprağın mülkiyet ve tasarruf haklarından ayrıca, öşür ve haracının gelirinden yararlanma hakkını "*İkta*" etmiye "*İstiklâlen ikta*" denir. Ama:

ÖŞÜR: "İkta" edilemez. İkta bağışlamaktır. Öşür gelirini kimsenin kimseye bağışlamıya hakkı ve yetkisi yoktur. Öşürün Şeriatça "*Tahsis*" yeri: Fakir, miskin ve ibn'i sebiyl (yolcu) kişilerdir: Onlara ayrılmış SADAKA olan öşür başkalarına İmamca dahi verilemez.

HARAÇ: ile özetlenebilen FEY İkta' edilebilir. Feyden yararlananlar *savaş* kişileridir. Öşürden sadaka alanlara hiçbir vakit haraç İkta' edilemez. Savaşçı güçsüzleşirse: haraç İkta'ından yararlanmalı diyen de var (bu bir çeşit emekli maaşı olur) ; yararlanmamalı diyen de var. Savaşçı ölünce çocuklarına İkta' verilemez. Ancak Sadaka verilebilir. Yoksa, haraç hazineye ait olmaktan çıkıp *irsî* mülk olurdu!

İmam Ebu Hanifeye göre: *Fey* paralarından bir kısmı, Sadaka hazinesinden geçineceklere kayrılmalıdır. "Ehli sadaka" (sadaka alıcı kişiler), devlet görevine elverişini yitirmiş askerler bundan yararlanmalıdırlar.

Burayadek söylenenler, aşağıda anlatılacak olanlarla karşılaştırılınca, Osmanlı Toprak düzeni kurallarının ve prensiplerinin nasıl tıpa tıp İslam Anayasasını kaynak aldığını göstermiye yeter. Osmanlı, İslam Fıkıhının İmam'ı Âzam (Ulu toplum başkanı) denen Ebu Hanife mezhebini seçmiş olmakla ayırtlanır. Kanunlar zorlamasız, ona göre kurulur.

Ancak, Antika çağın bütün "kızılca kıyametler" koparan "yaşama savaşları" nereden kalkarlarsa kalksınlar, döner dolaşır, hep *Toprak* ilişkilerine dayanırlar. En ayakları yerden kesilmiş görünen DİN, ŞERİAT, FIKIH, MEZHEP ve ilh.. kavgalarının biricik temeli, *Toprak* ve *Geliri* çevresinde döner dolaşır.

(KAMU MÜLKİYETİ HUKUKU) KANUN NEDİR?

Her İslam devleti için Fıkıh, modern devletlerin "*Anayasa*"sı yerine geçer, dedik. Her devlet, kendi özel işlerini düzene koyarken, Fıkıha uygun düşürmeye çalıştığı ayrı emirnameler veya fermanlar çıkarır. Fermanların, hükümdar buyrultularının Fıkıha uygunluğunu ayarlayan hukukçuların çıkardıkları kararlara *FETVA* adı verilir. Sonra sonra, Fıkıh: daha çok kişi haklarını işlemiye kendini verir. Kanun: devletin genel işlemleri, toplumun hakları üzerinde gelişir.

Osmanlılıkta Kanunlar şöyle çıkar: Padişah, günün pratik konularından biri üzerinde kesin karar almak ister. Müftü, o kararı Fıkıh prensiplerine uyduran "*Fetva*"yı yazar. Yahut, Osmanlı Şeriat mahkemelerinin hakimleri demek olan *Kadı*, kitapta yerini bulamadığı veya içinden çıkamadığı bir konuyu müftüden yazıyla sorar. O noktanın Fıkıhta açık hükmü varsa, müftü kendi fetvasını verir. Yoksa, Padişaha sorar. Ondan aldığı buyrultuya uygun fetvayı çıkarır. Örnek:

Hukuk davasında zaman aşımı kaç yıl tutmalı? Kadı şüpheye düşer. Müftü de kitapta belirli süre bulamaz. Padişaha yazar:

"Müddei davasının makbul özürden (dolayı) bir miktar zaman geçirdikten sonra dinlenmek ve dinlenmemek hakkında büyük imamlardan (Eimmei kibar dan) belirli bir müddet naklolunmaz ki, andan berûsu dinlenip, ötesi dinlenmiye."

Padişah buyurur: *"15 yıl makbul özürsüz tehir ve terk olunan dâvâ müstakil arz olunup o zariif olmayınca bundan böyle dinlenmiye deyu ferman olundu."* (Kanunnamei Sultan Süleyman, Köprülü Mehmet Paşa Kütüphanesi, yazma, 99 s.1)

Yahut fıkıhta "Büyük İman"ların sözleri birbirini tutmaz. Hangisine uyulacak? :

"İman'ı Âzam kavliyle mütesarrıfların korumada kusurluklarına ve ihmallerine sebep olup, İmam'ı Ebâ Yusuf kavlile amel olunup diyet mütesarrıf olanlara yüklenmek anların koruma ve bakımlarında (Hıfız'u haresetlerinde) ziyade ihtamamlarına bâis olmakla fesadın define en uygun görülür."

Müftünün bu sorusuna Padişah karşılık verir:

"Bu husus bundan böyle Hazret'i İmam Ebâ Yusuf Kavlile amel oluna." (Keza,s. 2)

"Amel oluna" (işlem yapıla) buyruğu çıktı mı kanun olur. Böylece geçmişin kuralları ile günün politikası ayarlanır. Onun için kadılara Fıkıh kadar kanunları da etüt etmeleri öğütlenir:

"Şeriat meselelerinde Fıkıh kitapları tettebbü olunduğu gibi örfi işlerde dahi Sultan kanunları dergilerinin tettebbüü elzemdir." ("*Kanunname*", Üniversite Kütüphanesi, no 1807, 2701 den)

İMAM - SULTAN – KANUN

Toprak kişi mülkü ise, ona dair kanun olmaz. Kişi mülkü doğrudan doğruya Fıkıh hükümlerine

girer. Mirî toprak, kişi mülkü değil, toplumun orta malıdır. Ona "*Mâlüllah*" (Tanrı mülkü), "Mal'i müslimiyn" (Müslümanların mülkü) denir. Sonraları geniş toprak mülkiyetinin toplum malı olduğunu gözden kaçırmak için, Tanrı veya daha açıkcası müslümanların orta malına "*Beytûlmâl*" (Mal evi) gibi yuvarlak bir ad takıldı.

Ancak bütün Din, Şeriat, Fıkıh, Kanun ve ilh. incelikleri hep o "İmam" adlı kişinin durumuna bağlı kalır. Tarih öncesi İlkel Sosyalist Toplumun biricik örgütü *KAN* teşkilatıdır. *Kan* örgütünün elle tutulur temeli: üyeler arasında, hala kullanılan deyiimi ile, *Kan bağlarına* yaslanır. Bu bağlar, ister istemez, KİŞİ bağlantıları olur. "*İmam*"da, o som kişi bağlarının somut heykelidir.

İmam'ın buyrultusu gerçi, en ilk ve kutsal kanun koyucunun geleneklerine uyar. Daha doğrusu uymuş görünür. Çünkü, ister gökcül, ister yercil karakterde olsun, Antika Kanun koyucularının *hepsi*: İlkel Sosyalist Toplumun, yalan dolan ve korku kayırı bilmez, gelenek ve göreneklerin en iyi temsil edebilmiş olan kişilerdir. O sıfatla, tarih sahnesine nereden çıkmış olursa olsun, her barbar şef gibi, onun bir süre dölünden gelenler de uymak zorunda kalırlar. Atina Archont'larının Solon kurallarına, İslam Sultanlarının Hz. Muhammet kanunlarına açıkça meydan okuyamayışları bundan ötürüdür.

Ancak. *İmam*; kişi, insan olarak toplumla birlikte değişir. Ona yakıştırılan otoriteler de "*Seçim*" gerçekliğine göre değeri. Solon da, Hz. Muhammed te: inananların seçimi ile otorite olmuş kişilerdir. Atina Kenti gibi İslamlık ta: bir Demokratik Cumhuriyet olarak doğdu. İslamlığın en seçkin Halife'leri "*Biyat*" denilen Seçimle iktidara getirildiler. Ama, Saltanat mütegalibeliği ile birlikte "*İmam*"lık ta irsî bir imtiyaz oldu. O zaman, seçimsiz iktidarı kaplıyan "imam"lar türedi. Böylelerinin çıkaracakları buyrultuların İslam Şeriatine uygunluk kertesini her zaman kuşku götürdü.

Çünkü bu İmam, artık Toplumun başına zorla musallat edilmiştir. "*Musallat*" oluşunu da "*Sultan*" adını almakla öğüntü yapmıştır. İslam dininin özüne bakılırsa: İmam, Sultan olduğu gün, imamlıktan çıkmıştır. Öylesi bir Sultan, "*Halife*" adını takınarak Hz. Muhammed'in yolunda yürüdüğünü iddia etse bile, tören şölenlerle "*Biyat*" (Seçim) taklitleri yapsa bile, ilk müslümanlığın dışına ve üstüne fırlamıştır. Buyrultuları, dince meşru kanun olamaz, veya olmamalıdır.

Nitekim Osmanlı Toplumunda Toprak ilişkilerinin kanunlarla sokuldukları biçimler, "*İmam*" kılıklı "*Sultan*"lara ne derece güvenilebileceğini göstermiştir. Sultanlar, her zaman, Kamu mülkiyetinde bulunan toprakları, çalanlara haydut yataklığı etmek durumu ile karşı karşıya bırakılmışlardır. Fetvalar, sık sık, Şeriate aykırı tasallutları "*kitabına uydurup*" sözle haklı çıkarma oyunlarından öteye geçememişlerdir.

TOPRAK KANUNLARININ ÖNEMİ

Hangi kalıba sokulursa sokulsun *Mirî* denilen toprak, Osmanlı topraklarının en büyük bölümüdür. Bu topraklar hiç kimsenin özel mülkü olamaz. İdaresi müslümanlar adına "*seçilmiş*" ve "*güvenilmiş*" başkan sayılan "*İmam*"a düşer.

Osmanlılıkta İmam, "*Emiyrül mü'miniyn*" (İnananların komutanı) padişaktır. Padişah,

müslümanların orta malının mülkiyetine değil, tasarrufuna dahi el atamaz. Ancak, toplum mülkiyetini tanrı önünde sorumlucu savunarak, toprağın veya gelirinin TASARRUFunu : Şeriat kurul ve kurulları gereğince *hakkeden* kimselere "TEVFİZ" (iş birine ısmarlama) biçiminde verebilir.

Meselenin kendisi böylece konur konmaz, Osmanlı Mirî toprak düzeninin nerede, ne zaman kurulduğunu öncileyinden sezmek elden gelir. Osmanlılık, ülkücü müslümanlık rönesansı olarak doğduğuna göre, ilk müslüman Araplığın sosyal yapısında bir toplum olarak işe girdiğine göre, daha kurulduğu gün, *Mirî* toprak düzeni ile kurulmuştur. Daha doğrusu, Osmanlılık: Şeyh Üdebalı, Hacı Bektaş'ı Veli gibi büyük *müslüman - türk* idealistlerine dayanarak tutunabildiği için, ister istemez, çürümüş medeniyetlerdeki soysuz özel kişi mülkiyeti durumunda ezgi ve baskı tuzağı haline gelmiş toprakları toplum mülkiyetine çevirmek sayesinde yığınları kendi yanına çekmiş ve üstün gelebilmiştir.

Bunu ispatlıyan belgeler, bütünüyle osmanlı "*Arazi Kanunnameleri*"dir. Benzerleri Roma ve Bizans dökümanları arasında da bulunan bir çeşit toprak ekonomisinde İstatistik biçimli arazi "*TAHRİR*"leri, hep, yeni kanunların eski atalardan kalma olduklarını açıklarlar:

"Abâi izâm ve ecdad'ı kiramlarının sünnet'i seniyye ve âdeti behiyeleri nihacı üzere defâtir'i sedide'i sultaniyye ve ceraid'i hakaniye akdolunmak emr olunup, lâkin... defâtir'i kerimeî kadiymede arazi'i memâlikin tafsil'i ahvaline taarruz olunmayıp ve kühn ve hakikati nedir, öşriye midir, haraciye midir ve tasarruf edenlerin mülkleri midir, de ğil midir; keşif ve beyan olunmadığı sebepten reaya ellerinde olan yerleri öşriye sanıp sekizde bir vermekte niza edip.. vs. Bu fakire Vilayet'i Rumelinde livâi Üsküp ve livâi Selânîk tahriri tefviz buyuruldukta, mütevekkilen alellah'ü teâlâ tahrir mübaşeret ve tesaddi olunup." (Cülusu Hümayun üzerine Üsküp ve Selanik defterine konulan önsözden T. T. H. T. Tanzimat vs. den)

Bu satırlar şu gerçekleri belirtiyor:

1- Osmanlı toprak yazımı korkunç önem taşır. Yazarı, tanrıya "*tevekkül*" ile kaleme sarılır. Çünkü en ufak hile "*zulüm*" sayılır. Cezası: zimmet, rüşvet hapiscikleri ile değil, *kelleye* ödenir.

2- *Yazım* (Tahrir) : sonradan akla gelme değil, "*Ulu ataların ve cömert dedelerin peygamber işlemine uygun âdet*"leridir..

3- Yalnız, eski defterlerin yazarları ve uygulayıcıları, ilk göçebe idealist türk-müslüman yiğitleri olduklarından ve dolayısıyla *yalan* bilmedikleri için teferruata kaçmamışlardır. Kendilerinden sonra gelecekleri de kendileri gibi doğru sanmışlardır: Topluma yalan yayılınca yeni defter gerekmiştir.

TOPRAK KANUNLARININ BAŞLANGICI

Osmanlı toprak düzeninin, toplum ölçüsünde ağır basan bölümü Mirî topraklardır. Mirî toprak müslümanların orta malıdır. Ona, soyut bir sistem gibi bakarsak şöyle kanılardan kurtulamayız:

"Miri topraklar rejiminin Türkiye'de ne zaman ve kimin tarafından tatbik veya hiç olmazsa

tamim edilmiş bir sistem olduğu söylenemez. İmparatorluğun teşekkülüne hakim olan tarihi hadisat ve içtimai - iktisadi şartlar dolayısı ile Türkiyede adeta kendiliğinden teammüm etmiştir." (Ö. Barkan: "Türkiyede Toprak Meselesinin Tarihi Esasları" Ülkü, No: 61, Mart 1939, s. 233 Makale).

Oysa asıl mesele: *hangi Tarihi - İçtimai - İktisadi sebeplerle Miri toprakların doğduğunu* bulmaktır. Profesörümüz, orasını aramaktan ise, aramayı yasak etmeyi sever. İki ayrı "eser"inde şu aynı cümleyi tekrar tekrar öne sürer:

"Miri topraklar rejiminin Türkiye'de ne zamandan beri, kimin tarafından tatbik veya tamim edilmiş olduğunu tetkik ile meşgul olmak beyhude bir iştir." (Ö. B. "Türk Toprak Hukuku Tarihine Bir Bakış", CHP konferansı; 1940. s. 38; *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tenzimat ve 1275 ve 1885 tarihli Arazi Kanunnamesi*, Maarif Mat. 1940. s. 16)

"Kavaniyn'i Kadiymei Osmaniyye" (İnkilap Müzesi, No 133) adlı, Minkarîzade'nin el yazması, yıpranmış kanun dergisini açalım. Orada Orhan Gaazi çağından Ebussuut ve Mehmet Behai yüzyıllarına dek uzanan *Fetvalar, Dîvan'ı âli* kararları, *Fermanlar* görünür. Çoğu toprak kanunlarıdır. Bunlar içinde Göç: 704 -Doğum: 1306, hatta Göç: 701 - Doğ: 1302 yıllarına çıkanlar vardır. Osman Gaazinin İstiklal ilanı ise, *"İndel müverrihin karargir"* (*Nakdüttevarih*) olduğuna göre G: 699 -D: 1300 yılıdır.

Demek Osmanlı toprak kanunları, Gaazan Han'ın Konyayı ele geçirmesi ile başlar. Demek, Osmanlılar, henüz basit *İlb* (Gaazi) iken; padişah sayılmadan, toprak düzenlerini ortaya atmışlardır. Bu düzenin temeli: mülkiyeti sosyal orta malı olan topraklar üzerindeki *tasarruf* ve *gelir* işlerini doğru memurlarla ("*mansıp*" sahipleriyle) yöneltmektir.

Battal Gazinin torunu İsmail Zühdü şöyle der:

"Kanun'u âli Osmanda (Osman oğulları kanununda), *iptida tevzii menâsıp eden Osman Gaazidir. 701 tarihinde* (D: 1302) *Sultanönü'ne, Karahisar sancağı der, Oğlu Orhan'a vermiştir. Ve Eskişehir: KNZ Albe ve İnönü: UYGD İlbe ve Yarhisarı: Hasan valbe ve İnegölü: Turgut valbe vermiştir. Kanun, n: 130"* ("*Kavanin'i Kadiymei Osmaniyye*" Elyazması Cemaziyelahir 1176 (D: 1767), İnkilap Müzesi, No: 119)

(Bu pek eski elyazmasında noktalama yok. Cümleler bozuk, imla karışık. Kimi sözler hiç okunmuyor. **KNZ** diye arapça 3 harfle yazılmış kelime "konur" mudur, "Gündüz" müdür; kestirilemez. Gaazi anlamına gelen ELB (Elif + Lam + Be) sözü aynı sayfada üç türlü yazılır: "*ELB* veya *ALB*", "*İLB*", "*VALB*"... Hangisi doğru? UYGD (Eilif + Vav + Ye + Gayin + Vav + Dal) harfleri: Oygud mu, Uygud mu? Yoksa Uygur mu? 133 sayılı kanunda: "*Uygur İlbe, Hasan İlbe, Turgut İlbe*" yazılıdır... Mesele söz biçiminde değil. Ancak, ikinci metinde "Elb, Alb" değil açıkça hep "*İLB*" denildiğine göre, Gaazi'nin öz türkçesi İLB olsa gerektir.)

Görüyoruz, Osmanlılık doğarken, Osman İlbe, ele geçen yerleri ne kendisinin, ne babasının malı sayamıyor. Öteki (kendisi gibi) İlblere ısmarlıyor. Mülk olarak mı? Hayır : "*MANSIP*" olarak. Yani,

toprağın mülkiyeti değil, geliri ve idaresi İlb'lere düşüyor. Bu İlbler, hazır konmuş, hazır yeyici kalem efendileri değildirler. Kelleyi koltuğa alıp toprakları gavur, müslüman eski *zâlim* özel kişi mülkiyetinden kurtarmışlardır. Bundan sonra da, o toprakta çalışıp yaşayanların adalet ve şeriat içinde eşitçe, örselenmeksizin yaşamaları uğruna can verip kanlarını akıtmaya kendilerini adanmışlardır. İlk Osmanlı Toprak düzeni budur.

Hammer de: "*Osman, keşiş dağı civarındaki arazide istiklale kavuşunca, bu memleketin idaresini, Fetih'te yardımı görülen savaşçılar arasında pay etmiştir.*" (Hammer: "*Devleti Osmaniye Tarihi*", c. 1. s. 108) der. Bütün Ortaçağlarda görüldüğü gibi, barbar gaazilerin başbuğu, ele geçen toprağın mülkiyetini topluma saklamak üzere, "İDARE"sini ilblere verir ve kimse buna karşı gelmez.

"*Bilecik'in gelirleri derviş ve şeyhlere, özellikle, kızı Mal Hatun ve onun küçük oğlu Alâiddin ile birlikte bu kalede oturan Şeyh Üdebalî'ye tahsis kılındı.*" (Keza, s.109)

TOPRAK ÇAPULUNU ÖNLIYEN PRENSİP

Ülkücü müslüman İlb, ne kendisine, ne oğluna, ne kaynatasına, ne savaşta İlb'lerden geri kalmıyan ülkücü derviş ve şeyhlere toprakların *mülkiyetini* bağışlayamaz, yalnız gelirini "*TAHSİS*" kılar. İlb, içinden çıktığı ilkel *Sosyalist* doğruluğu ve temizliği ile başka türlüünü düşünmüyor. Pek iyi biliyor: ele geçen yerler, ne kendi yiğitliği, ne falan veya filan İlbin tek başına cesareti veya dehası ile alınmamıştır. Savaş, önce bütün İlblerin ve onları çevreleyen Şeyh, derviş vs. müslümanların toptan ter, kan ve gözyaşı dökmeleriyle kazanılmıştır. Yaşadığı oymak düzeninde ve kafasında özel girişkinliğe Kişi mülkiyeti gibi dokunulmaz imtiyazlar vermek yoktur. Herkes vazifesini yapmıştır, görevine uygun geçim isteyebilir. Başta kendisi gelmek üzere hiç kimseye, toplum toprağını mal edemez. Olsa olsa, adaletli düzeni *yürütmek* için, *savunmak* için, güvenilir Şeriat fedailerine "*Mansıp tahsis*" edebilir.

Kaide bu idi. Sonradan bir avuç açık göz özel kişiyi milyonlarca çalışanlar zararına zengin etme, toprak *beği* yapma kaçamakları olmadı mı? Oldu. Zayıf padişah'tan neler kopartılmadı. Ancak, Osmanlı kanunlarında onun da panzehiri vardı. Padişah, toplum topraklarını Şeriat düşmanlığı edip özel kişilere kaçamak *mülk*, hırsızlama *vakıf* yaptıracak kertede alçaldı mı, devrilemezse, ölümü beklerdi. Yeni tahta çıkan padişah, bir az din, iman, namus, taşıyorsa, o hırsızlıkları; "*zaman aşımı*" gibi vurguncu oldu bittisi ile çalanın yanında kar bırakmayabilirdi. Şeriat ve kanun ona bu yetkiyi tanıyordu. Osmanlıyı yüzyıllarca ayakta tutan da bu yetki oldu:

"*Bir miktar yerlerde geçmişteki sultanlarca bu yere cami'i şerif bina eden kimesneye temlik idüp eline mülknamei hümayun verdikten sonra ol dahi o yerlerin tasarrufun câmi'i şerifte hatip ve imam olanlara vakıf ve şart eylese imam imameti zamanında ol yerlerin tasarrufun başka kimseye sipariş eylese sonra ol imam gidüp yerine başkası imam oldıkta, ol yerleri almak mürad ettikte: "Eski imamdanda mülkiyet üzere aldım" deyu mütasarrıf olanlar çekişemez. Her imam kendi zamanında vermiş olur.* (altını biz çizdik). *Ol iman ol yerleri alup dilerse kendüsi zaptider, isterse*

zamanında ol dahi başkasına verüp mütasarrif ettirmek istikrarlı ("Mukarrer") kanundur." (Kanunnamei Sultan Süleyman. s. 5, Yazma, Köprülü M. Pş. K., 99)

Bugün, bu tutumu taşa tutmak, Türkiyede "*Sermaye birikimi*"ni önlemiş saymak kolay bilginlik olur. Zamanında Mirî toprak düzeni, tek çıkar yol olmuştur. Bu düzendeki dirlikçiler, çalışan halkın asayiş ve adaletini sağlamıştır. Şeriatin halka mal edilen kutsallığı bundan ötürüdür. Pazarda güçlü ama haksız müslüman, haklı gavura karşı o adaletle cezalandırılmıştır. O kargaşalı zulüm çağında, şeriat düzeni, toprağa yük değil, düzenli verim getirmiştir. İslamlık gibi; Osmanlılığın da göz kamaştıran çabuk yayılışı bu temele dayanır.

Bir sözle: mirî toprakların başlangıcı, Osmanlılığın başlangıcıdır.

FIKIH - KANUN İLİŞKİLERİ

Osmanlı miri toprak düzeni, genel olarak *Barbar sosyalizminin*, özel olarak *İslâm Sosyalizminin* sonucudur. İslam devletlerinde iki çeşit hukuk norması göze çarpar:

1.- Bütün müslümanlar için ortak genel hukuk prensipleri. Bunlara FIKIH denir.

2.- Her İslam Toplumunun kendi özel şartları içinde bulup koyduğu hukuk prensipleri. Bunlara KANUN denir.

Tarihe yakından bakılırsa, bu iki tip hukuk yalnız islamlığa has değildir. Hemen her Orijinal ana medeniyetle, o medeniyeti çökerken *rönesansa* uğratan göçebe barbarların kurdukları yeni düzen arasında tıpkı Fıkıh ile kanun örneklerine uygun çift yanlı hukuk normaları vardır. Mesela, Bizans, Kadim Roma medeniyetinin rönesansıdır. Orijinal Roma hukuku, Bizans için bir çeşit fıkıh rolünü oynar.

Osmanlı "Kanun"ları ile Fıkıh birbirlerinin aynı midirler, gayrı midirler? Hem aynidirler, hem gayridirler.

1 - *Aynilik şundan gelir*: kadim toplumlar, ister orijinal ana medeniyet olsunlar, ister onun rönesansını yapan bir İmparatorluk olsunlar, her iki durumda da Tarih öncesinden gelirler. Hatta konkret Tarihte, barbar akını, mesela Sümerlere karşı Agade kentinden çıktığı zaman dahi, peşinde muazzam göçebe barbar yığınlarını da sürükler. İslamlık, Mekke, Medine kentlerinden çıkmakla birlikte, bütün Arabistan "Bedevi"lerini (orta barbarlarını) çöken medeniyet yağmasına sürüklemiştir. Yukarı barbarla, orta barbarlık arasında bu bakımdan da bir işbirliği ve ortaklık vardır. En gelişkin Kent bile, çöken bir medeniyet üzerine Tarihsel devrim yapacak akına kalktığı ilk ülkücü çağlarında, ilkel sosyalizm geleneklerini az çok yaşamaktadır. Hiç değilse, eşit çiftçi ihtiyacını karşılıyandan fazla toprakların, şu veya bu kişiye ÖZEL MÜLK olarak verilmesini insan haklarına karşı yapılmış bir saldırganlık bilir. Fethedilen geniş yerleri, toplumun orta malına çevirmeyi daha namusluca tabî bir düzen olarak karşılar. Kendi kent yurttaşları nasıl eşit (toprak ve hakça eşit) çiftçilerden başka birşey değilse, Kentin Tarihsel Devrim hamlesine kalkması, nasıl kendi içinde eşit çiftçi düzenini

bozan tefeci - bezirgan mütegalibeye karşı ayaklanma ve başarı kazanma sayesinde oluyorsa: tıpkı öyle, üzerine saldırdığı çökkün medeniyetin derebeğilerini temizler temizlemez, sahipsiz kalan toprakları (Kentın kutsallığına kontrol ettirdiğı) eşit küçük üretmen çiftçilerin tasarrufuna (kullanımına, yararlanmasına) verir.

Eski medeniyeti az çok temizleyerek rönesansa uğratan barbarlar, henüz kent seviyesine ulaşmamış göçebelere, onlar, toprak üzerinde Kişinin Özel mülkiyeti şöyle dursun, Özel tasarrufunu bile tanımazlar. Bir yeni toprak düzeni kurmak için, kendi toplumlarında hiç bir gelenek ve görenekleri olmadığından, benimsedikleri orijinal medeniyetin ilk kentinden gelme kurum ve kuralları aynen alırlar, uygularlar. Fıkıh ile Osmanlı kanunları, Roma hukuku ile Bizas hukuk kırkanbarı erüdisyon külliyyatları, onun için, ana çizilerinde birbirlerinin aynıdırlar.

2 - *Gayrilik şundan ileri gelir:* Orijinal medeniyeti kurmuş olan Kent barbarları, Yukarı barbarlık konağındaki bir toplumdurlar. İçinden çıkageldikleri Kentin kurum ve kurallarına mutlak surette bağlıdırlar. Eskimiş medeniyeti rönesansa uğratan barbarlar göçebe orta barbarlık konağındaki bir toplumdur. Hiç bir toprak özel kişi mülkiyeti ve tasarrufu ardından koşmazlar. Prensiplerini benimsedikleri ilk Kentin (diyelim ki: Roma veya Mekkenin) anlayışından çok daha geniş ölçüde toplum mülkiyeti bakımından liberal olurlar. Onun için, kanunlar, fıkıhın ana çizileri içinde daha keskin toplum mülkiyetçisi olabilirler. Daha kolaylıkla, topraklarda özel kişi mülkiyetine yan çizerler ve eşraf denilen halk sülüğü mütegalibenin sözde "şeref"ine (toplum toprakları üzerine oturma vurgunculuğuna) pek iyi gözle bakmazlar. O yüzden, Bay B. Ömer Barkan'ın nedense hayıflandığı gibi : (Osmanlılık), *"Aaile şerefine ve Toprak Mülkiyetine dayanan bir Asâlet iddiasına karşı daima yabancı ve düşman kalabilmiştir."* (Ö.B.: İslam Türk vs. s. 2)

AYRIM II

TARİH İÇİNDE : İSLÂM TOPRAK PROBLEMİ

Bu Ayrımda, İslam toprak propleminin tarihcil anlamına degeceğiz. O sıra, bir İslam Toplumu olan Osmanlılığın bir kaç karakteristiğı önümüze çıkacaktır.

İSLAMCA ve TÜRKLERCE: "ÜLKE TOPRAKLARI"

Mirî topraklara *"Arazî'i Memleket"* (Ülke toprakları) yahut *"Arazî'i Havz"* (Kendi Bölge yerleri) dahi denir. Bu yerler hiç kimsenin *Kişi Mülkü* değildir. Bu yerlerin *"Rakabe"*(Rakabe: Araplarda kim daha önce ölürse, malının ötekine kalması, gibi çok ilginç bir anlam taşır.)si (Mülkiyeti) vardır. Bu *"Rakabe"* (yani mülkiyet) *"BEYTÜLMÂL"*indir. Beytül-mâl, kişi olarak hiç kimsenin değil, bütünüyle müslümanların hep birden sahip oldukları *ortak* mülkiyetleri, *orta malı*,

başka deyimle "*Allahın mülkü*" dır.

"*Rumelindeki Reâyâ'nın ellerindeki erz (yer) ne ôşriyedir, ne haracıyedir. Erz'ı memleket (ülke toprağı) dır, ve hiyn'i fetihde (ele geçtiğı sırada) ne gaanimiyne kısmet (ganimet sahiplerine üleştirilmiş) olup ôşriye kılınmıştır, ve ne de eshabına temlik olup (eski sahiplerine mülk edilip) haraciye'i sıfı (sırf haraçlı toprak) kılınmıştır. Belki Rakabesi beytûlmâle ihraz olup mutasarrıf olanlara (işletenlere) icâre (kiralama) tarıkıyla (yoluyla) verilmiştir.*" ("*Kanunnamei Müteber'i derzamân'ı Sultan Süleyman*" Ebussuud asrı, el yazması)

İlk Sümer Kent'inden beri toprakların *mülkiyeti*, Tapınakta Toplumu temsil eden Tanrınıdır. Mekke - Medine Kentlerinden çıkan İslâm dini için de Toprak: "*Ya! Mâlik'ül mülk.*" (Ey mülkün sahibi) dediğı Tanrının, daha açıkçası herkesin mülküdür. Osmanlı Türkü daha açık konuşmayı sevdiği için Mirî Toprağı: *Ülke Toprağı* adını verir. Onda, isterse Padişah, Halife ve ilh olsun, hiçbir kişı kendi başına mülk iddiasına kalkışamaz. Ebussuud'un Fetvası bunda en ufak işkil bırakmaz. Ülke Topraklarını: *Ôşriye* veya sırf *Haraciye* denilen kişı mülkiyetindeki yerlerle hiç karıştırılmaya getirmez. Bu çeşit *Ortamalı Toprak* prensibi, *Bezirgân* ekonomi temeline dayanan kişı sermayesini mülk bilen müslümanlığa karşıt bir kural olmaz mı?

Olmaz. Müslümanlık, İsa doğumunun 622 inci yılındaki en gelişkin, en ülkücül biçimli Bezirgân - Ticaret dinidir. Kapitalizmi de içine alan Bezirgân ekonomi 1969 yılında olduğı gibi, 622 yılında da: Toprağın *kişı mülkiyeti* altında bulunmasında *temelli* yararlık görmez. Tersine, hiçbir *değeri* bulunmayan, yani insan *emeğı* ile yaratılmayan toprağın, satın alınmak zorunda kalınması, boşuna sermaye israfı olur. Netekim bugün de, Tarımdaki geri kalmışlığı yaratan Toprak mülkiyeti, Kapitalizmin gereğı gibi gelişimine en büyük engeldir.

Toprağın bir sürü kişiler elinde kapalı kalması, değeri olmaksızın, sırf işkal etmiş bulunma tekelinin baskısı ile "*hava parası*" gibi bir "*Toprak fiyatı*" ortaya çıkarmıştır. Bu tekelci durum, Sermaye'nin kendi kasasına indirilebileceğı *Artı-değerin* bir bölümünü, kârından ayırıp, RANT (irat) biçiminde toprak sahiplerine geçirtir. "Namuslu" bir kapitalist için bu, açıktan bir yitiridir. Bezirgân için *Taşınır* (Menkul) değerlerin, hele para'nın mülkiyeti gereken sömürü için yeterlidir. Toprak beylerine haraç, baç, irat ödemenin gereğı "*mantıkçıl*" ve "*akılcıl*" değildir.

Demek, sırf *ekonomi* ilişkileri bakımından; islâmlık, hiç değilse ülkücü, temiz gerçekçi kalabildiğı sürece *Mirî Toprak* düzeninden yana çıkabilir. Toprağın ortak mülkiyeti, teorice islâmlığa aykırı olamaz. Netekim uzun çağlar boyu, hele Osmanlı Türklerinde en büyük toprak mülkiyeti, Tanrının, yani Toplumun (Memleketin, Ülkenin) *Ortak mülkü* olagelmıştır.

İSLAMLİK VE SOSYALİZM

İşin aslına, yani "*Kur'an*"casına (Allahın Kitabındaki buyuruğuna) bakılırsa, daha iyi anlaşılır. Müslümanlık, her gerçekten *Devrimci* sosyal doktrin gibi, Sosyalizme dek varır. Hz. Muhammed'in temsil ettiğı ilk İslâmlık ve Şeriat, değil fethedilen toprakları, *taşınır Ganimetleri* bile, hatta fetih

sonra ortaya çıkan

"Fey"leri bile müslümanlar arasında ortaklaşa benimsemek prensibine dayandırır. Ganimeti olduğu gibi bütünüyle ve toptan Tanrıya adar, yani *Ortak müslüman mülkü* yapar. Kişiler arasında hemen paylaşmaya gitmez.

Müslümanlığın ilk sayılı kutsal savaşı *Bedr Gazvesi*'dir. Bir avuç insan arasında yapılmış küçük bir yolkesicilik gibi görünse de anlamca erişilemez yücelikte bir dönüm davranışdır. O zamana dek sırf platonik (Eflatuni) sözlerle vaiz (konferans) ve nasihat (öğüt) vermektan öteye geçmiyen İslamlık, ilk kez Bedr Kuyusu başında, Mekke mütegalibesinin Şam'dan geri [dönan ve] zenginlikler getiren Kervanını vurmakla laftan işe geçmiştir. Ondaa sonra İslamlığın bütün düşünce ve davranışları bu kesin momentle belirlendirilmiştir. Onun için, küçük Bedr Gazvesinin anlamı, Dünya ölçüsünde en büyük yüceliş, kutsallık kazanır.

Bedr Gazvesinde zafer müslümanlarda kalıp ta orada ele geçen değerlere sıra gelince, ilk ayrılık belirdi. Gençler "*Cengi biz ettik!*", yaşlılar: "*Bozulsanız bize sığınacaktınız!*" diyerek Ganimeti bir türlü paylaşamıyorlardı. Hz. Muhammed inandığı ve elçisi bulunduğı Allah önünde bu çıkar çekişmesine içerledi. Müslümanın *Din* uğruna ülkücül dövüşünü bekliyordu. "*Müminler*" (İnanmışlar) ise açıktan açığa *Dünya* malına kavuşma hırsıyla parlamışlardı. Bunun üzerine Kur'an'ı Kerim, Ganiymet tamahile çekişen taze müslümanlara şu keskin zılgıdı yaptı:

"Yes'elûne ke an'il Enfâl. Kûl: el Enfâl'ü lil Lâhi ver Resul Fe'ttekul Lahe ve Eslâhü zâte beyneküm ve etiy'ul Lahe ver Resulhû: in küntüm Müminiym!" (Senden Ganiymet soruyorlar. De ki: Ganimet TANRININ ve PEYGAMBERİNDİR. Eğer siz inanmış (mümin) iseniz Tanrıya Boyun eğiniz. İşi aranızda düzenleyiniz. Ve Allah ile Peygamberine itaat ediniz." (Enfâl Suresi. 1. inci Ayet)

Bugün hala -gözü kararmış vurguncu, derebeğı ezgici olmıyan,- her Mümin ve Müslüman, o Ganimet Sûre'sinin en birinci Ayet'ini bir, bir daha namusluca okuyup anlamıya çalışabilir. Kur'an ortadadır. Gelmiş geçmiş hiçbir zalim onun kılına dokunamamıştır. Müslümanca Savaş, hiç kimseye kişi olarak bir imtiyaz tanımaz. "*İnne me'l müslimûne ihve-* Hiç kuşku olmasın ki Müslümanlar kardeşirler." Ama Emperyalist ajanlarının müslümanlar içinde casus örgütü olarak parayla kurduğı "*Müslüman kardeşler*" değildirler. Herkesin karınca kaderince elbirliğı ile kazanılmış herhangi zaferin nimetinden kimse arslan payı alamaz. Doğrusu hakkı da yoktur.

ÇAPULCU KİŞİ VE TANRI KOMPROMİSİ

Ne var ki, ilk müslümanlığın o "Harbi Komünizm" adı verilen o savaşçıl Sosyalizmi, Tanrı'nın Kadim Kelamında yapılan ürkütücü emre tıpatıp uygunca uygulanabildi mi? İsa doğumunun 7. inci yüzyıl başlarında küçük ve dağınık *üretim* temeli, Kutsal İslam Sosyalizmine yeterlice dayanak olmaktan uzaktı. Sosyal olanak elvermiyordu.

O zaman Tanrı da, kullarına daha uygulanabilir buyrultular göndermeyi gerekli buldu. Yeni

Müslüman olmuş Medine halkı, müslümanlık kendilerini Tefeci - Yahudi Evs ve Hazreç kabilelerinin ipoteklerinden kurtardığı için, Mekke Eşraf, Âyan ve Müttegallibesi Kureyş ağalarının işkencelerinden kaçıp gelmiş Muhammed *Sahabe*'lerini bağrına bastı. "*Ensar*" (Yardımcılar) adını alarak, herbiri, züğürt "*Eshap*" (Muhammed adamları) tan biri ile geçimini ve barınımını gerçek kardeşçe paylaştı.

Ancak, Muhammed'in Medinede eteği ile taş taşıyarak kurduğu kerpiçten alçacık Mesciti, adamlarından "*Eshab'ı Saffa*"ya bile yetmiyordu. Herkes o mescit duvarları dibinde barınarak, kök ve odun taşıyarak kıt kömür ortakça geçinen "*Eshab'ı Saffa*" gibi kollektif yaşama olanağından yoksuldu. Hele Muhammed'e "*Ben Arabım, Arab benden değildir*" dedirtecek kertede yaman olan: "*Ed, Ârabü eşşeddü minen Nâs*" (insanların en şiddetlisi Bedeviler), tam Roma üstüne saldıran Cermen Barbarları durumundaydılar.

Engels'in "*Askercil Demokrasi*" dediği çağın insanları olan Araplar, yalnız çapul, gene çapul istiyorlardı. Acem *Kisrâ*'larının süsleri, Bizans *Kayser*'lerinin sarayları onları bekliyordu. Allahın insancıl sosyalizmi, *İlkel - Komunal* arapların henüz içinden çıkmak istedikleri bir kabuktu. Evren Ticaretinin tıkanmış *Orta yolu* (Bağdat - Basra şahdamarı) yerine *Güney Yolu* (Umman - Hicaz) işliyordu. Bu yolun kervancıları olan haris *Kureyş*'liler, Sadece, çöken komşu Antika Medeniyetlerin zenginliklerini takım takım, kişi kişi talan etmek amacıyla müslümanlığa katılıyorlardı.

Bu ağır basıcı eğilim, Kur'an Ayetlerinin içine bile "*Müellifet'ül Kulûp*" (Gönülleri uzlaştırılanlar) biçiminde yankılanmıştı. O "*Gönülleri yapılmış*" sürüyle adam: sırf çil akça ödenerek müslümanlığa "*Satın alınmışlar*" idi. Nezaket olsun diye (şimdi: "Amerikaya satılmış" yerine "Amerikan yardımı görmüş" sözü kullanıldığı gibi) o çeşit paracanlı sözde müslümanlara "Satın alınmış" yerine "Müellife'tül Kulûp" adı verilmişti.

TARİHCİL DEVRİMLER İBRETİ

Allah ve "elçisi" Muhammed, o alıp yürümüş eğilimleri görmezlikten gelemezdi. Başka da yolu yoktu. Kur'an, her mülkiyetin biricik sahibi olan Tanrı'nın Sosyalizmine bir Kompromi aradı. O kaçınılmazlıkla, Allahın payı küçüle küçüle, Ganimetin beşte birine inmek zorunda kaldı. Kur'an kompromiyi şöyle belirtti:

"*Va'lemû! innemâ ganemtüm ve min şey'in fe'innel Lâhi hamsehû*" (Hele şunu bilersiniz: her ne ki ganimet elde ettiyseniz o şey'in hiç kuşkusuz beşte biri Allahındır.) (Kur'an Sure'i Enfal, Ayet 43)

Bu Tarihcil gerçekliklere göre, büyük bir çelişki önündeyiz. İslamlık, bir yandan Araplığı Barbarlıktan Medeniyete geçirdiği için: Arap Toplumunun Tarihöncesindeki *İlkel Komuna*, yani Sosyalizm ilişkilerini, sınıflı bir toplumun kişicil ilişkilerine çeviriyor. Öte yandan, gelmiş geçmiş Medeniyetlerin korkunç yıkılışları ortadadır. Kur'anın hemen her sayfası, Muhammed'in Kervan yolları üzerinde rasladığı ve besbelli ibretle seyrettiği bin bir *medenileşme* yıkıntılarının izlenimleriyle yüklüdür. Yıkılışlar hep "*kitaplı*" (Yazılı= Medenileşmiş) Kent'lerde olur. Kur'an

bunu yazar:

"Biz hiçbir Kent'i yok etmedik ki onun bilinen bir kitabı olmasın" (Kur'an, Sure'i Hicr, Âyet 5)

Neden yıkılırlar? Kur'an onu da Âd ve Semûd uluslarında olanları tanık tutarak açıklar:

"Biz o Kent'leri ehalisi zulüm edince yokettik. Yokedilişleri için belli bir süre belirlendirdik." (Kur'an, s. Kehf A. 59)

Neden yıkılmış? Allahın sözüne uyulmadığından. Allahın Toplum için en büyük sözü (Kelam'ı Kadim) ne diyor? *Mülk* gibi *Ganimet* te Tanrınınır. Tanrı, ilk Sümer Kent'inden beri Toprağın da, Ganimetin de Toplumda Kollektif mülkiyetçe, sosyalistçe yürümesini istemiştir. Kullar Sosyal sınıflaşma yolu ile *Kişi Mülkiyeti* denilen bencilliğe düşmekle Zulüm'e gitmişler, Allaha *isyan* etmişlerdir. Tanrısal Toplum kanunları da o büyük suçları affetmemiş, sınıflı, kişi mülkiyetli Toplumlari, taş üstünde taş bırakmamacasına yıkıp "*günahları*" içinde boğmuştur:

"O gün dağları yürütürüz de yeri dümdüz görürsün. Onları da toplarız. Onlardan hiçbirini bırakmayız." "*Biz onların arasına bir ateş deresi koyacağız. (sınıf savaşı H.K.) Günahkâr ateşi görünce içine düşeceklerini anlayacaklar ve ondan geri dönecek bir yer bulamayacaklar.*" (Kur'an, S. Kehf, A. 52-53)

İslam dini bunu görmüştür. Ve o görgüsüne dayanarak İslamlığı aynı yıkıntıya uğratmamak için, ilkel de olsa, İlk Komuna'nın *Sosyalist* gelenek ve göreneklerini, yeni doğacak İslam Medeniyetinde yaşatma çabalarına son derece önem vermiştir. Medeniyet "*Tefeci - Bezirgân Sermaye*"nin "veledi zinası" iken, Kur'andaki en yalın kılınç "*Mekkî*" surelerin hepsinde boyuna "*Rıbâ*"nın (Tefeciliğin) en ağır Günah sayılması bundandır. Bu *ekonomi temeli* üzerinde Zekat gibi, Sadaka gibi, Fitre gibi, beşte bir "Müslümanların Malevine pay" gibi; Dula, Yetime, Yolcuya resmen yardım gibi, hatta Hacılık gibi ve daha yüzlerce başka *Üstyapı Farzları, Vâcipleri, Sünnetleri, Helâlleri, Haramları (Tabuları)* hep o yitirileceği sezilen ilkel Sosyalizmin yaşatılması için konulmuş tedbirlerdir.

İSLAMLİK VE DEVRİMCİ KOMPROMİ

Demek İslamlık: İlkel Sosyalizmi hem kaldırmak, hem sürdürmek gibi çelişkili bir sistem kurma doktrinidir. Daha doğrusu *Objektif* olarak İlkel Sosyalizmi kaldırırken, *Subjektif* olarak İlkel Sosyalizmin yazılı olmıyan Anayasasını bir kerteye dek yazılı biçime sokmaya çalışır. Kur'an'daki aynı Enfal suresinin bir Ayetinde ilan edilen hükmü, başka bir ayetinde rötuş etmesi de bu çelişkili gerçekliğin kutsal metinlerde yankı bulmasıdır.

"*Lâ yükellifül Lâhe nefsen illâ vüs'aha*" (Tanrı kişiyi yetiştirdiğinden aşırı yükümlülüğe uğratmaz) Hükmü, o çelişkili durumun esnekliğini formüle eder. Zamanın şartları gözönünde tutulursa, yapılan kompromi devrimci sonuç vermiştir. Birkaç "*Müellifetül Kulûb*"a rüşvet verilmiş, "*Hudeybiyye Barışlaşması*" ile görünüşte Kureyşlilere yüz verilmiştir. Ama sonunda, İslam *Orijinal Medeniyeti* doğmuştur. O Medeniyetin kurduğu dünya köprüsü, Ortadoğu ile Uzakdoğu Antika

medeniyetlerini üzerinden geçirerek, "Batı" denilen Avrupa bölgesinde Modern medeniyete atlanmanın rönesansını sağlamıştır.

Osmanlılık İslamlığın Rönesansıdır. Bu ruhla Osmanlılar, Toprak ekonomisinde Allahı daha iyi anlamış gibidirler. Hiç değilse derebeğileşmeden önceki Osmanlı çağları, hep daha çok ilk Kur'an emrine uymayı beceri ile yorumlamışlardır. Çünkü, Türklerin sosyal yapıları, Allaha, öteki derebeğileşmiş İslam Saltanatlarından daha yakındır. Yani Toprağın çoğunluğunu *kişi mülkü* etmek, ilk türklerin göçebe ruhlarına bir türlü elveremez. Toprağı Tanrı mülkü gibi görmek daha kolaylarına gelir.

Belki toprak ekonomisine *Özel Kişi* mülkiyetinin getirdiği bin bir tehlikeyi daha çok örnekleriyle öğrenebilmişlerdir. Ne de olsa Arap ulusları daha çok *Yakındoğu* denebilecek olan: *Önasya* (Sümerlerden - Sasanilere dek) ve *Akdeniz* (Grek -Romen) medeniyetlerini tanımakla kaldılar. Türkler, Orta Asyanın ipek yollarından gider gelirken hem *Yakın*, hem *Uzak* Doğuların benzer örnek medeniyetlerini çiğnedikçe gördüler. İnsanlık, Arap İslamlığının doğuş çağlarına oranla, Türk - Moğol "*Uluslar Göçü*" çağlarında daha zengin denemeler biriktirdi.

"MİRİ TOPRAK IN NEDENİ VE NASILI

Bu kanı soyut bir mantık ürünü değildir. Osmanlı Türkleri, en somut Fetva, Tahrir, Kanun yazılarında, Düşünce ve davranışlarının nedenlerini birkaç sözcükle özetlemekten geri kalmadılar. Mirî Toprak düzenine neden öylesine tutkun bulunduklarını yer yer açıklarlar. Ta 15 inci Yüzyıl sonlarına doğru Rumeli Vilayetini yazan "*Trabzon Sancağı Beği Ömer*", Kadim üretim yordamı içinde Toprağı *Özel Kişi Mülkü* yapmanın nasıl bir ekonomik intihara varacağını şöyle anlatır:

"Bir kısım dahi var ki: ne Öşriye ve ne de berveçh'i meşruh (yorumlandığı) üzere Haracıyedir. Ana Erz'ı Memleket (Ülke Toprağı) dirler. Aslı Haracıyedir. Lâkin, sahiplerine temlik olduğu taktirde (kişi mülkü edilse): fevt olup (sahibi ölünce) dört kişi mâbeyinlerinde taksim olunup, her birine bir cüz'i kıt'a değüp, her birinin hissesine göre harçları tevzi ve tayin olunmağla, kemâl'i suubet ve işkâl olup, belki âdeta muhalif olmağın, rakaba'ı arazi Beytül-mâl'i müslimin için alı konulup, reâyâye, icare'i fâside tarıkıyla verilüp, ziraat ve harasetin bağ ve bahçe ve bostan edüp, hasıl olandan Harac'ı Mukasemesin ve Hârac'ı Muvazzafin vermek emrolunmuştur."

Osmanlı Kuran'ı okumuştur. Orada, "Allah"ın yıkılmış Antika Medeniyetler üzerine yaptığı felsefeyi yorumlamıyor Sırf dirlik ve düzenlikle görevli bir vergi toplayıcı gibi pratik düşünür, taşınır. Dirlikçinin işini yoluna koymuya bakar. İlişkileri basitleştirmeye çalışırken İslam kurallarını kendi meşrebine uydurmaya başlar.

Onun derdi Devlet gelirini, ne yapıp yapıp aksatmamaktır. Toprağı (Feth-edilen özellikle müslüman olmamış ülkelerin yerlerini) *Haraç* karşılığı, işliylene *mülk* (temlik) etse, yarın adam ölecek. Bu yol 4 mirasçısı varsa, eski yeterli *çiftlik* en az 4 parçaya bölünüp paylaşılacak... Verimi şöyle dursun, Osmanlı 4 kişiden ayrı ayrı haraç toplamak zorunda kalacak. Uzun iş. Sıkıcı iş... Ne

toprağı alana, ne Haraç alana bu "*Cüz'i kıt'a*"nın hayırı yok. "*Alabildiğine çetrefillik ve güçlükler*".

Osmanlı Türk çobanlıktan gelmiş. Otlaktan otlağa geçerken "*Özel kişi mülkü*" kimin ola diye düşünmüş mü? Hayır. Orta Barbar, toprak üzerinde önceden benimseyip dokunulmazlaştırdığı bir Özel Kişi Mülkiyeti Kutsal mutsallığı gibi kuruntulara da metelik vermiyor. Ne Fatih Türkün kafasında, ne ele geçirdiği derebeği topraklarının köle üretmenlerinin kafalarında yerleşik bir Kişi Mülkiyeti taassubu yok. Şu yıkılan medeniyeti rezil rüsvay eden Kişi çıkarıcılığı ve özel mülkiyetçiliği de nesi?

İyisi mi, toprağı osmanlı dönümü ile "ÇİFT"lere bölersin. O boyutları değişmez çiftleri sırf kullanılmak, işletilmek (yani mülkiyet değil, TASARRUF) hakkıyla ev başına üleştirirsin. Bu sistem, bir çeşit "İCARE'İ FASİDE" (Bozuk kiralama) olur. Toprağı işliyenden iki şey alırsın kira gibi:

1- "Öşür": ona "*Haraç'ı mukaaseme*" (bölüşmeli haraç) dersin. *Üründen* alınan pay olur.

2- "Çift akçası": ona "Haraç'ı Muvazzafa" (görevli haraç) dersin. Çift'in kalitesine ve dönümüne göre "*Yılda bir mikdar akçe*" alınır.

Aşırıca kılı kırka yarmıya yer kalmaz. İşler tıkırında yürür. Toprak meselesi kördüğüm olup Toplumun başına çorap örmez. Hiç değilse derebeğileşinceye dek bir süre öremez...

ANADOLUNUN TOPRAK TRAJEDİSİ

Osmanlı, düşünüp davranırken öylesine kolaya ve basite gitmiştir. İyi dileklerle ve pratik sağduyu ile kurulan bu Toprak düzeninin, sonra, kendi iç gelişim kanunları ile ta nerelere dek dayandığını ileride göreceğiz. Burada yalnız, ufak gibi gelen, ama bir millet ölçüsünde muazzam yıkıntılara kapı açan bir olaya değmeden geçemeyiz.

Türkiye'de *Zeamet* 1834 yılı kaldırıldı. Bu, ilk *Dirlik düzeni* kalıntılarına indirilmiş bir "caup da grace" idi. Mirî toprak düzeninin Kamu mülkiyeti o son vuruşla Tarihe karışalı yüzyıl (şimdi 136 yıl) oldu. Öyle iken ne görüyoruz? Anadolu köylerinden en ücretlerine bir göz atmak yeter. Öteki Kapitalist ilişkilerin, değiş tokuş (tefecî - bezirgan) ekonomisinin alıp yürüdüğü köyleri bir yana bırakalım.

Azçok kapalı Tabiî Ekonomiye yakın, toplu aile toprak mülkiyetini yaşayan İç Anadolu bölgelerinde bile: Tarlalar korkunç bir ufalanmaya uğramıştır. Kimin nerede, kaç dönüm toprağı bulunduğu hiçbir belgeyle bilinmez. Anadoluda kararmasına, gelişi güzel bir toprak sahipliği egemendir. O yüzden, kolayca kapanın elinde kalır. "*Kapan*" da hem "tuzak", hem "açıkgöz" olmak bakımından her zaman, çoğu Kasaba istihkamına çekilip pusu kurmuş yatan "Eşraf - Âyan - Hanedan" ve ilh. etiketli Tefeci - Bezirgan *Hacıağa* olur.

Bu durum niçin yürekler acısı bir "trajedi" (Facia) dır? Çünkü, toprağın hergün boyuna ufalanıp dağılışı, tam bir "*Millî Felâket*" denilecek sinsi ve bozuk ekonomik, sosyal, politik, hukukcul, ahlakçıl sürüyle acıklılıklara kapı açar. "Batı"dan Efendilerimizin ısmarlayıp getirttikleri

"Uzman"lar, temeli sırf "Sosyal" olan bu faciaya ucuz bir ad taktılar: "*Erezyon*". Yani topraklarımız: yel, yağmur, sel ve benzeri tabiat etkenleri ile aşındırılıyormuş... Adı ne olursa olsun, bu trajedinin en çok bilinen ve göze batan sonuçları şöyle özetlenebilir:

EKONOMİ AÇMAZI: İFLAS

EKONOMİCE.- Sırf tarlaların parçalılığı yüzünden bugün (1940 yılı) Anadolu topraklarının belki yarısı bomboş kalmaya mahkûmdur. (1950 den sonra, Finans -Kapital'in köye el atması: yalnız kır otlaklarını traktörlü Hacıağaların tekeline geçirmekle kaldı. Toprakların eski verimsiz dağınıklığı olduğu gibi kaldı. "Sakrosent" Özel Kişi mülkiyeti, tarlacıkları, Ağa tırnağına kaptırıncaya dek, parçalayıp dondurdu, bıraktı.)

Gene İkinci Emperyalist Evren Savaşından önce, resmen her şey saklandığı sıralar bir bakışta görülüyordu. Şimdi Çok partili istatistikler acı gerçekliği gizleyemez oldu. Fiilen, ekili toprakların da *verimi*, mini mini üretim araçları ve şartları yüzünden yarının çok altına düşüktür.

Demek, Batıcı aktarma kanunlarla yüzyıldan beri zor kötek uygulanan Toprak Özel Kişi Mülkiyeti, Anadolu'nun üretici güçlerine yeni birşey katmadı. Tersine, Milli emeğin en yaygın bölümünü yele sele verince israf etti. Nüfusun dörtte üçünü bulan köylülüğün alın yazısını ileriye götürmek şöyle dursun, uzak geçmiş gerilere dönük duruma soktu. Makine ve bilim, Avrupa kapitalizmindeki kadar olsun Türkiye Tarımına hayırla giremedi.

Canlı makinalar : Toprağımızın insanları ile hayvanları gitgide kurudular. Bir gün Anadolunun eşekleri: Kedi kadar, sığır ve atları: köpek kadar küçülürlerse şaşmamalı. Yok olacaklarına, yeni şartlara uydukları için sevinmeli. Çünkü, ülkemizin ağaçsız, susuz; hümüssüz bir bozkır, nankör çöl haline gelmesi bu toprağın canlılarını, Afrika Ulu Sahra'sından kaçırır gibi sınırlarımız ötesine göçürtebilir.

Bu yozlaşma, tabiat kanunlarından ileri gelmiyor. Tabiatı da küstüren soysuz sosyal ve politik düzenlerin birlerce yıl taş yağdırdıkları toprağımızda karşı-tepkilerle bomboş ettikleri ekonomik çöküntüden ileri geliyor.

POLİTİKA ÇIKMAZI: ÖLMEDEN ÖLMEK

POLİTİKACA.- Ekonomi temelinin dramı, Sosyal üstyapıda öyle kargaşalı binbir Babil Kulesi kurdurur ki, onu, burada değil, özel ciltler içinde bile sayıp dökmekle tüketemeyiz. Bir kaçına işaret etmek yeter.

Anadolu köyü, bitmez tükenmez toprak ve sınır kavgalarının kanlı İç Savaş alanıdır. Köyler birbirine, her köylü ötekisine karşı can düşmanı kesilmiştir. Ana, babayı baltalar, Evlat anayı boğar. Akraba akrabanın kuyusunu kazar. Komşu komşuyu arkadan vurur. "*Akrabanın akrabaya akrep etmez*"

ettiğini!" sözü yeğnik gelir, Türkiye köylülerinin ilişkilerine.

Yurttaşlık sevgisi, insan bağıllığı kırılıp geçirilir. Zincirleme toprak davaları mahkemelerin ve cezaevlerinin yüzde doksandokuzunu tıka basa doldurup taşırır. Mütegalibenin kanunlar önünde köylü topraklarını haydutça talan etmesi kolaylaşır. Kan davaları altında yatan canavar toprak davasıdır. O kördövüşe kardıkça, ağalığın, rüşvetin, irtikabın dişleri kazmalaşır,

Bu şartlar altında, teker teker her köylünün, en yomsuz anlamıyla, *"İşi Allaha kalmıştır."* Çalışan kır insanının her hangi türlü teşkilat kurma, göz açma ve hele direnme gücü sıfırın altına düşer. Dünyanın her yerinde dağbaşında yalnız kalan köylü, Türkiye'de kartal pençesinden kaçan çil yavrusuna döner. Tek başına her köylü, Tefeciliğin et lokması olur. Toprak cehennemi andırır. Köylü onun katran kazanına düşmüş büyük günahkardır. Kalan yanar. Kaçan kurtulamaz. Çıkışı yoktur.

Tek çıkmaz sokak kalır: ÖLÜM !.. Ancak bu, bildiğimiz, yani halkın güzel deyimi ile *"Kalıbı dinlendirmek"* dediği yaşamaktan kurtulmak olsa *"Ne mutlu Türküm diyene!"* olurdu. Hayır. Yağma yok. Türkiye köylüsüne düpedüz ölmek bile *"cana minnet"* bir *"sıra savmak"* olur. Türkiye köylüsü maddece ölememenin işkencesi altında kıvrılır. Bütün çökkün Antika Medeniyet soysuzlaşmalarında mayalandırılmış *"Ölmeden ölmek"*: Türkiye köylüsünün ölümler içinden beğeneceği, seçeceği tek ölüm biçimi olur.

Ve dün, bugün bütün *"akılcı"*larımızı şaşkına çeviren halkımızdaki vazgeçilmez *"İNTİHAR"* felsefesi: *Kendi kendisini ölmeden öldürme* düşünce ve davranışı, yığınlarımızı kasırga ve kabus gibi sarar. Millet olarak yığınların ölmeden ölüşünün en açık örnekleri, Türkiye politikasında birbirini üreten başlıca iki hortlayışla sahneyi kaplar:

KÖYLÜNÜN YAŞAMAKTAN KAÇIŞI

1- *GEÇMİŞE SİĞİNİŞ.*- Evet, Türkiye halkı *Cumhuriyeti* değil *Saltanatı* özlüyor.

Niçin şaşıyoruz?

Atatürk'ün heykelini kıranlar, beş vakit namazlarında Ulu Hakan *Abdülhamit*'in ruhuna dua ediyorlar. Hangi Anadolu insanıyla konuşursanız, yürekler sızlatan bir iç çekişle size *"Milletin sahipsiz"* olduğundan yanar yakılır.

Kimdir o *"Sahip"*?

Mülkiyeti hiç kimsenin özel kişi malı olmayan Mirî Topraklar çağında, Dirlik düzeninin gerçekten ülkücü ve *"Allahtan korkar Peygamberden utanır"*: *"Sahib'ül arz!"*larıdır. Onları unutamıyor köylülerimiz. Ve o gelenek, göreneklerin altbilinç karanlığında, kendisine *"Sahip: Koruyucu"* arıyor.

2- *AHİRETE SİĞİNİŞ.*- Evet, Türkiye halkı *Bu dünyayı* değil, *Ahireti* (öbür dünyayı) özlüyor.

Niçin kanıksıyoruz?

Yaşama çabası dururken, beş vakit namazlarında, *Cennete* kavuşmanın hasretini tesbih gibi çekiyor. Hangi Anadolu insanıyla konuşsanız, yürekler sızlatan bir iç çekişle size "*Ahiret*"ten başkasının yalan olduğunu ballandıra ballandıra anlatır.

Neresidir o "*Ahiret*"?

Zengin, fakir, Sultan, dilenci, Ağa, Köylü herkesin anadan doğduğu gibi eşit olduğu bir ülkücül yaşantı evrenidir. Bu evrenin düzeni, İslam toprak ekonomisindeki *Dirlik Düzeni*'ne Anayasa veren ŞERİAT'ca kurulmuştur. Bunu aklından çıkaramıyor köylümüz. Şu dünyada bulamadığı "*Mahşer*" Devrimini ve "*Mizân*" Sosyal Adaletini başka dünyada olsun aramak zorunda kalıyor.

Bir zaman (bu satırlar yazılırken) *Nazi* bilimi: Türkiye'de 18 milyon nüfus yaşadığını, Türkiye'den o zaman bile küçük bulunan Almanya'da ise 80 milyon kişinin "*sıkıştığını*" öne sürerek, Anadolu'ya doğru "*yıldırım savaşı*" mızrağını sivriltilmiş "*Doğuya Bas!*" diyordu.

Alman Finans - Kapitali, o demagojisi ile bir gerçekliği göze çarptırıyordu. Anadolumuz da 100 milyon nüfusu besliyecek genişlikte ve zenginliktedir. Ne çareki, Babil çağının artığı soysuz Derebeği kalıntılarımız, millî emeğin dörtte üçünü yok ediyor. Sosyal ve politik facialar, Anadolu'yu en derin yoksulluğun salhanesine çeviriyor. Ve insanlarımız yabancı Emperyalist itlerinin "Aşağı ırk" görüp köleliğe çevirmek istediği bir sürü yerine konuluyor.

Şimdi kontenjanlar değişti. Finans - Kapital "*Şartsız Kayıtsız*" egemen oldu. "*İçimizdeki Şeytan*" oldu. Finans - Kapital Demogojisi, Nazi ırkçılığından bin kat yaygın zehirlidir. Çünkü, Türkiye Halkının, iç ve dış sömürü yüzünden *Geçmişe* ve *Ahirete* sığınışını, Finans - Kapital soygununa dayanak yapıyor: "*Demokrasi*" oyuncuğunda iki tezi var :

1- Türkiye Halkı İLERİCİLİĞE DÜŞMAN dır. Onun için halkın *Geçmişe* ve *Ahirete* sığınışı *kutsal* oy kaynağımızdır.

2- Türkiye halkı SOSYALİZME Düşmandır. Onun için biz, *Özel Kişi Mülkiyeti* reklamıyla, yığınları emperyalizme *yedek* güç yaparız.

Türkiye'nin İlk Osmanlı *Dirlik Düzenine* geri dönemiyeceğini her konuşan bebecik te bilir. Bilinmek istenmiyen şey *Dirlik Düzeni* kurallarının, İlkel de olsa bir *SOSYALİZM* gelenek ve göreneği olduğudur. Bilinç, Tarihte şimdiye dek ikinci mesele olmuştur. Olaycası, Osmanlı "*Mirî Arazi*" prensibi, Türkiye Toprakları üzerinde *kutsal Özel Kişi Mülkiyetini* hiçe saymıştır. Tanrı emrine uyarak toprağı elden geldiğince sosyalleştirmiş, "*Memleket*", millet malı etmiştir. "*Beytülmal*'i müslimin" mülkiyeti demek: Kollektivizm demektir.

Bu düzen, "*Barbarca*" olsa bile, *zamanı için değme Medeni* tedbirlerden daha elverişli sayılabilir. "*Zamanı*" için başka çıkar yol bilinmiyordu. Osmanlılığın en ömürlü islam devletlerinden biri olmasındaki baş nedenler arasında, hiç kuşku yok: *Özel Kişi Mülkiyetine* mangır vermeyen ilkel Sosyalizm geleneğiyle *Mirî topraklar* üzerine kurulmuş o *egemen* üretim yordamı vardır.

"*Mirî Toprak*"ların incelenimi, yalnız Türkiye için değil, bütün Antika Tefeci -Bezirgan Medeniyetlerin Kapitalizm önünde kıyıma uğrayan "*Az gelişmiş ülke*"leri için de ilginç olduğu denli

aktüeldir de. Yeter ki, Tarihsel Maddeciliğin Maddeci Diyalektiğini ağız kalabalığı sanmıyalım.

Mirî-Toprak düzeni, her ekonomik ve sosyal düzen gibi, bir yol doğunca, bir daha hiç değişmemecesine hep aynı kalmadı. Tam tersine, hiç durmaksızın değişti. Bu değişikliklere toptan göz atınca, başlıca iki büyük *Kalite* (Nitelik) ayırdı önünde bulunduğumuzu görürüz:

1. *Dirlik Düzeni* (Timar-Zeamet-Has)

2. *Kesim Düzeni* (Mukaataalar).

DİRLİK DÜZENİ

DİRLİK DÜZENİ: İlk, temiz, ülkücü Mirî Topraklar düzenidir. Bir yanda *Dirlikçiler* yani ülkeyi fethederken yararlık gösterenler vardır. Bunlar, kurtardıkları toprakların "*Dirliğini*" (asayiş içinde işleyişini) sağlamak için, tuttukları katlara göre: *Timar*, *Zeamet*, *Has* adlı dirliklerin güdümünü ve savunmasını üzerlerine alırlar. Bunlara "*Sepahi*" adı da verilir.

Öte yanda, mirî toprak üzerinde yalnız *Tasarruf*(kullanım, işletim, yararlanım) hakkına sahip doğrudan doğruya toprak *üretmeni* Çiftçiler vardır. Çok az değişen büyüklükte "*çift*" adlı topraklarını, küçük bir kira karşılığı (İcare'i Faside ile) işleyip değerlendirirler.

Klasik ekonomi açısından Dirlik düzeninin Üretim yordamı, Marx'ın *Ürün İradı* dediği ekonomi biçimine çok yakındır. Dirlikçilere ve Beytülmale geçen İradın bir bölümü ("*Öşür*" veya "*Harac'ı Mukaaseme*") doğrudan doğruya ÜRÜN olarak *aynî vergi*'dir. Ama öbür bölümü, "*Harac'ı Muvazzafa*": akça olarak alınır. Yani, açıkça "*Para İradı*" sayılabilir.

Dirlik Düzeninde yaşıyan Osmanlı toprak ekonomisi çağında *Tefeci* - *Bezirgân* sermaye yok mudur? Kıyıda köşede vardır. Ama, Mirî Toprakların Dirlik Düzeni içinde görünür rolü yoktur. Hele Dirlik Düzenine egemen olmaktan çok uzaktır. Tefeci -Bezirgan Sermaye, Marx'ın Polonya Toplumu içindeki yahudiler için söylediği gibi, henüz Osmanlı Toplumunun "MESÂMELERİ İÇİNDE" barınan kir gibidir. Vücudun teriyle, yağıyla geçinse bile, vücudun özel canlı üretim hücreleri, ekonomi dokuları, sosyal cihazları içine işleyip onları dolaysızca sömüremez.

Bu açıdan, Dirlik Düzenini, Marx'ın "Ürün İradı" adını verdiği sosyal üretim aşamasında saymak yerinde olur.

KESİM DÜZENİ

KESİM DÜZENİ: Birdenbire Dirliklerin "Mukataa" adı verilen "Malikane"ler kılığına atlamalarıdır. Bu müthiş altüstlüğüňün hangi gerçeklerle, nasıl ve ne zaman yapıldığını yeri gelince izleyeceğiz. Şimdilik yalnız şunu unutmayalım: *Kesim Düzeni*, Mirî Topraklar üzerinde yapılan yaman bir ekonomik ve sosyal *İHTİLÂL*'dir.

Bu ihtilali doğrudan doğruya yapan değilse bile yaptıran sosyal sınıf, artık iyice dişlenmiş tırnaklanmış olan *Tefeci - Bezirgân* sınıfıdır. Modern Toplumda işveren: *Kapitalist sınıfı* nasıl dört beş yüz yıl gelişerek birikimini yaptıktan sonra, Burjuva *Sosyal devrimleri* ile iktidara ansızın çıkageldiyse, tıpkı öyle, Antika Osmanlı Toplumunun *Tefeci - Bezirgân* sınıfı da, birkaç yüzyıl gelişerek yaptığı birikimden sonra bir gün ansızın Kamunun (Beytülmal'in) Mirî toprakları üzerindeki Dirliklere el atacak altüstlüğe *atladı*.

O zaman Osmanlı Toplumunun bütün ekonomik, sosyal, politik, ideolojik, dincil, ahlakçıl varlığı da aynı altüstlüğe zorla uyduruldu. Bu zor önünde en keskin *Celâlî* isyanları dahi tutunamadı. Sahneyi o zamanadek görülmedik Sosyal Sınıflar kapladı. Ve şaşılacak bir determinizmle, sosyal sınıfların sayıları ile durumları, Kapitalizmin iktidara geldikten sonraki sosyal sınıflar sayısına ve durumuna paralel düştü.

Kapitalizmde alt sınıf bir tek çalışan İŞÇİ SINIFI iken, üstte iki *egemen* sınıf doğdu. Tefeci - Bezirgan Kesimci Toplumda da böyle oldu. Alt sınıf bir tek *çalışan* ÇİFTÇİ SINIFI oldu; üstte *egemen* iki sosyal sınıf doğdu. Kapitalizmde üst egemen sosyal sınıflardan birincisi İŞVEREN SINIFI, ikincisi BÜYÜK EMLÂK SAHİPLERİ SINIFI idi. Osmanlı *Kesim* Düzeninde de üst egemen sosyal sınıflardan birincisi TEFECİ-BEZİRGÂN SINIFI, ikincisi KESİMCİLER (MUKAATAACILAR) SINIFI idi.

KARMA EKONOMİ: ÜRÜN İRADI - PARA İRADI

Yeryüzünde *Kapitalizm* egemen olur olmaz, nasıl, bütün ondan önceki sosyal biçimlenişler bir sihirbaz değneği ile ortadan kalkmadı ise, tıpkı öyle: *Kesim Düzeni* egemen olur olmaz, bütün ondan önceki sosyal biçimlenişler ve bu arada *Dirlik Düzeni* de, bir sihirbaz değneği ile ortadan kaldırılamadı. Ne var ki olan olmuştu. Dirlik Düzeni *ihtilâl*e verilmişti; *egemen* Sosyal Düzen olarak Kesim Düzeni, Tefeci -Bezirgan üstünlüğünü iktidara getirmişti.

Kesim düzeninde de gene hala "*Öşür*", "*Haraç*" gibi gelir biçimlerinin kullanımları ve adları sürüp gitti. Ama bu gelirler, Kapitalist Devletin *Vergi -Resim*lerinden farksız kaldılar. Asıl Toprak İradının irisi, artık Sarrafın *FAİZ*'i ve Mültezimin *KÂR*'ı kılığına girdi.

Onun için, *Kesim* Düzeninin Klasik ekonomi bilimindeki karşılığı, Marx'ın PARA İRADI adını verdiği sosyal üretim yordamı aşamasına uygun gelir.

İKİNCİ BÖLÜM

HRİSTİYAN DÜNYASINDA TOPRAK PROBLEMİ

Osmanlı Tarihinin Maddesine ışık tutacak *Hristiyan Dünyası*, metafizik mantıkla sırf bir *Din* veya "*Ruh meselesi*" olarak ele alınmıyor. Çünkü, aslında öyle soyut bir "*Ruh*" gibi *Din*, Tarihte ne olmuştur, ne de olacağı vardır. Tekrarlamaktan yılmıyalım: Hristiyanlık denilen *Din*, çökmüş *Roma Uygarlığının* alttan, üstten korunan *Ruhu*'dur.

Roma'nın *Ruhunu*, yani Hristiyanlığı anlamak için, Roma'nın *Bedenini* unutmak, köksüz çiçeğin kokusundan söz etmiye benzer. Hristiyanlık, ilkin Roma'nın Köle yığınlarına, sonra Hün ve Cermen *Barbar* yığınlarına koklatılmış bir uygarlık *Ruhu* ve kokusudur. Bu *Ruh-kokuyu*: köklü, dallı, yapraklı, çiçekli Roma maddesi yaşayıp yaratmıştır. Onun için, *Hristiyanlık Dünyası* deyince, onun ta *İlkel Komuna* biçimli Toplumca kurulan Roma Kentinden kimi izlenimlerine değilecektir.

Asıl Roma, İtalyadaki *Roma Kenti* fiilen battıktan sonra: Roma'nın *Dünya* egemenliğindeki yerini *Bizans* almıştır; -söz yerindeyse- *Ahiret* egemenliğindeki yerini *Hristiyanlık* almıştır. Bizans: *Doğuda* boğulurca dövüşürken, Hristiyanlık: *Batıda* barbarları -gene söz yerinde ise- sıkboğaz etmiştir.

Batmış Antika Uygarlığın *Ruhu* ile Romayı hortlatan Cermen barbarları içinde Hristiyan ağına en sağlam tutulanlar Franklar olmuştur.

Bu ardarda süren Tarih gidişi içinde, Osmanlı Tarihinin Maddesini açıklamada yararlı olabilecek elemanları sıra ile dört ayrımda özetliyeceğiz :

- 1- İlk Roma'da *İlkel Komunadan Tefeci - Bezirgân* ilişkilerine
- 2- Roma'dan Kilisiye - Barbarlıktan Saltanata
- 3- Bizans Kilisesinden Osmanlı İmparatorluğuna
- 4- Franklarda *Toprak ilişkileri*: Osmanlı - İslam Çizisi

AYRIM I

Roma'da İlkel Komünizmden Tefeci – Bezirgânlığa

Roma hukuku denilen ilişkilerde saklanmıyan ilkel Komünizm ilişkilerinin, nasıl Tefeci - Bezirgan özel kişi mülkiyetine doğru geçtiğine bu ayrımda değilecektir.

İLK "ROMA HUKUKU" -İLK SINIFLAR SAVAŞI

Roma onbir buçuk yüzyıl (1149 yıl) yaşadı. Ondan önceki 5 bin yıllık *Ortadoğu* Bitkisel Uygarlıklarının bütün *Tefeci - Bezirgân* ilişkilerini Klasik *Grek* Kentlerinden aktarılmış biçimi ile benimsedi. Bu nedenle, *Roma* hukuku denilen şey, kıyasıya *Tefeci - Bezirgan* ilişkileri ile yüklüdür. Hukukunda, İlkel Komuna izlerini ve Kamu Toprağı normlarını açık seçik bulmak olanaksızdır.

Roma Hukuku denen kurulların kaynağını hep "*12 Taplo*" denilen en ilk kanun belgesine bağlamak alışkanlık olmuştur. Bu belge ne zamanın ürünüdür? *Roma* Kenti kurulduktan tam 303 yıl sonra (İ.Ö. 451) ların. On Romalı majistra (decimuis legibus scribendis) oturup o "*Duadecim tabular*"ı düzmüşler. Bu "*12 taplo*": "*comices centuriates*" (100 kandaş topluluğu) tarafından onaylanmış. "*Loges duodecim tabularum*" (12 taplo kanunu) ortaya çıkmış...

Ne zaman? Eşit topraklı, eşit haklı *Kandaşların* kurduğu Kent, tam 303 yıl *Yukarı Barbar* konağından, sınıflı Toplum biçimli Uygarlığa geçtikten sonraları... *Roma kişi mülk* ve zenginliklerindeki farklar, *tefeci - bezirgân* ve sosyal sınıf ilişki -çelişkileri ile çatlıyacak duruma geldiği zaman. Çatlıyacak duruma geldiğini nereden anlıyoruz? Daha *12 Taplo* nun yazılışı üzerinden 88 *Roma* yılı (60 İsa yılı) geçmedi. *Roma* Kenti *Golva* barbarlarınca yakılıp yıkıldı.

Antika Uygarlıkta çok az değişen bir kural var: Bir Toplum Barbar akınınında yenildi demek, o Toplumda *sınıf çelişkileri* keskinleşti, Antika Uygarlık çibanlaştı, delinecek demektir. Netekim uzun süre çelik bir kale gibi dokunulmaz duran *Roma*, kuruluşunun 391 inci yılı, kendisine saldıran *Golva*'lar tarafından yıkıldı ve bu arada o ilk "*12 Taplo*" da yandı. Böylece, "*12 Taplo*", *Roma* Kentinde Eşit *Kandaşlar* Toplumu olan *Yukarı Barbarlık* konağının sona erdiğine sınıflı Uygarlığın artık egemen rejim olduğuna belgedir. Sınıf Çelişkilerinin (66-88) yıl ortalığı kasıp kavurması, *Roma*'yı *Golva* akınına yem etmiştir.

"*Bu ünlü Kanun'un (12 Tablet'in) kaleme alınması, Latin tarihçilerince Patrici'lerle Plepler arasındaki Sınıf Savaşlarının epizotlarından biri olarak, tanıtılır.*" (Gaston May: *El de Droit Romain* 3-24)

12 Tablet Kanunu, Kur'anın Mekke'deki *Kureyş* kodamanlarının keyfi egemenliğine karşı koyduğu kurallara benzer. Mekke'nin "asil"leri (ilk toprak sahipleri) *Kureyşliler*, *Roma*'nın "asil"leri (ilk Toprak sahipleri) olan *patricilerin* ta kendileridir. Netekim, *Roma*'nın topraksız yanaşma ve sırf alışverişle geçinen "*Plep*"leri de, Mekkenin "*Müslüm*"lerinden başkaları değildir. *Kur'an* nasıl *Kureyş*'lilerle *Müslim*'ler arasındaki Sosyal sınıflar savaşından doğacaksa, tıpkı öyle,

12 Tablet kanunu'da *Roma*'nın *Patrici*'leriyle *Plep*'leri arasındaki Sosyal sınıflar Savaşından doğmuştur.

"*12 Tablet.. Patrici majistra'larının (yüksek kent yöneticilerinin) keyfi idaresine, yazılı bir kanun yokluğunun kolaylaştırdığı haksızlıklara iki düzen (takım) Kenttaşlar (Citoyen) arasındaki eşitsizliğe bir had koyuyordu.*" (Gaston May: *Element de Droit Romain*, s. 27-27, Paris 1935)

UYDURUK 12 TABLET

Tek sözle *12 Tablo*, Roma için *başlangıç* değil bir sondur; İlkel Komünizm geleneklerine kendince son veriş belgesidir. O son veriş belgesinin bile aslında elimizde bulunsa belki daha ilginç sosyal karakteristikler görecektik. Ancak 12 Tablo, *"Tavşanın kendisi"* değil, "suyu"dur. Çünkü aslı yanmış kül olmuştur. "12 Tablo" diye dillere destan edilen şey, Kanun'un Tablo'ya geçirilişinden tam 140 yıl sonra, kafalarda kalmış izlerden derlenmedir.

Kur'an'ın dağınık ta olsa tabletleri ve mutlak inançlı *"Hâfız"*ları vardı. Ve Muhammet'ten çeyrek yüzyılı geçmiyen çok kısa süre sonra hemen yazılı biçimde saklanmıştır. 12 Tablo veya Tablet, ilk yazıldığından 140 yıl sonra "uydurulmuştur" denilebilir. Bu çeşit kuralların -yahudi Tabut'u Sekiyne'si gibi- kutsallığı ne olursa olsun: 3 yüzyıllık sınıflaşma soysuzluğunun ondan sonra hemen 1,5 yüzyıl daha sürüp gitmesi, ilk 12 Tablet metnine "kafadan" daha nelerin sokulmuş olabileceğini kendiliğinden gösterir.

Üstelik Kuran'ın dilinde bir harf bile değiştirilmediği halde, 12 Tablet'in eski dili yerine yeni dil geçirilmiştir:

"Erkenden yokedilmiş görünen orijinal metin (12 Tablet teksti), artık daha az arkaik (eskinin eskisi) olan bir dilde hâfızadan yeniden inşa edildi ve juristconsulte'ler (hukukbilirler), gramerciler, filozoflar, millî antikal ık mütecesisleri gibi, 12 Tablet'i başlangıçlardaki Roma'nın en saygıdeğer anıtlarından biri, "eski Romalı ruhunun en sâdik tasviri" (Pichon) olarak gören yazarlarca anılıp incelenen şey bu yenileştirilmiş 12 Tablo'dur." (Gaston May: *"Element de Droit Romain"*, 18. baskı s. 25-26, Paris 1935)

12 Tablet'in kaynağı Roma'daki sınıflar savaşı olduğu kadar, Roma kentinden önce Grek Kentlerindeki sınıflar savaşıdır da. G. May, nedense bu gerçeği küçümsüyor. Bir yandan, kendisi 12 Tablo'nun Grek taklidi olmadığını söylerken: *"Cenaze törenleri için yazılanları istisnâ etmelidir. Burada Grek Kentlerinden yapılmış iktibaslar kuşku götürmez."* der. (Not, 25) Ötede şunu yazar:

"Onuzlar (decimuix) kanunu ile ilân edilen prensipler, kimi kadim Tarihçilerin öne sürdükleri gibi, Grek nüfuslu ülkelerin kanun koyumlarından iktibas edilmemişlerdir" Sonra, hemen ardından ilave eder:

"Ne de olsa, kodlaştırma (Kanunlaştırma) fikri Greklerden gelmedir." (G. M.,a.y. 25)

Böylece, 12 Tablet'in Roma'dan önceki Grek kentlerinde kitaba geçmiş Sınıflar Savaşından izlenimler taşıdığı su götürmez. O haliyle de, 12 Tablet'in uyduruk biçimi bile tümüyle ortada yoktur:

"O gençleştirilmiş (12 Tablet) metninden ise, bize kalan şey, ancak modern'lerce toplaştırılıp koordine edilerek kanun'un karakteri üzerine sarıh bir fikir edinmeye elverişli kılınmış parçalardan (Fragment) başkası değildir." (A.y., 26)

ÖRF: EŞİT KANDAŞLIK KURALI

Roma Kent'inde bunca yüzyılların değışiklikleri bile İlkel Komünizm'in izlerini silemedi. Bir yol "12 Tablet":

"Kamu hukuku ile kutsal Hukuk üzerine yapılmış az sayıda kayıtlar bir yana bırakılırsa, XII Tablo kanunlarında ancak özel hukukla ilgili kurallar vardı." (A.y. 26)

Özel Hukuk ötesinde herşey, "coutume" denilen örf ve görenek kurallarıyla çözümlenir :

"Örf, "mos" mores majorum, consuetudo, ve ondan kaynak olan hukuk: jus maribus constitutum, bir kurallar ve prensipler tomaradır ki, hiç bir zaman yasama iktidarınca ne resmen tanınmış, ne ilân edilmiştir ve bunlarla birlikte herkesçe sosyal ilişkilerin kuralı olarak kabul edilmiştir. Böylece, örf yurttaşların genel ama zımnî (içinde saklı) rizâlarından yetkisini, otoritesini çekip alır. Örfün kanundan daha avantajlı oluşu, hukuk fikrinin kendiliğinden görünüşü olması, o andaki ihtiyaçlara elifi elifine karşılık vermesi ve o ihtiyaçların kendileriyle birlikte değışir bulunması yüzündendir." (G. May: A.y., 22)

Yukarıki tanımlamaya göre: örf insanlara kanun gibi dıştan, yukarıdan, yabancı bir baskı ile dayatılmaz. Böyle herkesin gönlü ile benimsediğı kural, ancak sınıfsız ve eşit kankardeşleri arasında doğabilir. Roma'da Örfün hayli ağır basması, İlkel Komünizmin armağanıdır. Modern Burjuva Hukukçusu örf'e dudak büker. Neden? Kendi deyimince: *"Örf hukuku için aşırı değışkenlik bir altlık nedeni"* imiş. Çünkü: *"O hal örf'te her türlü değışmezliği kaldırır ve herkesin hakkının belgesini yargıçların belleğine ve keyfine bırakır"*mış. (A.y.)

Bu gerekçenin yapmalığı ortadadır. Kanun'lar çok mu *"değışmez"* şeylerdir? Örf kuşaklar boyu sürebilir. Kanun egemen sınıfın kaprisleriyle her saat başı değıştirilen oyuncaktır. "Yargıçlar"a gelince, burjuva bilgini kendisi üstüne basıyor: İlkel Komuna'da *"yargıç"*, Toplumun bütün kandaşlarıdır. Toplumun dışında, ona yabancı imişçe tepeden bakan sözde *"bağımsız"* yargıç: ancak sınıflı toplumun yaratığıdır. İlkel Komuna'da öyle bir yargıç yoktur ki, onun *"belleğı ve keyfi"* konu edilsin.

O bakımdan, elbet örf : kanundan üstün, az değışken ve az kaprisli olur. Eşit insanların içlerinden gelme benimseyişlerine dayanır.

KANUN: SINIFLI TOPLUM KURALI

Kanun'a gelince, Roma'da kanun bile, sonradan *sınıf* ayrılığı ölçüsünde soyutlaştığı denli bir ayrıcalığın zorlaması değildir. "bir tek ve aynı *civitas*'a mensup aynı siyasi grubun" ortak iradesidir.

"Hukuk, hattâ özel hukuk dahi, kenttaşın birey olarak hakkı değildir; bireyin, kenttaş olarak hakkıdır. Dolayısı ile prensip olarak, ancak özel kişilerin birleşmeleriyle Kenti biçimlendiren gente'ler ve aile gibi topluluklardan bir parça oldukları için, özel kişilerin hakları vardır. Gente'ler denilen siyasi toplaşmaların üyelerine sağlanan avantajlar toplamı olan özel hukukun tekerci: (münhasır; exelasis) karakteri oradan gelir." (A.y. 17)

Yani, kapitalizmin "*insan hakları*" diye evrenselleşmiş göstermiye uğraştığı ve herkes için sözde eşit saydığı Hukuk kavramı, Roma'da yoktur. Orada *Hak sahibi* olmak, yalnız ve ancak *Kent üyesi* olmakla sağlanır. Bu nereden gelir? İlk Kenttaşların, zengin - züğürt parçalanışına uğramadan önce yaşadıkları *Kandaş eşitliklerinden* gelir. Eksklüvizizm (tek elde tutuluş), Romalı için bir kanun imtiyazı değildir :

"O eksklüvizizm karakteri, ilkel Roma Hukukuna has değildir. Antika Çağın bütün uygarlıklarında özel Hukuk, her zaman sıkısıkiya beledî (municipal) dir. Yalnız Kent üyeleri için yapılmış bulunan o özel Hukuk, başka insanlara, yabancılara uygulanamaz. O, yalnız Kenttaş has bir Hukuktur. **jus civile**dir. **jus proprium civium nomarorum**dur." (A. y.)

Böylece ilk "*Roma Hukuku*"nda "*İlkel*" sayılan şey, "*İlkel Komünizm*" gelenek ve göreneğinin kanunlara vurduğu damgasıdır. *İlkel Komuna* biçimli Toplum ise, değil Kapitalizm kadar üç beş yüzyıl, tüm sınıflı Uygarlıkların altı yedi bin yılının on, yüz, bin katı daha uzun yıllar yeryüzünde var olmuştur. Burjuva kabarığı bilgin, gördüklerinden şu yampiri sonucu çıkarır:

"Hukuksuz, düzen (nizam) olamazdı, sürekli siyasî topluluklar olamazdı, insanlar arasında olağan Toplum bulunamazdı." (G. May: A.y. 15)

Bu kanı, insanları: Kapitalist "*Sosyal Düzen gereklilikleri önünde gönüllüce ve akıllıca feragat ve istifâ*" ettirmek için uydurulmuş çocuk kandırmacalarıdır.

BAŞKA İLKEİ KOMUNA İZLERİ

Roma Kent'inin İlkel Komuna'dan kaynak aldığı, Roma Hukuku'nun mesameleri içine işlemiştir. Biraz olayları atlıyamıyan her burjuva bilgini dahi, o elemanları, kendisi pek anlamaksızın da olsa, kaleminin ucundan pek ötelere atamıyor.

Her Yukarı Barbar Kent gibi Roma da, sonradan Tefeci - Bezirgan sınıfı ile Devleti doğduğu zaman Kanun adlı kurallar düzdü. Ondan önce Kent düzeni, Kabile içinde *Kan* örgütlenmesi üzerine kurulmuştu. Devlet ve Kanun, Hukuk düzenleri çıktıktan sonra da Roma *Kan* örgütünü kolay kolay silemedi. Bu gerçekliği hukukçu gözü şöyle görüyor:

"Aile ve onun örgütüne gelince, kanunda bunların adı çok az geçer, ne Devletten bağımsız kendine has bir hayat yaşıyan özel gente'ler ve aileler, **domus**'ler gibi o denli dayanıklı aile gruplarının teşekkülü derince düşünülürse o az anılışa şaşılabilir. Daha uzun zaman, kanun koyucu, aile ilişkilerine dokunmakta çekimser kalacaktır." (G.M.: A.y., 27)

İlkel Komünizmde kurallar, kararlar, yargılar bütün toplum üyelerinin ortak toplantılarında eşit üyelerce tartışılarak alınır. 12 Tablet, "*Özel Hukuk*" içindir. Kamu hukuku, hala, Kamu toplantısının görevi idi:

"Bu dönem içinde Kanun her zaman halk toplantılarının eseriştir." (G.M., A.y.,23)

"Halk Meclisi, kamu suçlarını yargılama hakkını elinde tutuyordu. Kimi kişilere, özel kanunlar: privi legiae teklif etmek yasaktı." (A.y., not, 7/12).

12 Tablet, sırf Tefeci - Bezirgan ilişkilerin özel kişi ilişkileri için çıkarılmıştı. Ona rağmen, soyut prensipten çok, yargılama yordamı üzerineydi.

"Bu 12 Tablet prosedürü (yargılama yordamı), birçok bakımlardan henüz, Roma Kentinin içinde kurulduğu arkaik toplumun son kerteğe dek şiddetli, maddeci, formaliteci karakterini yankılıyordu; ve kanun bir çok noktalarda özel kişilerin haklarını değerlendirmek için zor kullanmasını resmen haklı çıkarmaktan başka bir şey yapmıyordu."

Barbar geleneğinde Musa usulü "göze göz, dişe diş" kanunu denilen "Tabin" (cezaı suçun türünden veriş) kuralı egemendir. 12 Tablet'te de: o nokta eksik değildir.

"Orada kanun, henüz şahısa veya mallara karşı kimi tecavüz hallerinde tabin'a yetki veriyor; başka daha az ağır suçlar için, kurbanı, kanun'un târifelediği ve ondan böyle yasaklanan özel öcalma yerine geçmiş bir para cezası (compositum peuniaire) ile yetinmeye mecbur ediyordu." (A.y., 26).

BEZİRGANLIĞIN İLKEK KOMUNAYI PARÇALAYIŞI

İlk Roma, *Yukarı Barbarlak Konağı*'nda eşit toprak üleşimi ile tarıma oturmuş bir Kent'ti:

"Başlangıçtaki Romalı da, herşeyden önce bir köylü; ürkek, bönyargılı (bâtıl itikatlı), ansızın gelmiş korkularla akıl almaz panikler vermiye hazır bir kır adamıdır." (G.M., A.y., 16)

Bu eşit ikinci kankardeşleri, işbölümü arttıkça gelişen Tefeci - Bezirgan ilişkileri ile kemirildi. Gene de 12 Tablet içinde bile toprak ilişkileri ağır bastı.

"Hele kır mülkiyeti, kılı kırka yararca ve bol bol bir düzenleme konusu oldu. İlkel Romalı Toplumun karakteri verili olunca buna şaşılmaz." (A.y., 27)

Onun için, 12 Tablet'te "Mecburiyetler Hukuku" (Le Droit des Obligations) pek az yer tutar.

"O hukuk, özellikle tarım çalışmalarına kendini vermiş sosyal topluluklarda pek silik bir rol oynar. Mecburiyetler hukuku, ancak daha ileri Toplumlarda geli şiminin bütün dolgunluğu ile var olur: o gibi Toplumlarda, her bir kişinin ihtiyaçları çoğalmış bulunduğundan, ancak başkasının ticaret ve sanayi faaliyetlerini kendisine tabi kılarak tatmin edilebilir." (A.y.).

Bilgincil söz : *"Başkasının ticari ve sinai faaliyetini kendine tabi kılmak."* gerçekte türkçe, Tefeci - Bezirgân sınıfının türemesidir. Roma'da bu türeyiş, İsa doğmadan 4-5 yüz yıl önce kendini dayatmıştır.

*"12 Tablet'le kabul edilmiş görülen tek şey, ödünç alan için özellikle pek çetin etkileri ile birlikte ödünç mukavelesi, **nerumdur. Mancipatio** ile ola gelen satım'a gelince başlangıçlarda bu*

bir mukavele sayılamaz." (Not 7/17)

Bu durum, Roma'da *Bezirgânlıktan* (alım-satımdan) çok *Tefeciliğin* ağır basarak başladığını gösterir. Bu nedenle:

"Roma özel hukuku, inatlıca tutulak olduğundan uzun süre kurumlarca züğürt kaldı. Bu fukaralık, İlkel Roma Devletinin tarımcıl karakteri ile tam ahenkli düştü. Tarımcıl Toplamların orantıca az ihtiyaçları olur; orada alışverişler yer ürünlerinin değış tokuşuyla sınırlıdır. Demek Hukuk ta, ister istemez, kombinozonlar bakımından, yeni yaratışlar bakımından az zengindir. Ama, Roma daha yaygın, daha kudretli, daha tüccar, daha kapitalist oldukça, esas ı tarımcıl bir Toplum olmaktan çıktı. O zamana dek kendisinde bulunmayan merkantil (bezirgân) ruh gelişti ve geçmiştekinden daha çok sayıda, daha karmaşalı (kompleks) Hukuk ilişkilerini doğurdu." (A.y.,18-19).

ROMA'NIN BATIYA İKİ ARMAĞANI

12 Tablet'ten bin yıl sonraki Romanın yapısı ve hukuku artık kolayca gözönüne getirilebilir. Hün ve Cermen Barbarları *Roma* denilen Uygar Toplumu, öyle buldu. *Yakın Doğunun Bitkicil Uygarlıkları* için, kimse kimsenin dilini anlamaz kulesi ile ünlü *Bâbil* de bütün çelişki ve çatışkılarını dağlar gibi yığmıştı. *Akdeniz Hayvancıl Uygarlıklarının* (o bitmez tükenmez Bitkicil Uygarlık çelişkilerini de son kerteye dek geliştirip azdırmış bulunan) batı Babil Kulesi: *Roma* oldu.

Yıkılmış Romayı, çarpan bilinçsiz muazzam *Barbar Aşısı* ile diriltmek isteyen Jüstinen I (527-565 Doğu Roma: Bizans İmparatoru), bir yanda Antika Uygar Pers'lerle, öte yandan Barbar *Vandallarla* savaştı. İtalyayı ve Afrikayı sözde kurtardı. İşde: Antika Romayı kesinlikle gömdü. Gömdüğü ölünün iki mirası vardı: 1 -*Kanunları*, 2 - *Ruhu* (Hristiyanlık.)

Jüstinyen I, o iki alanda sürekli yapıtlar verdi.

1- Ölmüş Romanın ne kadar Tefeci - Bezirgan kuralı ve koşulu varsa hepsini derleyip toplattı. *Digeste* (en Ünlü Roma Jüris konsüllerinin kararları), *İnstitutes* (Hukuk prensiplerini içeren başlıca eserler), *Noveller* (Doğu Roma İmparatorlarının Anayasaları), *Codes* (Kimi konulardaki yaşamaların bütünlemesine sistemi, Kodeksi, Mecellesi).. O derlemeler sırasında sayılır.

2- Roma öldü: ruhu bedeninden ayrılarak *Hristiyanlık* biçiminde hortladı. Barbarlar Romanın maddesini fethettiler. Roma Hristiyanlık *ruhu* ile Barbarı fethedecekti. Bu karşılıklı alış verişin o zamanki egemen Uygarlık dünyasına dikilen en yaman anıtı: bizim İstanbul'un Boğaz'a ve Marmaraya bakan ünlü Ayasofya Tapınağı oldu. Onu da Jüstinen I yaptırdı.

Roma'nın ikisi de ele avuca sığmaz olan mirasları: *Tefeci - Bezirgân* ilişki -çelişkilerinin en son kerteye dek gelişimi olan Kanunları ile o Kanunlara göksel bir şal örterek Meryem Ana kılığında Barbar gönlünü çecek olan Hristiyanlık, Romayı yıkan Barbarları, Bizansı yıkacak Osmanlı'ya karşı derliyecektir.

Osmanlılar, ne Jüstinien Kanunlarını ve Mecellelerini, ne Hristiyan Dinini ciddiye almadılar.. Tam tersine, her ikisine karşı kıyasıya savaştılar. Çünkü, onlar daha önce, Horasanda, İslam Dinine ve Fıkıhına gönüllerini yüzdeyüz kaptırmışlardı. Ama, Roma kilisesinin *ruhuna* nedenli kılıç atılırsa, Bizanstaki Roma Klisesinin *maddesini* en az o denli benimsediler. Hayli Kliseleri Cami yaptılar. İstanbul'a girer girmez koca Ayasofya da o benimseyiş içine sığıdı.

Bu bakımdan, Osmanlılar da Antika Akdeniz Uygarlığının mirasına pek yabancı kalmadılar.

AYRIM II

ROMA'DAN KİLİSEYE - BARBARLIKTAN SALTANATA

Roma öldü. Yerini Kilise aldı. İmparatorluğun Tefeci - Bezirgan ilişkilerini Barbarlar arasına sokan Ahiret peçeli Kilise, İlkel Komünist Barbar Toplumu Dünya Saltanatına kardırdı.

ROMA - BİZANS – KİLİSE

Osmanlı dedik mi, *Bizans* akla gelir. Türkler İstanbul'u (Konstantin Kentini) ele geçirmeseydiler, İslam Uygarlığının çöküntüleri üzerinde yüzlercesi gelip geçmiş "*Tavâifül mülûk*" (Müslüman Feodalite) devletçiklerinden biri olarak söner giderdi. Osmanlılığı İmparatorluk yapan şey: Bizans mirasıdır. Onun için, Birinci Kitapta, Osmanlı - Bizans kurumları arasındaki politik ilişkilere kısaca değmiştik. Burada da, kimi ilginç Bizans karakteristiklerine değmeden asıl Toprak konusuna, yani Osmanlı Tarihinin Maddesine girmemeyi doğru bulduk.

Bizans dedik mi ise: *Roma*'dan başka birşey gözönüne gelmez. Bizans, Roma'nın bir parçasıdır. Parçalanma olunca: asıl ana Roma'ya *Batı Roma*, Bizansa *Doğu Roma* denildi. Bizans denince, Roma'dan sonra ikinci akla gelen şey, Ayasofyalarla dolu bir *Hristiyan* evrenidir. Hatta son günlerinde Bizans muazzam bir *Kilise*'den ibaretmiş gibi somutlaşır. Öyleyse, Bizansı anlamak için onu *Kiliseleştiren* olayların anılmaması bir eksiklik olur.

Bu açıklama, Bizans Tarihinin olduğu kadar Osmanlı Tarihinin de pek çok özellikleri üzerine epey çağrışımlar yapabilir.

HRİSTİYANLIK: ANTİKA UYGARLIK RUHU

Hristiyanlığın "*Peche orijinal*" (anadan doğma günah) dediği biçimde, kendisinin de bir "anadan doğma günahı" oldu. Batı Barbarları, daha Tarihe doğarlarken, o "*Roma'nın Habis Ruh*"ndan gelme "Ulu günah"la göbeklerini kestirmişlerdi: devirdikleri Roma'nın "Ruh"unu iki yönde hortlatmışlardı.

1- *Roma Kanunları*: ölen Uygarlığın soyut *normları* (Kural - koşulları),

2- *Hristiyan Kilisesi*: ölen Uygarlığın somut *örgütleri*

Ancak, bu tutum, yalnız Cermen Barbarlarının davranışı olmadı. Bata-çıkı ilerliyen Tarihin kaçınılmaz bir kanunu idi. Avrupa Barbarları, ölü Romanın, can çekişen Bizans dirilişini hortlatmışlardı.

Ama Bizans normları ve örgütleri neyin hortlatılışı oldu?

Perslerin.

Persler kimi hortlatmışlardı?

Medleri.

Medler?

Asurları.. ve ilh., ve ilh...

İş ta en eski Firavunlara ve Nemrutlara dek böylece uzanıyordu.

Tarihte insanlık zincirinin kopmaması için, hayatın her örneğinde olduğu gibi bir yıkıcı - vurucu güç, bir de tutucu - bağlayıcı güç rol oynuyordu. *Vurucu - yıkıcı* güç, barbarlıktı. Barbar, iktidara gelip sınıflı toplumu kurar kurmaz: yıktığı uygarlığın tutucu - bağlayıcı gücüne dört elle sarılıyordu. İslamlık: Bizansı, Bizans: Pers İmparatorluğunu taklit ederek sosyal sınıflar dövuşünü egemen sınıflar çıkarına gemliye ve dengeliyebilmişti. Cermen Barbarlığı için tutulacak başka yol yoktu.

Kısaca Bizans denilen "*Doğu Roma İmparatorluğu*" Naissus (Niş) adlı Barbar Balkan Kentinde doğmuş olan Konstantin'in 330 yılı İmparatorluğu Bizans'a taşınmasıyla yerleşti. Yerleşir yerleşmez, İmparator "*Basileus*" (Büyük Kral) sıfatını takındı. Bu sıfat Antika Pers Krallarına takılan etiketti "*Sonra Diocletien (245-313) ve Constantin onları (Pers Krallarını) model aldılar.*" (H.G.P.) "*Doğu Roma*", çarçabuk "*Grek İmparatorluğu*" sayıldı. "*Jüstinien Kod'u* (Mecellesi) *lâtince kaleme alındı. Çünkü, resmi dil henüz lâtince idi. Ama, çarçabuk yunancadan başka dille konuşulmıyacaktır.*" (H.G.d.P.).

Çökkün Grek ve Pers Uygarlığının Ruhu, Bizansı yakalamıştı. Konstantin I. Barbar Büyük Beritanyalı lejyonlarca İmparator ilan edildi. Babası Constance Chlor (Soluk) un işkence yaptığı Hristiyanların bayrağıyla (labarum) Afrika ve İtalyayı ele geçirerek İmparator Maxence'i Roma surları önünde yendi. Kendisi 323 ten önce vaftiz olmadı. Ama 312 den beri Hristiyanlığı resmi din olarak ilan etti.

Hristiyanlık ne idi? Görünüşte Roma valisinin "ellerini yıkaması" ile "pharisien"lerin çarmıha gerdikleri, kızığlankız Meryem'den doğma, doğramacı Yusuf'un oğulluğu, İncilin "*Tanrı oğlu*", İsrail peygamberinin "*Mesih*" saydıkları *Yesus* (İsa) nın yahut *Yesus - Christ* (Kurtarıcı) nın kurduğu din idi.

Ne var ki, Çarmıhta öldürüldükten üç gün sonra dirilen ve 40 gün sonra göğe göçen İsa,

çocukluğunda Mısır'a gitmişti. Mısır: Irak'ın Ur Kentinden göçmüş İbrahim'in de, İsrail oğullarını kölelikten kaçırmış Mûsa'nın da uğrak yeri, Antika medeniyetlerin harman olduğu yerd. Böylece, Hristiyanlık, bütün Yakınoğuda ölmüş gitmiş Antika Uygarlıkların, ikide bir Semit Barbarları dilince diriltlen Ruhu'na ad oluyordu.

ROMA KANUNLARININ İÇE İŞLEYİŞİ

Kendileri kaç kez ölürlerse ölsünler, hayaletleri ölmezlik kazanmış Antika uygarlıkların bu ruhu, Avrupa Barbarlarını elbet kolluyacak, onların kanlarıyla bir daha dirilmeye çalışacaktı. Romayı yıkan Barbarlar, onun *Hukuk Normlarını* da, *Evrensel Ruh*u olan *Hristiyanlığı* da (kendileri sosyal sınıflaştıkça: İlkel Sosyalizmden dışarıya fırladıkça) hortlatacaklardı.

Bu Tarihcil gerekliliği en Skolastik Batı Tarih kitapları, açık belgelerle belirtirler.

ROMA KANUNLARI: Asıl Roma; "*Batı Roma*", ölürken, ardına *Barbar aşılı* bir mirasçı, geleneklerini yürütücü de bırakmıştı: *Bizans*! Avrupalı olan Barbarlar nereden kalkarlar, neriye otururlar ise kalsın - otursunlar, *madde* zenginlik birikimlerini yağma ettikleri Roma'nın *anlamcıl* normlarını benimsemekte gecikmediler.

Afrika'ya dek *Vandal*'ler, Büyük Bertanya'ya *Angle* - *sakson*'lar, Akitanya ve İspanya'ya *Vizigotlar*, İtalya'ya *Ostrogotlar* ve *Herule*'ler, Galya'ya *Franklar* ve *Burgonde*'lar yerleşmişlerdi. Bunlar, gittikleri yerde önce kendi *İlkel Sosyalizm* kalıntısı kanunlarıyla, hallaç pamuğuna dönmüş ve yozlaşmış *topraklara* bir yeni düzen verdiler. Fransa'da toprağa yerleşenlerin "*Burgonde*'lar *Kanunu*", yerleşmeyenlerin "*Salien*'ler *Kanunu*" ve ilh.. gibi.

Fakat o Barbarcıklar, göçebe geleneklerini yıpratır yıpratmaz, içine girdikleri Roma Uygarlığı yığınlarını kendi tavsamış *Kan* örgütleriyle idare edemiyeceklerini anlamakta gecikmediler. Bu gerçeği, onlara, Batı Roma'nın Dirilişi olan Bizans ta, çarçabuk ele geçirdiği fırsatlarla, kan dökerek hatırlattı. 6'ıncı yüzyıl boyu, Doğu İmparatoru I. Justinien (526-565), bir yanda kendisine benzeyen *Pers*'le, öte yandan Germen Barbarlarıyla savaştı. İtalya'yı, Afrika'yı, bir bölüm İspanya'yı yeniden ele geçirdi.

Gerçi bu fütuhât artık normal Barbar akınlarının diriltici "*kan nakli*" olmadı, olamazdı. Çünkü, en sonunda bir hortlaktı. Ama, uğradığı ve çabucak tavsiyacağı yerlerde, Roma hayaletini dünkü Barbarlara tattırdı. Bizans istilâları, sanki Barbarlara "*Uygar Devlet*" prensipleri ve örgütleri üzerine bir şiddetli "*Eşya dersleri*" verdi. Roma kanunlarını yaydı.

Jüstinien Roma Uygarlığının yükte hafif, pahada ağır ne denli hukukcıl tası tarağı varsa hepsini: Diyeste'leri (en ünlü Roma Fıkıhçıların karar dergilerini), *Code* (Mecelle)leri, *Nouvelle* adlı hukuk normlarını kırkanbar eserlere derleyip toparlamıştı. Bu giderayak hazırlık, ilkin ve en çok Romanın başına üşüşmüş Barbarların içlerinden zıpcıklılık edecek Krallarını etkiledi.

"(Jüstinien'in) *yasacıl* (lejislativ: mevzuat) *eseri*, *Batı da yalnız hukukcul bir içişleyicilik*

(nüfuz) kazanmakla kalmadı. Belki birinci kertede önemli bir politika nüfuzu da yarattı. Çünkü Derebegi Hükümdarlar, hukukçuları (lejistleri) tarafından bilgilendirilince, Roma Absolutizmini (mutlak istibdat egemenliğini) kendileri için ister oldular." (H. G. d. P. c. I)

HRİSTİYAN KİLİSESİNİN İÇE İŞLEYİŞİ

Bizans, küflenmiş paslı kılıcı ile Barbarları yola getiremez olunca, *Hristiyanlık* dini ile "kafadan silahsızlandırma" yolunu tuttu. Barbarları, birbirine düşüremedikçe, Ortodokslastırma girişti. Bu tutum, herkesten önce, sivrilmiş "Uygar Kral" (omalı Absolutizmcisi) olmak isteyen Barbar şeflerinin de işlerine pek geldi. Çünkü:

"Barbar Kralların (hep İmparatorluktan dem vurdukları halde) Devlet kavramları yoktu. O kavramı hiç bilmeyen arkadaşları ise, sadakat yemini ihtiyatı altında, ellerinde tuttukları topraklara efendi oluyorlardı." (H. G. d. P., c. I)

Bu açığözlerin *Derebeğileşme* kançibanlarını en iyi okşayıp, *kutsallık* lâpası ile topluyan tek hava, Kilisenin Barbarları kafadan silâhsızlandırdığı afyonlu miyasmasından gelebilirdi. Herhangi Barbar şef azıcık başarı göstermiye görsün: Kendisi öldükten sonra bile başarısını geniş topraklar üzerinde sürdürecektir *kişi mülkiyeti* zehirini ona macun tadıyla yutturan bir "Havari" veya Papas hemen yanına yaklaşıyordu.

Bu sokuluşa en çok çanak açanlar, temiz Barbarları serüvenden serüvene sürüklemiş İlkel Komuna Kralları oldu. Yeni alıştıkları sosyal sınıflı uygarlık ayrıcalıklarını kıyamete dek sürdürmenin yolu, Antika Uygarlık Hayaleti olan *Dine*: Hristiyanlığa, çevresindekileri de kandırıp sürükliyerek, baştankara girmekti.

"Piskoposların Vizigot Kralları üzerinde uçsuz bucaksız bir otoritesi oldu. En önemli işler *concile'lerde* (Kilise toplantıları: Piskopos ve din doktorlarının önemli doktrin ve disiplin kararları aldıkları meclislerde) *kararlaştırılırdı*. Bugünkü Engizisyon'un (zorlu Kilise Mahkemelerinin) bütün maksimlerini (hikemiyatlarını), bütün prensiplerini, bütün görüşlerini Vizigotların Kod'una (Mecellesine) borçluyuz. Ve keşişler, vaktiyle piskoposların yaptıkları kanunları yahudilere karşı kopya etmekten başka birşey yapmadılar." (Montesquieu: De l'Esprit des Lois, c. II, s. 142)

Kilisenin tutmadığı Barbar Kral, Tanrı kadar göze görünmez ve "her yerde hâzır nâzır" olan bir gizli kuvvetle kolayca alaşağı ediliyordu. Piskoposun yaldızlı dırıltılarla gotik kubbeler altında başına taç giydirdiği Barbar, "Hikmet'i hudâ!" o saat "meşru" hükümdar kesiliyordu. Ondan sonra, papasların desteklediği kralın sırtını yere getirebilene aşk olsun.

SALTANAT = KİLİSE

"Vizigotlar, eğer en sonunda İspanya'yı ellerinde tutabilseydiler, bunu "arianisme"

(Hristiyanlığı tepen Barbar Tarikâti) *inancından caymak* (yani Kiliseye uymak H.K.) *sayesinde başardılar. Ve bütün Barbarlar içinde en güzel talihli çıkanların Frank'lar oluşu, doğrudan doğruya katolik ortodoksluğuna din değiştirerek girip Papa'nın müttefiği olmaları. Kilise'yi kendilerinden yana bulmaları yüzündendir.*

İmparatorluğun batışında kılına dokunulmamış kalan tek büyük kudret Kiliseydi. Geri kalan herşey, -Siyasi örgüt, İdare, Adalet, zekâcıl Kültür- yalnız yıkıntıların yüzeyinde yüzüyordu." (H.G.d.P., a.y.)

Ve Kilise, bu sınıflandırma -uygarlaştırma- gidişinde sömürücü üst sınıflara yararlığını, sömürülen alt sınıflara bir hizmet, bir şefkât, bir insanlık şalı ile örtmeği pek iyi bellemişti. Bir zaman inançlarına sığındığı köleleri birleşmekten ve ayaklanmaktan alıkoyacak "Sosyal Adalet" kırıntılarını, eski gizli çalışmasının "suret'i haktan görünme" alışkanlığı ile *sadaka*'laştırmayı ustaca beceriyordu.

"Lâtin Uygarlığının deposunu saklıyan, cılızın ve züğürdün doğal korucusu olan Kilise, Monarşi (Hükümdarlık) otoritesinin yeniden kuruluşunu beklerken, gepgeniş bir moral içe işleyiciliği bulunan Kilise, Zoru (Gücü: Kuvveti) örgütlemeye kendini verdi. Aynı zamanda Roma'vâri Birliği, Düzeni, Adaleti ve Barışı yeniden kurma azminde ayak diredi. 10 uncu Yüzyıl sonlarında "Saint - Empire Romain Germennique" (Romen - Cermen Mübarek İmparatorluğu) nun yaratılışı, öylesine derinden derine hristiyan olan bir çağın en aziz dileğini yerine getirdi. Papaya: gökcil (espirituel: ruhani) üzerinde egemen (hükümrân) iktidar, İmparatora: Yercil (temporel: maddecil, zamancıl) üzerinde egemen sultanlık iktidarı düştü." (H.G.d.P., I/133).

Kilisenin öz görevi ise, sömürü düzenini ayakta tutmaktı: *"Büyük istilâ çalkantıları ortasında yalnız Kilise: Devlet fikrini, Birlik ve Düzen duygusunu ve ihtiyacını korumuştur." (H.G.d.P.: a.y.)*

En büyük fitne kendisi olan Kilise, kargaşılığı önliyebilirdi mi? Ne gezer. 13. Yüzyılda, yaman Almanya - İtalya hırlaşması bitti; en better *"Derebeği anarşisi"*, gücü gücü yetene *"yumruğuna güven"* çağı açıldı. Züğürtlüğe Haçlı Seferleri de ilâç olamadı. Gene de Kilise, haklı çıkmanın makyavelizmini yürüttü. *Ürtiversiteler*, anıt Katedraller, Kilise Saltanatının manevî ve maddî kaleleri oldu. Batılı Burjuva Tarihine sorarsan, o hâlâ Kilisesine sâdık tapıncıdır.

"İtalya ve Almanya'da sükûnet dönemleri gelince, Kilise kişicil savaşları sınırlandırmak yahut yasaklamak, Beylerin hoyratlığı ile savaşmak, Efendilere bir ülkünün gerekliliğini ispatlamak için araya girdi." (H.G.d.P., a.y.)

ROMA VE TOPRAK

Osmanlılık, *İslâm* Uygarlığının bir Rönesansı (Dirilişi) idi. Ama, genellikle Roma İmparatorluğu, özellikle Bizans İmparatorluğu üzerinde doğarak onların yerine geçti. Bizans İmparatorluğu da, *Roma* Uygarlığının bir Rönesansı idi. Théodose'un ölüm yılı olan 395 den, Türklerin İstanbulu fethedişleri yılı olan 1453 e dek (1068 yıl) yaşadı.

Bu halef - selef ilişkileri, ister istemez, Antika Tarih zincirinin o yakın halkaları arasında büyük alışverişlere ve benzerliklere yol açtı. Bütün Kadim Tefeci- Bezirgân İmparatorluklar gibi Antika Roma Uygarlığını da, Tarihin en ünlü Barbarlar Akını yendi, temizledi. Bu yaman olayı Modern Avrupa kültüründe ilk defa sosyal gözle inceliyen Montesquieu, Barbarların Avrupa'da o zamana dek bulunanlardan bambaşka kanunlar koyduklarını söyler:

"O kanunlarla sonsuz kötülükler ve iyilikler yapmışlardır" der. "Mâlikâne (domaine) yüzüstü bırakılınca, hukukları da yüzüstü bırakmışlardır. Birçok kişilere aynı şey ve aynı kişiler üzerinde çeşitli tür Beylikler verince: tümüyle Beyliğin ağırlığını azaltmışlardır. Anarşi eğilimli kural, düzen ve ahenk eğilimli anarşi üretmişlerdir." (Montesquieu: *De l'Esprit des Lois*, c. II, s. 233).

Çökkün uygarlıkla, İlkel Sosyalizmden yeni çıkmış *gürbüz* Barbarlığın diyalektik niteliği daha ayıkça belirtilemezdi. Ancak, Montesquieu'den daha fazlası beklenmezdi. Tarih öncesi, her ciddi bilginin, neredeyse ayağına takılıyordu. Ama, Tarih öncesinin gerçekten keşfedilmesi, ikiyüz yıl daha beklenecekti. Onun için, Montesquieu, Tarihin Antika Diyalektiğini uyanık çocuk gözleriyle yalnız hayran hayran seyretmek ve bir türlü yorumlayamamakla yetinecekti.

"Şu Barbar kanunları güzel bir manzaradır: Antika bir meşe yükseliyor: göz onun yapraklarını görüyor; yaklaşıyor, gövdesini görüyor, ama köklerini hiç seçemiyor. Köklerini bulmak için yeri delmek gerekiyor." (Montesquieu. A.y., s. 232)

Yeri 19. uncu Yüzyıl sonu Morgan delebilecekti. Ne var ki, Montesquieu, yaptığı benzetişle, farkına varmadan, Antika Tarihin en önemli kördüğümüne dokunuyordu. Delinecek *"Yer"*, Antika Toplumda *Toprak*: bütün ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve ilh. proplemlerin ve sırların köklerini içinde saklıyordu.

ROMA VE BARBARLIK

Antika Topluluğun *Toprak* ilişkileri kördüğümünü çözen *güç* idiyse, o bin bir incelikte bilim, sanat, kültür anıtlarını yükselten Uygarlık morali miydi? Tam tersine, okuma yazması dahi rüyasına girse uykusunu kaçırarak olan, kara cahil, kaba, kültürsüz, ham halat, bilinçsiz, hoyrat *Barbar* yığını idi.

Azçok objektif davranabilen en skolâstik Tarih bilimi bile, Barbarlıkla Uygarlığın ateşle barut gibi yanyana gelir gelmez patladıklarını görmekten kendisini alıkoyamaz. Uygarlık, birikmiş ton ton eski, kuru baruttu. Barbarlık, çoğu bir kıvılcımdan küçücük ateşti. Uygarlığın içine düşer düşmez, onu herşeyi ile havaya uçuruveriyordu.

Yalnız, suç kimdeydi? Daha doğrusu, patlangıca neden Barbarlık mıydı, Uygarlık mıydı? Böyle bir soru ancak Metafizik donmuşluğun beyninde açılabilirdi. Elbet bir elin sesi çıkmazdı. Uygarlık kendi başına çorap örmek isterce Barbarlığı içine çekiyordu. Barbarlık ta kapıdan girer girmez (Osmanlı'nın Birecik Tekfuruna yaptığı gibi) kaleyi içinden fethediyordu.

Klâsik Tarih, o gerçekliği hiç derinleştirme gereğini duymaksızın açıkça anlatır:

"Bu saldırılar (Barbar Akınları), Cermen dünyasında egemen olan kargaşalığın sunumundan başka bir şey değildi. Kalabalık ve züğürt (fakir) olan Cermenler, tepişe tepişe ve iç savaşlarla kendi kendilerini kendi topraklarından koğarak, Roma Barışı'ndan yararlanan güney semtlerinin tatlı zenginliğine çekilerekten, orıya barışçıl yolla kabul edilmekten başka birşey istemiyorlardı. Olaycası, çeşitli ünvanlarla İmparatorluğa sokulup, onun uyruklusu oldular. August Marc-aurele, Probus ve daha başkaları, onlara yer gösterdiler ve kendilerinden sadakatla hizmet gördüler. Öte yandan, savaş esirleri, Emlâk sahipleriince kolon (Yarıcıcı - Maraba - Yanaşma tipi çiftçi) olarak büyük sayıda üleşiliyordu.

"Böylece hemen her yerde, ve hele sınır başlarında barbarlar türedi. Ama, bu içe işlemenin en tehlikelisi, Barbarların orduya sokulmaları oldu. Daha Sezar'ın lejyonları yanında Cermenler bulunuyordu, ve Cermen süvarileri bulunmasaydı, belki talih Vercingétarix'e (Âsi Frenk řefi) yâr olabilirdi. Cermen askerleri MAJİSTRİ MİLİTUM'a (resmi Roma Komutanlığına) bağlı olmakla birlikte kendi şeflerince kumanda ediliyorlardı. Bu şefler, çoğu kez, Roma eğitimi görmüşlerdi, ve İmparatorluğa karşı dövüşmeksizin, orada mevki sahibi olurlardı. En sonunda o mevkiler, Barbarları İmparatorluğun Efendisi yaptı." (Histoire Générale des Peuple, Larousse, c. II, s. 136)

Bu anlatılan gidiş, Tarihte ilk örnek değildir. İlk Sümer Uygarlığını yıkan "Tufan"dan beri, bir burđu gibi Toplumu dele dele derinleşen "Tekerrür"le sürüp gelmiştir. Roma'nın başına gelenler, sonra Bizans'ın ve daha sonra İslâmlığın başına geleceklerin önbiçimi (proformu) dur. Roma Orijinal Uygarlığına Hün ve Cermenlerin yaptıklarını, Roma'nın Rönesansı olacak Bizansın ve İslâm orijinal uygarlığının başına Moğollar ve Türkler getirecektir.

AYRIM III

BİZANS KİLİSESİNDEN OSMANLI İMPARATORLUĞUNA

Roma'nın ölüsünden kopup hortlıyan Kilise, bin yıl, hiç usanmaksızın Doğu'da Bizans'ı, Batı'da Barbarları kendi Tefeci - Bezirgan prensiplerine göre işledi. Bu işleyiş, Batıda, Barbarlığı Kapitalizme doğru biçimlendirdi. Doğuda Tefeci - Bezirgan ekonomi kompleksi, çözülemez bir Gordios'un kördüğümü olmuştu. Ona Bizans deniyordu.

Bizans'ın Gerek Dünya, gerekse Din Derebeğiliklerinin kördüğümü, ancak Osmanlı denilen "İskender Kılıncı" ile kesilebilirdi.

BİZANS - BARBARLIK – TANRI

19. uncu yüzyıl ortasında, yeryüzünü 13. üncü yüzyılın haçlıları gibi görebilen Batılı tarihçiler, Roma'nın yıkılışında Barbarlığın oynadığı rolü *"Tanrının öngörüsü; Providence du dieu"* sayarlar:

"Tanrının öngörüsü, hristiyanlığı düşman bir medeniyetin bütün kalıntılarından kurtaracak olan ulusları vahşi dinlerde birleştiriyordu." (Beng: Not, c.I, s. 352)

Yani Roma'da, Barbarlar da *"Pagan: Müşrik"* idiler. Roma'nın *"Medeni paganizmi"*ni, barbarlığın *"Vahşi paganizm"*i yıktı. Roma'nın siyasi kurulları medeni paganizme çok bağlı kaldığı için, Roma'nın Barbarlarca yıkılışı, Paganizmin (müşrikliğin) de yıkılışını getirdi ve hristiyanlığın kolayca bir saray ihtilali yaparak tahta geçişini sağladı.

"Bu hal, Doğu İmparatorluğunda aynı yaygınlıkta ve aynı kudrette etki yapamıyordu. Bizans başkentinin hemen hemen saldırılamaz durumu sayesinde Bizans İmparatorluğu, Barbar akınlarında Roma'dan az zedelendi. Paganizm, orada, siyasi kurullarla daha az samimice birleşti. Paganizmdeki yıkılışın karşı vuruşunu Bizans daha az şiddetle hissetti. Ama, gene de bir dereceye kadar ve hatta Barbarlar İmparatorluk sınırını aşmazdan önce bunu hissetti." (Etienne Chastel: *"Histoire de la Destruction du Paganisme dans l'Empire d'Orient,"* Paris, 1850)

Demek, Bizans'ta da "Medeni müşriklik" ile birlikte siyasi müesseseler sarsıldı. Sarsıcı vurucu güç barbarlıktı. Barbarlık, sınırlara yığılır yığılmaz, Bizansa ağır bastı.

"Siyasi müesseseleri paganizmden ayırma hedefini güden harpler sırasında, ve bu harplerin yoldaş oldukları bir çok âfetlerin etkisi altında, şehirlerle taşralar, kadim ahalilerinin nüfusunu yitirdiklerinden (Not: Prokop, Akdenizi çevreliyen ülkelerde harp, veba ve kıtlıkla, Jüstinyen zamanı birçok milyonlarca insan yokoldu; der.) onların yerine geçirmek için ancak katışık bir nüfus bulabiliyorlardı. Bu nüfusun boyuna içe sızması (infiltration) ister istemez eski millî ve dinî ruhu bozuyordu. İmparatorluk, sinirsiz, bitkindi. Hemen hiç asker yetiştirmiyordu. Hükümdarlar, büyük masraflarla komşu bölgelerden asker toplama zorunda kalıyorlardı. Her yanlarından saldırıcı barbarlara karşı, hiçbir vakit barbarlardan başkasını karşı çıkarmıyordu. Konstantin zamanından beri, İmparatorluk orduları yalnız gotlardan veya Sklavonlardan derleşti. Bunlar, az çok uzun bir askerlik hizmetinden sonra imparatorluk teb'alığına giriyorlar, orada kesince yerleşiyorlar, kimi en yüce mevkilere yükseliyorlardı." (Keza, s. 368)

Demek, barbarlık, Roma'yı dışından, Bizansı içinden fethediyordu. İkinci Bizans demek olan Persler bir yana, Gotlar, Avarlar, Bulgarlar, Sklavonlar hatta haçlı "Latinler" Bizansa çullanmış barbar akınlarıydı. *"Bu istilâlar ortasında herşey hemen aynı zamanda yıkılıyordu. Tanrı tapınakları yağma ediliyor, tahrip ediliyor, yahut şehir yangınlarında yok oluyordu."* (Keza. s. 369)

Barbar akını yalnız yıkmakla kalmıyordu. Bizansa sık sık barbar aşısı da yapıyordu. *"Tanrı uygun gördüğü her önemli ilerleyişte o geniş heyetlerden birini, ilerleyişi başarmak için biçimlendiriyor, sonra, tarihçil görevleri (misyonları) biter bitmez onları da dağıtıyor."* (Keza., s. 371) idi.

OSMANLININ BAŞINI YEMİYE ÇAĞRILI BİZANS

Klasik Tarihe bakılınca, "*Bizans*" adı altında 1000 yıl yaşamış bir toplum uzanır. Ancak, bu adın kabuğu altında yatan öze bakınca, orada en ufak bir monolitlik: kaya gibi teklik görülemez.

Bunun nedenleri önce *iç yapı* niteliğinden gelir. Bizans bildiğimiz Atina, İsparta, Teb gibi İlkel bir *Kent* olarak değil, "*Doğu Roma*" olarak Tarihe girdi. Adını verdiği gelişimler çağına "*Roma*" uygarlığının damgasını vurdu. Öyle ün yaptı.

O ünü ve özü boşuna değildi. Bizans: İster İstemez "*Roma*"dan bir parça idi. Ama hangi Roma'dan? Ne ilkel Komuna artığı mitolojik Roma'dan, ne ondan sonra Patricilerle (toprak sahibi asillerle) Plepleri (Para sahibi ayak takımını) uzlaştırmaya çalışan Cumhuriyetçi Roma'dan bir parça değildi. Hatta Sezar'ların, hatta Aetius'lerin Fatih Roma'sından bile değildi.

Roma'da İmparatorluğun en korkunç soysuzlaşmalarla çöktüğü yıkılış toplumundan bir parça Roma idi. Asıl Roma bir volkan ağzı gibi patlayıp dünyayı boğduğu çağda, Hristiyanlık yangınından mal kaçıran gibi, bir parça Roma, Bizans toprağına aktarılıp ekildi. İşte, "Bizans" denilen asıl ünlü şey o Antika Roma'dan kopmuş parça idi.

Öyle bir artık, taklit, kopmuş parça olarak Bizans! sonsuz olumlu ve sonsuz olumsuz Antika Roma Mahşerinden bir örnek olarak tarihe doğdu. Ve daha doğarken, bütün o şark maskaralıklarını; basamak basamak rütbeli memur kapıkulu Babil Kulesini, poz poz tumturaklı olkaap kofluklarını, her insancıl ilişkiyi köpekleştiren hem yaltakçı, hem dalayıcı küflü canavarlıkları benimsemekle övündü.

Osmanlı'nın da başını yemiye çağrılı olan Bizans bu idi. Ve bu Bizans, daha doğarken Antika Batı Roma'yı bitirip tüketen bütün öldürücü soysuzlaşma *tohumunu* yılan zehiri gibi içinde taşıyordu.

BARBARLIK VE BİZANTİZM

İbn'i Haldun: Antika orijinal uygarlıklarda ve Rönesanslarında ortalama 100 yıl ömür buluyordu. O zehir zenberek çökkün Batı Roma psikozunun fırlaması Bizans, kurduğu surlar kabuğu içinde belki bir tek insan ömürü kadar bile yaşayamazdı. Bin yıl ayakta kalmış göründü. O görüntüyü, köle uygarlığı Hristiyanlığın ilk 1000 yılını dolduran Barbar akınları sağladı.

Dünyasından habersiz, gelene: "Paşam", gidene: "Beyim" diyen epey sapa bir Sarayburnuna sıkışmış "*Vizantiyum*" *Kentçiğini*, unutulmuşluktan Roma Başkentliğine, Doğu Roma İmparatorluğu Payitahtlığına çıkartan, "*Konstantiniye*" yapan kimdi? Bugünkü Balkanların *Niş* kasabacığında doğmuş Konstantin adlı bir barbardı.

Konstantin'den yarım yüzyıl sonra: Bizans, iç kavgalarının uçurumu içinde çırpınıyordu bile. Uygarlık dünyası bir Mahşerdi. Barbarlık dünyasında Hünler Vizigotları kovalamıştı. Vizigotlar kaçarak Tunayı geçmişler, Uygarlığın içine dalmışlardı. Bizans, o davetsiz zorlu misafirleri kapıdışı edemeyeceği için kendilerine Tuna'nın güneyinde yer vermek zorunda kalmıştı.

Dağdan gelen Barbar, çarçabuk bağdaki Uygari koğar duruma girdi. Vizigotlara kucak açan Bizans İmparatoru Valens idi. Vizigotlar, güçleri ona yettiği için Valens'i öldürdüler, İmparatorluk, Barbar usulü ile, 2 oğul arasında paylaşıldı:

1- *Arcedius*: Batı Roma İmparatoru oldu.

2- *Honerius*: Doğu Roma İmparatoru oldu.

Honerius'un ilk işi, Valens'in başını yiyen Vizigotları başından savmak olacaktı. Başlarında Alaric bulunan Vizigotları Bizans'tan uzaklaştırmak üzere, kardeşi

Arcedius'ün üzerine saldırttı. Tarihin ünlü *Bizantizm* oyunu artık başlamıştı. Ortada oturaklı ve sürekli bir devlet yok, "*kıldan ince kılıçtan keskin*" politika sırat köprüsü üstünde canbazlık eden bir İmparatorluk vardı.

Bizans İmparatoru Théodose II. (408-450), ilkin Hün'leri satın almaya çalıştı. Bu olmayınca, kendi hayatını, Hünlere haraç ödeyerek satın aldı. Bu yol Vizigotlar yeniden Bizans'ın karşısına dikildiler. Eski oyun bir daha denendi. Vizigotların başına Teodoric geçirilmişti. İmparator Zeon (474-491), Teodoric'i gene Bizans yerine Batı Roma üzerine saldırttı.

O çöküntüler ortamında, en parlak Bizans Rönesansını Jüstinien (527-565) yaptı. "*Roma Kanunlarının Büyük Derleyicisi*" ününü yapan Jüstinien, Doğu imparatorluğunun kurucusu olan Konstantin gibi: Barbarlığın ürünü idi. Bizantizm oyunu, Barbarların sahneye girişleriyle sürüp gidecekti.

"*Makedonya Sülâlesi*", "*Lâtin İmparatorluğu*" adlarını alan kuruluşlar, o adların özü olan Barbar Antraktlarının ürünü idiler. "Bizans Uygarlığı" sayılan çerçeve hep o Antraktların temsil ettiği "*Barbar aşısı*"nı yiyerek, boyuna yıkılıp, yeniden yapıldı. "*Bizans*" diye özü biçimini tutan bir *bütün düzen* ortada yoktu. Barbar akınını "*Tanrının öngörüsü*" sayan Hristiyan Kilisesince kışkırtılıp sahneye çıkarılmış her Barbarın "İmparatorlukçuluk" oynadığı bir sembol korkuluk yaşatılıyordu.

Belki Uygari akıllı Bizans: "Barbarlıkla oynuyorum" sandı. Gerçekte Tarih, güçsüzlüğün *kurnazlığı* ile değil, gücün dayatışı ile yürür. Burada da asıl güçlü olan Barbarlığın içgüdü, muhteşem oyuncak Bizans Uygarlığını eltopu, yahut ayaktopu yapmıştı.

İlk (İsa Doğumu) bin yıl Barbarlık, Barbarlık öncesi Vahşet çağında Neandertal insanın seçtiği *Kuzey Yolunu* (Çin'den Orta Avrupaya uzanan Karadeniz, Hazer, Baykal kuzeyi geçitlerini) seçmişti. O yoldan gelen Barbar dalgaları Tunayı aşı aşı Balkanlara inmeseydi, Bizans'ın tünediği hisarlık yer, Mısır Eham'ları gibi yerle yuf olabilirdi.

KLİSE RUHU - BARBARLIK MADDESİ

Bununla birlikte, Engels'in Modern Tarih için sık sık sözünü ettiği "*Tarihin muzipliği*" asıl

Antika Tarihte görülecek şeydi. Asıl orada kimin ne ile oynadığı, en tersine paradokslarla karışıyordu. Roma Uygarlığı çoktan Barbarlığa yenik düşmüştü: Ama, ölen Roma İmparatorluğunun "*Sinsi Ruh*": Klise örgütü, ikide bir Barbarlığı, kendi özel güreş oyunu ile kündeğe getiriyordu.

Toplumsal ekonomi yapısında paradoks, o üstyapı oyunundakinden daha şaşırtıcı idi. Görünüşte Klise sırf *Ruh*, Barbar sırf *Madde* idi. Hristiyanlık, Meryemin doğurduğu İsa'yı bile çarmıhta göğe çıkartmıştı. Dinin tümü yalnız *Gökçillikti*. Barbar ise, Tanrısını, taştan, topraktan, ağaçtan, hayvandan "*kendi yapıp kendi taparak*" yeryüzünde dolaştırıyordu.

Gelin görün ki, Toplum uygulamasına geçildi mi, roller ansızın tersine dönüyordu. Barbar, eline geçen toprakta değildi. Barbarın ayakları yerden kesikti. O "*ruhçıl*"lığına, o "*gökçil*"liğine toz kondurmuyan dindar Hristiyan Klisesi ise, toprağa dört elle ve dört ayakla sımsıkı sarılmıştı. Gökten ne düşerse hepsini kendi taştan, madenden yaptırdığı Katedraline, Manastırına yağıdırıyordu.

20. nci yüzyılın ikinci yarımı Türkiyesinde *Sosyalistlerle Din spekülâtorleri* arasındaki ilişki ve gelişmelerin tıpkısı ilk 15 yüzyıl'ın *Barbarlığı* ile *Hristiyan Klisesi* arasında ön örneğini yaratmıştı. Sözde: Barbar, "*pagan*" (müşrik) *materyalist* idi; özde: çağın temel Maddesi olan *Toprağın* alinyazısını Kliseye bırakıveriyordu. Sözde: Klise, *idealist ruhül kudüsçü* idi; özde: hiç ahireti beklemeksizin, dünyanın varına, toprağına pençesini atıveriyordu.

Barbarlık, sözde: Kör sınıflar Toplumu olmuş Uygur insanlığı köle sürüleri gibi tartaklayıp talan etmiye geliyordu; özde: başarı kazandı mı, uygur kölelere daha yeğnik bir yaşantı nefes almasını sağlıyordu. Hristiyan Klisesi, sözde: "*Mühselige*"

(Ruhu bitkin), "acılı" köle yığınlarının kurtarıcı Havarisi olarak, hem de kelleyi koltuğa alıp sahneye çıkıyordu, özde: papas-çoban "Asa"sı altında insanları bir yol uslu kuzulara çevirdi miydi, artık, bu dünya mal mülkünden eletmek çekip, koyunların -sütleri ve etleri gibi- yayıldıkları toprakları da "*ölü ellere*" (Kliseye) bırakmalarından büyük erdem tanıtmıyordu.

Gerçekte, ister Uygarlıkla Barbarlık döğüşsün, ister Uygarlarla Uygarlar veya Barbarlarla Barbarlar kendi aralarında birbirleriyle dövüşsünler, sonunda, fıkranın "*Papas Efendi*"si gibi, parsayı hep ve yalnız Klise topluyordu. Ortaçağ Toplumu bir muazzam kanlı kumar alanına dönmüştü. Klise bütün kutsal *dokunulmazlığı* ile cezaevi patronuna sırtını dayamış manacı gibi, en sonunda herkesi iflas ettirerek tek kazançlı çıkıyordu.

Fransa ve İngiltere'de toprakların 5'te biri, Almanya'da 3'te biri Hristiyan Klisesinin malikanesi idi. Roma İmparatorluğunu tanrıçılaştıran Klise, Bizans topraklarının hemen tümünü yutmuştu. XI inci yüzyıldanberi Bizansta:

"*Toprakların tümü ile Kliselere ve Manastırlara geçmesi, hazinenin gelirini azaltıyordu. Rahiplerin imtiyazı Orduyu güçsüz duruma sokuyordu.*" (Ch. Dihl: "*Byzanel, Grandeur et Decandence*"; St. Runcimaon: "*La Civilisation Byzantin.*" Özet, Şevki Berkes, Ülkü 79, Tem. 1939, s. 410)

ORTODOKS - KATOLİK ÇEKİŞMESİ

Alpaslan'a Malazgirt Zaferini kazandıran durum, Bizans'ın Toprak temellerine işlemiş bulunan o Klise kanseri idi. Selçuk Türklerini Orta Anadolu'da, Osmanlı Türklerini Batı Anadolu'da tutunduran durum aynı oldu. Toprak temelini Kliseye kaptıran:

"İmparatorlar, ehalinin vergisini arttırmaya başladılar. Klise ile kimi imtiyazlı sınıflar vergiden bağdaşık oldukları için, bütün yük köylü ile esnafa yükletildi."(Keza)

Ekonomi temelindeki soygun, üstyapıda çarçabuk *"Bizans kokmuşluğu"* denilen çürüyüşü arttırdı. *"Ahlâk büyük bir soysuzlaşmaya uğradı. Rüşvet, irtikap, Bizans Bakanları'nın birkaç elma ile kavuna tenezzül etmelerine dek ilerledi."* (Keza)

Saf Çevre barbarları yetmedi. Avrupada Klisenin oynattığı hristiyan gaazileri (şövalyeler), Haçlılar seferine geçtiler. Bütün bu yarım eksik *barbar aşılı*, Toprak ekonomisindeki korkunç derebeğileşmeyi temizliyemedi. Bizans Topraklarını yutan da, Barbarları yenen de aynı Klise idi. Klise, Kliseyi ısıtır mıydı? O üstyapıda: Katolik - Ortodoks didişmelerine kapı açabilirdi. Toprakta din derebeğiliği, mezhep ve tarikat çekişmelerinden üstün ve güçlüydü.

Daha beteri de oldu. Haçlılar: Venedik, Ceneviz gibi İtalyan kentlerini, doğu ticaretine açmakla Bizansa karşı rakipleştirdi, yıldızlaştırdı. Sonra, Bizans topraklarında bile yerleştirip imtiyazlandırdı. O zaman, Bizans ortamında Konstantin çağından beri Latinler ile Rumlar arasına girmiş olan Tefeci - Bezirgan rekabeti, ister istemez, din katında Katolik (Latin) ile Ortodoks (Rum) Kliseleri arasındaki rekabete döndü.

Yaklaşan, kapıyı kırarca zorlayan Müslüman Osmanlı'ya karşı durumun inceldiğini gören tepedeki büyük idareciler çıkar yol aradılar. VIII. Loannes Paleologos (1425-1448) zamanı idi. *"İmparatorluk Mahkemesi Hâkimi"* olan G. Skolaries 1439 yılı iki düşman Kliseyi birleştirmek üzere toplanan Floransa Konsiline gitti. Orada:

"Ortodoks'larla Katolik'leri birbirine yaklaştırmak için büyük çaba gösterdi. Fakat memleketine dönüşünde Bizans halkı ile Papaslarının "Mel'ün Latinler"e karşı yaman aleyhtarlıklarını görünce, davranışını değiştirerek, Batılıların muhalifi kesildi." (Dr. A. Decei. s. 101)

"Lâtin düşmanlığı, onun, müslümanlara karşı halâ Batının yardımını uman VIII. Loannis'in halefi IX. Constantines (1448-1453) den uzaklaştırdı. Ve dolayısıyla

Pantokratos'a (Zeyrek camiine) çekildi." (Keza. 101)

Orada, kendisini ziyarete gelen Sizmatikleri (Rafîzî'leri) *"Franklarla olan dostlukları yüzünden payladı."* (Keza, 108)

SERMAYECİNİN EZELİ İHANETİ

Gerçekte, Ortodoks - Katolik kavgası, Tefeci -Bezirgan Antika sermayenin rekabet kavgasıydı. Hele *derebeğileşme* çağında büsbütün *azıtmış* olan bu kavga, azıttıkça ayakları yerden kesilerek yücelmiş, tanrıçılaşmış *aşırı* kazanç ve rekabet savaşı olmuştu. Modern Sermayenin Ölüm çağı olan Tekelci biçimi, bugün, Vatan ve Millet aşkı yerine, hangi din ve ulustan olursa olsun karını sağlayacak kuvvete köle olmayı Uygarlık, Kozmopolitlik, yardım, ittifak gereği saymıştır. Modern sermayenin candüşmanı Tefeci - Bezirgan Antika Sermaye de, o çağda "*Vatan*", "*Millet*" henüz icat edilmediği için, onların yerine kullanılan "*Din*" "*İman*"ı domuzuna rekabet yüzünden bir yana atmıştı.

Kadim toprak ekonomisine el atan Tefeci - Bezirgan sermaye için, Hristiyan -Latin - Katolik - Frank Barbarlarındansa, Müslüman Türk göçebesi daha karlı idi. Göçebenin, hiç değilse, alış verişle hiç ilgisi ve rekabet yapma eğilimi yoktu. Bizanslı Türklere karşı eli kolu bağlı duruma sokan o halk düşmanı Tefeci - Bezirganlıktı. Bunu, İstanbul'un Fethi Olayını yazan Latin Katoliklerin satırları arasında bulmamak elden gelmez.

Türklerin Ayasofya'ya girişlerini anlatan Latin şöyle haykırıyor :

"Dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan miktarda eski ve yeni hazinelere el atıyorlardı. Gizlenmiş ne varsa hep türklerin eline geçiyordu.

"Sizi gidi zavallı yunanlılar sizi! Bir de kendinizi fakir göstermek istiyordunuz. İşte zenginlikleriniz artık ortaya çıkmıştır. Oysa siz, onların üstüne oturmuş, şehrin savunması uğruna vermekten kaçınmıştınız!" (Assedio, ve ilh. s.100)

Bu, Sermaye gafleti ve ihaneti idi. Fakir Bizans halkının gelen ayrı dinden fatihlere karşı çıkmayışları da, aynı Tefeci - Bezirgan sınıfın insafsız soygunundan ileri geliyordu. Katolik yazar onu da şöyle açıklıyor:

"Hey Tanrım, günâhkar kullarından nasıl da acımaksızın yüz çevirdin! O görülmedik gurur, inançlı davranma eksikleri, Tanrıyı ve Eizzeyi küçümsemeler, zalimce işlenen günahlar, FAH İŞ FAİZLE ÖDENEN PARA VERMELER, FAK İRLERİN KANINI EMMELER... işte bunlar şehri böyle bir cezaya müstahak kıldı!" (Assedio,s.101).

Besbelli, İstanbul'un Fethinde Hristiyan Parababaları başrolü oynamışlardı: *"Vatanlarının soyguna uğratılmasından, pinti yunan asilzadelerinin şirretliği büyük oldu. Bu adamlardan, zavallı İmparator kaç kez gözyaşları dökerek, ücretli asker tutmak için para istedi. Ama onlar, mahvolduklarını, fakir düştüklerini yeminle iddia ediyorlardı. Oysa, Türk Hükümdarının eline düşünce, hepsinin son derece zengin olduğu ortaya çıktı."* (Assedio, s. 58).

DEREBEĞİNİN EZELİ İHANETİ

Tefeci - Bezîrgan aşırı zenginliğinin sonu: Antika Toplumun temeli olan *Toprak* düzenine el atması olur. Aşırı gelişkin Tefeci - Bezirgan sermayenin büyük Toprak beyliklerine kapı açması, Kadim Bizansın da, bir daha geri dönülemezce ve onulamazca Derebeğileşip taş kesilmesine yol açtı.

Bizans Devlet Başkanları, (tıpkı sonraki Osmanlı Padişahları gibi) öleceğini bilen insan gibi, çöküş nedenlerini azçok anlıyorlardı. İmparatorlar, merkezci güçlerini korumak ve halkı kendilerine bağlamak için: o maddece ve ruhca derebeğileşmiş her tipten kimselerle çok uğraştılar. Batı'dan gelen sık barbar akınları gibi, hristiyan gaazileri olan şövalyelerin yaptıkları bir tür "*Gençlik aşıkları*" da, ölümü az geciktirmekten öteye geçemedi.

İmparatorlarla Klişeler, Din ve Dünya Derebeğileri arasındaki bitmez tükenmez iç savaşlar havayı yaşanılmaz kertede zehirledi.

"Osmanlı İmparatorluğu kurulurken, bu mücadele son safasına varmış, Beyler lehine neticelenerek, bir kısım geniş toprakların mülküyeti ile birlikte Devlete ait nüfuz ve selahiyetlerin de malikâne sahiplerinin ve Klisenin eline geçmesini mucip olmuştu." (Zahariae ve Boissenade'den aktaran Ö. Barkan, Ülkü, 61, Mart 1938)

Yorgan - Toprak gitti, kavga bitmedi. Asıl ondan sonra ölesiye öldüresiye kızıştı. Bugün Osmanlı Tarihinin izahı güç sayılan oluşları, ancak o kavgadan kaynak aldı. Osmanlı fetihlerinin - bütün benzerlerinde görülen- bilen dünyayı harman yangını gibi çarçabuk ve kolayca sarıvermesinde: alt yığınların "İstemeyiz" demeleri kadar, üst sınıfların bu "*Yapamayız*" diyen kendi çekişme ve çatlakları çok önemli rol oynadı.

Örneğin, Hristiyan - Bizans derebeğileri olan "*Tekfur*"lar olayı üst sınıf çelişkilerinin en inanılmaz gerçekliğini verdi. Nice "*Tekfur*"lar, Göçebe Türkün Toprakta gözü olmadığını sezer sezmez, müslüman gaazilerle el altından veya açık seçik işbirliği yaptılar. Bunlar içinde, dinini değiştirip Osmanlı akınlarında öncülük eden Kösemihal gibileri sayıca az çıkmadılar.

Onun için, önyargı tanımayan Osmanlı realizmi, ayrı dinden ve ayrı dilden yabancı çocuklarını rahatça devşirip "*Yeniçeri*" adıyla kendisine en elverişli merkezci vurucu güç yapmaktan çekinmedi. Modern aklın almayacağı bütün hadiseler, Bizans Beyleriyle İmparatorları arasındaki açık gizli boğuşmalara dek dayanır.

Ebussuut Efendinin fetvası, İstanbulun "*Anveten*" (zorla) değil, "*Sulhen*" (Barışla) ele geçirildiğini ispatlar. Bunun pek yanlış olmayacağını: Bizans Tefeci -Bezirgân'larının İmparatora para vermeyişleri; Kilisede toplanan halka Papasların: "*Bırakın, türk şehrin iç alanınadek gelsin. Orada gökten inecek melâyikeler, onu yere serecek*" yollu vaizleri (tıpkı Amerikan Altıncı Filosu önünde namaz kıldırılanların rahatlığıyla) verebilmiş olmaları gibi çok alametler doğrulamaktadır.

İstanbul kalesinin içeriden fethedildiğine bir kanıt da, giriş kapısının Rumlarca açılmış olduğu rivayetinden çıkıyor. Lâtin yazarı, bu olayı epey anlamcıl somutluğu ile anlatır. Bizansı en kritik kapıda savunan *Zuane Zustignan* adlı kaptan var. Bu kumandan sol koltuğundan yaralanıyor. O çok nâzik mevzileri tutması gereken:

"Karakoldakiler de, ölmesin diye kaptanlarının ardına takıldılar. "Kaptanımız, kapının anahtarını odacınıza veriniz" diyorlardı. (Assedio, 96) "Kapı açılınca, geçmiye uğraşıyorlar. Kaptan da Para'ya (Beyoğluna) kaçıyor."

İşte, Osmanlı, bu açılan kapıdan içeriye girdiği vakit karşısında kendisiyle çarpışanların yalnız: "*Asîlzade Lâtinler*" olduğunu görecektir. Son günlerde kuşkudan morali sarsılan Padişah genç Fatih Mehmet, Hocası Akşemsettin'e yazı ile sık sık yalvarır. En sonra, gece yarısı buluşmayı kabul eden Hoca Akşemsettin kerametini gösterir. Min tarafillah, hangi sur kapısından İstanbul'a girileceği haber verilmiştir. Elifi elifine doğru çıktığı ısrarla belirtilen bu haberin bir "*Kehanet*" mi, yoksa ince bir "*İstihbarat*" mucizesi mi olduğu düşündürücüdür.

AYRIM IV

FRANKLARDA TOPRAK İLİŞKİLERİ : OSMANLI İSLÂM ÇİZİSİ

Hiçbir ,önyargı ile yola çıkmayan en eski gözlemler, Barbar Franklar'ın İlkel Komünizmden ilk kopuşlarını oldukça tarafsızlıkla veriyor. Anlatılan olaylar, Avrupa'nın Batı ucundaki Fransa yarım adası ile Asyanın Batı ucundaki Anadolu yarım adası arasında sosyal gelişim paralellikleri gösteriyor.

FRANKLARDA TOPRAK DÜZENİ

Osmanlı Toprak Düzenini daha elle tutulurca kavramak için Fransa'nın Franklarındaki Toprak Düzenini kısaca gözden geçirmek aydınlatıcı olur. Tarih Gerçekliği içinde:

Osmanlı'nın: "*Dirlik*" adını verdiği Toprak Düzeni, Frankların "*Benefice*" adını verdikleri Toprak Düzenidir.

Osmanlı'nın: "*Kesim*" (yahut Mukaataa) adını verdiği Toprak Düzeni, Frank'ların "*Fief*" adını verdikleri Toprak Düzenidir.

Bu iki tip önemli Toprak düzeni biçiminin ne denli *evrensel* bir Toplum determinizmi taşıdığını anlamak için, Osmanlılığa girerken Fransa'ya bakmak gerekir.

Fransa'da "*Benefice*"in doğuşu ile, sonra nasıl olup "*Fief*" kurumuna geçtiğini kısaca gözden geçirelim.

Roma yıkılırken gelen Barbarların (Hün ve Cermenlerin) yarattıkları Rönesans, -İslam yıkılırken gelen Moğol ve Türklerin yarattıkları Rönesans- gibi Toprak düzeni ile kuruldu. Bu düzenin ilk biçimi *Benefice* oldu. *Benefice*: Osmanlının "*Dirlik*" (Timar - Zeamet - Has) dediği Mirî Toprak biçimi idi.

Klasik Batı Burjuva bilimi, "*Benefice*" için hala:

"*Kökeni (Menşei) henüz açık seçik belirlendirilmedi.*" (Larousse 1374) der. Oysa kök, Cermen

Barbar Toplumundaki iki insan tipinden gelir:

1- *Ahrimanlar "Hür adamlar"dır.* Bunlar adsız savaşçılardır.

2- *Leude'ler* (Kul adamlar). Elebaşı'nın sadık adamı, arkadaşı olan savaşçılardır. Bu Cermen insanlar savaşla Fütühat yapınca, iki türlü toprak ilişkisi ortaya çıktı:

I- *Alleu* (Alledium) toprak: *Ahriman'lara* verilen yerlerdir.

II- *Benefie* olan toprak: *Leud'lere* tahsis edilen yerlerdir.

AHRİMAN'LARIN ALLEU'LERİ (MEMLÜKE TOPRAKLAR)

I- *ALLEU*: yahut "*Franc alleu*" toprak: "*Fatihlerin zaptettikleri yerleri kur'a ile paylaşmaları*" (M.N. Bouillet : "*Distionnaire Üniversel de L' Histoire et de Geographie*") üzerine doğar. Bu yerler, "*Benefice*"lerden: her türlü *obligation* (askerlik hizmeti gibi teahhüt mecburiyeti) ve *redevance* (toprak vergisi) olmayışıyla ayrılır. "*Alledium*" sözcüğü Saksonca "*alod*" (kura') sözcüğünden, yahut "*all*" (tüm) ve "*od*" (Mülkiyet) sözcüklerinden gelir.

Franc-alleu: "*Her türlü Bey (Senyör) den, bütün Beylik hukukundan ve görevlerinden kurtulmuş, yalnız jurisprudence* (Sivil adliye, Osmanlıca'da Şariat, Fıkıh, H.K.) *konusu olan bir toprak, bir senyörlük (Beyyeri), bir mirastır.*" (M.N. Bouillet: A.y.)

"*Allodial (Kur'acıl) toprak: Toprağa tüm mülkiyet biçimi ile sahip olunurdu. Bunda (Benefice'de görülen) obligation'lar yoktur*" (Larousse). Alleu yerin sahibi hür insandır. Zamanla İlkel Sosyalist Barbar Toplumun hür insanları gibi, bu hür topraklar da, derebeğiliğin kurulup azıtmasıyla ortadan silinir.

"*11. nci yüzyılla birlikte, artık ne Fransa'da, ne Almanya'da Alleu'ler bulunmaz: bir yanda gasp (usurpation)lar, ötede korunma ihtiyacı yüzünden, Alleu'lerin çoğu zorla veya gönüllüce benefice yahut fief biçimine döner*" (M.N. Boullet: A.Y.)

Böylece, Alloïdial (Kur'acıl) toprak, Osmanlı - İslam hukukundaki "*Memlûke*" adını alan toprakların aynıdır. Kapitalizm öncesi Toplumda görülen *Üretmencikler Cenneti* sayılabilecek düzendir. Toprak ekonomisi yozlaşınca, *derebeğileşinceye* dek bu düzen yaşar. Sonra, *Beğleşen* Barbar, ilkin toprağın mülkiyetini kendi üzerine alır.

Köylü, Osmanlı Mirî toprak düzenindeki gibi, yalnız "*Usurfruit*" (İşleyip meyvalanma), *tasarruf* hakkına sahip kalır. Osmanlı'dan farkı şudur: *Mirî* Topraklar halâ *Kamu* mülkiyetinde kalır. **Frank Alleu**'lerin mülkiyeti **kişi-bey**'lerin eline geçer. Roma Uygarlığı'nın Ruhu olan Kilise: **Özel mülkiyet** eğilimini hortlatır.

LEUD'LERİN BENEFİCE'LERİ: (DİRLİK TOPRAKLARI)

"Benefice"lerin başına gelenler de, aşağı yukarı Alleu'lerin uğradıkları gidiş olur.

Benefis: bir ayrıcalık niteliği taşır. Kaynağı, Larousse'un sandığı gibi "*belirsiz*" değil, sosyal bir determinizmden gelir. Germence "*Askercil Demokrasi*" çağında, savaşı güden her elebaşı'nın ardında, kendisine sâdık kalmıya yeminli adamları vardır. Bu adamlara "*Leud*" denir. *Leud*: Germence "*Leute*" (kişi, süje, gens) sözcüğünden gelir. Tam, tatarcada "Nöker" in karşılığıdır. Onu Montesquieu şöyle anlatır :

"*Şu gönüllerden söz edi/orum; bunlar Cermenler de Prenslerin girişimlerinde ardlarından gidiyorlardı: a/nı kullanım (Usage: âdet) fetihten sonra da saklandı. O gönüllülere Tacitus, compaignon (Arkadaş - Ekmektaş) adını verir, Salık kanunu, kralın insanca bağı (foi: sadakât) altında bulunan kimseler di/e adlandırır; Marculte'un formülünde onlara "antrustion" (Kralın trustis'i: inanç bağı altında olan savaş arkadaşı ve gözdesi H.K) denir. (Trust: Güvenç anlamına gelir. H.K.) Bizim ilk Tarihçilerimiz onlara "leude"ler, fidél (Sâdık) lar dediler: sonrakilerse Vasal (Kul) ve Sen/ör (Bey) dediler."* (Mont. II/255-256)

Montesquieu'nün burada "*Prens*" dediğinin Barbar Savaş Başısı olduğu bellidir.

II- LEUDE: cermenlerde, "*savaş çetesi şefinin compaignonları* (Türkçe Arkadaş sözcüğünün tam deyi mi H.K.) sâdık (adam) larıdır. Çetebaşının kişiliğine silâh, at vb. sunularla bağlanmış, şefin sofrasına oturma a/rıcalığını kazanmış" kimsedir. Barbar Elebaşı, /erleşince "*Kral*" olur. Adamlarına "*Fief veya Benefice sunumu* (present)" yapar. O zaman *Leude*'ler de, "*feudataire*" (derebeğicil) yahut "*Vasal*" (Kul) adam kesilin (Boullet: A.Y.)

İşte, ilk *Benefice*'ler, bu Nöker'lere hizmetlerine ödül olarak, kimi yerine getirecekleri görevlere karşılık verilmiş konsesyon'lar (İmtiyazlar) dır.

"*İlkin ömür boyu* (kayd'ı hayatla: yaşadığı sürece) verilen bu imtiyaz *Şarlman'ın ölümünden sonra irsîleşir: Benefis sahipleri, Domain* (alan) *larının irsiyetini elde ettikleri zamandan beri, Krallık iktidarının kendilerine tevfiz* (revêtu) *ettiği görevleri, seleflerine (kendilerinden sonra gelenlere) aktarmak* (intikal) *ettirmek hakkını da edindiler. Bu mal* (bien) *ve yüküm* (charge) *lerin irsîliği, bırakan* (cédant) *ile kendisine bırakılan* (cessionnaire) *arasında bir bağıllık sürdürdü. Beneficiaire* (Benefice sahibi), *Senyörüne* (Beyine) *karşı kimi mükellefiyetleri ve mecburiyetleri* (obligation) *üzerine almakta devam etti."* (Larousse)

Benefis: Lâtince bir sözcüğün Barbar bir öze kılıf edilmesidir. "*Beneficium, Gothe ve Lombard Krallarınca, Roma İmparatorluğu içine barbarların yerleşmesinden sonra kullanıma sokulmuştur, O Prenslerin, savaşta iyi hizmet* (bon office = Benefice) *etmiş ve seçkinleşmiş bulunan Leud'lerine* (adamlarına) *ödül olarak verdikleri topraklara bu deyim uygulanır. Benefice'in tasarrufuna sahip olanlar, ona karşılık askerlik hizmeti yapmak ve aynî* (malla) *yahut nakdî* (parayla) *bir rödövans* (yer geliri) *ödemek zorundadırlar.*

"*İlkin azlolunabilir* (başkasına aktarılabilir: amavible) *olan Benefice'ler, sonraları ömürboyunca, ve en sonunda, 877 yılındanberi irsî oldular.*

"9. uncu Yüzyılda Benefice adı yerine fief adı geçti. Askercil Benefice'ler var olmaktan çıktıkları vakit, Benefice adı gene, kimi Klise görevlilerine veya makamlılarına tefviz edilen (affecté) toprak fonlarına yahut gelirlerine uygulandı. Ve bu çeşit Benefice'ler, Fransa'da 1789 Devrimine dek saklandı." (Bouillet: a.y.)

Zamanla, Toplum derebeğileştikçe, Alleu'ler gibi, Benefice'ler de derebeğileşti. Tıpkı Osmanlılıkta görüldüğü gibi, Fransa'da da önce *Dirlik Düzeni*, sonra bir çeşit *Kesim Düzeni* gelerek Derebeğilik biçimine kardı.

İKİ ÇEŞİT TOPRAK: İKİ ÇEŞİT HUKUK

Alleu ve *Benefice* topraklarının toptan ve parekende nasıl derebeği *Fief*'lerine doğru soyulup yozlaştırıldıklarını bilmek istemiyen *Klasik* (Skolastik) bilim, ikide bir *Fief* ile *Benefice*'i (bizde *Dirlik* ile *Kesim*'i yaptıkları gibi) hep birbirine karıştırarak açıklama yapmak zorunda kaldı. Biz onun söyledikleri içinde, boyuna akla kararı seçersek, olayı kavramakta güçlük azalır.

Montesquieu, o karışıklıktan kurtulamamakla birlikte, gerçekçiliği sayesinde, birşeyler sezmekten geri kalmaz. *Alleu* ile *Benefice*'in gitgide değişen gelişimini şöyle aydınlatmaya çalışır:

"*Salık ve Ripuer kanunlarda Frank'lar için sonsuz sa/ıda düzenlemeler (Tutumlar: disposition) bulunur. Astrustion'lar için ise, ancak birkaç tane tutum vardır.*" (A.y. 256)

Onun "*Frank*" dediği şey: *Alleu* topraklarıdır; "*Astrustion*" dediği şey: "*Benefice*" topraklarıdır. Besbelli ilk Franklar toplumunda, hemen bütün yerler, hür savaşçı *Kandaşlar* arasında eşitçe paylaşılmıştır. Elebaşılının avane'leri, *arkadaş'ları* henüz öyle kalabalık ve çokça yer tutan bir imtiyazlılar *sınıfı* olamamışlardır. Ama, bilgin o gözleminden başka bir sonuç çıkarır:

"*Bu astrustion'lar üzerine olan disposis/onlar, öteki frank'lar üzerine /apılmış olanlardan başkadır: her bir /anında Frank'ların malları düzenleni/or ve astrustion'larınkiler üzerine hiçbir şe/ sö/lenmi/or. Bu neden bö/le? Astrustion malları sivil kanundan ise, politik kanunla düzenleni/or da ondan. Ve Astrustion'lar bir ordu'nun kaderidir, bir ailenin ortak ana-ata var ı (patrimoine) değildir.*" (M.a.y.)

Bu tanımlama: Osmanlı *Dirlik Düzeni* ile *Benefice*'lerin bir paralelliğini daha belirtiyor. Fransa'da: *Alleu*'ler, *sivil kanunla* (Roma kurallarınca); Osmanlılıkta: *Memlûke* topraklar, *Fıkıh'la* (İslâm Şariat kuralları ile) düzenlenir. *Benefice*'ler: bir *ordu* alını yazısı ve savaş uğruna verili olarak Barbarın *Politik Kanunu* ile; *Dirlikler* de tıpkı öyle, *Fıkıh* dışı, İmam - Padişah *bu/rultusu* olan *Kanun* ile düzenleniyor.

"*Leude'ler için saklanan mülklere başka başka /azarlarda ve başka başka zamanlarda: fiskal malmülk (biens fiscau: Malî mülkler), Benefice'ler, Honneur'ler, Fiefler adı verilir.*" (Mont)

Osmanlı *Dirlikçilerinin* "sahip" gördükleri *Timar*, *Zeamet* ve *Has* topraklarına: "*Mirî Arazî*", *Dirlik'ler*, *Mukaataa'lar* denildiği gibi... Fransa'da da, Türkiye'de de sistem, İlkel Komünanın

Askercil Demokrasisinden kalma: bir, toprakları savaşlar uğruna düzenlemek metodudur.

KAMU MÜLKİYETİ TOPRAK

Montesquieu, gene Fiefle Benefice'i karıştırarak der ki:

"Fief'lerin ilkin geri alınabilir (Amavible) olduğundan şüphe edilemez. Grégoire de Tours'da: (Piskopos'un Merovenjiyenler çağı için yazdığı) "Fransa Tarihi" değerlidir. (538-539-591 Hk.) Sunegisile ile Galloman'ın Fisk'ten (Malîmülkten) neleri varsa hepsinin geri alındığı görülür: kendilerine yalnız mülkiyet varları bırakılır. Yeğeni Childebest'i tahtından indiren Contran, onunla gizli bir konferans yaparak, kendisine fief'leri kimlere vereceğini ve kimlerden geri alması gerektiğini gösterdi. Marculfe'ün bir formülünde kral, yalnız kendi fisk'inde bulunan Benefice'leri değil, fakat bir başkasında bulunanları da karşılık olarak verir. Lombard kanunu, benefice'i mülkiyete karşıt çıkarır. Tarihçiler, formüller, başka başka barbar ulusların kod'ları, bize kalmış bütün anıtlar sözbirliği ederler. En sonra, fief'lerin defterlerini yazmış olanlar bize şunu öğretiyorlar: ilkin Beyler fief'leri istedikleri gibi geri alabiliyorlar ondan sonra bir yıl için garanti ediyorlar, daha sonra ise ömür boyu (kaydıhayatla) veriyorlar."

Görüyoruz. Barbar için en yakın adamına da kamu toprağı üzerinde kişi mülkiyeti yoktur. İlk Barbar Toprak düzeni, Osmanlı Mirî topraklarının statüsü içindedir.

DOĞU - BATI GELİŞİM AYIRDLARI

Montesquieu, (çağı için haklı olarak) Mirî toprakları, Türkiye'den başka yeryüzünün hiçbir yerinde görülmemiş bir tip ilişki sayarca şöyle der :

"Eğer" "Fief"lerin (Derebeği Malikâne'lerinin) azlolunabilir (amavible Sahibinin yerine başkası geçirilebilir) bulundukları bir dönemde bütün krallığın toprakları fief yahut fief uydusu olsaydı, bütün krallığın insanları krallığa bağlı Kul (Vasal) veya serf (Toprak esiri) olsaydılar - malmülke sahip olan kimse her zaman güce kuvvete de sahip çıkacağından- boyuna fief'leri, yâni biricik mülkiyeti emrinde tutacak bir kralın, Türkiye'deki Sultan kadar keyfî bir iktidara sahip kesilmesi gerekirdi; bu ise bütünüyle Tarihin altını üstüne getirirdi." (Montesquieu: De l'Esprit des Lois, c. II, s. 237)

Batı'da Cermen Orta Barbarları, Arap Yukarı Barbarlığının İslâmlıkla Uygarlığa geçişinden 2 yüzyıl önce Roma Uygarlığıyla içiçe girdiler. İslâmlık doğarken, Frank'ların I. Race (İrk) denilen Merovejiyenler sülâlesi, kendi masal (mitoloji) dünyalarında artık çökmek üzeredir. O dünyada henüz "fief" (Kişi mülkü olmuş Derebeği toprakları, Mâlikâne) yoktur. "Benefice": (Türklerdeki Dirlik, Timar) biçimi vardır.

Ancak, Batı Orta Barbarları, Roma gibi Kişi mülkiyetini bin yıldanberi pekiştirmiş bir Antika

Uygarlığın etkisi altındadır. Orta Barbar Cermenin durumu başkaydı. Cermen Barbar, Yukarı Barbar olan Arap gibi kendi *Kenti*'nin (Mekke'sinin, Medine'sinin) gelenek görenekleriyle Roma Uygarlığını hiçe sayabilecek durumda değildir. Roma'nın "*Ruh'u Habis*"i olan Klise, barbara, toprak üzerinde de, ilk *Benefice* (Dirlik) biçiminden hemen sonra kişi mülkü (Fief - Malikâne) sistemini dayatmıştı. O yüzden, *Benefice*'ler Batı'da çarçabuk *Fief*'lere dönmüştür. Toprak "*Azlolunabilir*" olmaktan çıkmıştır.

FRANSA'DA: İLK DİRLİK VE KAMU MÜLKİYETİ

Fransa'da Barbarca düzenlenen ilk Toprak rejimi, Osmanlı Dirlik Düzeninin tıpkısı idi. Bunu, yüzeyde kalsa bile en iyi sezen Montesquieu oldu. İlk *Kont*'lar, Osmanlının "*Sâhibül arz*"leri gibi, bir semtin geçici memuru idiler.

"İlkin conte' (Kont) lar kendi distrikt'lerine ancak bir yıl için gönderilirlerdi. Çarçabuk Ofis'lerinin sürekliliğini satın aldılar." (M.: De l'Esp. des Lois, 31. k., "*Fief Ofislerinde Değişiklikler*" II/287)

Yalnız, Tarihte Osmanlılığın geliştiği Türkiye ortamı: 6 bin yıllık, *Tefeci -Bezirgân* Uygarlığının bataklığı idi. Fransa, 1 bin yıllık Roma'nın pek rahat yerleşemediği Galia topraklarıydı. Gal'ler, bugünkü Fransa'ya Franklar gelinceye dek, bakır kılıçla ve kazıkla dövüşürlerdi. Onun için, ilk Franklar, toprak üzerinde İlkel sosyalist kurumlarıyla Dirlikçiliği yaşattılar:

"Krallığın Kanunu ile, Fief'ler, her ne kadar azledilebilir (amavible; yerine başkası geçirilir memur) oldular ise de, kaprisli vs keyfî bir tarzda alınıp verilmiyorlardı. Olayca, Millet'in Meclislerinde belli başlı birşey işlemi görüyordu." (M. :a. y.)

Montesquieu, henüz her dirliği "*fief*" adıyla anıyordu. Ama, alınıp verilir olan şeyin: derebeği mülkü olan "*fief*" (mâlikâne) değil, "*benefice*" (Dirlik) olduğu kendiliğinden anlaşılıyor.

Montesquieu, hiç önemsizmişçe, daha aşağıda şu notu atar: "*Doğrudan doğruya ebediyen verilen, yahut önce benefice, sonra ebedî olarak verilen fiskal malmülklere de uygulanan Kitap I'in XIV. formülüne bakıla*" (A.y., 300). Yani o da, fief dediğinin "*benefice*" olduğunu bilir. Ama kullanırken termlere pek aldırılmaz. Netekim, Millet'in Meclisi denilen şey: hiç de Burjuva Parlementosu olmıyan, *Komuna* tipi bir halk Topluluğudur.

Burada en çok dikkate değer olan yan: Toprakların Dirlikçilere, Osmanlıda ve ilk İslâm dünyasında olduğu gibi Hükümdar- *kişi* tarafından değil, Ulus-*Kollektivitesince* verilip alınmasıdır. *Doğu* ile *Batı* toplumlarının candamarı burada ayrılır. Bu sosyal ortam ayırdı yüzünden, *Doğu* batacak, *Batı* kapitalizme aşacaktır.

İkinci ilginç yan: İslâmda "*Beytül mal'i müslimin*" (İslâmların Malevi) denilen şeyle, sosyal kaynak bakımından Franklardaki *Kamu Toprağı* durumundaki yerlerin yasa benzerliğidir. Her iki topluluk için de toprak, *Kamunun* emrindedir. Yalnız, İslâmda *Kamu* (Ulus) kontrolü "*Beytûlmâl*"

domuzuna soyutlaştırılmış, gittikçe boş lâf anlamına getirilmiştir. Franklarda ise, *Kamu*: henüz açık toplantısı ile, Ulus'un bütün alinyazısı gibi Toprak mülkiyetini de doğrudan doğruya elinde tutmaktadır.

GÖÇEBE BARBAR: TOPRAĞI NETSİN ?

İlk Cermen Benefis'i gibi Türk Dirlik'i de, aynı *Göçebe* - Çoban- ekonomisine dayanan Orta Barbar sosyal yapısından çıktı. César diyor ki:

"Cermenler hiç te tarıma bağlanmıyorlardı. Çoğu sütle, peynirle ve etle geçiniyorlardı. Hiç kimsenin ne toprağı, ne kendine has sınırı yoktu. Her milletin prensleri ve majistraları, özel kişilere istedikleri yerde, istedikleri toprak parçasını veriyorlardı, ve ertesi yıl onları başka yerlere geçmiye mecbur bırakıyorlardı." (César: De Bello Gallico)

Toprağa bağlanıp kalmıyan, süt ve etle geçinen Toplumun ekonomisi: *Çobanlık, Yapısı*: Orta Barbarlık konağıdır. Bu toplumda Derebeği veya Kapitalist "*Prensler*" yoktur. Sivil ve Asker *Kan* şefleri vardır. Ama, biz bu özelliği anlamasını ne César, ne Montesquié'u gibi Antika Uygar kişilerden bekliyoruz. Yalnız, gözlem doğrudur:

"Cermenlerde fief'ler yok, vasal'lar (Kul) vardı. Fief'ler yoktu, çünkü prenslerin verecek hiçbir toprağı yoktu. Daha doğrusu, fief'ler: savaş atları, silâhlar, yemeklerdi. Vasal'lar (Kul'lar) vardı. Çünkü, sözle bağlı savaş için kendini vermiş (angaje etmiş) ve o zamandan beri fief'ler için yapılan aynı hizmetleri yapan sadık adamlar vardı." (Montesquiéu De l'Esp. des Lois, II/235, 236)

Böyle insanlar, çöken uygarlığın geniş topraklarını ele geçirince, elbet sınıflı bir toplum insanının düşüncesi ve davranışı ile yürümeyeceklerdi.

"Frank'lar da, tıpkı Burginyon'lar gibi aynı ılımlılığı gösterdiler: Romalıları, yaptıkları bütün fütühatları boyunca mülklerinden etmediler (soyup soğana çevirmediler). Bunca toprağı onlar ne yapsınlardı? Kendilerince uygun gördüklerini aldılar, ve geri kalanını bıraktılar." (Mont. II/239)

ANLAŞMALI TOPRAK PAYLAŞIMI: (SULHEN FETH)

Barbarlığın, içine girdiği Uygarlık ilişkilerine göre toprakla ilgi kurduğu besbelliydi. İlk Barbarlara toprak değil, buğday verilmekle yetinildi:

"Got'lar ve Burginyon'lar çeşitli bahanelerle İmparatorluğun içine işledikçe, Romalıları, onların yakıp yıkmalarını durdurmak için, geçimlerini sağlamak zorunda kaldılar. İlk onlara buğday verdiler, sonraları toprak vermeyi daha uygun buldular." (Mont.: a. y. 238)

Toprakların Barbarlarca benimsenilişi de zamana ve mekâna göre başka başka oldu. Başlıca iki türlü topraklanış görüldü:

1 - *Anlaşarak* paylaşmalı yerler,

2 - *Zorla* alınan yerler.

ROMALI İLE UZLAŞARAK TOPRAKLARI PAYLAŞMA

"İmparatorlar veya onlar adına Romalı majistra'lar, Vizigot ve Burginyon'lar ın kroniklerinde ve Kod'larında görüldüğü gibi, barbarlarla ülkeyi paylaşma anlaşmaları yaptılar." (Mont.: II/238).

"Vizigot'larla Burginyon'ların kanunlarında bu iki ulusun üçte iki toprakları elde ettikleri görülünce, Roma topraklarının Barbarlarca büyük ölçüde gaspedildiği fikrine varılır. Ama, bu üçte iki toprak, yalnız barbarlara tahsis edilen mahallerde ele geçirildi." (Mont., II/239).

Bu tip yer paylaşımı: İspanya Vizigot'ları ile İtalya'daki Augustule ve Odoacre'ın yardımcı askerleri için de böyle oldu:

"Eskidenberi oturanlarla anlaşma yaptılar, dolayısı ile de onlarla toprakları paylaştılar." (Mont.: II/238).

Anlaşmalı toprak paylaşımı, iki toplumun ekonomik yapısına ve sosyal gelenek göreneklerine göre oldu.

"Burginyon kanunları gereğince, her Burginyon, bir Roma'lının yanına misafir ediliyordu... Toprakların üçte ikisine, serflerin üçte birine sahip oluyordu... ,Sürüleri otlatan Burginyon'lar, çok toprak, az serf ihtiyacı duyuyordu. Ve büyük toprak ekimi işi ise, Romalıların daha az tarlası ve daha büyük sayıda serfleri bulunmasını gerektiriyordu. Ormanlar yarı yarıya paylaşılmıştı, çünkü o bakımdan ihtiyaçlar aynı idi."

"Romalı olasılığınca az zedelendi. Savaşçı, avcı ve çoban olan Burginyon, nadas çayırları küçümsemedi. Romalı, ekime en elverişli yerleri muhafaza ediyordu. Burginyon'un sürüleri, Roma'lının tarlasını besliyordu." (Mont., II/240)

Bu yerler, Osmanlı-İslâm toplumunda "*Sulhen*" (Barış yolu ile) ele geçirilmiş toprakların rejimini andırıyor.

ZORLA TOPRAK PAYLAŞIMI: (ANVETEN FETH)

Zorla ele geçirilen toprakların rejimi; Osmanlı-İslâm kanunlarında "Anveten" (Savaşla) fethedilmiş yerlerin düzenidir. Bunun kadim Roma Toprakları üzerindeki örnekleri Gol'ü (Galyayı) zapteden Franklarla Afrikayı alan Vandallardır. Frankların rejimi, Vizigot ve Burginyon'larınkinden bambaşka oldu.

"Frank'lar aynı plâni (Vizigot paylaşımını) izlemediler. Salık ve Ripüer kanunlarında öyle bir toprak paylaşımı bulunmuyor. Onlar istediklerini aldılar ve yalnız kendi aralarında bir düzenleyiş yaptılar." (Mont., II/238).

Frank'lar, Fransa'ya silâh gücü ile en son giren Barbarlardı. Onlar için herhangi bir *toprak meselesi* yoktu. Thenderic, Franklara şöyle demişti:

"Arkamdan gelin: Sizi öyle bir ülkeye götüreceğim ki, orada bol bol altın, gümüş, esirler, giysiler, sürüler elinize geçecek ve oradaki bütün insanları kendi ülkelerinize aktaracaksınız." (Gregoire de Tours'dan, M.: II/243).

Bağımsız Barbar için bütün amaç bu idi. İlk İslâm Gâzilerinin "Ganimet" anlayışı, toprak ötesinde işliyordu:

"Franklar, Burginyon'lar ve Goth'lar, istilâlar ını yaptıkları zaman, altını, gümüşü, möbleleri, giysileri, erkekleri, kadınları, çocukları alıyor alıyorlar, ordu bunları yüklenebiliyordu: hepsi ortakça gelir sayılıyor ve ordu hepsini üleştiriyordu. Tarihin tüm varlığı ispat ediyor ki, ilk yerleşimden sonra, barbarlar orada oturanları ortak duruma (composition) kabul ediyorlar ve kendilerine her türlü politik ve sivil hakları bırakıyorlardı. O zamanın insan hakları böyleydi: Savaşta herşey ellerinden alınıyordu, barışta herşey kendilerine bağışlanıyordu." (Mont.: II/142143).

Barbarlar toprağa el atarken bile kurtarıcı oluyorlardı.

"Romenleri kendi Devletlerinden kurtarmış oldukları için, Barbar Cermenler, Romenlerin üçte iki topraklarını aldılar ve aralarında paylaştılar. Her Kan içinde eşit

parçalara ayrılan tarlalar ve çayırlar, bütün ailelerce kur'a ile üleşiliyordu." (F. Engels: *"Ailenin, Mülkiyetin, Devletin kökeni"* s. 194) Sonraki gelişme de bu kökten çıktı:

"Salvien'e göre günahkâr eylem şu idi: Süzeren Senyör (Üst Bey) köylünün toprağını kendi başına geçirtiyordu ve bir daha ancak ömür boyu yararlanma (usurfriut) kabilinden toprağı köylüye geri veriyordu." (F. Engels, a. y. 198)

Barbarın Uygardan daha insancıl olduğu şundan da anlaşılır: Vizigot ve Burginyonlar, *"beden cezalarını kabul ettiler."* Çünkü, Roma uygarlığına bulaşmışlar, Medeniyetle uzlaşmışlardı. *"Ripüer ve Salık kanunları beden cezalarını kabul etmediler."* Çünkü, henüz medeniyet pislğine batmamışlardı. (Mont., II/141, 142).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TOPRAK PROBLEMİ

Türkiye Osmanlılığın ürünüdür. Osmanlılık ise *Toprak* üretim temeline dayanmıştır. Dolayısıyla; Toprak meselesi, milletimizi doğrudan doğruya canevinden vurur. Öyleyken Toprak meselesi üzerinde hemen hemen hiç durulmamıştır. Duranlar da, sırf eski "*Kanunlarla "Arazi Kanunlarını*" ele alırken, tesadüfmüş gibi konu değip geçmişlerdir.

Onlardan en önemlisi üzerinde az fazlaca duracağız.

OSMANLI TOPRAK DÜZENİ ÜZERİNE BİR TEZ

Türkiye yukardan buyrultular ülkesidir. Yukarıdan bir "*Tarih İnkilâbı*" buyruldu. *Kongereler* toplandı. *Kurumlar* kuruldu. Bilim ancak *tercüme* olabilirdi. Osmanlılık, Balkanlar ve Bizans Toprak Ekonomi politikası üzerine bir sıra yabancı yazarlardan çeviriler yapıldı. Hepsi metafizik metotla *Bizans* ve *İslâm* uygarlıklarından kesilmiş parçalar, monografilerdi. Osmanlı toprak düzenine dolayısıyla değiliyordu.

Türkiyenin "*Darülfünun*"dan tercüme anlamında "*çevrilmiş*" *Üniversitesi* de artık bu kervana katılabilirdi. Katılanlar içinde, Osmanlı arşivlerine girip, olaylara objektif ışık tutmaya çalışan tek bilgin B. Ömer Lütfü Barkan oldu. Araştırmalarını 1938 başlarında *Ülkü* dergisine birkaç makale ile verdi. Metot gene metafizikti. O yüzden, Osmanlılığı insanlık tarihinin *tümü* içindeki karakteristiği ile değil, tek başına bir *zat* olarak aldı.

Tarih görüşü olarak, Mart 1938 gün ve 61 sayılı *Ülküde* iki kanıdan yola çıktı:

1) "*Tarihte Devletlerin inhitat ve inhilâlleri (çöküş ve çözülüşleri), daima kendilerine has ziraî bünyenin çöküş ve dağılışıyla beraber ve onun neticesi gibi husule gelmiştir*" (Ö. L. B.: "*Türkiye Toprak Meselesinin Tarihi Esasları*".)

Bu formül, Batı dünyasında yüzyıldanberi bulunmuştur. Yalnız: hangi "*Tarihte*", hangi "*Devlet*" konu ediliyor? *Antika* tarihteki Devlet olmalı. Modern Tarih, 500 yıldanberi "*ziraî bünye*" ile belirlenmekten çıkmıştır: Marx, *Roma* tarihinin temelini *toprak* probleminde bulmuştur. Öyle ise, hayale kapılmamalıdır. Bütün *Antika* Devletler gibi Osmanlılık ta "*Tabîî ömrü*" ile ölemezdi. Oysa, B. Ö. L. B. şöyle der:

2) "*İmparatorluk, kendi kazası içinde mukadder olan istihalesini normal şekilde tamamlayamadan ve bünyesini tamamen değiştirmeden harici muhitin zoruyla parçalanmıştır.*"

(A. Y.)

"Sen ölmedin, kadın, seni öldürdüler!".. Oysa, bütün Antika benzerleri de Osmanlılık gibi "*Haricî.. zor*"la parçalanıp ölmüştür. Osmanlı hangi "*İstihalesini tamam*"lıyacaktı? Söylenmez. Osmanlı bir "*İstihalesini*" (Kalıp değiştirmesini): *Dirlik* Düzeninden (*Ürün İradı* biçiminden) *Kesim* Düzenine (*Para İradı* biçimine) geçişini tamamlamıştır. Bilgin onu göremez.

Yoksa Osmanlı *Tefeci-Bezirgânlığının* Modern *Kapitalizme* "*İstihalesi*" mi isteniyor? O, dünyada olmamıştır. Bilginimiz, "*Sanayi kapitalizminin doğurduğu neticeler*" ve "*miras vs. yollarla toprağın dağılmasına mâni*" (A. y.) olmak ister. Bu isteğe göre, Osmanlılığı kapitalizme de "*İstihale*" ettirmeyecek. Ne demek istiyor ya?

Orası Tarihinde, olayların da ötesi bir dilek: "*Devlet otoritesini artık hadisata, kendi nizam ve kanunlarını empoze*" etmeliymiş. "*Filhakika toprak meselesinin, kendi hallerine bırakılınca, mütemadiyen soysuzlaşmaya nâmzet olan hususi mahiyetleri*".. "*Çoğalan nüfusun.. daima aynı kalan toprak üzerinde huzursuz bir kesafet halinde birikmesinin önüne geçmek*" (A. Y.) gerekmiş. Hep o, "*Devletçiliğimiz yapar*" felsefesi! Bir yaratık olan Devleti *Yaratıcı* saymak...

Araştırmanın ayrıntıları ne olursa olsun, böylesine başıbozuk bir Devletecilik Ütopyasından yola çıkış, gerçekliği yeterince aydınlatılabilir mi?... Ne var ki, Osmanlı Toprak Düzeni üzerine B.Ö.L.B. dan başka ciddiye alınacak çaba yoktur. Onun için, Osmanlı Tarihinin Maddesine girerken, Türkiye'deki "*Teori*"lere bir göz atmak gerekirse, B.Ö.L.B. nın tezlerine azcık değmeden edilemez.

BİZANSTA TOPRAK İLİŞKİLERİ

B. Ö. L. B, adı geçen Ülkü'nün 61 inci sayısında, gerek *Batılı*, gerek *Doğulu* yazarların genellikle *Bizans* ve *İslâm* Toprak ilişkileri için daha önce yazdıklarından yola çıkar. Bütün o yazılanların özetlerini iki alanda da yapar:

1 - Bizans,

2 -İslamlık.

BİZANS alanında *Topraklar*: "*Malikâne sahiplerinin ve Kilisenin eline geçmiştir.*" Boissonade ve Zahariae bunu yazar. Sırp Kralı Etien Düşen (1332-55) zamanı çıkmış ünlü bir Kanunname var. Onun çeşitli Maddelerinden Karl Kaldec ve C. Siroek şu sonuçları çıkarırlar:

Kanunname, "*Köylünün ekseriyetinden: başkalarına aid bir toprak üzerinde çalışan, İmparatora öşür, toprak sahiplerine 1/3 veya 1/2 veren yarıcılar ile angarya suretiyle beğlik topraklarını işletmiye mecbur toprak kölelerinden ve bunlara tadbik edilecek cezalardan bahs ediyor.*"

Bu gözlem de, Bizans alanında *derebeğileşmenin* son kertesini gösteriyor. Ancak bu arada bir ayrıntı belirtiliyor:

"Gerek Bizans'ta, gerek Balkanlarda mutlak aile mülkiyeti (*Baştina*) şekli ile, askerî vazifelere bağlı dirlik (*Pronia*) şeklinde Timar'lar mevcuttu. Üzerinde Kolonların ve yarıcılarının çalıştırıldığı mülkler, gittikçe küçük arazi mülkiyeti ve serbest köylü işletmesi aleyhine büyüyerek, memleket topraklarının büyük bir kısmının Klisenin ve Malikâne sahiplerinin ellerinde toplanmasını mucip olmuştu."

Bu ne demektir? Bizans'ta iki tip toprak işletmesi vardı.

a) *Baştina*: Küçük üretmenin aile ekonomisi idi. Bu işletme kişi *mülkü* ise, tıpkı Osmanlılığın *Memlûke* topraklarıdır; *kişi tasarrufu* ise, gene tıpkı Osmanlılığın *Mirî* topraklarındaki Çiftçi(Reâya) ekonomisidir.

b) *Pronia*: elifi elifine Osmanlı *Dirlik* Düzenindeki Sepahi *Timar*'ları biçimidir.

Bu açıdan, Osmanlı toprak ekonomisi ile Bizans toprak ekonomisinin ilk biçimleri, aşağı yukarı birbirinin aynıdır. Yalnız, Osmanlı işe *başlarken*, Bizans derebeğileşerek *bitmek* üzeredir. Batılılar, bu ekonomik sosyal tarih prosesini yorumlayamamakla birlikte, olduğu gibi görmüşler ve göstermişlerdir. Osmanlılık gibi Bizansta da iki tip toprak ilişkileri bulunmuştur:

a) *Grundherren* (Yerbeği) : tıpkı bizim dirlik düzenimizde Dirlikçiye verilen "*Sahibülârz*" deyiminin tam karşılığıdır. Dirlikçi, gelirci memur tipi olan *Sepahi*'yi yaratmıştır, Osmanlı, o biçime dayanarak: "*Toprak malikânelerinin memleket içinde işgal ettikleri mevki ve nisbetle birlikte toprak münabesetlerini değiştirmeye çalışmıştır.*" (A. Y.)

b) *Gutsherrschaft* (Mülk egemenliği): "*toprak zenginliği beğliği*"dir. Başka deyimle, küçük üretimlerin büyük malikane biçiminde Derebeğileşmesidir. Osmanlılık Uç Beği olarak sınıra dayandığı gün, Bizans toprakları, bu *Mülk Egemenliği* biçiminde büyük Beğlerin ve Kilise ağalarının ellerinde toplanmıştır.

Türkler gelince: "*Vaktiyle Beylere ait topraklar üzerinde kiracı ve yarıcı olarak çalışan köylü, bu defa aynı toprakları yeni Devletten veya bu Devletin mümessili olan Sepahi'den kiralamaya devam etmiştir.*" (A. Y.)

Problem bu denli basittir. Osmanlı görülmedik bir şey yapmıştır. Bizans'ın ilk günlerinde yaşamış olan *Dirlikçiliği* diriltmiştir. Hiç değilse, Batılı yazarların gözlemlerinden başka türlü bir sonuç çıkarılamaz.

İSLAMLIKTA TOPRAK İLİŞKİLERİ

İslâmlık alanınıda işler başka türlü yürümemiştir.

Osmanlılık nasıl yıkılan *İslâmlık* ve *Bizans* önünde işe baştan başlamışsa, tıpkı öyle, *İslâmlık* ta, çöken *İran* ve *Bizans* önünde derebeğileşmiş toprakları, daha önceki durumlarına sokmakla işe başlamıştır. B. Ö. L. B. problemin o tarihcil gelişimini kavramamakla birlikte, İslâm yazarlarından

pasajlar aktarırken o kavrayışı uyuracak belgeleri birer birer sayar.

"İslâmî denilen prensiplerin mahiyeti ve mirî arazinin teşekkülünde oynadıkları rol" (A.y.) üzerinde durulunca, ilk göze çarpan şey, *"Ganimet kanunu"*dur. Buna göre, *Garimet*'in 5'te 1'i Peygamberin şahsına düşer. Bu yerler: *"feth değil, muahede ile ilhak edilip müslüman Cemaati namına peygamberce idare olunan"* topraklardır.

Bugün hâlâ, bilim kariyeri seçen kimseler, *Kamu* topraklarını Devlet mülkü sayanlar ne yapıyorlar? Nemrut çağının artığı *Devletçiliğimize* göz kırparlarken, alfabetik gerçeklere kökten *"yabancılaştıklarını"* olsun kavramadıklarını ilân ediyorlar: Kamu ile Devlet'i aynı şey sayıyorlar. Oysa Kamu: topluluğun tümüdür; *Devlet*: topluluğun dışına ve üstüne fırlamış bir egemen sınıf avadanlığıdır. Müslüman Kamu toprakları, ne idüğü ve ne olacağı belirsiz bir baskı aygıtının değil, bütün müslümanların ortak malıdır. Peygamberinki, *"Topluluk adına İdare"*cilikten başka birşey değildir.

Padişahı kolayca peygamberle karıştırmakta çıkar bulan antika Tefeci -Bezirgânlık, bu noktayı domuzuna karıştırmıştır. Oysa, utanmaksızın: *"Zillül lahi fil Erz: Tanrının yeryüzündeki gölgesi"* geçinerek, kendilerini müşriklikten çok gerilere atmış Şahlar, zorba Padişah cüceleri ile Hz. Muhammet arasında: geceyle gündüz arasındaki fark vardır. Peygamber Muhammed, hakiki ganimetlerden ayrılan bu mülkleri şöyle deyimlendirmiştir:

"Bu mülkler Allah tarafından hayatımda bana verildi. Öldüğümde müslümanların olacaktır." (*"Hulefâyî Raşidiyn"*in birincisi olan Ebubekir, Peygamberin sözüne dayanarak: Zekât, Öşür ve Sadaka'lardan başka Ganimetleri de *"Fey"* yapmıştır. *"Müslümanların Malevi"* (Beytül Mâli Müslimiyn) böyle sürekli gelirlerle doğdu.

*"Hülefayî Raşidiyn"*in (Cennetle müjdelenmiş Halifelerin) ikincisi Ömer İbn'ılhattâb (Oduncuoğlu Ömer), o güçlü peygamber geleneğini sonuna dek savundu. Suriye ve Irak (Bizans - İran sömürgeleri) sapır sapır dökülünce: *"Memleketleri Fatihler arasında taksim edecek yerde, halkı kendi toprakları üzerinde serbest bırakarak islâm Cemaati nâmına haraca bağladı."* (A. y.)

Bunun üzerine, Mekke'nin Tefeci - Bezirgân mütegalibesi, o zamana dek zorla veya parayla takındığı müslümanlık maskesini düşürdü. Onlar, Allah için değil, çapul için sahneye çıkmışlardı. Ebu Yusuf, Harunerreşid'e verdiği *"Kitab'el Havac"*ında, vurguncular sınıfı *"Muhalefet"*inin Halife'ye karşı şöyle haykırdığını yazar:

"Sen bizim kılıçlarımızla fethettiğimiz toprakları ne hakla harbe iştirak etmiyenlerin ve bizden sonra geleceklerin istifadesiyçin Haraca bağlı bir hâle sokmak istedin?"

Ömer gibi bir halk adamı (Oduncuoğlu) bile, artık iktidara açıkça el atmak isteyen Tefeci - Bezirgân soygunculardan ellerini havaya kaldırıp: *"Allahım, sen beni Bilâl ve arkadaşlarından kurtar"* demek zorunda kaldı. Sonra Kur'andaki Ganimet, Muhaciriyn (Göçmenler) Ensar (Yardımcılar), müslümanlar üzerine olan Âyeti okudu.

OSMANLILIK GÖRÜLMEDİK MİDİR, DEĞİL MİDİR?

Bütün o Bizans ve İslâm Toprak meselesini Batı ve Doğu yazarlarından aktaran B.Ö.L.B. 61 sayılı dergide ister istemez şu sonuçları çıkarır:

"Hakikatte ne Osmanlılar, ne de İslâm fütuhâtı numunesi olmayan yeni toprak tasarrufu şekilleri ve toprak münasebetleri ihdas ve icat etmiye mecbur olmadıkları gibi, tesis ettikleri nizam da muayyen şartlar dahilinde bâzı toprak tasarrufu şekillerinin ancak daha büyük mikyaslarda taksim ve teşmil edilmesine yardım suretiyle husule gelmiştir." (A.y.237)

"Köylünün haraç veren topraklar üzerine Roma Kolon'una çok benzer bir şekilde bağlanması büyük bir yenilik teşkil etmedi."

"Bu toprakların sahipleri vaktiyle İran Hükümdarlarına veya Roma vâlilerine ve Yunanlılara ödemekte bulundukları Cizye (Capitation) ile Harac'ı bu defa İslâm Cemaati menfaatine ödemeye devam ettiler. Ve ancak bu haraçlar sayesinde ki, büyük şehirler halinde yerleşmiş ordugâhlar beslenebildi." (A.y.)

Osmanlı toprak düzeni için başka sonuca varılamazdı:

"Köylünün başkalarına veya Devlete ait arazi üzerinde ebedi ve irsi bir kiracı vaziyetinde çalışması şeklindeki bir toprak rejimi toprak münasebetlerinin tarihi kadar eski zamandan beri her yerde mevcuttu." Osmanlılıktan önceki köylü: *"Osmanlı Devrinde olduğu gibi ebedi ve irsi bir kiracı vaziyetinde işlemekte idi."* (A.y.59)

Ne var ki, bu doğrular, bir makalenin şurasına burasına atılmakla kalmamalıdır. İslâm ve Osmanlı Çiftçi'lerinin Roma Kolonlarına benzemesi hangi Tarihçil Prosedir? Bilgin, oralı olmaz. Metafizik "gözlem" ve skolastik "kıyas"la yetinir. Oysa, Roma'da *Kolon* sistemi, başta Cermen barbar akınlarının ürünüdür. İslâm Beytûlmâl topraklarında *"Ebedî ve İrsîkiracı"* köy işletmesi düzeni: Arabistan yukarı ve orta barbar akınlarının ürünüdür. Osmanlı *Mirî* topraklarında *Çiftçi* düzeni, göçebe türk oymak akınlarının ürünüdür.

Antika Tarihte hiç durmaksızın saat gibi işliyen bu ardarda gelişimler yerli yerinde bir yorumlamaya uğratılmadıkça; ister bir forma, ister on cilt tutsun, tüm monografiler: hangi parçasının hangi parçasına uyduğu bilinmez birer puzl (biçimcikler bulmacası) olarak kalır. O bulmaca karşısında burada doğru, ötede yanlış sürüyle yakıştırmalara düşülür.

B.Ö.L.B. nın başına gelenler de bu olur. 1938 Mart ayı Ülkü'sünde Osmanlı düzenine: *"Büyük bir yenilik teşkil etmedi"* der. Aynı Ülkü'nün 10 ay sonraki Aralık makalesinde aynı Osmanlılar için: *"İmparatorluk nev'i Şahsına münhasır garip bir mevcudiyeti temsil etmekte"* kanısına varır! Ve ondan sonra, artık herşey, "bilim" adına biraz daha esrarlı kargaşalığa bürünür.

Osmanlı Tarihinin Madde yapısına ve gelişimine girmeden önce ve girmek için, o kavram kargaşalıklarından birkaçına değmeden geçilemez.

ZENGİNLİK VE BAŞLICA ÜRETİM

Her tarih gibi Osmanlı Tarihi de, bütün akışı ile ele alınmalıdır. Yoksa, soyutlaştırılmış yahut genel bütünlüğün akışından koparılmış birkaç örnek, gerçek gidişi dondurur, hatta içinden çıkılmaz bilmeceye çevirir.

Metafizik Tarih incelenimine örnek, Pr. B. Ömer Barkan'dır. Onun, Osmanlı toprak ilişkileri üzerine çıkmış bulunan birkaç makalesi sonradan broşürcükleşmiştir: Orada, B.Ö.B. Osmanlılığı: *"Bütün zenginliği topraktan çıkan bir devir"* sayar.

Önce, *"zenginlik"* ile *"üretim"* ayırdı yapılmak gerekir. Çünkü, *"zenginlik topraktan çıkarsa"*: her köylü *"zengin"* olurdu. İlk Osmanlı *"Dirlik Düzeni"*inde eşit çiftçiler, kendilerinin ve az çok eşit *"Dirlikçiler"*in geçimlerini sağlamakla yetinirler. Onlar ne *"zengin"*, ne *"züğürt"*türler. Ancak sonra gelişen Tefeci - Bezirgân ilişkileriyle birlikte, üretmenler, hatta dirlikçiler zararına *"zenginlik"* yığılmaya başlar.

Ayrıca: *"zenginlik"* sözcüğü yerine *"üretim"*i geçirmekte yetmez. Ne *"bütün zenginlik"*, ne *"bütün üretim"*; Sadece *"Tarım üretimi"* topraktan çıkar. Oysa Osmanlı üretiminde, özellikle büyük şehir merkezlerini dolduran *küçük-sanatlar* da vardır: Onun için: *"Başlıca üretim topraktan çıkar"* demek daha yerinde olur. O zaman, bütün Antika Uygarlıklar ve İmparatorluklar gibi Osmanlılığın da alını yazısını çizmekte toprak ilişkilerinin ağır bastığı belirtilmiş olur.

TARİH GİDİŞİNİN TERSİNE KONULUŞU

Osmanlılığı deyimlendirmek gibi, Tarihteki gidişle ele almakta, aynı kertede önemlidir. Pr. Ö.B.: *"Osmanlı nizamı içinde daha fazla halk yığınlarının hayat şartları ile ilgili olmak isteyen ve ekonomik bir tarih işçiliği için"* ele aldığı, *"Kuruluş devirlerine hâkim olan iki büyük vak'a"* öne sürer :

1 - *"Tavaifülmülûk anarşisi içinde soy ve toprak asaleti sınıflarına karşı uzun.. kat'i mücadele"*

2 - *"Malikâne sisteminden Sipahi Timarına doğru", "Mevcudiyetini ileri sürdüğümüz bir inkişaf"* (Ö.B. *"Osmanlı İmparatorluğunda Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri"*, s. 1, 2, Devlet Basımevi,1938.)

Burada da ilk bakışta çok basit ve doğru gibi görünen anlatım üzerinde duruldukça tam tersi sonuçlara varır. Önce: *"iki"* tane *"büyük vak'a"* gerçekte bir tek ve aynı olaydır. Ve Osmanlılığa has değildir. Bütün Antika Tarih kuruluşlarında görülür. *"Toprak asaleti sınıfı"*: ancak *"Malikâne sistemi"* temeline dayanır. *"Tavaifülmülûk"* te, o Malikâne ekonomisine dayanan *"Toprak Asâleti"* adlı sosyal sınıfın, politikada beliren biçimidir.

Sonra: Osmanlılıkta ilkin *Malikâne'li Toprak Asaleti* vardı da, o sınıfa karşı *"uzun ve kat'i"*

mücadeleler" sonunda mı *Sepahi Timarları* sistemi doğdu? Osmanlı Toprak düzeninin Tarihçil gelişimi, o görüşün taban tabana tersini yaşar. Osmanlılık, ilkin "*Dirlik Düzeni*" ile doğmuştur. Dirlik Düzeninden önce, değil Osmanlının "malikanesi" ve "toprak asaleti" kendisi (maddesi: Toprak üretimi) dahi yoktur. Dirlik düzeninin ta kendisi olarak Tarihe doğan Osmanlılık, Sonraları "*boyuna Sepahi Timarına* (yani gene dirlik düzenine) *doğru inkişaf*" etmek şöyle dursun, çok geçmeden "*malikane sistemine*" doğru soysuzlaşmıştır.

Meselenin bu ters konuluşu, B.Ö.B. nin hemen bütün özlü birer formalık broşür ve makalelerinde ortak bir söz pelesengi olur:

"Tavaifülmülûk anarşisi yerine yeni bir Devlet telakki ve nizamının zaferini temsil eden İmparatorluk devri soy ve toprak asaleti sınıflarına karşı amansız bir mücadele devridir." (Ö.B.: "*İslâm Türk Mülkiyeti Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller.*" s. 3) Bu tutum: *"Eski soy ve toprak asaleti sınıflarının mevkilerini sarsmış ve yeni toprak mülk sahiplerinin serbestçe yerleşip siyasi bir kuvvet halinde gelişmesine mani olmuştur."* (A.y.s.2)

Olaylar bu tezi tutuyor mu?

KISACA: OLAYLARIN GERÇEK GİDİŞİ

Osmanlılıkta soysuzlaşma, yâni derebeğileşme daha Yıldırım Beyazıt zamanı başladı. Timur'un göçebe barbar akını, henüz yeterince kökleşememiş bulunan Osmanlı derebeğileşmesini temelinden sarstı. Fatih Mehmet, "Fatih" olabilmek için bir çeşit *Osmanlı rönesansı* yaptı: İlk gaaziler çağının *Dirlik Düzenini* yeniden azçok yürürlüğe geçirdi. Ardından Tefeci - Bezirgân Ağalarla Beylerin "Veli" (Kutsal ulu) adını taktıkları II. Beyazıt zamanında, (B.Ö.B. nin arşivlerde bulduğu örneklerle göre) yeniden, Sepahi Timarları şuna buna Malikâne yapılmaya başlandı.

Bu gidiş, en sonunda "*Kanuni*" denilen Süleyman çağında en geniş ve kesin biçimine getirildi: "*Malikâne*" adını almakta gecikmiyecek olan "*Mukataa*"lar (Kesim'ler), ekonomik sistem ve sosyal düzen egemenliğine çıkarıldı. Yıldırım Beyazıt ve Beyazıt Veli zamanlarında *Kanuna karşı*, hiç değilse *İslâm Şeriatine karşı* yapılan Kamu toprağı hırsızlığı, Kanuni Süleyman zamanı *Kanun* çerçevesi içinde yapıldı: mızrak çuvalına sokuldu. Gerçek genel Tarih gidişi budur.

Yalnız, Osmanlılık, arşivlere girmeden önce, somut bir *Tarih* ve Toplum ortamı içinde yaşadı: Ortamın ağır etkileri altında, önce iki adım ileri bir adım geri, sonra bir adım ileri iki adım geri giderek yol aldı.

Osmanlı daha ilk "*400 arslan*"lık bir oymakcağız iken iki orjinal Antika Medeniyetin: *İslâmlığın* ve *Bizansın* çöküş bataklığı içine düştü. Her iki uygarlık ta, Tefeci - Bezirgân ağları ile sımsıkı sarılmış bir derebeğilik soysuzlaşmasına batmıştı. O soysuzlaşma, Ekonominin temelini belirlediren *Tarihçil* ve *Coğrafyacıl* üretici güçleri baltalamış, özellikle *Toprağı* ve *İnsanı* bütün varlıkları ve ilişkileri içinde çürütmüştü.

Bizans "*Tekfurları*" da, Müslüman "*Tavaifülmülûk*"leri de, aynı sosyal tipte derebeğiliklerdi. O yüzden Tarih, düz bir çizgi üzerinde dosdoğru yürüyemedi. Çevre şartlarına tutunarak, düşe kalka ilerledi. Ancak gidiş, bir yılın bir defterinden yapılmış kesitlerle aydınlanamaz. Osmanlı gelişimi bütünü ile göz önüne getirilirse, gidiş doğru kavranılabilir. İşaret edilen şema belirir.

Genel Osmanlı gidişinin B.Ö.B. nin tezine uymadığını, B.Ö.B. nin "*Arazi tahriri ve istatik defterlerindeki kayıtlar*"dan yaptığı monografikler de ispatlar. Bu kayıtları bir *Ekonomi*, bir de *Üstyapı* açısından izliyebiliriz.

EKONOMİDE DİRLİKTEN MALİKANEYE GİDİŞ

Fatih Mehmet'in bir *Toprak* ve *Toplum reformu* var. Osmanlılığın ilk göçebe gelenek ve göreneklerinin *Rönesansı* gibidir. O Rönesans yapılmasa, İstanbul belki de fethedilemezdi. Olay şöyle açıklanıyor:

"Yalnız İstanbul'u fetheden Mehmed'in, hemen hemen umumi denilecek sistematik bir tensikat emretmek kuvvet ve iradesini kendisinde bulmuş olduğu" belirtiliyor (Ö. Barkan: "*Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri*" s. 3). "*Fatih'in yapmaya muvaffak olduğu derin ve mânâlı islahatin şümûl ve vüs'ati hakkında kat'i malûmata tesadüf edilmemekle beraber, bu hareketin bir reaksiyonunu temsil eden Veli Beyazıt zamanında yazılmış birkaç defter de sahiplerine iade edilmiş mülk vakıfların kayıtları üzerindeki tashihlerden istidlâl olunur.*" (a.y.s.4)

"Birçok malikâne hâssalarının tenzil veya ilga edildiği, sahiplerine terk edilenlerin de muharebe vukuunda asker göndermek mecburiyeti tahmil ve bu mecburiyetin adedinin arttırıldığı veya bizzat kendisinin eşmek veya iyice bir Cebelü göndermek gibi kayıtlarla ağırlaştırdığı görülmektedir." (A.y.s. 5,6)

Bu olaylar bize neyi gösteriyor? Fatih'in *Kamu* mülkünden çıkmış toprakları, geri aldığını. Ama o ölünce, Beyazıt Veli'nin yeniden o kamu topraklarını kişilere mülk diye geri verdiğini. Tek sözle: *Sepahi* sisteminden *Malikâne* sistemine geçildiğini... B.Ö.B. ise, bunun tersini kurallandırıyor. Fatih, Malikâneleşmeyi bozmuş, ama, zaman çarçabuk Timar (*Kamu*) sistemini aşındırmış!.. Olaylarsa, o bilgincil iddianın tersini söylüyor.

FATİH'İN YAPTIĞI REFORM NEDİR?

"*Fatih Devri icraâtının şümülü*" (A.y.) üzerine açık fikir veren kayıtlar şunlardır:

"*Merhum Sultan Mehmet zamanında Emlâk ve Evkafa nesih târzi (silinti bulaşmış!) olunca dahi elinden gitmiş*" yahut "*Timara verilmiş*" ve "*bu defa Padişahın inayet ve merhameti ile iade edilmiştir.*" (Yani, Fatih: toprağı kamuya Beyazıt: kişiye geri vermiş)

"*Vakf'ı Evlât... sonra alınup Timar'a virilicek, Vakviyesiyle Mukarrernameleri bile alınıp*

zayi olmuş." (Yâni, Fatih Vakfı "Timar" yapıp Kamuya geri verince; "*Vakfiye*": Vakıf belgesi ve "*Mukarrername*": Toprağın kişi elinde kalması için verilmiş yeni belge, yokedilmiş. Kalem efendisi, onu, "*Nesih Târzi olmuş*", "*Yitirmiş*" gibi "çelebice" lâflarla örtbas ediyor. Vurguncu "nezaketi"!)

"Mezkûr'ün mülkü imiş, alınıp Merhum Sultan Mehmed Hân zamanında Timar'a verilmiş imiş. Hâliyâ Pâdişahımız mülkiyetini Mukarrer tutup." (gene Fatih'in aslına: Kamuya aldığı toprağı, Beyazıt Kişiyi aşdırmıştır.)

Kamu mülkiyeti (Beytûlmâli Müslimiyn) çapulu, zaman zaman Fatih gibi realist, atılğan Ülkücülerce durdurulmak, hatta geri çevrilmek istenmiştir. Ama, yeri gelince açıklanacak ekonomik, sosyal nedenlerle, akacak kan bir türlü damarda durmaz. Kişiler, "Sebâ Sedlerinin fâreleri gibi": Kamu topraklarını aşındırıp dururlar.

O yüzden, *Dirliklerin sonraları malikâneleşmesi*, Tarih içinde, kimi olur, *malikânelerin sonradan dirlikleşmesi* biçiminde görünür. Tarihin diyalektiğinde bu "ters" görünüş, genel kural değildir. Deli akan selin kimi geri tepmesine, girdapların ırmağı tersine akıyor gibi göstermesine benzer.

Bir Devlet biçiminden ötekine atlayış sıraları, girdaplar daha da göz karartıcı olur. Yeni gelen tâze barbar güç, ister istemez eski derebeğileşmiş "Malikâne" sistemini kazımak zorunda kalır. Sonra, zamanla kendisi de derebeğileştikçe, tükürdüğünü yalamaya başlar. Ancak bu, Osmanlının dış toplumlara karşı ilk davranışlarıdır. Kendi iç düzeni değildir. İç düzende, ilk günlerin geri tepmesi, Malikâneye gidişi yok edememiştir.

TARİH BOYUNCA: KAMU - KİŞİ MÜLKİYETLERİNİN SAVAŞI

Osmanlı Toprak Düzeninde Bizans kalıntıları, çoğu müslüman olmuş eski hrıstiyan Beyleri: besbelli, ilk türklere, Şeriatın Kamucu İlkel Sosyalist geleneğini atlatmak için gerekli "Kitabına uydurma" oyununda öncülük etmişlerdir. "Selanikte, İrvaniye Kazasında Gaazi Evrenus'un Evkafı içinde, babası İsa beyin Pırnâki beyin şehit olduğu yerde inşa olunan türbesine mahsus bir vakıf kaydı var." (Ö.L.B. Keza,s. 4)

Orda şöyle denir: "*Vakfı saidel himat şehidel memat merhum gaazi Evrenos Bey mezkûrün atası Pırnâki İsa Bey, mahalli mezkûrde şehit olup türbesi türbe'i mezbüredir. Karya'i mezkûri Atası ruhi için Vakf idüp mahsulü âyende (gelen) ve revendeye (gidene) mekûlâtına (yiysilerine) sarf olunur. Tevliyeti ve zapt ı ve azli ve nasbı Yenice Vardar ve sâir amâyirine mütevellî olanlara meşrudur.*

"Pırankı, namı diğer Sarhak Karyei:

Hane : 84

Mücerred : 10

(İstanbul Devlet Arşivi Defter No: 282)

"Halk arasında Pırnaki (Prens) ünvânıyla anılmakta olması, Meriç üzerinde bir geçide ve birkaç köye bu ismi vermiş bulunması.. Osmanlılardan evvelki seferlere ait bulunması ihtimali vardır." (Keza) deniyor. Ne olursa olsun, böylece, Bizans Derebeği gelenekli yiğit, ölürken bile *Kamu* Topraklarından bir bölükceğini, "*rûhi için*" olsun mezarına çeker gibi yaparak, Kişi çıkarı uğruna aşırılmış bulunur. Adam (Pırnâki İsa) şehit düşmüş. Artık bir "*Türbesi*" olsun yapılmamalı mı? Ama, aynı savaşta daha nice "İsa"lar, "Mûsâ"lar, "Ahmet"ler, "Mehmed"ler ölmüşler. E, hepsine de türbe yapıp, vakıf düzülse, dünyada toprak yetmez. Ama, beriki Şehit Ata, "Bey" dir. Ona Türbe yakıştır. Türbeye bakmak için Vakıf gerekir!..

Bu gelenek görenek, tâ Cengiz çağındanberi "*tekerrür*" etmiş gibi gösterilerek Kamu toprağı çapuluna meşrûluk sağlanır :

"Karyei Arpur Ata. Vakf'ı Arpuz Ata. Cengiz Hân zamanındanberü vakıfmuş. Vakfı evlâtlık üzere tasarruf olunurken Timar'a verilmiş imiş. Şimdiki halde Padişahımız Sultan Beyazıt Hân halledallahu Sultanühû giru mülkiyetini ve vakfiyetini mukarrer tutup Tevkiyi Şerif irzâni kılmış haliyü Hatun Pulad ve Sitti Şahı nâm Hâtunlar giru nesli olmagin, vakfı evlâtlık olmak üzere tasarruf ederler." (İstanbul Devlet Arşivi, Defter No: 812, Ö.L.B.13 dan) B.Ö.L.B., Defterdeki bu not üzerine yazıyor:

"Mevzuubahis Vakıf köy sahibi Arpuz Ata'nın Cengiz Han zamanı ile alâkası olmamakla beraber Osmanlılardan evvel Rumelide yerleşmiş bir "Bey" olması.. Toprak mülklerini Bizans Devrinde muhafaza etmiş olması.. bu mülkiyet hakkının Osmanlılarca tanınmış olması kendilerinden (Haber)... hatta aralarında bir teşriki mesâi ihtimali göstermek itibariyle de mühim olsa gerektir." (Keza. s. 4)

Fatih, gerçekten "Fatih" olabilmek için, bütün o Kamu topraklarını kişi çapuluna uğratma oyunlarını bozmıya girişmiş görünüyor. Tokat yöresinde:

"Bir çok malikâne hisselerinin tenzil veya ilga edildiği (azaltıldığı yahut ortadan kaldırıldığı) sahiplerine terk edilenlerin de muharebe vukuunda asker göndermek mecburiyeti tahmil ve bu mecburiyetin adedinin arttırıldığı veya bizzal (Kendisi Eşmek) veya (İyice bir Cebelü göndermek) gibi kayıtlarla ağırlaştırıldığı görülmektedir." (Ö.L.B. Keza. 3,5,6)

Fatih (1451-1481), Kamu'dan aşırılmış toprağı kişilerden geri alışı canıyla ödüyor: zehirlenip öldürülüyor. Yerine geçen Beyazıt II Sarhoşu (1481-1512), punduna getirilip, aynı toprakları tekrar Kamu'dan geri alıp kişilere aşırıyor. Onun için, kayıtlarda "*Tanrı Saltanatını ebedileştire*" denilmeksizin adı anılmıyor. Ve bu hırsızlığa parmağını basarak meşruluk kazandırdığı için, ünü "*Beyazid'i Velî*" yapılıyor. Evliyalığa (Peygamberden hemen sonra gelen Ulu'luğa) çıkartılıyor.

Müslüman Ortak Mallarının çalınışı bu hava içinde geliştiriliyor. Müslümanların ortak malı Toprağı savunan kişi: Fatih de olsa, Klise usulü yahudi zehiriyle bağırta çağırta öldürtülüyor. Kamu

mülkünü çaldırtan kodaman, hamam safasında sarhoşluktan boynunu kıran da olsa: "Evliya" sayılıyor!

TARİH DELİ SELİNİN ZİKZAK AKIŞI

Bu gelişim, Osmanlı Toplumu denilen çerçeve içinde, *Önce* Dirlik düzeninin *başladığını* gösterir. Bu düzen, alttan üstten *Tefeci - Bezirgân* kemiriş ve dişleyişleri ile yıpratılır. *Sonra*, mukatahların *Malikâne Sistemine* dönüşleri ile biter. Dirlik düzeninin içinden geldiği *İlkel sosyalist Tarihöncesi* toplum biçimi ile tarihcil sıkı bağıllığı gözden kaçırılmazsa, öncelik daha kolay anlaşılır.

Somut Tarih, hiçbir zaman onun üzerine yapılmış didaktik genellemeler, soyutlamalar ve şemalar kadar düzcizi üzerinde yürümez. Osmanlı Tarihi de böyle olmuştur. Zaman zaman zikzaklar, gerilemeler yapmıştır. Bu sarsak gidiş yordamı, ne denli şaşırtıcı olursa olsun, ana gidişi gözden kaçırtmamalıdır.

Zikzak gidişin en belirli örneği Timur çarpışından sonraki gelişimde bulunur. Dirlikleri sepetlemeye başlayan Yıldırım Beyazıt döneminin yıkılışla sonuçlanması, "kahır yüzünden lütuf" olmuştur. Bir *Osmanlı Dirilişi* (Rönesansı), yeni bir barbar aşısı yerine geçmiştir. Bilginliğimizi şaşırtan, bu "sil baştan yaz" dönemeçli ve girdaplı akışlardır.

İstanbul Devlet Arşivine girebilme imtiyazına sahip olan B.Ö. Barkan, bol bol eline geçen "*Arazi Tahrir ve İstatistik Defterlerindeki kayıtlar*"ı hiç bir Tarih Felsefesi metoduna dayanmaksızın perakendece işler. İnduktif araştırma metodu ile: "*Muhtelif toprak malikâneleri monografilerinden müşterek olan temayülleri*" (Ö.B. "*Osmanlı İmparatorluğunda Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri*", 1937, Dev. Matbaası, s. 3, 2) derlemeye çalışır. Orada "*Malikâne*"yi, nedense, "Kaalü Belâ"danberi var olan mutlak hakikat gibi koyar. Bu "*Malikâne*"nin Şeriat Prensibince "*Taaruzdan masun*" olması gerektiğini düşünür.

Şeriatin hangi Tarihcil Toplumda nasıl doğduğunu ve geliştiğini göz önünde tutmaksızın, kutsal "*malikâne*"nin "*iki büyük düşmanı*" bulunduğu şu satırlarla üzülmüş ve çok şaşırmış görünür:

"*Anadoluda bulduğu ve ekseriya aynen kabul ettiği, Rumelide, hristiyan toprak asaletini kökünden koparıp attığı halde, Fütuhât devirlerinin henüz hâkim olan Feodal prensibi yüzünden, hudut boylarının teşkilatlandırılması gibi zaruretlerle, yeniden kendi eliyle tesis ettiği HUSUSİ MÜLK ve VAKIFLARIN SAHİPLERİNE karşı âdeta insiyaki bir düşmanlık beslemekte ve fırsat düştükçe, bunların topraklarından bir kısmını veya tamamını Devlete ait topraklara ilhak etmektedir.*" (Ö.B.a.y.s 3)

Anadolu, müslüman-türk beylikleri idi. "*Sulhen*" ele geçtikçe, kişi mülkiyetine dokunulmayabilirdi. Hem hristiyan olan, hem "Anveten" (zorla) ele geçen Rumelide: "*kökünden koparılan toprak asaleti*" (Derebeği soysuzlaşması) yerine Mirî Toprak Düzeni konuldu. Bu düzende, elbet her Padişah değiştikçe, "*Berat yenilenecek*"ti, yahut "*Mukarrername almak*" denilen

yolla: Kamu Toprağının Kamu Toprağı olduğu belirtilecekti. Hele "*Sıkı Teftiş*", Dirlik düzeninin en birinci şartı idi. "*Büyük tensikat*" denilen şey, her yıl yapılması gereken ilk *Kent* kuralının "*Yazu: Tahrir*" (İstatistik) görevi idi.

B. Barkan bu olayları hangi Şeriate karşı bulabilir? Anadoludaki "*Menfi Beylerin mülk köyleri alınıp Rumeline sürülmüş*" olmaları, neden Dirlik Düzenine sığmasın? "*Her devirde Timar'a ilhak edilmiş şahsi mülk ve vakıfların mevcut bulunduğu*" (Ö.B.A.y.3) aynı kuralın uygulanması değil midir? Bütün bu olaylar, zaman zaman, Malikâne Sistemine kayılırken, bir dümen vuruşla yeniden ilk önceliği bulunan Timar aslına nasıl dönmek istendiğini gösterir. Miri Toprak Okyanus iken, Kişi mülkü selceğizleri, nereden kalsalar o denize dökülmek zorundadırlar.

"*Malikâne düşmanlığı*" sayılan tutum, önce gelen asıl *Dirlik Düzeninin* savunulması ve dirlikleştirilmesidir. Bu gereklilik, *Fatih*, daha doğrusu *Fetih* olayı ile ayrıca ispatlanır. B. Barkan, çok doğru olarak: "*Yalnız İstanbulu fetheden Mehmet'in, hemen hemen umumi denilecek sistematik bir tensikat emretmek fütüvvet ve iradesini kendisinde bulmuş olduğu*" (Ö.B.Os. İmp. İl. s.3) gerçeğini belirtir. Bu "*fütüvvet ve irade*" neye karşıdır? Dirlik düzenini kemiren Malikâne sistemine karşıdır. Demek, ortada "*Malikâne düşmanlığı*" değil, "*Dirlik Düşmanlığı*" ağır basmaktadır.

ÜSTYAPIDA DİRLİKTEN MALİKANEYE GEÇİŞ

Kamu Topraklarının (Dirliklerin) *Kişi* malikânelerine dönüşü nasıl sağlanır? Timar'ların dondurulması ile... Sipahi oğlu olmayana Timar vermemek, toprakları önce bir *kast*, sonra bir *sınıfelinde* bırakıp kişi mülküne çevirmenin siyasetidir.

İlk Osmanlı askeri, doğrudan doğruya bütün halktır. Sonra Çiftçi'lerin askerlik yapmaları yasaklanır. "*Reâyâ ata binip kılıç kuşanmak yoktur*" (Ayn Ali Risalesi. s.72). Bununla birlikte, ilk zamanlar gene de askerlik kapısı halka aralıkça bırakılır :

"*Derununda secaat olan garip yiğitler asker tâifesinden Sancak Beylerine ve Beylerbeğilerine hizmetkâr olup ve serhatlerde kalup serhad Dirliğine geçer. Ol serhad'de hizmeti müşahade olundukta serhad Beylerbeyileri ve Sancak Beyleri yoldaşlığın arz'ı defter edüp hizmeti mukabelesinde serhad alufesinden Kanun üzre Timara çıkar. Ve illâ eben anceddin* (Babadan dededen) *Sepahizâde olmıyan bir tarik ile Timara dühûl etmek kanuna muhaliftir.*" (A.y)

Böylece, zamanla halk çocukları yiğitliklerini tanıtsalar bile güç Dirlikçi olabilirler. Hatta olduğu zaman da Dirliği garantilenmemiştir. Çünkü, öylelerine: "*Sepahi ama, Raiyyetzâde* (Çiftçi oğlu), *atası köhne Defterde Raiyyet kayıtlı*" (A.y.) denir. Ve padişah değiştikçe, ellerinden Timarları geri alınır durur.

Fatih'in *kişiye* aşırılmış toprakları *Kamuya* geri vermesi gibi, zaman zaman çeşitli gerekçelerle, bu "*Raiyet kayıtlı*" olanlara hor bakılması önlenmek istenmiştir. Ama, kural, eski Sepahizâdelerin git gide "*Sonradan görme*"leri kendilerine yabancı saymaları biçimine girmiştir. Bu genel gidişi, B.Ö.B.ın gelişigüzel koyduğu notlar arasından tarih sırasıyla seçebiliriz :

937 **Göç** (1530 İ. Doğumu) yılı: atadan Sepahi olmayanlara "*Ecnebi*" (Yabancı) adı takılmış. Bundan şikayet gelmiş olacak ki, "ecnebi" sözüne Padişah şöyle çatıyor:

"Reâyadan Sepahi olana bu isimle (Ecnebi denerek H.K) teaddi (baskı) edilirmiş. İmdi, benim memâlik'i mahrusam da vaaki olan eğer Sepahilerdir ve eğer reâyadır cümlesi kullarımdır. Kendu memleketim ve velâyetim halkı nice ecnebi olur." (Topkapı Sarayı Köşkü kitaplarından, No: 1936, yaprak 190)

Bundan 13 yıl sonra iş bunun tersine döner. Bir başka buyrultu;

950 **Göç** (1543) *"İmdi, Reâya taifesine ve hisar erenlerüne ve kimsenin âzadlu kuluna ve Kadi ve Müderris oğullarına Timar verilmeğe aslâ emrim yoktur." "Beğlerbeğiler cânibinden virülmekle Reâya taifesin ve sair ECNEBÎ'ler her biri birer bahane ile Sepahiler silkine münselik olup" ve İlh..*

Bu yol Reâya vs. *ecnebi* sayılır.

984 **G** (1576 İ. D.) yılı (33-46 yıl sonra) Beğlerbeğilerin bile "*Mahalli himmet*"den Dirlik vermeleri büsbütün ortadan kaldırılır. *"Erzurum harâbe iken şenlenmek tariki ile herbiri cedd'ü cehdidüp mamur ve abâdan (uygar ve bayındır) idüp yurdları ve ocakları olup hizmet iderlerken"*, bir sıra Dirlikçi "ecnebi" sayılarak, ellerinden dirlikleri geri alınmış. Bunların şikayeti üzerine Erzurum Beylerbeyine emir veriliyor:

"Bilfiil Timarları üzerinde olan kimseler kılıca ve darp ve harbe kaadir olalar ol asılları tezkerelerin gönderesin ki ellerinde südde'i seâdetimden Berât'ı şerifim virüle ve min baid emr'i sâbık mucibince mahal'li himmet'ten kimesneye Timar tevcih etmiyesin."

Gerçi Buyrultu, Beylerbeyilerin mahalli himmetten dirlik verme yetkilerinin kötüye kullanılmasını önlemek içindir. Ancak, kötüye kullanma bile, Dirliklerin derebeğileşmiye başladıklarını gösterir. Her ne bahaneyle olursa olsun, yapılan: halkın girişini kısıtlamak ve Dirlikçiliği kastlaştırmaktır. Ve bu hâl, zaman geçtikte azalmamakta, artmaktadır. Sonuçları görüleceği gibi en sonra *Dirliğin* Kamu topraklarını *Malikâne* denecek özel kişi imtiyazlarına aşkırtmak olacaktır.

DEREBEĞİLİK ANLAYIŞI

Osmanlı Tarihi için bir söylenenin ötekisi ile çelişmesi, *Tarih* biliminin henüz *Klassifikasyon* (sınıflayış) bilimi olamayışından ve kırkanbar bir *Birikiş* bilimi olarak kalışından ileri geliyor. Bu metot, yanlış kavramları olayların yerine geçirip tanınmaz hale getiriyor. O zaman en iyi dilekle, en basit olaylar kolayca birbirinden ayırt edilemiyor.

En çok karıştırılan olayların başında *Derebeğilik* kavramı gelir. Derebeğiliğin ne olduğu anlaşılmadan onu bir *anarşi* saymakla yetinilir. En yakından bildiğimiz (Çin ve Hind uzak sayılıyor kültürümüze): *Roma* ve *İslâm* uygarlıklarından sonra *Batı*'da ve *Ortadoğu*'da biner yıllarca sürmüş

Derebeğilik düzenlerini *Anarşi* saymak ne anlama gelir?

Anarşi (grekçe *Arkhos*: buyuru, *ana*: yok): hükümeteşizlik anlamına gelir. Sınıflı bir toplumda Devlet, Hükümet, buyuru olmamazlık edemez: yoksa, sınıflar yaşıyamaz. Derebeğilik sınıfsız bir toplum; Devletsiz, Hükümeteşiz, Buyurusuz bir idare midir? Hayır. Klasik derebeğilik: ister Batıdaki Feodalizm adını alsın, ister Yakınoğudaki *Tavaifülmülûk* adını alsın, bilindiğı gibi, *Beyler - Toprak - bentler* sınıfları ile her *Derebeğ*in kurduğı Devlet ve hükümetlerin buyurultusu altında yaşar. O bakımdan derebeğilik *anarşi* değildir.

Öyleyse neden, hiç değİLse egemen bilimlerde Derebeğiliğe Anarşi gözü ile bakılır? Başlıca iki sebepten:

1 - *ANTİKA SEBEP*: Derebeğilik azçok orjinal bir *Antika* (Tefeci - Bezirgân) ve *Evrensel* uygarlığın *Barbar* akını ile yıkıldıktan sonraki hâlidir. Yıkılan uygarlık dünyada "*biricik*" geniş *sistem* iken, barbarlar akını ile ufalanmış devletçiklere bölünür. O yüzden, eski uygarlıkların gözünde yeni kurulan derebeğilik, eski sistemi yok etmiş bir *dağınıklık* olduğı için *anarşi* gibi görülür.

2 - *MODERN SEBEP*: Modern *Kapitalizm*, kendisine *Vatan* seçtiğı bölge içindeki irili ufaklı derebeğilikleri eriterek bir *Millet* ortaya çıkarmıştır. O yüzden, burjuva bilginleri için yeryüzünde biricik akılcıl gerçek "*Düzen*" ve *Devlet* yalnız ve ancak Burjuva Düzeni ve Devleti olabilir; sayılmıştır. O zaman "Modern" egemen sınıflara ve bilimlere, Kapitalist Vatan ve Milleti içinde derebeğilik, kapitalizmi engelliyen bir *dağınıklık* olarak *anarşi*'den başka şey değildir.

İMPARATORLUKLARIN DAĞILIŞI ANARŞİ MİDİR?

Gerek *Antika* Tefeci - Bezirgânlığın, gerekse *Modern* Kapitalizmin kültürüyle ve maaşıyla beslenen bizim bilginlerimiz için de, Derebeğilik sırf *düzensizlik* ve *Anarşi*'den başka ne olabilirdi? Ne var ki, özellikle Modern Emperyalizmin yarattığı Kıyamet ortasında Antika Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı sayesinde dünyaya gelmiş bulunan Türkiye'nin bilginlerine çok sorular sorulabilir.

Büyük bir İmparatorluğun çöküp dağılmasından fıskırmış küçük Devletçikler birer *Anarşi* iseler, gerek Batı'da ve Doğu'da kendince Evrensel İmparatorluklar (*Tefeci - Bezirgân sömürü* ve yayılma sistemleri), gerekse Modern Emperyalizmler (*Kapitalist Sömürge Sistemleri*) yıkılırken ortaya çıkmış bulunan sürü sürü (eskisine bakarak) küçücük Devletçikler nedirler? Örneğın Osmanlı İmparatorluğu yıkılırken: Fas'tan Azerbeycan'a, Macaristan'dan Güney Yemen'e dek fıskıran Devletçikler birer devlet midirler, yoksa *Anarşi* midirler, değil midirler? Gene Modern Emperyalizmin Klasik İngiliz, Fransız, Alman ve İlh. sömürgeleri, ayaklanıp ayrı *bağımsız* Devletçikler kuruyorlar. Bunlar birer Devlet midirler, yoksa *Anarşi* midir, değil midirler?

Bugün yeryüzünde sayıları yüzü aşkın, hepsi ayrı zagonlu sürüyle "*Uydu*" yahut "*Bağımsız*" ama, hepsi ayrı telden çalan Devletler kalabalığı kaynaşıyor. Bu Anarşi midir, değil midir? Bu Devletler, Sosyalizm bayrağı altında kümeleşirlerse, Batı bilimi ona: "*Kızıl Emperyalizm*" adını takıyor. Aynı

Devletler Kapitalist sektörde yaşarlarsa, bu: "*Anarşi*" sayılmıyor. Neden? Çünkü, bu sonuncular, sakrosent Sermaye "*düzeni*" içinde bulunurlar.

Oysa, tek Roma yıkılınca Avrupa'da beliren *Derebeğilikler* veya İslâmlık yıkılırken Yakındoğuda türeyen "*Tavaifülmülûk*" Devletçikleri ne idiyseler, 1970 yılı Modern Dünyamızın yüzünü kaplamış irili ufaklı *Devletçikler* de (biraz daha büyük, biraz daha küçük ölçülerle) aşağı yukarı odur. Birincilere "*Anarşi*" deyip te, sonunculara "*Düzen*" adını vermek niye benzer? Tıpkı bizim Paşalarımızın yahut Beyefendilerimizin, beğenmedikleri her düşünceye "*Aşırı*", her akıma "*Anarşi*" damgasını uluorta vurmalarına!

Bu örnekle anlatmak istediğimiz şudur: İnsanlık Tarihi ölçüsünde sosyal olaylar ele alınırken, üstünkörü benzerliklerden kolay genelleştirmelere kaymak olağandır: Tarihin *bütünü* üzerinde bir *sosyal kavrayış disiplini* ve kriteriyomu elde bulunmadıkça, şu veya bu yönde verilecek her yargı, acele ve yanıltıcı olabilir. Bizim bilginlerimizin Anarşi ve Düzen yanıltısı oradan gelir. Ne var ki, o yanıltıdan tek başına kalmış sayılamaz. Hemen hemen bütün dünyanın metafizik Tarihçiliği aynı yanıltıyı, tartışılmaz bir doğru gibi sürdürüp duruyor.

FRANSA'DA VE TÜRKİYE'DE DİRLİKCİLİK

Genel yanıltı yanında ortaya çıkan ikinci özel yanıltı, Asaletle mücadelenin Türkiye'yi Sepahi Timarlarına götürmüş olduğu tezidir. Tarihi bizimkine çok paraleller düşüren Fransa'yı gözönüne getirelim. Denebilir ki, bizim ilk *Selçuk'un* tıpkısı olan *Merove'nın* torunu *Clavis*: bizdeki tıpkısı (Selçuk torunu) *Tuğrul* (1040) dan 560 yıl önce (481 yılı) *Merovenjiyen* sülalesini kurdu.

Denilebilir ki, o günden XIV. Louis'nin *Mutlak Monarşi* kurduğu güne dek, ard arda gelen: gerek *Merovenjiyen*, gerek *Karolenjiyen*, gerek *Capetien* sülâleleri, hemen hemen 1000 yıl, hep Merkezci Devlet (Krallık) uğruna *Derebeğilik* "*Anarşisine*" karşı bizimkinden çok "*uzun ve kesin bir mücadele*" gütmüşlerdi. Ol görüp Fransa *Sepahi Timarı* biçiminde bir Dirlik düzenine varmadı. Tam tersine, *Merovenjiyenler* çağında, bizim "Di'rlîk"lerin tam karşılığı olan "*Benefice*"ler, bir daha geri gelmemek üzere sahneden silindiler.

BENEFİCE - FİEF PROBLEMİ

O denli ki; bugün, bütün kıvranmalarına rağmen, en ileri Batı kültürünün en seçkin Burjuva Tarih bilimi, ne o "*Benefice*"in ne olduğunu, ne niçin ve nasıl ortadan kalktığını bir türlü kavrayamamıştır: O zaman, Tektanrıci Klise Babalarının İlkel Ulus putlarını kırıp yasak ettikleri gibi, Tarihin o en ilginç geçit aşamalarını hasıraltı etmişlerdir; unutmuş, unutturmuş görünmüşlerdir. Tabiî, bizdeki "*Bilginlerden*" başka türlü bir düşünce ve davranış beklemek "Bilime" çatmak veya hiç değilse (kimi ünlü profesörlerimizin deyimi ile) "Saçmalamak" gibi gelirdi.

Bu oldu bitti açısından bakınca ne görüyoruz? Pek benzerimiz Fransa, Tarihinde "*Mutlak*

Monarşi" (14. Louis Krallığı) ile şartsız kayıtsız *Kapitalizme* vardığı hâlde; Türkiye Tarihinde *"Mutlak Monarşi"*, B.Ö. Barkan'ın *"Mevcudiyetini ileri sürdüğü bir inkişaf* ile *Dirlikçiliğe* mi ulaşmış? Hayır. Biz söylemiyoruz. B. Barkan yazıyor. Hem o kadarla kalınsa ne iyi. Daha öteye bile geçiliyor.

"Maikâne sisteminden Sepahi Tımarına" geçildiği yazılıyor. Fransadakiinin tam tersine olduğu kavranmaksızın, dünyadaki gidişlerden bambaşka olduğu sanılan bu Osmanlı gelişimi, politika canbazlarının *"Biz bize benzeriz"* palavralarına yem olacak Türkiye'nin bir *"Orjinalliği"* gibi keşfedilmiş duruma sokuluyor. Bu sanı, bir gerçeklik değil, bir yakıştıırma kuruntudur.

SOSYAL TOPRAK DÜZENİ İLE SİYASET

Hemen belirtelim. Konuyu Polemik biçiminde açışımız, alışkanlıklara sığmıyan gerçekliği, daha açıkça göze batırmak içindir. Sayın Prof. B. Barkan'ı örnek verişimiz de, onun suyunun suyu bile olmıyan kimi genç bilginlerin (Tarih konusu Türkçede, yazılı ve basılıca, yasakçı zılgıttan yakasını kurtardığı hâlde), halâ kültür yasakçılığı yapışları ile boşuna vakit yitirmemek dileğinden ileri geliyor.

Osmanlı *Dirlik* Düzeni *"Malikâne sisteminden"* sonra mı geldi? Böyle bir iddia neye benzer? Fransada *"Benefice"* deyimini çok sonraları Papas arpalıklarına verilen ad oldu. O gelenekcil Papas adına bakıp: *"Benefice"* kurumuna, *"Fief* kurumundan sonra geldi diyemeyiz. Çünkü, iş bunun tersidir. Osmanlılık, Selçuk Şahlığı yıkıldığı anda Anadolu'ya yaygın birçok Oğuz Oymak ve Beyleri çevresinde beliren kimi *"Tavaifülmülûk"*leşme eğilimlerini eriterek büyümüşür. Ama, bu prose başka, *"Malikâne sistemi"* yerine *"Sepahi Tımarını"* geçirmek başka şeydir.

Fransa'nın *Merovenjiyenler* çağında 4 krallıklar: ilkin (Paris - Metz - Saisson -Orlean), sonra (Austrazi - Neustrazi - Burgond - Aquitaine) bölünüşleri oldu. Selçukluların da: ilkin Erzurum (Saltuk) - Erzincan (Mengüç) - Sivas (Danişmend), sonra (İran Selçukluları - Anadolu Selçukluları - Suriye Selçukluları) gibi bölünmeleri görüldü. Bunlar, birbirlerine karşılık düşerler.

Osmanlılığın *doğuş* (yahut B. Barkan'ın deyimini ile *"Kuruluş"*) çağı, Selçukluluğun birbirini kovalıyan yeni Moğol - Türkmen akınları ile yıkılış çağına düşer. Bunun, Fransada, Charles Martel (732) ile Charlemagne (768-814) arası gelişmelerden sonra, *"Yeni Batı İmparatorluğu"* batınca sahneye çıkmış (Fransa -İtalya - Cermanya) krallıkları çağı ile paralelliği vardır.

O çağların Fransa'sı nasıl Feodalite'lere ve *"feudataire"*lerin en büyükleri olan *"Eudes"*lere bölünmüşse, tıpkı öyle, Anadolu da, "en küçüğü kan kırmızı" *Osmanlı* (Eskişehir) olmak üzere: *Karasi* (Balıkesir)- *Saruhan* (Mağnisa) - *Aydın* - *Menteşe* (Muğla) - *Hamid* (Antalya) - *Germiyan* (Uşak,Afyon) - *Karaman* (Konya, Silifke, Gülşehir) - *İsfendiyar* (Kastamonu, Sinop) - *Ertena* (Erzurum, Sivas, Kayseri, Ankara, Aksaray, Tokat) gibi Beyliklere bölünmüşü. Osmanlının Bizansa karşı *Uç Beyi* olarak ün ve güç kazandıkça o beylikleri eritmesi başka şeydir, Malikânelerin Dirliklere dönmesi başka şeydir.

Nitekim, Fransada da Derebeğiliklerin ve Eudes'lerin temizlenmesi başka şeydir; *Benefice*'lerin *Fief*'lere dönmesi başkadır. Birincisi politik, ikincisi sosyo -ekonomik olaylardandır.

Konu böyle konulursa ne görürüz? Fransa'da önce "*Benefice*" düzeni gelmiş sonra "*Fief*" kurumu doğmuştur. Türkiye'de de tıpkı öyle: önce *Dirlik* (Sepahi Timarı) gelmiştir; sonra, hem de büyük bir "*sessiz ihtilâl*", (Dirliklerin "sepetlenmesini" önlemek perdesi altında) *Malikâne*ler doğmuştur. Buna *Kesim* (Mukataalar) düzeni denmiştir.

Soysuzlaşmış Selçuk döküntüleri, Derebeğileşmiş "*Tavaifülmülûk* anarşisi" kalıntıları ne kerte ortada bulunurlarsa bulunsunlar, Osmanlılık, ana *gelişim* çizisi içinde *Dirlik Düzeni* ile başlamıştır. Osmanlılığın boyuna "*Sepahi Timarına doğru inkişaf*" etmiş olması şöyle dursun, "*Kuruluş*" çağında dahi, "*Dirliklerin sepetlenmesi*" denilen yoldan, Sepahi Timarlar (malikâne *olmadıkları* zaman), soysuzlaşmışlar, neredeyse *Timar*'lıktan çıkmışlardır. Bunu yerinde ayrıntıları ile izliyeceğiz.

Soysuzlaşma: Timarların "*İnkişafı*" değil, derebeğileşmesidir. Derebeğileşme, Osmanlılık henüz "*Gaaziler*" (İlbler) geleneğini yitirmemişken bile, Yıldırım Beyazıt zamanı baş göstermiştir. Fransa'ya saldıran Normand akınları gibi, Türkiye'ye çarpan Timur akını: henüz yeterince yerleşememiş bulunan Osmanlı Derebeğileşmesini köklerinden sarsmıştır. Hele Yıldırım oğullarının birbirlerine girdikleri "Fetret -Anarşi" çağı karşılıklı olarak Derebeğilerin kırımını biçimine girmiştir.

Birinci Osmanlı Devletinin sonunda olduğu gibi, Osmanlı'ya *öntip* (Prototip) olan Selçuk Saltanatı sonunda da: İlk "*Timar*" biçimli Dirlikler zamanla "*Malikâne*" durumuna girmiştir. Osmanlılık gibi Selçukluluğun da "başına suyunu döken" gene aynı prose *Dirliklerin* sonradan gitgide *malikâne* oluşlarıdır.

"13. yüzyılda (Selçuklu) *Anadoluda Mirî Toprak sistemi çözülme durumundadır.*" (M. Sencer: "*Osmanlı Toplum Yapısı*", And. 1969, s. 226) (Selçuk Saltanatının sonuna doğru) "*Devlet ricâlince geniş malikâne*ler haline geldikten sonra, *İkta*'lı Sipahi önemini yitirmiş, bunun sonucunda da *Devletin askeri gücü zayıflamıştır.*" (M. S. keza, s. 227)

AGNOSTİK (BİLMEMCİL) TARİH VE HUKUKÇULUK

Osmanlılığın kuruluş, yükseliş ve batışında ağır basan mekanizma *Toprak ekonomisi* ise, *Toprak ekonomisine* ağır basan mekanizma: *Mirî Toprak ekonomisi*dir. O bakımdan Osmanlı Tarihinin alinyazısı, *Mirî Toprak* düzeninin alinyazısına sıkıca bağlıdır.

Mirî Toprak, nasılsa öylece gelmiş ve kalmış bir *sistem* değildir. Tarih içinde önü, başlangıcı, sonu olan bir sosyo - ekonomik prosedir. Onu akışı içinde doğru kavramak için hangi kaynaktan nasıl geldiğini iyi bilmek ve belirtmek gerekir. Yuvarlak söze en az dayanır olan Mirî Toprakların gelişimidir.

Ancak, Osmanlı Toprak ekonomisini ters biçimde koyunca, Mirî Toprak ister istemez bulmacalaşır. O zaman Mirî Toprağın nereden çıktığı, şöyle itiraflara kapı açan mistisizm karanlığına

gömölür:

"Mirî Topraklar rejiminin Türkiye'de ne zaman ve kimin tarafından tatbik veya hiç değilse tâmin edilmiş bir sistem olduğu söylenemez. İmparatorluğun teşekkülüne hâkim olan Tarihi hadisat ve İctimâî - İktisadî şartlar dolayısı ile Türkiye'de âdeti kendiliğinden teammüm etmiştir." (Ö.L.B.: "Türkiye'de Toprak Meselesinin Tarihî Esasları." Makale Ülkü No. 61, s. 233, Mart 1939).

Bu konu iki açıdan kalptir:

1- Bilginlerimiz *sonradan görme* Türkiye Burjuvazisinin gözlüğü ile dünyaya bakıyorlar. Herşeyi Avrupa'dan ithâl ediyor ve ülkede parekende satıyorlar ya: Sosyal düzenler de (teknik, kültür, bilim, güzelsanat vb. gibi) niçin ithâl ve "*tâmin*" edilmesin?

Osmanlı Mirî Toprak düzeni elbet öyle bir nesne değildir.

2- Bilginlerimiz, tipik *endividüalist* (bireycil) Batı Burjuva bilimini ciddiye almışlar. Onu Şark müstebitliğinin masalı ile katkılmışlar. Batı burjuva bilimince: "*Tarihi kahramanlar yapar*". Şark; Firavunların tanrılaştırılış martavalıyla afyonlanır. Bir Padişah veya Paşa niçin bir "*rejim*" kurmasın?

Bilgin, Mirî toprak için öyle bir Padişah veya Paşa bulamıyor.

Onun için, o makalelerini bir konferans veya bir formalık kitap haline sokunca da gene hep aynı ümitsizliği "*tâmin*" eder:

"Mirî topraklar rejiminin Türkiye'de ne zamandanberi kimin tarafından tatbik veya tâmin edilmiş olduğunu tetkik ile meşgul olmak beyhudedir." (Ö.L.B.: "Türk Toprak Hukuku Tarihine Bir Bakış" CHP konferansı, s. 38, 1940; tekrar: "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1275 (1858) Tarihli Arazi Kanunnâmesi" Maarif Matbaası, s. 40, 1940)

Görüyoruz, tekrarlamanın bir şeyi ispatlamaya yeterli olduğu sanılıyor. Tutmayınca başka yola sapılıyor:

1- Ya "*Meşgul olmak beyhudedir*" santansı ile, içtihat kapıları kapanıyor! O zaman Mirî toprağın aslı, dinlerde Tanrının aslını arama yasağına dönüyor. Bilim sınırından dışarıya çıkarılıyor.

2- Yahut, illâ ki bir "*bilim*" gösterisi gerekiyor. O zaman da Mirî Toprak: "*Tarihî Hadisat ve ictimâî - İktisadî şartlar dolayısı ile*" doğmuş gösteriliyor.

Buna da şükür. Bilgin sıkışınca, Batılı Ünlüler gibi, işi Tabiata, yahut Fizik ötesine, yahut Allaha da havale edebilirdi!.. Ne yazık ki, o "İnsafıllık" ta "*beyhude*" oluyor. Ekonomik, Sosyal, Tarihçil gibi yuvarlak sözcükler, kimseye birşey öğretmiyor. Çünkü henüz, Mirî Toprak düzeninin bir Coğrafya yahut yıldızlararası problem olduğunu kimse öne sürmedi, sanırız.

Bütün mesele, som Tarih, Ekonomi, Toplum şartlarının Mirî Toprak düzenini yarattığını bilmek ve belirtmektir. Onu *agnostik* (bilmemci) bir bilgin metodundan beklemek ise, cidden "*beyhude*" dir.

ŞARTLAR BEYLERİ DEĞİL, BEYLER ŞARTLARI YARATIYOR

Mirî Toprakları hangi Tarihçil - Sosyal - Ekonomik şartlar yarattı? Problem böyle konulsa, elbet, Batı ve Doğu yazarlarından aktarılmış açıklamalar anlaşılırdı.

Yukarda geçenlere, bir başka bilgin Ömer'imizin başka aktarmasını katalım. B. Profesör Ömer Celâl Saraç bir kitap çıkartıyor. Adı "*Ziraî Siyaset, Siyasî Siyaset*" (s. 63-133) Bu kitabın aslı, B. Philippovich'in 1904 yılı yayınlanmış eserindeki: "*La Politique Agraire: Tarımcıl Siyaset*" adlı Birinci Ayrımdır. Orada anlatıldığına göre: "*İrsi ve Daimî İcar*" (Almancası: *Erbpach*, Fransızcası: "*Bail héréditaire*") denilen şey, Türkiye'nin "*nev'i şahsına münhasır*" bir düzen değildir. Avrupada da vardır. 99 - 110 yıl sürer. "Müaccel" (ivedili: peşin) ve sürekli "*Müeccel*" (Gecikmeli: sonraları ödenecek) kira bedelleriyle toprağın tutulmasıdır.

B.Ö.C. Saraç'a doğrusu Philippoviç'e göre:

"*Bu usul bâzı farklarla Roma İmparatorluğunda, Ortaçağda Avrupa'da Senyörsüz (Beysiz) toprağın bulunmadığı*" zamanlarda görülmüştür. O köylülerin durumunu, bizim Mirî Topraklar rejimimize birçok noktalarda yaklaştırmak mümkün görülüyor.

B.Ö.L.B.'a göre: B.Ö.C.S., bizdeki Mirî topraklar rejimi ile "*İcareteynli (İcare'i Vâhide'i Kadiyme'li) vakıfları bu meyanda mütalea ve tetkik etmiştir*",

Böylece Ömer'lerimiz gibi "Ömür"lerimiz de benzetmekle kıyasla, skolastikle geçiyor. Oysa, Mirî toprak başka, ondan aşarılmış "İcâreteynli" (Çifte kiralı) vakıf başkadır. Mirî Toprak da, Osmanlı Tarihinde görüldüğü gibi, yüzyıllar boyu değişmeksizin kalmaz. İlk yüzdeyüz *Kamu mülkü* olan *Dirlik* ve *Çiftçi* üretimleri biçimindedir. Sonra *kişi mülkü* olma doğru kaydırılan *Kesim* (Mukataa) ve *Malikâne* (Lâtifundia) üretimleri biçimine geçer.

Prosenin bu diyalektik gelişimi bilginlerimiz için yoktur. Yalnız, zamanla bir değişiklik görürler: *Kamu* mülkiyeti olan Topraklar, sanki el çabukluğu ile *Kişi* mülkiyetine dönüvermişlerdir. Onun nedenini de hemen şöyle yapıverirler: *Devletsizlikten* yararlanan *Senyör* (Bey) ve "*Sâhibülârz*" (Dirlikçi)ler, *Kamu* Toprağını "*Tam mânâsıyla mülkiyetlerine ithâl*" etmişlerdir.

Hangi Devletsizlikten? Hadi Avrupa'yı bilmiyoruz diyelim. Türkiye'de Devlet ne zaman, kimin başından bir saniye -Allah etmesin- eksik olmuştur? Bilginlerimiz bunu bir ân için olsun kendi kendilerine sormazlar bile. Buluşlarını biraz daha akıl ve mantıkları ile salçalıyarak sunarlar:

"*Netekim bizde de son zamanlarda Merkezî Devlet Otoritesinin gevşemesi ve memleketin hastalıklar ve harplerle harap olması neticesi Sepâhiler birçok Mirî Toprakları ele geçirmeye başladılar. Aynı şekilde Rusyada da, bidayette bir Devlet memuru ve asker sıfatı ile Dirlikleri içinden Devlet nâmına vergi toplıyan Beylerin, bilâhere bu Dirlikler üzerinde mülkiyet iddia ederek arzın hakiki sahipleri vaziyetlerine girdikleri görüldü.*" (ÖLB.: "*Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve İlh.*" s. 7 de, not)

Koca bir İmparatorluğun altını üstüne getirmiş böyle korkunç bir trajedi, Bilgin serinkanlığının

bir sahifesi altına atılıveren silik bir notla geçirilmiştir. Olabilir. Ama, yorum yeterli mi? Gene suç kişilere (Kazaklara, Senyörlere, Beylere) atılmakla kalınıyor. Gene Tarihi "iyi" veya "Kötü", "Açıkgöz" yahut "Enayi" *kahramanlar* yapıyor. Hani "*Tarihî ve İctimaî - İktisadî şartlar*"?

Allah müstehakını versin şu Senyörlerle Beylerin. Bir zaman gül gibi "*Yaptakları*" Tarihi ve Toplum, sonra, nedense "berbâd ve rüsvay" ediyorlar, "*bozuyorlar*"... Neden?

ŞARTLARI KAHRAMANLAR YAPABİLİR Mİ?

B.Ö.L.B. belki, kullandığı *Metot* açısından "*haklı*"dır. Mirî Toprak problemini sırf arşiv birikimi *yüzeyinden* ele aldıkça, doğru tasvirler de yapıyor. Ancak, yaptığı gözlemlerin *tasvirini* bırakıp *yorumuna* girince, nedenleri hayır - şer felsefesine bağlamakla kalıyor. Niçin *Kamu* Mülkü Mirî topraklar, *Kişî* Mülkü Malikâne topraklara döndü? Soruya en inandırıcı görünen karşılığı şu oluyor:

"Fakat, nazariye itibariyle Devlete ait olması lâzım gelen bir toprak üzerinde yerleşen bir müslümanın veya nüfuzlu bir şahsiyetin babadan oğula geçen bu kiracılık müddeti esnasında ve zamanla, bu toprağı hakiki bir mülk sahibi gibi benimsemesine kim mâni olabiliirdi? Bilhassa aynı islâmî esaslara istinâden, Devlet reislerinin şuna, buna toprağı mülk olarak vermek ve Devlete ait vergilerden afetmek hakka tanınmış olması lâzımgelen toprakların şahsi mülk haline girdiğı ve memleketlerin arazi bünyesinin değıştiğı görülecektir. Ve Şüphesiz bu memleketlerin sâha olduğı siyasî tehavvülleri, esas itibariyle, toprak meselelerinin kendi kanuniyetleri dahilinde inkişaf ederek kendilerine mukadder neticeleri doğurmaları şeklinde izah edebiliriz." (ÖLB: *Türkiye Toprak Meselesinin Tarihi Esasları*, Makale)

B u "*izah*" mıdır? Hayır. Bu tasvirdir. "*İzah*" gibi görünen yüzeyde ne vardır? "*Kim mâni olabilir?*" Kimse. Ama, Osmanlılık kurulurken "*Kim mâni*" oluyordu? Ona karşılık yok. Padişahlar ve Paşalar daha mı "*namuslu*" idiler? Daha mı "*Allahtan Korkar*" idiler? Evet diyelim. Ancak, *Genç Osman* ve *Selim III* te hem çok "*namuslu*", hem çok "*Allahtan korkar*" ülkücü kişiydiler. Ne oldular? Öldürüldüler. Demek, bir "*Kimse*" engel olmaya da kalksa, onun ne namusu, ne allah korkusu, ve ne de kendi gücünün verdiği korku, *Kamu* mülkü toprakların *Kişî* mülküne doğru aşırılmasını önliyemezdi.

Daha başka örnekler ortada. Niçin Birinci Osmanlı Devleti: *Osman Gazii*'den Yıldırım Beyazıt'e dek *Dirlikleri* saat gibi *Kamu* mülkü Mirî olarak işletti de, *Yıldırım*la birlikte Osmanlı idaresinde Ekonomi ve Toplum Temelleri ve toprak ilişkileri *derebeğileşme* kertesinde soysuzlaştı?... Derken, Timur gelip Yıldırım'ı yaktıktan ve *Fetret* (Anarşi) devrinde kan gövdeyi götürdüktan sonra, nasıl oldu da; bir tüysüz türkmen çocuğı Keloğlanı andıran *Mehmet* sahneye çıktı? Büyük bir toprak reformu yapmak sayesinde *Fâtih* olabildi? (İstanbulu ele geçirip Dünya Tarihinde yeni bir çağ açtı?)

Mehmed'in Fatih olacağı herkese malûm oldu da herkes kendisinden korktuğı için mi? Fatih'ten sonra Dünya ölçüsünde "*Muhteşem*" adını alacak güce ermiş ve Türkiye Tarihine "*Kanuni*" sıfatıyla

geçecek olan *Süleyman* kadar yaman kudretli ikinci bir Osmanlı Padişahı gösterilemez. Ne oldu? Asıl o Süleyman zamanında, Türkiye Mirî Topraklarının hatırı sayılır bölümü, "*Malikâne*" adını alacak *Kesim* (Mukataalar) düzeni biçimine toptan çevrildi. Kim metelik verirmiş Padişahına, Paşasına? İsteddiği denli *Muhteşem* ve "*Kanunî*" olsun: Adamı kukla gibi oynatırlar.

Kim oynatır? İster fil kadar kodaman, ister pire kadar önemsiz olsun kişi olarak *hiç kimse* değil. Ya *ne* oynatır? Bilginlerimiz gibi konuşalım: "*Tarihi, İctimaî -ve İktisadi hadiseler ve şartlar!*".. Anlaşıldı mı bir şey bu genelleme sözden? Anlaşıldı ise arap olunsun!

"ZAMAN" VE "KADER" İZAH OLUR MU?

Araştıralım. İlk Kamu toprakları üzerine "*yerleşen bir müslüman veya nüfuzlu şahsiyet*" mi yoktu? Vardı. Hem de sonra olduklarından çok daha aşırıca *müslüman* ve *nüfuzlu* insanlar, ilk Osmanlılarda daha kalabalıktılar. "*Devlet reisi şuna buna mülk*" mü vermezdi? Verirdi. Vergilerden de *af* ederdi. Niçin, ilk çağlarda *Mirî* topraklar öylesine çalınıp *Kişi* mülkü edilemezdi?

"*Zamanla*" diyor sayın bilgin! İnsan armut mudur ki, "*zamanla*" çürüyüp bozulsun? Hayır. Yalnız, "*zamanla*" insanlara birşeyler olduğu da besbelli. İslâmlık, Hz. Muhammed zamanı, Ganimet'in bütünü bile *Kamu mülkü*, yâni "*Beytül-mâl'i Müslimiyn*"in (Tüm müslümanların ortak malı) etmek istemişti. Kur'ancası: "*Mülk Tanrınınındı*". İnsanlar çapul üleşme huylarında direnince, hiç değilse ganimet'in 5 te biri *Kamu*'ya ayrıldı. Geniş topraklar fethedilince, artık hepsi istenemedi: Kamu mülküne çevrildi.

Hülefâyı Raşidiyn'den Osman bir yana bırakılırsa, ötekiler baştan başa *Kamu* Toprak mülkünü esas bildiler. Sonra, "*zamanla*" o Muhammed, Ebubekir, Ömer, Ali gelenekleri gittikçe gevşedi. Osmanlılık için de aynı şey oldu: O ilk fedai, Ülkücü gaazi Padişahlar, *Mirî* Toprakları bütün ülkede *Dirlikin* temeli yaptılar. Ne kendilerine, ne beylerine ve paşalarına *Mirî* topraktan *kişi mülkü* yapmaya canatmadılar. "*Zamanla*" onun tam tersi gidiş belirdi ve gitgide yaygınlaştı.

"*Zaman*" kendi başına soyut bir tanrı değildir. Tüm *İnsanlık* ta, Tüm *canlılık* gibi, zaman içinde *genel* olarak: *Vahşet* geriliğinden Modern *Sosyalizm*'e dek yükselmiştir. Arada yıkılıp çürüyüşler geçici kalmıştır. Demek *mutlak* zaman kötüleyici olamıyor. Aradaki insanların ve toplumların ikide bir bozulmaları nedendir? Zaman, ne şeytan, ne Allah değil ki, insanlığı kimi iyi, kimi kötü yapsın. Zaman hiçbir şey yapmadığına göre, İnsanlığın *kendi oluşumu* ortada kalıyor.

Osmanlılık neden ilkin *Kamu Toprak düzenine* bağlı iken sonra *Kişi Malikânelerine* kaymıştır? Onu toplumun kendi içinden başka yerde ve başka nedenlerde aramak, kendini aldatmak olur. Bilginimiz de onun farkında olduğu için: "Bünye değişikliği"ne dikkati çekiyor. Ancak, bu deyiş te "Lâpalisin hakikatidir": Kamu Toprağının *Kişi Malikânesi* oluşu, elbet "*bünye değişikliği*"dir. Mesele, o değişikliğin herkesçe bilinen varlığını öne sürmek değil, *nedenini* bulmaktır.

Buraya dek yaptığı bütün açıklamaların tasvir olduğunu gören bilgin, en sonra şu "*izah*"la yetiniyor:

"Siyasi tehavüller, esas itibariyle, toprak meselelerinin kendi kanuniyetleriyle mukadder neticeleri doğurmaları" imiş. En sonunda gene "*Tarihi, İctimaî - İktisadî şartlar*" gibi yuvarlamaca lâf tekerlenir. Bu bizim Marksizm softalarının içinden çıkamadıkları her problemi "*İktisadîdir*" demekle çözümlediklerini sanmalarına benzer. Asıl iş ise, böyle sözlerle *bitmek* şöyle dursun, *başlamış* bile olamaz.

Elbet: "*Toprak meselelerinin kendi kanuniyetleri*" vardır. Kimse, Bakunin hezeyaniyle "Kanun yok. Herşey Anarşi" demiyor. Problem, o "*Kanuniyetler*"in ne olduğunu göstermektir. Bilgin o yana hiç yanaşmaz. Bir "*Mukadder*" sözcüğüne dört elle yapışır; onu çeker durur; "*İmparatorluğun MUKADDER olan istihalesi*", "*MUKADDER neticeleri*" der, bidaha demez.

O zaman 20. yüzyıl bilgini, en büyük Mukadderatçı Osmanlı çağının Tarihçilerinden de gerilere düşer. İbni Haldun sıkl'ine inanan Kâtip Çelebi bile, Osmanlılığın 150 yıldan çok fazla yaşadığını görünce; İnsan akıl ve tedbirinin de sosyal kaderi etkileyebileceğini sezer. Bizimkiler Toynbee'nin Tarih şarlatanlığına mum tutan bir "*kader kısmet*" vâizliği yaparlar. İmam - Hatipler ne güne duruyorlar?

MİRİ TOPRAK VE MALİKANELERİN EVRENSELLİĞİ

Biz, Türkiye'nin en olumlu bilginini küçük düşürmek için vakit harcamıyoruz. Dünya'da *Tarih biliminin* halâ ne kerte ilksellik içinde boğuntuya getirildiğine en yakın bir örnek vermek istedik. Tarih biliminin sefaletini en iyi göze batıran örnek, Osmanlı Tarihidir. O Tarihi neresinden olursa olsun azıcık derinleştirdik mi, Cihan *Antika* Tarihindeki karanlık izahsızlık uçurumu, bütün korkunçluğu ile ve açıkça ortaya çıkıyor.

Yukarıki tartışmalardan kaçınılmazca çıkan sonuçları sırayla özetliyelim:

1 - *Mirî toprak*: "nev'i şahsına münhasır" bir osmanlı olayı değildir. Bütün Antika toplumların başlangıç çağlarında görülen *Kamu Toprağı* kurumunun *evrenselliği* içinde ayrı ve en sondan bir önceki bölümüdür. Avrupa'da karşılığı "*Benefice*"dir.

2- *Malikânenin* doğuşu da en az Mirî Toprak kadar evrensel bir Toplum gelişimidir. Her belirli somut Toplum için *başlangıç*: Mirî toprak (*Kamu* mülkiyeti); son: Malikâne (*Özelkişi* mülkiyeti) dir. Avrupa'da karşılığı "*Fief*"tir.

Bu evrensel olay, küçükburjuva hayır-şer felsefesiyle ne değerienebilir, ne aydınlanabilir. Doğa olayları gibi ele alınıp işlenebilirse, gerçek bilime girer. İşleyiş metodu Diyalektik Maddecilik olursa, sapıtma ve yakıştırmalardan korunulabilir:

Malikâne: olmalı mıydı, olmamalı mıydı? denemez. Olmuş. Nasıl, neden? O aranmalıdır. Malikâne mutlak anlamıyla bir soysuzlaşma mı, değil mi? Mirî Toprak düzenine bakarak: bir *soysuzlaşmadır*. Tüm Tarih içindeki yerine bakarak bir kaçınılmaz *gelişim* aşamasıdır.

Modern Kapitalizme gelinirken, Mirî Toprağın *Ürün iradı*: Malikânelerin Para iradı biçimine

bakarak daha geri bir aşamadır. Ama, Para İradı, Kapitalist üretim yordamına kapı açamadı mı: Toplumun tümünden soysuzlaşıp yok olmasına vardığı için, insanlığa bir adım geri attırmıştır.

Bu diyalektik kavranılınca, Antika Tarihte en iyi bildiğimiz (belgeleri elimizde canlı duran) Osmanlı Tarihinin belirli momentlerini yorumlamaya sıra gelir.

MİRİ TOPRAK BARBAR TOPLUMUN ÜRÜNÜ

İLK OSMANLILAR: yüce karakterli yiğit ilb'ler (arapça *Gaaziler*, frenkçe *Şövalyeler*) idiler. İlk Gazi Padişahlar, Muhammed değilse bile Ebubekir, Ömer, Ali kadar ülkücü ilblerdiler. Neden?

Çünkü, *göçebe* denilen *sürü* ekonomisine bağlı, *Orta Barbarlık* adı verilen *ilkel Sosyalist* bir toplumdaki çıkagelmışlerdi. Sosyalizmin *ilkelinde* bile insanlar: *eşit* oldukları için hem *kardeş* (Kankardeşi), hem *doğru* (yalan bilmez) hem *yiğit* (korku bilmez), hem *fedai* (Kişi çıkarı bilmez) birer şövalye olarak yetişmişlerdi. İlk bir avuç Osmanlının, bugün aklımıza sığmıyan büyük işleri başarmaları ondandı.

İlk Osmanlılar toprakta *Kamu Mülkiyetini* kurdular. Neden? Çünkü, içinden geldikleri toplum ilkel de olsa *Sosyalistti*. Sosyalizmde Toprak, Tabiatın yahut Allahın varı idi. Göçebe Osmanlı topluluğu için Toprak: bütün Osmanlıların ortakça hayvan otlattıkları yerd. Senin hayvan şu otu yiyecek, benimki bu çayırı deyip, Toprak üzerinde her kişinin ayrı *Özel Mülkiyeti* seçilemezdi.

İşte: *Mirî Topraklar* ile onlar üzerinde koruyucu kanat gibi açılan *Dirlikçi kişiler* bu sosyal durumdan kaynak aldı. Şu veya bu kişinin icadı, yahut genelleştirmesi (tâmimi) bir düzen değildi. İnsanlığın gelişim Tarihi içinde üzerinden atlanamaz bir basamaktı.

Sonra, "*zamanla*" o yiğit, eşit *ilb*'ler gibi, o eşit dengeli Mirî toprakla *Dirlik* düzeni de "*bozuldu*" mu? Bozuldu. *Mirî* topraklar Vakıftı, *Mukataa* (Kesim) idi diye *Kamu* mülkü olmaktan çıktıkça, o babayiğit kankardeşleri de zıvanadan çıktılar. İlk ilb'ler eşit kankardeşliğin yerine kalles kişî çıkarıcılığını geçirdikçe, Mirî toprakların Malikânelere doğru tırtıklanıp aşırılması aldı yürüdü.

GÖÇEBE OSMANLILIĞIN UYGARLIK ÖNÜNDE TUTUMU

Kim yaptı bu işi o korkusuz Şövalyelere ve o özel çıkarsız Mirî topraklara? İlk bakışta gözümüze çarpan Şeytan: *Medeniyet* (Uygarlık) oluyor. Gerçekten de, *Göçebe* türk oğuz oymakları tâ Horasan ve İran'dan "*Rum*" dedikleri Anadolu topraklarına dek boyu boylarınca *İslâm* medeniyeti içine dostça girdiler; Bizans Medeniyeti içine düşmanca saldırdılar. Ve ne olduysa ondan sonra oldu.

İlk Osmanlı *Toprak Kanunlarına* ve *İnsan* ilişkilerine bakınca ne görüyoruz? Onlar, *benimsedikleri* İslâmlığın da içinden *Hülefâyi Râşidîyn* çağının gidişini seçip aldılar. Neden? İlk ve son İslâm Toplumunu ve Kültürünü baştanbaşa inceleyip araştırdıktan sonra, en doğrusu ilk müslümanlıktır diyen bir dâhi bilgin Padişah çıktı da ondan mı? İl'b'ler okuma yazma bile

bilmiyorlardı. *Göçebe* ilkel sosyalizmi ile ilk *Kent* (Mekke - Medine) yukarı barbarlık ilkel sosyalizmi birbirine daha yakın olduğu için, *İlk müslümanlık* kurallarını uygun buldular. Sonraki İslâm soysuzlaşmalarına da pek "elham okumadılar".

Bizans Uygarlığı ise, açıkça yıkılarak talan edilmesi gereken bir kokuşmuş düzendi, İlk Osmanlı için. Bizansın derebeğileşmiş Kişi mülkü Malikâne *Toprak* ve ikiyüzlü ödlek insan düzenlerini büsbütün rahatlıkla, kıyasıya tepelediler. Bunu Tarihe çığır açmak, çürümüş Uygarlık molozlarını temizlemek gibi idealistçe düşüncelerle yapmadılar. İçlerinden (Göçebeliklerinden) öyle geldiği için yaptılar.

"Ya Müslümanlık" mı? Evet, iliklerine dek müslüman inançlı olmya kararlıydılar. Hocaya danışmadan adım atmıyorlardı. Ama, Hristiyan Bizans *Tekfuru* biçimine girmiş Müslüman *Tavaifülmülûkleri* ile karşılaştıkları vakit onları da "Allah yaratmış" demediler. Temizlediler. Nerede buldularsa Malikâneleri Dirliklere çevirdiler. Öyle istedikleri için, bu yaptıklarının *Şeriat*'teki yerlerini de Ülemâ'lara buldurttular. Çok şey bildiklerinden değil, gene içlerinden (Göçebeliklerinden) öyle geldiği için...

UYGARLIK ŞEYTANI: SOSYAL ŞARTLAR

Ne çare ki, bir yanda tuz buz ettikleri Medeniyet'in göbeğine dalmışlardı. Uygarlık, göçebelikten çok bol nimetli idi. Hele üstün gelmiş güçlü insanlara sunmadık imtiyazlar ve tanrılaştırmalar bırakmıyordu. Osmanlılar, yerleştikçe rahata alıştılar. Yan bakanın kellesini uçurdıkları Mirî toprakların üzerine yatmak için, aynı ülemâlara payeler verdiler. Bu, Medenileşmek oldu. Demek, Cennette Havvâ'yı kandırıp, Ademi "yasak meyva" yedirterek dünyaya tepesi taklak attırıp kovduran yılan kılıklı Şeytan Uygarlıktı.

Bu, masalı andıran gerçek olay üzerinde, hele yoksul geri Türkiye'de ne denli dursak azdır. Çünkü, geri kalmışlığımızın yarattığı *Batı* Uygarlığı önünde yamyassı olmak *aşağılık duygusundan* kurtulmak istedik; yağmurdan kaçarken doluya tutulduk: sömürgeli altlığından sıyrılmak sevdâsıyla, başka aşağılık kompleksine yuvarlandık. Nazilerin, kaybolmuş bir kıt'adan *Üst İnsan Cermen* çıkartışlarına heveslendik. Buzullar çağından önce kurumuş Ortaasya göllerinden göç ettirdiğimiz Atalarımıza bütün dünya Uygarlıklarını kurdurttuk.

Tarih Felsefemizce, Oğuz Oymakları tâ Ortaasya steplerinden Anadolu'ya Uygarlığı (Medeniyeti) getirdiler miydi, Bizans ve İslâm uygarlıkları içinde niçin kendilerini ve düzelttikleri (Kamulaştırdıkları) Toprağı sonradan bozdukları (Malikâneleştirdikleri) ortada kalır. Kaç kuşağımız bu ütopya yolunda kelleyi yitirmedi? O yüzden, hiçbir Tarih konusu olduğu gibi ne ele alınabildi, ne anlatılabildi. Göz göre Osmanlı gerçeği, tersine yorumlara boğuldu.

Uygarlık, barbarlığa bakarak *ileri* ve *yüksek* bir aşama. Uygarlığı bırakıp Barbarlığa mı dönelim? İstesek te bu olamaz. Yoksa, uygarlığı efemine Rousseau gibi kötülemek mi akla geliyor? O da boş afakon. Ancak, Barbarlık ile uygarlık arasındaki karşılıklı ilişki - çelişkileri nasılsalar öylece

koymadıkça: ne Antika İnsanlık Tarihini, ne Osmanlı Tarihini yorumlayamayız.

Söylenenlerin bir tek sonucu vardır. *Mirî* Toprak düzenini Malikâne sistemine sokan "*Sosyal Şartlar*": Göçebe Osmanlı Toplumunun *Uygar* İslâm ve Bizans Toplamları içine girişinden kaynak alır. Göçebe Osmanlı Uygarlaştıkça, hem kendi Peygamber - İnsan üstü karakterini yitirir; hem Kamu mülkü *Mirî* Toprakları, kişi özel mülküne tapan uygar düzene doğru *Malikâne*leştirir.

TEFECİ - BEZİRGAN İBLİSİ: EKONOMİK ŞARTLAR

Biliyoruz, Barbarlığın ve Göçebeliğin de, Uygarlığın ve Bezirganlığın da Sosyal Şartları gökten inmez. Neden Tarihte çığırlar ve çağlar açan insanoğlu, kendi yarattığı olayların gelişimi altına düşüyor? Neden Osmanlı, iki bin yıllık İslâm ve Bizans medeniyetlerini *Göçebe Tarih* gelenek ve göreneklere ve *İnsan* Kollektif vurucu gücü ile yeniyor da, sonra o yendiği Uygarlıklarca içten içe fethedilip yenilgiye uğratılıyor?

Mirî Topraklar üzerinde *Dirlik Düzeni* göçebe İlkel Sosyalist Toplumun *sosyal* eseridir. Bu eseri, *Mirî* toprakta *Dirlik* düzenini yavaş yavaş eriten gizli güç nedir? Sahnede Padişahlar ve Paşalar oynuyorlar. Onların iplerini çeken, kendilerini *kamu* mülkiyetinin kurucusu ülkücü *İlb'*likten çıkarıp Saray Entrikalarının zalim ve kahpe çıkarıcı Müstebitliğine sokan iblis hangisidir?

Sosyal Şartları belirlendiren *Ekonomik* şartlardır. *Antika Uygarlık*: Tarım'ın değil, *küçük üretim* temeli üzerinde Tarım ve Endüstri iş bölümleri geliştikçe ortaya çıkan *Tefeci - Bezirgân* sermaye ekonomisinin ürünüdür.

Tefeci - Bezirgân Sermaye, hangi yoldan, Uygarlık Tarihinde en yaman *Tarihcil Devrimlerin* kahramanı olan Barbar adı verilmiş İlkel Sosyalist insanları kısa zamanda elsiz ayaksız bırakmıştır; *Dirlik Düzeni* kadar güçlü bir düzenin *Kamu* mülkiyetli *Mirî* Topraklarını Özel mülk haline sokabilmiştir?

Osmanlı Toprak ekonomisinde bu nokta araştırılırsa, yorum havada kalmaz. Tefeci - Bezirgân ekonomi *Pazar* ilişkilerini üretim ve insan ilişkilerine egemen kıldı mı, ona karşı gelen her eğilim inmelenir (felce uğrar). "*Mal fetişizmi*"; insanı da, toprağı da *Tefeci - Bezirgân* gelişimi yönünde işletir. *Mirî* Toprakların *Ürün iradı* yerine Malikânelerin *Para İradını* geçirir. Artık ortada ne *Kahraman* kalır, ne *Ülke* (Memleket). Hepsi alınıp, satılarak *paraya* çevrilir.

Bu gelişim izlenirse, Osmanlı Tarihi ve Toprak ekonomisi anlaşılır. Bu pusula ele alınmadı mı, hiçbir şey izah edilemeden yalpa vurulur, durulur.